Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

PROEVE
VAN
TAALKUNDE,
ALS EENE
WETENSCHAP
Behandeld,
DOOR
JOSUA VAN IPEREN,
Meester der Vrye Kunsten, Doctor in de Wysgeerte, en Predikant te LILLO, *aan de Schelde.*

TE AMSTERDAM,
By G. RYKMAN Boekverkoper op den hoek van de Cingel en Toorensteeg 1755.

Digitized by Google

Digitized by Google

OPDRAGT

AAN DE

HOLLANDSCHE

MAATSCHAPPY

DER

WETENSCHAPPEN

TE

HAARLEM.

Doorlugte en Wydberoemde Heeren!

ALtoos heb ik gedagt en vele voor my, dat een Genoodschap of

Digitized by Google

OPDRAGT.

Academie der Wetenſchappen, niet alleen de Verhandelingen der Leden, en de ſtukken, die om Prys geſchreven worden; maar ook alle andere Geſchriften, die eenigzints tot de bevorderinge van Kunſten en Wetenſchappen ſtrekken kunnen: ten minſten door de Schryvers, daar voor opgegeven en door den Druk gemeen gemaakt worden, bevoegd is en verpligt te onderzoeken en hare uitſpraak over dezelve te geven. Zoo vele hoogaanzienelyke en alom vermaarde Geleerde, als UWE DOORLUGTE MAATSCHAPPY uitmaken, verdienen een gezag by de Landsgenooten, dat in ſtaat is, om de algemeene goedkeuringe van nuttige werken en de algemeene afkeuringe van prulſchriften te bevorderen. UW AANZIENLYK GENOOTSCHAP is ook ge-

ne-

Digitized by Google

negen, volgens deszelfs Lofwaardige Inſtellinge, om de Letteroeffeningen en vlyt der Geleerde Nederlanders aan te moedigen en op te wekken. By gevolg zyn alle Beminnaars der Wetenſchappen verpligt, met dankbaarheid deze voorzorg van UWE DOORLUGTE MAATSCHAPPY te erkennen, en Hoogſt dezelve, als de Gemeene Vraagbaak der Geleerdheid in de Vereenigde Geweſten te eerbiedigen. Zulks neem ik de vryheid met dezen Opdragt te doen, niet twyffelende, of HET LOFFELYK GENOOTSCHAP zal deze myne vrymoedigheid ten beſten duiden; en my niet euvel afnemen, dat ik, my verlatende op de beſcherminge der DOORLUGTE MAATSCHAPPY en de zuiverheid myner oogmerken, my zelven en deze myne Proeve van Taal-

Digitized by Google

kunde *aan derzelver gunſtig en doorkneed oordeel onderwerpe. Ik blyve met ootmoed en hoogagtinge*

Doorlugte en Wydberoemde Heeren!

Uw Onderdanige Dienaar

JOSUA VAN IPEREN.

VOOR-

Digitized by Google

VOORREDEN.

Goedgunſtig en beſcheiden

LEZER!

ONnoodig is het, hier vooraf een Berigt van den Inhoud dezer *Proeve van Taalkunde* te geven. Die Verhandelinge zelf is zoo kort, dat men dezelve raſſer zal gelezen hebben, als menige Voorredens, die aan het hoofd van grooter Werken pronken. Zy is ook maar aan te zien, als eene Inleidinge tot een wydloopiger Geſchrift, in 't welk de *Praktyk*, of het gebruik der Taalkunde, in het verklaren van den Letterlyken Zin der H. Schriften en in het beoordeelen van de ware zuiverheid der Talen, door ongewyde Schryvers in hunne Boeken gebezigd, zal aangetoond worden. Kan men iets nadeeliger en ergerlyker voor den Redelyken Godsdienſt uitdenken, als de verſchil-

Digitized by Google

lendheid en tegenstrydigheid der Uitleggers in het verklaren van Gods Woord ? Indien eene en dezelfde plaats, zulke eene voornamentlyk, in welke eene wezendlyke en noodzakelyke Grondstellinge vervat is, van genen zus, van dezen zoo, en dus in ganschverschillende beteekenissen word opgevat en aan onervarene in de Taalkunde als zoodanig opgedrongen: wie kan dan van de waarheid zyner Geloofsbelydenisse zeker zyn? Naar mate dat iemand op de Uitleggers, die hy voor de beste verkiest, zyn vertrouwen stelt, zonder van deze zyne keuse goede redenen te kunnen geven; naar evenredigheid der grootte van dit vertrouwen, houd hy ook den zin, welken die Uitleggers aan zoo eene plaats geven, voor waaragtig; en ziet andere Uitleggers, die van de zyne verschelen, voor Weetnieten, Dwaalgeesten of Ketters aan. Dog zy, die dit doen, hebben op hunne beurt het ongeluk, van op de-

Digitized by Google

dezelfde manier en met gelyke waarſchynelykheid, te zamen met hunne Leeraars en Uitleggers, van onwetendheid, dwalinge en kettery beſchuldigd te worden; om dat zy zig zulke byzondere Uitlegginge laten welgevallen. Noit kan dat verſchil bygelegd en dat wederzydſch verdenken en ſchelden worden weggenomen: ten zy men op eene betogende en wiskundige wyze kan aantoonen, welke de ware en onvervalſchte beteekeniſſe der H. Schriften zy; zoo dat het aan Lieden, zig dezen betoogtrant verſtaande, ontegenzeggelyk blyke, dat 'er geene andere beteekeniſſe mogelyk is: gelyk den Wiskunſtenaren ontwyffelbaar bewezen word, dat een *Triangel* zyne drie hoeken, te zamen genomen, even groot heeft met twee regte hoeken, zoo dat dezelve nog minder, nog meerder als 180 *Graden* kunnen uitleveren. En, zoo het niet mogelyk is, dat men de Taalkunde tot dien trap van zeker-

Digitized by Google

heid brengen kan, gelyk de meeſte niet zonder reden zig verbeelden zullen; zal men evenwel zyn beſt moeten doen, om, volgens den Leiddraad van de *Logica Probabilium*, den allerhoogſten trap van waarſchynelykheid in de bepalinge van den Zin der Woorden en Spreekmanieren dermaten te betogen: dat den ervarenen in de Taalkunde blyke, tegen alle waarſchynelykheid aan te loopen, dat 'er een anderen bekenden zin door zou worden te kennen gegeven. Immers kan een Woord en Spreekmanier in zodanigen zin gebruikt zyn, van welken een Uitlegger misſchien noit gedagt zal hebben. De Heer J. E. JUNGIUS heeft in zyn Boek, genaamd *de Verborgentheid der Laaſte Tyden, die aanſtaande zyn*, den Betoogtrant der Wiskundigen in de Verklaringe, en dus ook in de Letterlyke Uitlegginge van *Zachar. XIV: 1, 2.* gepoogt in agt te nemen. En, ſchoon hy in eenige Prophetiſche Toe-

Digitized by Google

Toepaſſingen al te voorbarig beſloten heeft, en ook den waren Letterlyken Zin meer als eens heeft misgetaſt: moet men egter zyn Eerw: wiens ongeluk wy betreuren, tot lof nageven, dat hy, in de bepalinge van de beteekeniſſe der Woorden en Spreekmanieren, kragtiger en bondiger heeft geredeneerd, dan men gemeenelyk tot nog toe van de allergeleerdſte Letterkundige en Uitleggers, (wier koſtelyke Werken noit genoeg kunnen geprezen worden, dog die een vryer en, naar de gemeene ſmaak, aangenamer Schryfſtyl gebruikt hebben) heeft zien redeneren. Maar, hoe zal men eene redeneringe over den zin eener plaatze, welke de Schryver zegt wiskundig te zyn, voor dusdanige met zekerheid mogen houden, ten zy men bemerkt volgens de Stokregels eener Wetenſchap, dat zyne Uitlegginge ook in der daad wiskunſtig zy? Iemand, die de Cyfferkunde ver aat, zal niet aanſtonds over

Digitized by Google

over de deugdelykheid eener *Algebraiſche* Leerſtellinge kunnen oordeelen, ſchoon beide, *Arithmetica* en *Algebra* deelen der Wiskunde zyn. Zoo kan ook niemand vonnis vellen over de kragt of zwakheid eener Wiskundige bewysreden, dat een Woord of eene Spreekmanier eene bepaalde beteekeniſſe en geene andere heeft, of hebben kan: als die begrip heeft van de wyze, op welke de Taalkunde wiskundig, als eene Wetenſchap, kan en moet behandeld worden.

De *Critica*, thans zeer in de *mode*, voor zoo ver dezelve eene Kunſt is, om op het allernauwkeurigſte en zekerſte, niet alleen den *Text* van Oude Schryvers, maar ook den zin derzelve te bepalen: en uit dien hoofde ook over de *Gloſſen*, *Scholia*, Verſcheide Lezingen, Aanteekeningen en Vertalingen oordeel te vellen, kan noit haar oogmerk bereiken, ten zy dezelve door behulp der *Taalkunde*, *als eene Wetenſchap behandeld*, insgelyks

Digitized by Google

lyks tot eene Wetenſchap gemaakt worde. Ook is het zonder dezelve ſlegts by geval, om zoo te ſpreken, zoo een Woordenboek ergens doel treffe, en eenige zyner Vertalingen en Omſchryvingen deugdzaam zyn. Daarenboven gebruikt het grootſte gros der Overzetteren zonder oordeel Woordenboeken, die voor de hand komen: of zy zyn zelf zoo nalatig, dat zy zig de moeite niet willen geven, om dezelve naar behooren in te zien; zynde zy, naar hunne meeninge, ſchrander genoeg, om, wanneer zy deze of gene woorden verſtaan, den waren zin der overige uit den zamenhang op te maken. De Heer MENAGE had te zyner tyd overvloedige redenen, om een *Smeekſchrift voor de Woordenboeken*, met klagten wegens het wangedrag der Overzetters op te ſtellen; * en nog heden zou hy evenveel redenen vinden.

Edog

* *Anti-Baillet* Tome I. Chap. 82.

Digitized by Google

Edog men kan niet ontveinzen, dat de Behandelinge der Wetenſchappen, volgens den Betoogtrant der Wiskunſtenaren ingerigt, zeer dikwerf langdradig en verdrietig voorkoomt, om dat men aan denzelven niet gewoon is: en dat hierom zulke *Philoſophiſche* Geſchriften, en andere, welke in die ſmaak zyn opgeſteld, doorgaans hier te Lande, in Frankryk, Engeland en elders veragt worden. Evenwel, zoo men de oorzaak hier van nauwkeuriglyk onderzoekt, zal men bevinden, dat het in den zoogenaamden *Wolfiaanſchen* Betoogtrant aan twee dingen hapert: aan een gedurig herhalen van het te voren betoogde, en aan de betoginge van Waarheden, welke de Lezer voor *Axiomata*, dat is, onloochenbare Grondſtellingen aanziet; welk laatſte egter tegen de (*Sceptici*) Twyffelaars hoognoodig is. Maar om dat 'er zedert de dwinglandy van ARISTOTELES en de *Scholaſtyken* niets aan

de

de Wetenſchappen meer nut heeft toegebragt, als de verminderinge van het ontzaggelyk aantal van niets beduidende en onnoodige Kunſtwoorden, en door dat middel byzonderlyk de Betoogtrant verkort word: zal het voorwaar! niet onaangenaam kunnen zyn, als men ook uit de Taalkunde vele Kunſtwoorden, die men gemakkelyk miſſchen kan, verbannen ziet, en een middel aangewezen, om den Betoogtrant der Wiskunſtenaren in het behandelen dezer Wetenſchap beknopter en ſmakelyker te maken.

Deze en diergelyke beweegredenen hebben my opgewekt, en teffens vrymoedigheid verleend, om aan het Oordeel der Geleerde Weereld deze *Proeve* over te geven; en van dezen of genen, die het zig de moeite zal waardig agten, in het vriendelyke te vernemen, hoe dusdanige Onderneminge, zoo men haar verder wilde doorzetten, ſmaken zou? wat men

zou

zou meenen in dit kort Ontwerp te ontbreken? en hoe men van gedagten is, dat die gebreken vervuld moeten worden? ROGIER BACON, een Engelsch Minderbroeder in de XIII Eeuw, moet zig verbeeld hebben, dat hy eene *Algemeene Grammatica voor alle Talen*, en eene *Handleidinge, om in korten tyd tot de kennisse van den waren Letterlyken Zin der Grondspraken in den Bybel voorkomende, te geraken*, had uitgevonden: om dat hy in eenen Brief aan Paus Clemens den IV geschreven, zeer op de nuttigheid en noodzakelykheid zyner uitvindinge snoeft, en daar by Zyne Heiligheid bid, dat hy door zyn Apostolisch gezag aan de ganssche Kerk en alle Geestelyken gemelde *Grammatica* en *Handleidinge*, als zoo hoognuttig en noodzakelyk wilde aanpryzen. * Eigentlyk geloof ik, wat

* Act. Erud. Lipsi. Junii 1691. p. 297. BAYLE Diction. in *Roger Bacon*. Not. E.

Digitized by Google

wat my belangt, dat het in order brengen van zoo eene Taalkunde, als waar van hier eene Schets word opgegeven, het regte werk van een Geleerd Genoodschap zou wezen; mits dat het zelve gedeeltelyk uit Taalkundige, zoo als men in eenen ruimeren zin de hedendaagsche Taalkenners (*Philologi*) noemt, en gedeeltelyk uit Wiskunstenaars bestond. Maar minder krakeel zou 'er ontstaan, indien de Leden eener Maatschappy van Wetenschappen, die dit nuttig werk ondernamen, geleerde Taalkenners en ervarene Wiskunstenaars teffens waren. Zou 'er dan dus geene kans zyn, om de Taalkunde, zoo wel als de Gezigtkunde, Sterrekunde en andere Wetenschappen als een gedeelte van de Gemengde Wiskunde te behandelen?

Eindelyk zy een ieder verzogt, het gebrekkelyke in dit Werkje voorkomende, myner onwetendheid of

 on-

Digitized by Google

onagtzaamheid, maar het goede en pryzenswaardige, zoo men 'er iets diergelyks misschien in mogt aantreffen, aan de Inblazingen des Almagtigen, die de menschen verstandig maken, te wyten. Vaar wel!

Digitized by Google

Voorname Drukfouten dus te verbeteren.

p. 34.	l. 1.	tewyl	*lees*	terwyl
39.	l. 26.	afgebankent		afgebakend,
41.	20.	נשָׂא		נָשָׂא
43.	7.	נשׂא		נשא
44.	3.	בַשָׂא		מַשָּׂא
—	12.	בַשָּׂאָה en בַשֵּׂאת		מַשָּׂאָה en מַשְׂאֵת
—	20.	בַשָּׂא פָנִים		מַשָּׂא פָנִים
45.	5.	בַשָּׂא		מַשָּׂא
—	7.	בַשֵּׂאת		מַשְׂאֵת
—	22.	שְׂאֵת		שְׂאֵת
—	27.	בַשָּׂא		מַשָּׂא
46.	3.	בַשֵּׂאת		מַשְׂאֵת
—	18.	בַשְׂאֵת		מַשְׂאֵת
—	26.	תְרוּבָה		תְרוּמָה
—	ib.	חוּם		דוּם
47.	1.	בַשָּׂא		מַשָּׂא
—	7.	בַשָּׂא		מַשָּׂא
—	26.	נא ישא		לא ישא
48.	11.	נשׂא		נשׂא
65.	10.	gebruik		gebrek.
81.	4.	te pas komen		te pas te komen.
83.	19.	בחץ		מחץ.
—	20.	illece		illucque.
84.	18.	בחץ		מחץ.
—	24.	לְבַעַן		לְמַעַן.

p. 85.

Digitized by Google

p. 85.	l. 16.	בַּחַן בַּבָּתוֹ	lees	מַחַן מַבָּתוֹ
91.	22.	niet misgiſſen		misgiſſen.
93.	5.	Gebruikt		gebruikt.
96.	26.	כַּל		כָּל
—	27.	נָתַתִי		נָתַתִי
97.	1.	verduitſen		verduitſt.
98.	7.	הבכשלים		המכשלים
—	9.	בתתי		נתתי.
121.	22.	מ		סִן
124.	5.	וְקַרְקַר דָּרְךָ		דָּרַךְ
—	6.	וּבָחַע		וּמָחַץ
—	ib.	בוֹאָב		מוֹאָב
—	7.	כָּל		וְקַרְקַר כָּל־
—	22.	וּמָחַע		וּמָחַץ
—	24.	מָחַע		מָחַץ
—	ib.	(Ellipſen)		(Ellypſin)
125.	4.	מָחַע		מָחַץ
—	5.	בוֹאָב		מוֹאָב
—	6.	וּמָחַע		וּמָחַץ
129.	6.	σκοτισεται		σκοτισθησεται
134.	5.	σκοτιαθηδεται		σκοτισθησεται
—	22.	בְּיַעֲקֹב		מִיַּעֲקֹב
—	ib.	כ		מ
137.	18.	ichouwt		beſchouwd.
141.	2.	μαχισθαι		μαχισθαι.
161.	26.	בְּשָׁעֲךָ		נִטְעֲךָ
164.	24.	שנג		שנג.
166.	4.	נְשָׁעֲךָ		נִטְעֲךָ.

PROE-

Digitized by Google

PROEVE VAN TAALKUNDE,

ALS EENE WETENSCHAP BEHANDELT.

---

§. 1.

DE *Taalkunde* is eene Wetenſchap van de ware beteekeniſſe en kragt der Woorden en Spreekmanieren.

§. 2.

En zoo brengen wy beide *Etymologia* en *Syntaxis* als voorname gedeelten van de Taalkunde onder dezelve algemeene bevattinge. Wy zullen die Latynſche Namen vervolgens in deze, zoo wy meenen, zeer gevoegelyke Nederduitſche van *Woord-* en *Spreekwys-kunde* veranderen.

Digitized by Google

§. 3.

Wy nemen in de voorgaande Bepalinge het woord *Wetenſchap* in dien zin, als het van de hedendaagſche Wysgeeren genomen word: namentlyk, voor eene kennis van waarheden, zoo als men van dezelve op onloochenbare gronden door eene gedurige en aan een geſchakelde Redenkundige afleidinge overtuigt word; en, zoo men met geene vooroordeelen te veel bezet is, overtuigt moet worden.

§. 4.

En, of ſchoon het wel waar is, dat de Taalkunde tot nog toe als eene Wetenſchap niet word behandelt; zo ware het egter te wenſchen, dat Geleerde Mannen, zig des verſtaande, dezen arbeid, die zoo heel moeilyk niet is, als men zig in het begin wel voorſtelt, eens ondernamen: alzoo zekerlyk uit dezen arbeid een groot voordeel voor allerhande andere Wetenſchappen zou kunnen getrokken worden.

§. 5.

Digitized by Google

§. 5.

Het zy hoe het wil, een Uitlegger van de H. Schriften zal hy wel beſlagen ten ys komen, moet voor af wel zorge dragen, dat hy den letterlyken zin van de plaats die hy wil uitleggen, op onwrikbare gronden betoogt heeft, dezen, dien hy tot grond van zyne redeneringen opgeeft te zyn, en geenen anderen. Want anderzints kunnen op twyffelagtige beginzelen geene zekerheden gebouwt worden.

§. 6.

Uit deeze Aanmerkingen hier boven opgegeeven blykt het van zelfs, zonder dat wy zulks nader behoeven te bewyzen, dat by aldien de Taalkunde als geene Wetenſchap kan behandelt worden, insgelyks ook de waare uitlegginge van de gantſche H. Schriftuur op geene ontwyffelbare gronden kan bepaalt worden. En dit zou eene ſtellinge zyn, die onzen gantſchen Godsdienſt zou ondermynen, en ons algemeen ongetwyffeld Geloof den bodem inſlaan, zoo als iemand, die

Digitized by Google

oogen in zyn voorhooft heeft, aanſtonds bemerken kan.

§. 7.

De *Taalkunde* kan en moet als eene Wetenſchap behandelt worden in het uitleggen der H. Schriften.

't BEWYS.

Dat de Taalkunde kan behandelt worden als eene Wetenſchap, hebben wy reeds (§. 6.) uit de ongerymde gevolgen van het tegengeſtelde bewezen. Welk bewys, om het zelve in den vorm van eene ſluitreeden te brengen dus moet voorgeſtelt worden. Zoo de Taalkunde als geene Wetenſchap kan behandelt worden, dan moet volgen, dat de geopenbaarde Godgeleerdheid en ons Geloof op loſſe gronden gebouwt is, alzoo dezelve op de uitlegginge van den letterlyken zin der H. Schriftuur alleenlyk ſteunen: die, twyffelagtig zynde, de gronden der geopenbaarde Godgeleerdheid ook twyffelagtig laten moeten. Maar dit gevolg is ten uiterſten ongerymt en godslaſterlyk, en daarom is het voorgaan-

Digitized by Google

gaande ook ten eenemaal valſch: dat is te zeggen, de Taalkunde kan zekerlyk als eene Wetenſchap behandelt worden. *En dit is Een.*

Vervolgens dat de Taalkunde in de uitlegginge der H. Schriften zoo moet behandelt worden, is ligtelyk te betogen. Immers niemant kan de volkomene zin der H. Schriften ontegenzeggelyk aantoonen, die den letterlyken zin niet ontegenzeggelyk heeft aangewezen. Maar die den letterlyken zin ontegenzeggelyk zal aanwyzen, moet de Taalkunde als eene Wetenſchap behandelen. En in het uitleggen der H. Schriften moet men dat doen; bygevolg moet de Taalkunde in het uitleggen der H. Schriften als eene Wetenſchap behandelt worden. *En dit was het andere, dat bewezen moeſt worden.*

§. 8.

De algemeene Taalkunde word gevoegelyk verdeelt, in byzondere Taalkunden van verſcheidene Talen.

§. 9.

Eene Taal is eene bepaalde menigte

Digitized by Google

van Woorden en Spreekmanieren, waar door eene onderſcheiden zoort van Menſchen elkanderen hunne denkbeelden, oordeelswerkzaamheden en redeneeringen bekend maakt.

§. 10.

Te weten, voor den Zundvloed is 'er maar eenerlei Volk geweeſt, en eenerleie Sprake, maar by den vermetelen Torenbouw te Babel zyn de Spraken dermaten verwerd door eene byzondere beſchikkinge van het Albeſtierend Opperwezen, dat daar van daan de verdeelinge der Volken in onderſcheidene Landſchappen over de geheele Waereld ontſtaan is; gelyk ons de gewyde Geſchiedeniſſe berigt. *Geneſ. X. en XI. vs.* 19.

§. 11.

En om dat het Gode behaagt heeft, den zuiveren en redelyken Godsdienſt na de verſtrojing van Noachs nazaten in het geſlagte van Heber en Peleg door gedurige Openbaringen te beveſtigen, was het ook nodig, dat die Openbaringen in zoo eene Taal gedaan wierden en beſchreven,

Digitized by Google

ven, als van dit geſlagte van Heber verſtaan konde worden. Dit nu was de Hebreeuwſche Taal, gelyk zoo ook Jakobs nakomelingen na hunne Voorvader Heber, die omtrent de verwarringe der Talen geleeft heeft, Hebreen genaamt werden. *Exod. I:* 19.

§. 12.

In hunne Babyloniſche Gevankenis, wierden zy gewoon aan de Sprake der Chaldeen, en daarom konden de Godſpraken, aldaar verkondigt, in de Chaldeeuwſche Taal worden voorgedragen, en in die Taal verſtaan worden, ook hadden de Chaldeen, onder wie zy woonden, belang 'er in, dezelve insgelyks te verſtaan.

§. 13.

De Griekſche Taal was ten tyde der Evangeliſten en Apoſtelen genoegzaam door de gantſche bewoonde Waereld bekend, want zedert dat gantſch Aſien en een groot gedeelte van Afrika door Alexander den Groten verovert was, zyn de verſcheidene Landſchappen verdeelt onder Griekſche Vorſten, onder welker

Digitized by Google

beſtuur de Griekſche Taal over al is doorgebroken: ook was dezelve Spraak al van lange tyden by de Romeinen, en bygevolg ook by de Weſterſche Volkeren in Europa in gebruik geraakt. Geene Taal was 'er toen ter tyd bekend, die zoo algemeen van alle Landaarden geſproken en verſtaan wierd, als deze; en daarom moeſten ook de Schriften van het N. Teſtament in de Griekſche Spraak worden opgeſtelt, om dat dezelve naar het oogmerk der Goddelyke Voorzienigheid van alle Natien gelezen en verſtaan moesten worden.

§. 14.

Wel is waar, zommige zyn van gedagten geweeſt, dat by voorbeeld het Evangelium van Mattheus, en de Brief aan de Hebrêen geſchreeven, in de Hebreeuwſche Spraak allereerſt waren opgeſteld; maar deeze meninge is van andere reets wederlegt geworden. En onzes bedunkens, kan de ongegrondheit van dat vermoeden ook uit het oogmerk der Goddelyke Voorzienigheid, dat dezelve ogenſchynelyk in het verkiezen der Talen gehad heeft, gelyk in onze voorgaan-

Digitized by Google

gaande Aanmerkinge is aangeweezen, eenigzints worden afgeleid.

§. 15.

Uit het geene tot nog toe gezegt is, ſpreekt het van zelfs, dat men om den volkomen zin van de H. Schriften ontegenzeggelyk te kunnen aantoonen, voor af nodig heeft eene Hebreeuwſche, Chaldeeuwſche en Griekſche Taalkunde.

§. 16.

Hier uit is ligtelyk op te maken, dat iemand die alle H. Schriften regt zal uitleggen, de Hebreeuwſche, Chaldeeuwſche en Griekſche Taalkunde, in dien zin als wy boven gemeld hebben, moet magtig zyn niet alleen, maar dezelve wel en deugdelyk gebruiken.

§. 17.

Evenwel behoeft men juiſt alle drie de opgenoemde Taalkunden niet magtig te wezen om eenen bepaalden Text uit te leggen.

Want de geene, die de Hebreeuwſche

Digitized by Google

Taalkunde bezitten, kunnen de Hebreeuwſche Godſpraken, die de Chaldeeuwſche in het werk kunnen ſtellen, de Chaldeeuwſche, en die de Griekſche in den grond verſtaan, de Griekſche, zoo ver als het den Letterlyken Zin aanbetreft, betogender wyze verklaren.

§. 18.

Buiten de verſcheide benamingen van Volkeren, naar de Koningryken, Vorſtendommen en Gemeenebeſten, waar onder dezelve behoren, heeft 'er nog eene andere plaats, die van de Taal, welke van hun doorgaans geſproken word, is afgeleid. Zo onderſcheid men Franſchen, Duitſchers, Spanjaarden, Engelſche, Italianen, en in oude tyden Latynen, Grieken, Hebreen, Chaldeen, Arabiers, en andere Natien meer. Want, ofſchoon men in den eerſten opſlag van het oog denken zou, dat die benamingen van de Landſchappen en Geweſten, in welke de onderſcheidene menſchen wonen, ontleent waren: zoo zal men egter zig wel haaſt in die meninge bedrogen vinden, als men uit de Geſchiedeniſſen geleerd heeft, niet alleen, dat de Landſchappen

Digitized by Google

pen hunnen naam allereerſt gekregen hebben van de Volkplantingen, die daar op gebragt zyn door die Geſlagten, welke na de Spraakverwerringe eenerlei Taal hebbende behouden, zig zelven onderſcheidene Woonplaatſen hebben gezogt, maar ook dat verſcheide Natien naar andere Oorden verhuiſt zynde, hunne Spraak behouden hebben, en naar dezelve ook zyn benoemt geworden; en menigwerf ook de Namen der Landſtreken hebben verandert.

§. 19.

Door de *Moedertaal*, verſta ik de Taal, die iemand by de eerſte opvoedinge, als hy eerſt begint te ſpreken, van zyne Moeder, of iemand anders geleert heeft.

§. 20.

En in dien zin is de Moedertaal van eenen Hollander die van Waalſche of Franſche Ouders in Holland geboren en opgevoed is, de Waalſche of Franſche Taale, 't en zy die Ouders reeds de Hollandſche Tale geleert hebben, en dezelve gemeenzaam ſpreken.

§. 21.

Digitized by Google

§. 21.

De *Volks Taal*, is niet anders als die, welke van het meeſte gedeelte des Volks geduriglyk geſproken word.

§. 22.

Zoo is by voorbeeld de Volkstaal der Nederlanders, het Nederduitſch, of ſchoon 'er ook andere Talen geſproken worden.

§. 23.

De Volkstaal, die van allerhande gemeen zoort van menſchen zonder regels geſproken word, noemt men gemeenlyk de *Straat-Taal.*

§. 24.

De Volkstaal, die met tuſſchen menginge van Kunſtwoorden uit de Latynſche of andere vreemde Talen ontleend, geſproken word, word *Stadhuis Tale* geheeten, om dat zy van de Rechtsgeleerde altoos voor de Balie gebruikt word.

§. 25.

Digitized by Google

§. 25.

De Volkstale die aan het Hof met vermenginge van allerhande vreemde Talen het allermeeſt geſproken word, kan men gevoegelyk de benaminge van *Hoftale*, of Hovelingstale geven.

§. 26.

Geene Straattale, Stadhuis- of Hoftale, is een zuivere Volkstale.

'T BEWYS.

Eene Volkstaal die zonder Regels geſproken word, kan geene zuivere Volkstaal weezen; om dat 'er fouten en gebreken in zyn. Nu is de Straattaal zodanig (§. 23.) En daarom is dezelve geene zuivere Volkstale.

Dat is Een.

§. 27.

Eene Volkstaal die met vreemde bewoordingen verbaſtert is, kan niet zuiver genaamt worden. De *Stadhuis-* en *Hof-*

Digitized by Google

Hoftale zyn zodanig. Ergo. *En dit was het tweede en derde, dat wy moeſten betogen.*

§. 28.

Eene *zuivere Volkstaal* is zoo eene, die naar de regels der Taalkunde, en zonder vermenginge van vreemde talen word geſproken.

§. 29.

By gevolg moet men van den aard en nadruk eener Volkstale niet oordeelen uit de *Straat-*, *Stadhuis- en Hoftale*, maar alleen uit een zuivere Volkstale, naar de bepalinge daar van (§. 28.) gegeeven.

§. 30.

Zoo een *zuivere Volkstale* moet men zoeken by Digters. Redenaars, Geſchiedſchryvers en Taalkundige, die zig daar op hebben toegelegt om de Volkstale met hare zuiverheid en natuurlyken nadruk in hunne Schriften te vertoonen. Want, offchoon het wel waar is, dat Digters, Redenaars en diergelyke de *zuivere Volkstaal* zig zomwylen zoo hebben eigen gemaakt, dat zy dezelve voor de vuiſt

Digitized by Google

vuiſt ſpreken kunnen ; zoo is evenwel daar op zoo vaſten ſtaat niet te maken, als wel op zulke van hunne Schriften, die met een ryp overleg opgeſtelt en voor het oog der waereld gebragt worden. Want zy kunnen zig in den heeten drift van hunne redenen misgrypen ; en de Toehoorders kunnen door afgetrokkendheid van Zinnen, de eene of andere Klanken verliezen, die van hun met nadruk voortgebragt worden.

§. 31.

Om dan ſtaat te kunnen maken, of zeker openbaar geſchrift in de *zuivere Volkstale* zal geſchreven zyn, moet men voor af onderzoeken, of het oogmerk van den Schryver geweeſt is, dezelve in zyn werk te gebruiken.

§. 32.

En zoo het zyn oogmerk geweeſt is, of hy een Digter, Redenaar of Geſchiedſchryver geweeſt zy, die de vereiſchte bekwaamheden hadde, om deze zuivere Volkstale te gebruiken.

§. 33.

Digitized by Google

§. 33.

De zuivere Volkstale kan beter uit goede Schriften in die taal geſchreven, geleert worden, als door opvoedinge en verkeer onder een Volk, aan het welke die Volkstale eigen is.

'T BEWYS.

De zuivere Volkstale kan door opvoedinge en verkeer onder een Volk, aan het welke de Volkstale eigen is, niet geleert worden: Want, eenige weinige gevallen uitgezondert, door de opvoedinge leert men niet anders, als Straattaal, en door het verkeer met Menſchen de Stadhuis- of Hoftale; maar deeze zyn geen van drien zuivere Volkstalen: en daarom kan men dezelve door dat middel niet leeren. Evenwel kan men daar in onderwezen worden, door de goede Schriften in die zuivere Volkstale beſchreeven, gelyk de Taalkunde voor het grootſte gedeelte daar uit word afgeleid. En derhalven *kan de zuivere Volkstale beter uit goede ſchriften in die taal &c. 't welk was te bewyzen.*

§. 34.

Digitized by Google

§. 34.

Wy kunnen evenwel geenzints loochenen, dat de woordenrykheid en gemakkelykheid van uitſpraak zeer veel door het verkeer onder een Volk, aan het welk de Tale eigen is, verkregen word. Daar en boven dat verſcheidene benamingen van zaken, die juiſt in die Schriften, die in de zuivere volkstale beſchreven zyn, niet te pas waren gekomen, door dat middel ons kunnen geleert worden; van welker kenniſſe wy anderzints zouden zyn verſteken gebleven.

§. 35.

En dan is bygevolg uit het geen te voren is aangemerkt, ligtelyk te bevroeden, dat men tot kenniſſe van de zuivere Hebreeuwſche, Chaldeeuwſche en Griekſche Volkstalen kan geraken, offchoon men geene gelegentheid heeft om onder die oude Volkeren te verkeeren, aan welke deze Tale eigen was. En dat men in dat opzigte, eenen vaſten grondſlag leggen kan, waar op men de ware uitlegginge der H. Schriften zal bouwen.

Digitized by Google

§. 36.

Vertalen beſtaat in het overzetten van de eigentlyke kragt en nadruk der woorden en ſpreekmanieren in eene zekere Taal voorkomende, in eene andere Tale.

§. 37.

Dat is de reden, waarom men het woord *Overzetten* ook gewoon is in dien zin te gebruiken. Kortom, de Vertalinge moet net denzelven zin hebben, als het geen, dat vertaalt is geworden. En offchoon de vertalinge byna nooit denzelven zin kan hebben als het Origineel, evenwel hebben wy door onze bepalinge willen aantoonen, wat men voor eene goede Vertalinge te houden hebbe. Trouwens het oogmerk van een opregt Vertaler moet wezen, om den zin van de vreemde Volkstale te doen verſtaan van dat volk, aan welke die Tale eigen is, in welke hy zyne vreemde Taal heeft overgezet. Zal derhalven het werk aan zyn beſtek voldoen, moet zyne Vertalinge net denzelven zin hebben, als het geen hy vertaalt heeft, gelyk een ieder met handen tasten kan.

§. 38.

Digitized by Google

§. 38.

Zoo blykt het dan van zelfs, dat een opregt en goed Vertaler niet alleen de Taal, uit welke, maar ook die, waar in hy overzet, niet slegts moet magtig wezen, maar ook deze zyne kennisse in de vertalinge gebruiken.

§. 39.

Eene regte Vertalinge der H. Schriften geeft den Letterlyken Zin te kennen: aan zulke die in die taal ervaren zyn, in welke dezelve worden overgezet.

't BEWYS.

Eene regte vertalinge is eene overzetting van de eigentlyke kragt en nadruk &c. (§. 36.) Zoo iemand de eigentlyke Kragt &c. weet, weet hy ook den Letterlyken Zin, om dat de Letterlyke Zin niet anders is, als de eigentlyke beteekenisse der woorden en spreekmanieren, zoo als die, op zig zelf genomen, volgens den aard der Tale moeten worden opgevat en begrepen. Maar die de Taal

Digitized by Google

verſtaat, waar in iets regt is overgezet, die weet de Kragt &c. En bygevolg weet hy daar door den Letterlyken Zin, of (met andere woorden) de regte vertalinge geeft hem die te kennen. Q. E. D.

§. 40.

Wanneer eene plaats regt vertaald is, dan is deeze vertalinge van dezelve kragt, als de oorſpronkelyke plaats zelf, wat den Letterlyken Zin aanbetreft. Trouwens dit is uit de bepalinge (§. 36.) en de voorgaande Grondles (§. 39.) gemakkelyk af te meten.

§. 41.

Zoo iemand bygevolg de kragt van de Taal der regte Vertalinge niet en weet, die kan ook de kragt en nadruk van den oorſpronkelyken Zin der H. Schrift uit dezelve onmogelyk begrypen.

§. 42.

Zoo zal men by voorbeeld verloren arbeid doen, als men op den Kanſel of elders aan de ongeletterde menigte, die al-

Digitized by Google

alleenlyk aan Straattale gewend zynde, hunne Volkstaal in derzelver zuiverheid geenzints verſtaat, de kragt der oorſpronkelyke plaatſen, door eene regte vertalinge wilt doen bevatten. En dan is zulks niet aan de Vertalinge der Uitleggers, maar alleenlyk aan de onbeſchaafdheid des volks te wyten.

§. 43.

En daarom is een ieder verpligt, die oordeelen wil over de uitlegginge der H. Schriften, zig zelve te onderzoeken, of hy de vereischte kennisſe wel heeft van de kragt en nadruk dier zuivere Volkstale, waar in de oorſpronkelyke plaatſen worden overgezet.

§. 44.

Men zou misſchien kunnen vermoeden, dat een Uitlegger der H. Schriften zig in de overzettinge van den Letterlyken Zin uit de oorſpronkelyke Talen, verpligt ware, naar de onbeſchaafdheid zyner Toehoorderen of Lezeren te ſchikken; en dat hy dus gehouden ware, ook de Straattale in zyne Vertalinge te ge-

Digitized by Google

bruiken. Maar dat dit geenzints aangaat, laat zig gemakkelyk bewyzen. Trouwens in de Straattaal ontmoet men dikwerf vele dubbelzinnigheden, om dat dezelve, zonder regelen in agt te nemen, gesproken word: (§. 23.) ook verandert de Straattaal merkelyk van Stad tot Stad, en van Dorp tot Dorp, gelyk de dagelykſche ondervindinge bevestigt. Zelf zyn 'er woorden en ſpreekmanieren, die op de eene plaats gemeenzaam gebezigt, en op eene andere niet ver afgeleegene plaats niet eens verſtaan worden. Zoo verſcheelt de Straattale der Vlamingen, Brabanders, West- en Oostfrieſen, Groeningers, en genoegzaam van ieder Landſchap en Provintie, daar onze Nederduitſche Taal de Volkstale is. En op dat niemant denke, dat dit éene byzonderheid van het Nederduitsch is, de Franſche Straattale heeft dezelve toevalligheid in Frankryk, de Hoogduytſche in Duitschland, de Italiaanſche in Italien, en zoo voorts, alle Volkstalen overal in alle Gewesten der Waereld. Welke Stellinge, indien zy door de ervarenisſe niet bevestigt wierd, en het hier de plaats was om daar over uit te weiden, ontegenzeggelyk uit de natuur der zake zou kun-

kunnen betoogt worden. Zoo dat een Overzetter al te inſchikkelyk zynde in het bezigen van eene ongeregelde Straattaal, maken zou, dat verſcheide gedeeltens van zyne Vertalinge voor alle de gene, aan welke die byzondere Straattaal niet eigen was, onverſtaanbaar zou worden. Dog dan zou hy door een klein voordeel te behartigen, een veel groter verlieſen, om verſtaan te worden van een gantsch Volk, aan welke die Taal eigen is, waar in hy de oorſpronkelyke Grondtalen getrouwelyk overzet. En het werk van een verſtandig en deugdſaam Man moet altyd ingerigt zyn om het grootſte nut te doen, dat hem eenigzints mogelyk is. En bygevolg mag hy omtrent deeze zake niet al te inſchikkelyk wezen.

§. 45.

Gantsch anders is het gelegen met de Stadhuys- (§. 24.) en Hoftale: (§. 25.) om dat in de Stadhuistaal vreemde Kunstwoorden worden gebezigt, die ſomwylen in de zuivere Volkstale niet te vinden zyn; en in de Hoftale verſcheide bewoordingen en ſpreekmanieren uit an-

Digitized by Google

dere vreemde talen, om derzelver bysondere kragt en nadruk boven de zuivere Volkstale, worden ontleent; zoo is het ten volle geoorlooft, de Stadhuistale te gebruiken, als men Kunstwoorden in zyne vertalinge moet uitdrukken, die in de zuivere Volktale niet te vinden zyn, gelyk menigwerf gebeurd. Insgelyks mag men, en zelfs is men verpligt, de Hoftale te bezigen, als men 'er woorden en ſpreekmanieren uit vreemde talen ontleendt, in aantreft, die te pas kunnen komen, om de cierlykheid, kragt, nadruk en beteekenrykheid der grondtaal beter uit te drukken; als met woorden en ſpreekmanieren uit de eigene Volkstale, die het allernaast by de kragt en nadruk der Grondtale komen, zou kunnen geſchieden. Een Uitlegger der H. Schriften mag niets altoos verzuimen, dat zyn werk zou kunnen verſtaanbaar maken.

§. 46.

Eene *Enkelvoudige Vertalinge*, word gezegt te zyn, zoo eene, waar in de oorſpronkelyke taal, woord voor woord, word overgezet.

§. 47.

Digitized by Google

§. 47.

Zoo zyn meest alle hedendaagſche vertalingen der H. Schriften geſteld. By voorbeeld, zoo is in onze Nederduitſche Bybels, het oorſpronkelyke Grieks van woord tot woord gevolgt, *Openb X: 7. Maar in de dagen der ſtemme des Zevenden Engels, wanneer hy bazuinen zal, zoo zal de verborgentheid Gods vervult worden, gelyk hy zyne dienstknegten den Propheten verkondigt heeft.*

§. 48.

Zoo eene Enkelvoudige Vertalinge regt zal zyn, moet de kragt en nadruk van ieder Grondwoord door eene gelyke kragt en nadruk in de vertalinge gebruikt, ten vollen worden uitgedrukt. Dat is: elk woord in de vertalinge moet van die kragt en beteekenisſe zyn, als dat Grondwoord, tot welker Vertalinge het gebezigt word.

'T BEWYS.

Eene regte vertalinge is eene overzet-

Digitized by Google

tinge van de kragt en nadruk der woorden &c. (§. 36.) Maar in de Enkelvoudige Vertalinge word de grondtaal woord voor woord overgezet (§. 46.) Bygevolg moet ook woord voor woord van die kragt en nadruk wezen in de Vertalinge, als dat grondwoord, tot welkers overzettinge ieder afzonderlyk gebruikt word. Q. E. D.

§. 49.

Uit deeze Grondles volgt ook onmiddelyk dat, zal *eene Enkelvoudige Vertalinge regt* zyn, de Taal, waar in men overzet, woorden moet hebben, van dienzelven nadruk, en dezelve kragt, als de Taal uit welken men overzet, en evenveel of meerder woorden, om de oorſpronkelyke gezegdens onderſcheidentlyk te kunnen uitdrukken.

§. 50.

De Etymologia of *Woordkunde* is eene Wetenſchap van de ware beteekenisſe en kragt der woorden, op zig zelven genomen.

§. 51.

Digitized by Google

§. 51.

Wy hebben te voren deeze Wetenſchap reeds als eene gedeeltelyke wetenſchap van de Taalkunde opgegeven. (§. 1. 2.) En daarom hebben wy eerst die zaken afgehandelt, die tot de Taalkunde in het algemeen betrekkelyk waren, tot dat wy nu van zelfs in het onderzoeken naar de natuur en ware eigenſchappen van eene Enkelvoudige Vertalinge, tot eene verhandelinge over de *Woordkunde* gebragt worden.

§. 52.

Het is al te bekend, dan dat wy zulks hier zouden waarſchouwen, dat het woord Etymologia by de oude Letterkundigen alleenlyk gebeezigt is, om uit te drukken de kunst, door welke men het eene woord uit het ander afleid, gelyk *Quinctilianus* en andere getuigen. Latere Letterkundige, als *Voſſius*, noemen zoo hunne verhandelinge over de verſcheidene hoedanigheden en veranderingen van de woorden op zig zelven genomen. Maar om dat het dog alles in de Etymologia hier

Digitized by Google

hier op aan koomt, dat men de ware beteekenisse der woorden op zig zelven genomen, stiptelyk bepaalt; het mag dan op zoo eene manier geschieden, als het wil: zoo hebben wy ook geene de minste zwarigheid gemaakt, om dat woord alhier in zoo eene beteekenisse op te vatten, als boven (§. 50.) is bepaalt geworden.

§. 53.

Eer wy hier van afscheiden is nodig aan te merken, dat de Woordkunde, waar van wy thans handelen, alleenlyk op de zuivere Volkstale betrekkelyk is, en op de Stadhuys en Hoftale, voor zoo verre dezelve tot vervullinge der gebreken van de zuivere Volkstaal worden gebezigt, en verder niet. Zoo dat de Straattale geenzints in aanmerkinge kan komen, by onze Woordkunde: nademaal de woorden aldaar zelden in hunne eigentlyke kragt en beteekenisse worden gebruikt; gelykerwys uit veele voorbeelden, zoo het nodig was, zou kunnen betoogt worden.

§. 54.

Een *Wortelwoord*, is zoo een woord, waar

waar van andere woorden afſtammen, die daarom *Afſtammende Woorden* geheeten worden.

§. 55.

De Afſtammende Woorden zyn *Enkelvoudige* die van een Wortelwoord afſtammen, en *Zamengeſtelde* die van twee of meer Wortelwoorden afſtammen.

§. 56.

Een ieder weet, dat *Wortelwoord* en *Afſtammen*, oneigentlyke en zinnebeeldige benamingen zyn, die daarom gebruikt moeten worden, om dat het ons ontbreekt aan zulke benamingen, die deze zaak eigentlyk zouden te kennen geven. Dog van deze manier van doen, zullen wy breedſprakiger handelen, als wy te zyner tyd de *Rhetorika* of Redenrykkunde op de leest van eene Wetenſchap zullen ſchoeien.

§. 57.

De *Oorſpronkelyke Beteekenisſe* van een Wortelwoord is die beteekenisſe, waar in het zelve allereerst is gebruikt geworden.

§. 58.

Digitized by Google

§. 58.

Hoe ouder Schriften men dan heeft van eene Volkstale, hoe meer de oorſpronkelyke beteekenisſe van derzelver Wortelwoorden kan ontdekt worden. Trouwens, hoe ouder Schriften men heeft, hoe nader men koomt by het eerſte gebruik der Wortelwoorden.

§. 59.

Zoo zyn by voorbeeld, de Vyf Boeken van Moſes, ouder ſchriften als de voorzeggingen van Zacharias en Maleachi, zoo dat men, volgens het geen zoo even gezegt is geworden, de oorſpronkelyke beteekenisſe der Hebreeuwſche Wortelwoorden beter uit de Schriften van Moſes, dan uit die der laaſte Propheten zou kunnen ontdekken. Zoo zou men de oorſpronkelyke beteekenisſe van onze Nederduitſche Wortelwoorden beter uit de werken van MELIS STOKE en KLAAS KOLYN, als uit die van den Ridder CATS en van VONDEL kunnen opmaken, indien men niet kon aantoonen, dat die oudere Schryvers, of geene geleegentheid, of geene genegentheid en lust gehad hebben om in de zuivere Volkstale te ſchry-

ſchryven: want als dan ſpreekt het van zelf, dat de waaragtige beteekenisſe der Wortelwoorden eerder in latere Schryvers, die met een ernstig oogmerk, om zuiver te ſchryven, de pen op het papier gezet hebben, te vinden zy.

§. 60.

Men mag hier ook tot nader verſtand dezer dingen wel dégelyk aanmerken, dat de Volkstalen niet altoos dezelve zuiverheid behouden, maar den eenen tyd verbeteren, den anderen tyd verſlimmeren moeten, naar mate dat 'er van Letterkundige, openbare Redenaars en Schryvers, min of meer zorge voor derzelver zuiverheid en cierlykheid gedragen word. Zoo was de Latynſche Taal ten tyde van M. TULLIUS CICERO in hare volmaakte zuiverheid en oneindig zuiverder in zyne Schriften en die van OVIDIUS, VIRGILIUS, en andere te vinden, als in die van ENNIUS, en andere, die in vroeger tyden hunne gedagten in de Latynſche Taal hadden te boek geſtelt.

§. 61.

De Afſtammende Woorden, 't zy zy Enkelvou-

kelvoudig zyn of zamengeſtelde, moeten alle eene beteekenisſe hebben, die in een zeker derde met de oorſpronkelyke en eigentlyke beteekenisſe van het Wortelwoord, van het welke zy afſtammen, over een koomt.

't BEWYS.

De Afſtammende Woorden komen met het Wortelwoord over een, en wel alle, uitgenomen in eenige veranderingen, die dezelve van het wortelwoord en van hunne mede afſtammelingen onderſcheiden. Dit is een (*Axioma*) grondregel in de Taalknnde, dien men niet behoeft te bewyzen, om dat dezelve eene algemeene Kundigheid is, die met den aard van alle Talen over een ſtemt. Maar deeze veranderingen kunnen geen ander oogmerk hebben, dan insgelyks de veranderinge van beteekeniſſe dier Afſtammelingen aan te duiden, zoo nogtans dat de gelykheid aan het wortelwoord en onder elkanderen blykbaar blyft. Anderzints zou 'er geene reden wezen, waarom er altyd de hoofdletters en Lettergrepen of Syllaben van het wortelwoord in bewaart wierden. Nu, om dat eene bepaalde zamenvoeging en ſchikkinge van Letteren en Syllaben een woord

Digitized by Google

woord uitlevert; en een bepaald woord een teeken is van eene bepaalde gedagte; zoo moet ook volgen, dat de veranderingen der Afstammelingen, die het zelve Wortelwoord behouden, ook, ten opzigte van dat Wortelwoord, eene gelyke beteekenisse hebben, en alleenlyk volgens het oogmerk hunner veranderingen van elkanderen verschelen moeten. En uit dien hoofde moeten alle Afstammende woorden eene beteekenisse hebben, die in een zeker derde met de oorspronkelyke en eigentlyke beteekenisse van hun Wortelwoord over een stemt. Q. E. D.

§. 62.

Dit is eene Grondles van de uiterste aangeleegentheid: en om, op vaste en onwrikbare grondbezingelen, de Taalkunde als eene wetenschap te behandelen, en om in eenen korten tyd eene woordenrykheid in de eene of andere Taal te verkrygen. Want, offchoon het wel waar is, dat zommige Afstammelingen by verloop van tyd door een averechts gebruik ten eenemaal de beteekenisse van hun Wortelwoord verliezen; zoo is het evenwel ook waaragtig, dat deze fouten het al-

Digitized by Google

lermeest in de *Straattale* doorbreken; terwyl de Volkstaal, zoo lang dezelve *zuiver* blyft, de beteekenisse der Wortelwoorden in derzelver Afstammelingen bewaart. En offchoon deze Grondles niet altoos word in agt genomen, zoo moet men nogtans zig zelven niet inbeelden, dat zy van weinig nuttigheid zy, voor al eer men zonder vooroordeel daar van eene proef heeft genomen.

§. 63.

Hier uit is af te nemen, dat, zoo dra men de eigentlyke beteekenisse van het Wortelwoord weet, men ook weet dat derde, waar in alle de afstammelingen met het zelve en met elkanderen moeten gelyk wezen, ten opzigte van derzelver beteekenisse.

§. 64.

By voorbeeld wanneer my eerst bekend is, wat de eigentlyke beteekenisse is van het Wortelwoord *Spreken*; zoo weet ik ook, waar in het derde van vergelyk in de beteekenisse van deszelfs Afstammelingen, *gesprek*, *spraak*, *spreker*, *spreek-*

Digitized by Google

ſpreekmanier, *affſpreeken*, *toeſpreken*, *naſpreken*, *welſprekendheid*, *ſpraakeloosheid*, *ſpreuk*, *ſprookje*, enz. geleegen zy. En daarom is het noodzakelyk, een middel uit te vinden, om altoos de eigentlyke beteekeniſſe van de Wortelwoorden te bepalen.

§. 65.

Het is derhalven zeker, dat, wanneer men die beteekeniſſe gevonden heeft, waar in veelvuldige Afſtammelingen, ja dat meer is, alle over een komen onder elkanderen en met het Wortelwoord, men dan ook de ware eigentlyke beteekeniſſe van het Wortelwoord heeft aangetroffen. Zoo dat wy, om tot eene zakelyke bepalinge te komen, met grond van zekerheid zeggen mogen, dat

§. 66.

De *Eigentlyke beteekeniſſe van een Wortelwoord* is die, waar in het zelve met alle zyne Afſtammelingen gelykvormig is.

Digitized by Google

§. 67.

Om de eigentlyke beteekeniſſe van een Wortelwoord te vinden.

DE OPLOSSING.

Vergadert alle Afſtammelingen, zoo veel als 'er zyn, by malkanderen, die tot een wortelwoord behoren. Zoekt dan uit de beteekeniſſe van alle die woorden zoo eene beteekeniſſe, waar aan zy alle, eenig deel hebben, zoo dat het verſchil tuſſchen hen alle alleenlyk van hunne vorm en gedaante of oneigentlyk gebruik afhangt. En zoo hebt gy dat derde gevonden, waar in alle Afſtammelingen met elkanderen over een ſtemmen. Maar dit is de *eigentlyke beteekeniſſe van het Wortelwoord* (§. 66.) Bygevolg kan men op deze wyze de eigentlyke beteekeniſſe van een Wortelwoord vinden. Q. E. F. & D.

§. 68.

Men moet wel aanmerken, dat hoe meer Afſtammelingen 'er van een Wortelwoord kunnen by een verzamelt worden,

Digitized by Google

den, hoe zekerder men de *eigentlyke beteekenisse* van het Wortelwoord kan bepalen. En daarom doet men zeer wel, als men in het onderzoek naar deeze beteekenisse, de *Sustertalen* en de Afstammelingen, uit de eige Taal ontleend, te zamen voegt. *Sustertalen* zyn zulke, die in het voornaamste met elkanderen gelyk zyn, maar alleen in iets, als by voorbeeld in de uitspraak verschelen. Zoo zyn de Hoogduitsche en Nederduitsche Talen *Sustertalen*, insgelyks de Italiaansche, Spaansche en Portugeesche. Zoo waren oudtyds alle Oosterssche Talen gestelt, de Arabische, Syrische, Chaldeeuwsche, Hebreeuwsche, Samaritaansche en zoo voorts. En waarlyk in het onderzoek naar de eigentlyke beteekenisse der Hebreeuwsche Wortelwoorden, zou men weinig kunnen vorderen, indien men dit hulpmiddel niet by de hand vattede, aangezien in de Hebreeuwsche niet anders voor ons bewaart is, als de boeken van het Oude Testament; waar in zeker niet alle Afstammelingen der Wortelwoorden, ja zelf niet eens alle Wortelwoorden kunnen zyn te pas gebragt.

Hier koomt voornamentlyk de Arabische Taal te stade gelyk de Heer A. SCHULTENS

Digitized by Google

ten overvloede bewezen heeft, om dat in deze Taal verſcheidene Schriften in wezen zyn, die ons van de Wortelwoorden, welke in de Bybel voorkomen, zeer veel Afſtammelingen doen kennen, welke wy anders, om dat wy 'er niets van wiſten, tot dat oogmerk zoo even opgegeven, niet zouden kunnen gebruiken.

§. 69.

Om hier gemakkelyk in te ſlagen en niet te veel moeite te hebben, om de beteekenisſe te vinden, waar in zy alle met malkanderen over een komen, moet men dus te werk gaan. Eerst moet men zoo eene betekenisſe ter neder ſtellen, waar in de meeſte der Afſtammelingen volgens derzelver bekende beteekenisſe oogenſchynelyk eenige gelykheid hebben. Vervolgens zal men dan behooren te letten op de andere, die ogenſchynelyk van het grootſte gros in hunne beteekenisſe verſchelen. Kan men dan de eene beteekenisſe als een zinnebeeld van de andere aanmerken, dan is de zaak gevonden; en men mag verzeekert zyn, dat die beteekenisſe, welke het zinnebeeldige voorſtelt, de *eigentlyke*, en de andere de oneigentlyke

lyke zy, gelyk wy uit veele voorbeelden zouden kunnen betogen.

Moeyelyker is het wanneer 'er meer als twee beteekeniſſen, die oogenſchynelyk verſcheelen, in de Afſtammelingen voorkomen. Maar evenwel is het zeker, dat een van drie of vier of meer beteekenisſen de eigentlyke zy, en de andere zinnebeeldige, om eenige overeenkomſt, welke die zaak, welke door de oneigentlyke beteekeniſſe word uitgedrukt, met de andere heeft, die door de *eigentlyke* word te kennen gegeven. En zoo men 'er maar eene aantreft, waar van, men bewyzen kan dat zy een Zinnebeeld zy van eene andere, die door een Afſtammeling van denzelven wortel word aangeduid, dan moet men zyne ſchranderheid gebruiken, om een vergelyk te maken tuſſchen de overige, en zoo de eigentlyke beteekeniſſe van het Wortelwoord, dat is die, waar in alle Afſtammelingen over een komen, te vinden. En dit bewyſt men, wanneer men de volmaaktheid van het Zinnebeeldige, waar door die Zaak is afgebankent, welke onder die zinnebeeldige beteekenisſe voorgeſtelt word, uit de gelykheid nadruk en cierlykheid van het Zinnebeeld bewyzen kan.

Digitized by Google

§. 70.

Ik wil gaarne erkennen, dat 'er al eenige moeite vast is aan deze manier van doen; egter dit weet ik ook, dat zy, die tegen moeite en arbeid op zien, als tegen eenen ſteilen berg, nimmermeer moeten hopen, dat zy op eenen vasten grond, zonder daar over eenige twyffelingen over te laten, de ware uitlegginge van Gods H. Woord zullen kunnen geeven. En dan moeten deze het niet euvel opnemen, als hunne verklaringen loutere gisſingen van verſtandige en oordeelkundige Chriſtenen geheeten worden. Daarenboven moet men wel begrypen, dat men zoo door eene moeite alle andere moeiten affnyd, die men anderzints moet aanwenden, om de kragt en nadruk van ieder Afſtammeling in het byzonder naar te ſporen. Ook ware het te wenſchen, dat alle Woordenboekſchryvers op deze wyze te werk gingen: dan zouden hunne Schriften niet ſlegts voor woordlysten gehouden worden, maar voor redenkundige verhandelingen, over de ware beteekeniſſe van alle woorden, die in zoo eene Tale voorkomen, waar van zy een Woor-

den-

Digitized by Google

denboek maken. Ook zou men dan ligtelyk met een opslag van het oog reden kunnen geven, waarom menigwerf aan een en het zelve woord, Wortel of Afstammeling, twee, drie en meer beteekenisſen gegeven worden.

§. 71.

Op dat niemant ons verdenke, als of wy eene zaak voorſtelden, die in het beſpiegelende zig alleen fraay opdeed, maar in het (*practicale*) werkſtellige volkomen ondoenelyk ware; zullen wy hier in ons kort beſtek wel eenen kleinen uitſtap met oorlof van den Lezer willen doen, om van ons voorſtel en de oplosſinge van het zelve eene proeve te geven. By voorbeeld JOANNES BUXTORF geeft in zyn Hebreuwſch woordenboek twee en twintig beteekenisſen aan het wortelwoord נָתַן, gelyk dit zoort van doen gemeen is aan de meeſte Woordenboek-Schryvers. Dog zoo dit ſtand kan grypen en goed word gekeurd: zoo kan men op geenerleye wyze vaſt weten, in welke beteekeniſſe een woord op een zekere plaats genomen en niet genomen word; en bygevolg ook in de uitleg-

Digitized by Google

ginge der H. Schriften geenen gewisſen voortgang maken. En of men al zeit, dat veele van deeze beteekenisſen weinig van elkander verſchelen, en dat de woorden, dewelke gebruikt worden, om deze beteekenisſen voor te ſtellen, als *Synonyma* of woorden van eenerley zin mogen worden aangemerkt; zoo zullen evenwel diergelyke uitvlugten weinig vrugt doen, tot overredinge van zulke, die uit een naauwkeurig onderzoek naar de cierlykheid der Tale geleert hebben, dat 'er, om de regte waarheid te zeggen, geene volkomene *Synonyma* of woorden van eenerley zin, zonder dat 'er eenig het minſte onderſcheid in zy, onder de Sonne gevonden worden; welke Grondles veel te wydloopig is, om door een onderzoek naar alle zoo genaamde *Synonyma* en derzelver eigentlyken en vollen nadruk hier te kunnen betoogt worden. En iemand, die in de welſprekendheid der Redenaars en Digters eenige ervarentheid heeft bekomen, weet overvloediglyk, zonder dat ik het hem behoeve te herinneren, dat 'er een naauwkeurig oordeel vereiſcht word, om deze zoo genaamde gelyk beetekenende woorden wel en deugdelyk te gebruiken: en dat het in geenen-deele onverſchillig is, wel-

Digitized by Google

welke van deze in eene bepaalde omſtandigheid gebezigt word. En daarom is het voor af noodzakelyk, de eigentlyke en vervolgens de oneigentlyke beteekenisſe in derzelver regtmatig gebruik onderſcheidentlyk te kennen. Laten wy met het woord נשא eens een begin maken, en dus een voorſchrift geven, waar naar men in het vervolg zig in diergelyk onderzoek zal kunnen ſchikken.

§. 72.

Zeven afſtammelingen van dat wortelwoord vind ik in de H. Schrift gebruikt; maar onder dezelve ontmoet ik 'er maar twee, die eene eenige beteekenisſe hebben. De andere ſes worden in verſchillende beteekeniſſen overgezet. Wy willen dezelve hier ter neder ſtellen, om te gemakkelyker onze oplosſinge te doen begrypen.

נשיא Hoogheid, *Job XX:* 6.

נשיא Overſte, *Joſ. XXII:* 14. Damp of Nevel, *Jerem. X:* 13.

נשיאה Geſchenk, of Schattinge, II *Sam. XIX:* 43.

נשיאה

שְׁאֵת Verhooginge, *Geneſ. IV:* 7. Geſwel *Lev. XIII:* 2.

בְּשָׂא Laſt (op de ſchouders) II *Chron. XXXV:* 3. opheffinge der ſtemme in het zingen, I *Chron. XV:* 22, 27. Strenge voorzegging *Zach. IX:* 1. *Jeſ. XIII, XV, XVII, XIX, XXI. &c.* Ernſtige vermaninge *Spreuk. XXXI:* 1. Verheffinge (der ziele, dat is Hoogmoed) *Ezech. XXIV:* 25. Vragt, of Ladinge, II *Kon. V:* 17.

בְּשָׂאָה en בְּשֵׂאת Tafelgerigt, *Geneſ. XLIII:* 34. opheffinge (der handen) *Pſ. CXLI:* 2. Vuurbaken *Jerem. VI:* 1. Cynsheffinge, ſchattinge, II *Chron. XXIV:* 6, 9. van de tiendens voor de Leviten. Uittrekkinge der Wortelen *Ezech. XVII:* 9.

בְּשָׂא פָנִים Aanneminge van perſoonen, II *Chron. XIX:* 7.

Wanneer ik nu volgens het gene te voren (§. 69.) gezegt is, zoo eene beteekenisſe zal nederſtellen, waar in de meeſte Afſtammelingen oogenſchynlyk, eenige gelykheid hebben; zoo vind ik eindelyk de beteekenisſe van *verheffen*, en

om

om *hoog heffen* van dien aard te zyn. Immers daar in komen 'er vier van de zeven over een, שְׁאֵת *hoogheid*, dat eene uitwerkinge is van het om hoog heffen, שְׂאֵת verhooginge, verheffinge, בְּשָׂא opheffinge der ſtemme in het zingen, בְּשָׂאוֹת, Opheffinge der handen. En dit is het eerſte gedeelte van de oplosſinge. Maar de proeve, dat de oplosſinge regt is, beſtaat hier in, dat men de overige beteekenisſen van deze eigentlyke beteekenisſe van het Wortelwoord kan afleyden zonder eenige gedwongendheid. Een Overſte, die boven anderen in Hoogheid en aanzien verheven is, en een Damp of Nevel, die in de Lugt om hoog word opgeheven, worden zeer cierlyk door het woord נְשִׂיא te kennen gegeeven. Een Geſwel verheft zig boven het gezonde vleeſch als een heuveltje, en daarom kan die beteekenisſe in het woord שְׂאֵת van deszelfs wortel gemakkelyk ontleend worden. En om dat een vragt of ladinge moet opgetilt, en van den grond op de ſchouders of op de Laſtdieren geheven worden, vind men het woord בְּשָׂא ook in dien zin gebezigt,

zoo

zoo als dat met de eigentlyke beduidenisse van het Wortelwoord over een koomt. Dat het woord בְּשָׂאת van een vuurbaken genomen word, is om die reden, dat zoo een Lantaaren in de hoogte moet geheven zyn, om van ver te kunnen gezien worden. Zoo vind ik het zelve van het uittrekken van een boom met zyne wortels uit den grond, om dat dit geschied, door een om hoog heffen van den boom zelfs. Een Tafelgerigt, dat voor geschenk wierd omgezonden of toegedient, wierd van de tafel zelf opgeheven en dus aangeboden: waarom dat ook onder die zelve benaminge voorkomt. En wat aanbetreft de çynsheffinge tot onderhoud van het Heiligdom en van het Land, om welke te beduiden נְשׂאת en בְּשָׂאת in de H. Schriftuur gebruikt zyn; men weet, dat dit eene geldsomme is, die uit een ieders goed geligt of geheft word, als het ware tot een hoger en verhevener gebruik, gelyk dan ook in onze Nederduitsche Taale de woorden *ligten* en *heffen* in dien zin voorkomen; zoo als ook het Hebreeuwsche woord תְּרוּמָה *Het offer* van רוּם *hooger, verhevener worden* afkomstig is. Eene strenge voorzegginge en eene ernstige ver-

Digitized by Google

vermaninge worden נְשִׂיא geheeten, om dat dezelve met eene verheffinge van ſtemme worden uitgeſproken; gelyk dit woord in eenen Muſicalen zin aldus gebezigt word, zoo als wy hier boven hebben aangemerkt. Eindelyk ſchiet 'er over het Afſtammend woord נְשִׂיא met פָּנִים te zamen gevoegt, het welke dus van onze Taalsmannen door *aanneminge des Perzoons* word overgezet. II Chron: XIX: 7. Te weten Koning Joſaphat ſpreekt hier tot de Rigteren, Land- en Stee voogden, welke hy in zyne heerſchappyen had aangeſtelt, hen aanmanende tot ſtipte regtveerdigheid in hunne rigtsplegingen en vonniſſen, en voor oogen houdende, dat voor de rigtsbank van Gods Alwetendheid geen onregt gedult wierdt; en dat ook by hem het Regt op geenerleye wyze kon verdrayt worden, of door omkopinge met geld, of door *aanneminge der perzoonen.*

Ik vertale dit, door verheffinge der aangezigten. Want *Deut.* X: 17, waar uit Joſaphat deze zyne zinſpreuken gehaald heeft, lees ik, dat God als regtveerdig Rigter de Aangezigten נְשׂוֹא לֹא *niet verheft*: dat is te zeggen, dat hy het aangezigt van den eenen niet hooger en verhe-

Digitized by Google

hevener oordeelt als dat van den anderen, om hem, als hy ſtrafbare feiten bedreven heeft, ongeſtraft te laaten, gelyk dit in de Menſchelyke vierſcharen wel plaats heeft, zoo dat de verhevendheid van hunnen ſtaat de onderhoorige Land- en Steevoogden van Joſaphat niet zou redden, als de Heere over hun bedryf oordeelen zou. Uit dit alles ziet men duidelyk, dat waarlyk de eigentlyke beduidenisſe van het Wortelwoord שָׁפַט is *verheffen*, *om hoog heffen*. Ook word men hier uit gewaar, op wat wyze men in de oploſſing van ons opgegeven Voorſtel (§. 67.) zig gedragen moet.

§. 73.

In de Chaldeeuwſche en Griekſche Woordkunde moet men op dezelfde manier te werk gaan, waar van wy, de kortheid betragtende, voor tegenwoordig geene voorbeelden willen geven.

§. 74.

Eene *Levendige Volkstale*, is zoo eene, die gemeenzaam van een bepaalde menigte van menſchen nog heden geſproken word als derzelver Moedertaal.

§. 75.

Digitized by Google

§. 75.

Van de gebruikelyke beteekeniſſe der Afſtammelingen in eene levendige Volkstale, kan men zekere wetenſchap bekomen.

'T BEWYS.

Men kan onder zoo een Volk verkeeren, daar eene bepaalde Tale levendig is; en dus gewaar worden, uit de gelegendheit, by welke de Afſtammelingen gebruikt worden, welker derzelver gebruikkelyke beteekenisſe zy. Dit getuige de ondervindinge! En by gevolg, om dat eene wetenſchap, die alleen op ondervindinge en Proefnemingen gegrond is, den hoogſten trap van zekerheid bereikt, zoo moet ook volgen, dat men, van de gebruikelyke beteekenisſe der Afſtammelingen in eene levendige Volkstale, zekere wetenſchap kan bekomen. Q. E. D.

§. 76.

'T Is zeker, dat hier oordeel en opmerkzaamheid vereiſcht word; maar dit heeft

Digitized by Google

deze Wetenſchap gemeen met alle andere Wetenſchappen. In de *Phyſica* of Natuurkunde, zal men in zyne Waar- en Proefnemingen (*Obſervaties* en *Experimenten* wel ſlagen, moet men eene nauwe opmerkzaamheid te werk ſtellen. En nogtans kan de proefnemende Natuurkunde, Phyſica Experimentalis, nimmer falen, voor zoo ver dezelve alleen by de Proefnemingen blyft, en zig niet in al te ver gezogte Gevolgtrekkingen inlaat. Maar in dezen opzigte verlieſt de zelve de benaminge wederom van eene Proefnemende Natuurkunde.

§. 77.

Uit het bewys van de voorgaande Grondles, word men oogenſchynelyk gewaar, dat zekerlyk, om van de gebruikelyke beteekenisſen der Afſtammelingen in eene levendige Volkstale eene zeekere wetenſchap te bekomen, het beſte middel is, onder zoo een volk te verkeeren, daar die Volkstale in zwang gaat, waar van men de Afſtammelingen in derzelver gebruikelyke beteekenisſe, met grond van zekerheid, zoekt te weten.

§. 78.

Digitized by Google

§. 78.

En dat is zekerlyk het allerbeste en zekerſte middel. Maar evenwel weet men uit de Ervarenisſe, dat men ook zonder diergelyk verkeer onder een volk, onder het welke de bepaalde Volkstaale levendig is, tot de kennisſe van de gebruikelyke beteekenisſe der Afſtammelingen kan geraken. En op zoo eene wyze leert men hier te lande de Franſche, Engelſche en andere levendige Volkstalen. Dog het is heel wat anders, eene taal te leeren, en eene kennisſe van de gebruikelyke beteekenisſe der Afſtammelingen te hebben; en wederom wat anders, eene Taal en Woordkunde als eene wetenſchap te behandelen, en de gebruikelyke beteekenisſe der Afſtammelingen met Grond van zekerheid te weten. En om deze reden ſchatten wy het wel de moeite waardig, omſtandig te onderzoeken, op wat wyze men met gronden van zekerheid de gebruikelyke beteekeniſſe der Afſtammelingen van eene levendige Volkstale zal weten, buiten de verkeeringe onder die Menſchen, by welke dezelve levendig is.

Digitized by Google

§. 79.

De gebruikelyke beteekenisſe der Afſtammelingen in eene vreemde Volkstale word anders geleert door middel van het onderwys der Spraakmeesters, en door het gebruik van Woordenboeken, en Vertalingen, die de gebruikelyke beteekenisſen der Afſtammelingen van de vreemde levendige Volkstale, in de gebruikelyke beteekenisſe der woorden van de eigene Volkstale, tragten uit te drukken. Diergelyke waarnemingen, welke niemant kan tegenſpreken, hebben de kragt van *Axiomata* of grondregels, gelyk in de (*Logica*) Redeneerkunde bewezen wordt.

§. 80.

DeSpraakmeeſters kunnen een ander tot geene zeekere kennisſe van de gebruikelyke beteekenisſe &c. brengen, ten zy zy zelf zoo eene zekere wetenſchap van de gebruikelyke &c. bezitten. Of het geene het zelfde is:

§. 81.

Niemant, kan door het onderwys van ee-

Digitized by Google

eenen Spraakmeester, tot eene zekere kennisse van de gebruikelyke beteekenisſen &c. geraken, ten zy hy het onderwys gebruike van zulken Taalmeester, die deze zekere kennisse &c. zelfs bezit.

§. 82.

Niemand, en by gevolg ook geen Spraakmeester, kan eene zekere wetenſchap van de gebruikelyke beteekenisſe &c bezitten, ten zy hy dezelve op de eene of andere wyze verkregen heeft.

§. 83.

Niemand, en bygevolg ook geen Spraakmeester, kan op andere wyze eene zekere wetenſchap van de gebruikelyke beteekeniſſen &c. bekomen; als door verkeer onder zoo een volk, daar de bepaalde taal levendig is, of door een vernuftig en oordeelkundig gebruik van goede Woordenboeken en Vertalingen, of door beide te zamen.

'T BEWYS.

Andere middelen zyn 'er niet, en zelfs niet mogelyk, om tot zoo eene zekere

Digitized by Google

wetenſchap &c te geraken; nademaal men van de beteekenisſe der woorden, die men niet verſtaat, of zelfs moet oordelen: en dat geſchied door het verkeer &c. (§ 78.) of het oordeel, dat andere daar over geveld hebben gelyk dit door Woordenboeken, en Vertalingen geſchied, noodzakelyk volgen moet. En daarom kan geen ſpraakmeeſter, of iemand anders tot zoo eene zekere wetenſchap geraken; als door een van beide deze middelen; of door beide te gelyk. Q. E. D

§ 84.

Om dat wy hier willen onderzoeken, op wat wyze men buiten het gezegde verkeer, deze, zekere wetenſchap kan magtig worden (§. 78.) zoo moeten wy hier ook van dat eerſte middel niet ſpreken; maar alleenlyk naarſpeuren, wat men voor goede en deugdelyke Woordenboeken en Vertalingen te houden hebbe, en op wat wyze men dezelve, om het gemikte doelwit te treffen, vernuftig en oordeelkundig gebruiken moet.

§. 85.

Een *Woordenboek* is eene ſtipte aanwyzing

Digitized by Google

zing van de gebruikelyke beteekenisſen van alle woorden in eene Volkstale, naar de volgorder van het A, B, C. voorgeſteld.

§. 86.

En onder deze algemeene bepaalinge behooren dan zo wel, die Woordenboeken, waar in de gebruikkelyke beteekeniſſe der woorden, door woorden in eene andere Volkstale, worden te kennen gegeeven; als die, waar in dezelve door Omſchryvingen in dezelve tale worden uitgedrukt. Men zou de eerſte zoort tot onderſcheidinge. *Vertalende* en de andere *Omſchryvende Woordenboeken* kunnen heeten.

§. 87.

Eene *Omſchryvinge* is eene aanwyzinge van de beteekenisſe eenes woords, door behulp van veele woorden, die, te zamen genomen, deeze beteekenisſe aanduiden.

§. 88.

Dit laaſte zoort van Woordenboeken is goed voor zulke, die de ware beteekenisſe van veele woorden reeds begre-

Digitized by Google

pen hebben; om door het verſtand van bekende, door omſchryvinge, tot het verſtand van de ware beteekenisſe der onbekende woorden te geraken. Maar zal men deze Woordenboeken tot dat oogmerk kunnen gebruiken, om met grond van zekerheid de gebruikelyke beteekenisſe van die woorden, welke omſchreeven worden, te weten; zoo moet men voor af reeds met grond van zekerheid weten. welke de ware gebruikelyke beteekenisſe zy van die woorden, welke in de Omſchryvinge van andere woorden gebruikt worden. En daar toe heeft men wederom het eerſte zoort van Woordenboeken nodig.

§. 89.

Op een Omſchryvend Woordenboek kan men vaſten ſtaat maken, als men volkomen overtuigt is, dat de ware gebruikelyke beteekenisſen der woorden, door netgepaſte en ondubbelzinnige Omſchryvingen in dezelve zyn te kennen gegeeven.

't BEWYS.

Eene volkomene overtuiginge is niet an-

Digitized by Google

anders dan eene volkomene kennisse van de onloochenbare waarheid eener voorstellinge, welke door onwribare bewysredenen in het gemoed word voortgebragt. Maar op zoo eene volkomene kennisse &c. kan men in het voortzetten zyner redeneeringen, vasten staat maken: Dat is die onloochenbare waarheden kunnen als zoo veele (*Axiomata*) Grondregels worden aangemerkt. En dat in het algemeen waar is, kan ook niet anders als waar zyn, ten opzigte van een Omschryvend Woordenboek. Zoo dat men op het zelve vasten staat kan maken, wanneer men volkomen overtuigt is. &c Q. E. D.

§. 90.

Het geene hier van een Omschryvend Woordenboek in eenen volkomenen zin genomen, gelyk wy te voren een Woordenboek in het algemeen beschreven hebben, (§ 87) is bewezen geworden; moet men ook toepasen, op alle Omschryvingen van woorden (§. 87.) die men in de *scholia*, Aanteekeningen, en alle andere (*Etymologiscbe*) Woordkundige Werken der

Digitized by Google

Taalkenners (*Philologi*) gewoon is aan te treffen.

Immers in deze, word het zelve verrigt, dat in de Omſchryvende Woordenboeken moet verrigt worden; alleenlyk met dat onderſcheid, dat juiſt op deze wyze de gebruikelyke beteekenisſe niet van alle woorden, maar ſlegts van eenige, niet naar de volgorder van het A, B, C, maar gelyk dezelve voor de hand komen, worden aangewezen.

§. 91.

Om volkomen overtuigt te worden, dat de ware beteekenisſen der woorden, door netgepaſte en ondubbelzinnige Omſchryvingen in een Omſchryvend Woordenboek zyn te kennen gegeven.

OPLOSSINGE.

By een onderzoek naar ieder woord in zoo een Omſchryvend Woordenboek voorkomende, moet men het Wortelwoord en alle andere Afſtammelingen te zamen nemen, en onderzoeken, of dezelve in alle hunne beteekenisſen eenige gelykheid hebben; zoo in dien zin, waar in zy alle met el-

Digitized by Google

elkanderen over een komen, als in die beteekenisſen, die van dezen algemeenen zin zonder gedwongendheid ontleend zyn geworden, en om deeze reden van de eigentlyke en algemeene beteekenisſe afgaan. Zoo men by ſlot van rekeninge dit zoo vind, in een Omſchryvend Woordenboek zonder dubbelzinnigheid te kennen gegeven, zoo word men volkomen overtuigt, dat de ware gebruikelyke beteekeniſe der woorden, door welgepaſte en ondubbelzinnige Omſchryvingen aldaar zyn te kennen gegeven. Want het ſteund op het beginzel van den Genoegzamen Grond, dat het Wortelwoord en de Afſtammelingen, gelykheid van beteekenisſe moeten behouden, en alleenlyk in beteekenisſe van elkanderen verſcheelen, voor zoo ver zy in *Terminatics* Uitgangen en andere ſpellingveranderingen onderſcheiden zyn; of in eene oneigentlyken en zinnebeeldigen zin, welke wederom in de gelykheid met de eigentlyke beteekenisſe gegrondveſt is. (§ 6.) Indien dan maar een woord, tot eenen Wortel behoorende, vooronderſteld word met deszelven ware gebruikkelyke beteekenisſe in een omſchryvend Woordenboek gevonden te worden, zoo is het zeker, als alle de beteekenisſen, aldaar opge-

Digitized by Google

gegeven, op de bovengezegde manier overeenſtemmen, dat alle de beteekenisſen ten opzigte van zoo eenen Wortel, de ware gebruikkelyke beteekenisſen zyn. Maar deze voor onderſtellinge is niet roekeloos, maar mag veel eer voor een (*Axioma*) Grondregel gehouden worden; om dat het zonder opzet niet mogelyk is, dat alle woorden tot eenen wortel behoorende in eenen verkeerden zin, en dat van eene levendige Volkstale, zoo zouden omſchreeven worden, dat zy egter alle met elkanderen op de voorgezegde manier over een kwamen. Q. E. F. & D.

§. 92.

En bygevolg word men met meer gemak ten vollen overtuigt, dat de ware gebruikelyke &c. als 'er een of meer woorden onder eenen Wortel gevonden worden, waar van men reeds te voren de waare beteekenisſe begrepen heeft, en zoo in het vervolg onder alle andere Wortels; gelyk diergelyk begrip vereiſcht word, om een Omſchryvend Woordenboek met vrugt te kunnen gebruiken, zoo als hier boven (§. 88.) betoogt is en aangetoont.

§. 93.

Digitized by Google

§. 93.

Het zou zomwylen kunnen gebeuren, dat iemand zig inbeelden zoude, even of wy eenen keerkring (*Circulus*) in onze Betoginge (*Demonſtratie*) gemaakt hadden, wanneer hy de oplosſinge van het eerſte Voorſtel (*Problema*) (§. 67.) met die van het twede (§. 91.) vergeleek. Dog dat dit onwaaragtig zy, blykt hier uit, dat wy in het eerſte geval uit de meeſtgemeene beteekenisſe der Afſtammelingen geredeneert hebben, om den eigentlyken zin van een Wortelwoord te bepalen; maar in het tweede, uit de algemeene overeenkomſt van alle Afſtammelingen en derzelver Wortelwoord, om overtuigt te zyn van de waarheid en deugdzaamheid van een Omſchryvend Woordenboek, of van andere Schriften, die van een diergelyk gebruik zyn. (§. 91.)

94.

En zoo word een ieder gewaar, dat een Omſchryvend Woordenboek gedeeltelyk goed en gedeeltelyk óndeugend kan wezen: goed, voor zoo ver het zelve de ware gebruikelyke beteekeniſſen van van Wortelwoorden en Afſtammelingen aanduid, ondeugend, voor zoo ver het zelve

ve de ware gebruikelyke beteekenisſen niet opgeeft. Maar evenwel kan men op geenerley Omſchryvinge, in het zelve voortkomende, ſtaat maken, als op de manier, hier boven (§ 91.) aangewezen. En daarom kunnen deeze Woordenboeken van geen nut zyn in de Woordkunde, als eene wetenſchap aangemerkt, (§. 50.) als alleen in de gedeeltens, daar alle de Afſtammelingen, eigentlyk of oneigentlyk, dat is zinnebeeldig, met elkanderen en met hun Wortelwoord overeenkomen en gelyk zyn (§ 91. en 61.)

§. 95.

Ik kan niet voorby, hier ter loops aan te merken, dat het niet ongemakkelyk op deze gegeve gronden zyn zou, eene nieuwe Taal te maken, waar van wy misſchien by andere geleegentheid wel eens een ontwerp (*Project*) zullen op het papier brengen; niet zoo zeer, om dat daar in op zig zelf eenig wezentlyk nut zou te vinden zyn; maar alleen om enigzints een begrip van de Spraakverwerring by Babels Torenbouw te geven, welke wy op goede gronden, die wy voor als nog voor ons behouden, vermoeden door

Digitized by Google

door Javan, Heber, en andere Eerſtvaders, (*Patriarchen*) om de onverdragelyke heerſchzugt van Nimrod te verydelen, op eene diergelyke wyze, volgens het beſtel van het Goddelyk Albeſtuur, te zyn veroorzaakt.

§. 96.

Op een Vertalend Woordenboek kan men vaſten ſtaat maken, wanneer men overtuigt is, dat de ware gebruikelyke beteekenisſen der woorden, in eene zeekere Volkstale, door volkomen gelyk beteekenende woorden uit eene andere Volkstale naauwkeuriglyk zyn te kennen gegeven.

't BEWYS

Is het zelfde met de voorgaande Grondles, (§. 89) uitgenomen, dat de Algemeene Waarheid aldaar op een Omſchryvend Woordenboek t'huis gebragt, hier ter plaatſe op een Vertalend Woordenboek moet worden toegepaſt. Q. E. D.

§. 97.

Zoo dat dan de beteekeniſſe der woorden

Digitized by Google

den in die Volkstaal, waar in woorden uit eene andere Volkstale overgezet worden, in derzelver beteekenisse ten vollen moeten over een komen, met de beteekenisse van die woorden, om welke aan te duiden, ieder van dezelve is gebruikt geworden.

§. 98.

Ook spreekt het van zelfs, dat, zullen alle woorden in een vertalend Woordenboek enkelvoudig vertaald worden, (§. 48) alle woorden, die men daar toe gebruikt, van dezelve kragt en nadruk moeten zyn, als de woorden welke men overzet; gelyk al te voren ten opzigte van eene Enkelvoudige Vertalinge is aangemerkt. (§. 49)

§. 99.

Daar en boven is het ook noodzakelyk, dat de Taal, waar in men een Vertalend Woordenboek overzet, door eene eenvoudige Vertalinge, even woordenryk moet zyn, als de Tale, welke in het zelve word overgezet.

§. 100.

Digitized by Google

§ 100.

Om ten vollen verzekert te zyn, dat de Enkelvoudige Vertalinge van alle woorden, in een Vertalend Woordenboek volmaakt zy getroffen.

DE OPLOSSING.

Beschouwt alle woorden, 't zy Wortels of Afstammelingen naar de volgorder van het A. B. C. Zoo de Afstammelingen onder derzelver Wortels niet geschikt zyn, moet het eerste werk wezen, dit gebruik te vervullen, en alle de Afstammelingen onder derzelver Wortelwoorden te verzamelen. Neemt dan eerst ieder Wortelwoord op zig zelven, en ziet, of derzelven eigentlyke beteekenisse, by de Enkelvoudige Vertalinge wel getroffen zy: (§. 67.) dat is, of daar by is uitgedrukt zoo eene beteekenisse, die met eenige weinig veranderinge aan de meeste Afstammelingen eigen is. En dat word men ten klaarsten daar uit gewaar, wanneer men in de Vertalinge der meeste Afstammelingen woorden vind, die in *Wortelklank* over een komen met dat woord het geen gebruikt is, om het wortelwoord te vertalen: zynde een Wortelklank eenige

Digitized by Google

Letters of (*Syllaben*) Lettergrepen, waar in verſcheide woorden over een komen, die alleen in (*Terminaties*) uitgangen of (*Suffixa* & *Præfixa*) Voor- en Agterzetzels van elkanderen verſchelen. Dit gedaan hebbende, moet men tot de Afſtammelingen overſtappen, en zien, of de eigentlyke beteekeniſſe derzelve (§ 66.) wel door woorden, van een en denzelfden Wortelklank met de eigentlyke beteekeniſſe van het Wortelwoord, zy vertaald geworden; en of de vertalinge der oneigentlyke beteekeniſſe met zulke woorden geſchied zy, die, ten opzigte van dezelve, van dien aard bevonden worden, dat derzelver gebruikelyke beteekeniſſe in een zeker derde gemakkelyk over een te brengen zy, met de gebruikelyke beteekeniſſe van dat woord, waar door de eigentlyke beteekenisſe van het Wortelwoord was vertaald geworden, gelyk wy daar van te voren eene proeve gegeeven hebben. (§. 72.) Dit zoo bevindende by alle Wortels en Afſtammelingen in een Vertalend Woordenboek; kan men ten vollen verzekert zyn, dat de Enkelvoudige Vertalinge van alle Woorden in het zelve volmaakt getroffen zy. Want dan hebben de woorden in de Vertalinge denzelven eigentlyken en on-

Digitized by Google

oneigentlyken zin, als de woorden, die vertaald zyn geworden: 't geen wy niet nodig agten omſtandiger te bewyzen. Q. E. F. & D.

§. 101.

Men heeft juiſt niet nodig, eer men een Vertalend Woordenboek met grond van zekerheid kan gebruiken, het gantſche Woordenboek op deze wyze te toetzen: als men alleen maar de moeite neemt, om zoo een Wortel met deszelfs Afſtammelingen in dier voegen te onderzoeken, van welke men, tot een zeker oogmerk, de waaragtige beteekeniſſe in zulk Woordenboek met volmaakte zekerheid begeerd te vinden, en daar op, als op een onwrikbaren grond, andere waarheden te bouwen, en daar uyt met goede gevolgtrekkingen te redeneren. Maar dan kan men alleenlyk over de deugdzaamheid van een zekere gedeelte uit dit Vertalend Woordenboek regtveerdig vonnis ſtryken, en ſlegts van dat gedeelte, het geen men op deeze wyze beproefd heeft.

§. 102.

Gelyk de *Geometriſche Figuren* veel toe

Digitized by Google

brengen tot de verſtaanbaarheid der Oploſſingen en Bewyzen, zoo oordeelen wy het ook, tot de duidelykheid van onze Voorſtellen, nuttig en dienſtig te zyn, door iets diergelyks de Toepaſſinge van dezelve gemakkelyk te maken. JOANNES SCAPULA heeft in zyn Griekſch Woordenboek zorge gedragen, dat alle Afſtammelingen onder hare Wortelwoorden gebragt wierden: zoo dat wy in het toetzen van dit en ſoortgelyke Vertalende Woordenboeken, niet behoeven, in het vergaderen en ſchikken der Afſtammelingen, vele moeite te beſteden en aan te wenden. Het eerſte dat hier onze opmerkinge verdient, naar de volgreeks van het A, B, C. is het Woord ΑΒΡΟΣ met deszelfs onderhorige Afſtammelingen. Want wat Αξω, Αβαλε, Αβαξ aanbetreft, deze zyn Woorden van minder belang, die of geene, of weinige Afſtammelingen hebben; van welk ſoort wy in het vervolg moeten ſpreken, eer wy van onze Verhandelinge over de Vertalende Woordenboeken gevoegelyk afſcheiden kunnen. De geleerde Schryver heeft den bal misgeſlagen, als hy het voorgaande woord ΑΒΡΑ, als of het eene gantſch andere Wortel ware, of tot eenen gantſch anderen Wortel behoor-

de

de, van ons Woord ΑΒΡΟΣ afzondert. Want, om dat men hier niet anders kan beſpeuren, als de veranderinge van Geſlagt, zynde ἁβρος Mannelyk en ἁβρα Vrouwelyk; zoo ſpreekt het ook van zelfs, dat men geenen genoegzamen grond heeft, om eene andere veranderinge in de beteekeniſſe te zoeken, als even zoo eene, die van de verſcheidentheid der Geſlagten haren oorſprong hebben kan. Trouwens, dat het woord ΑΒΡΑ zomtyds zonder *Aſpiratie* of h gelezen word, *Abra* in plaats van *Habra*, weet een ieder die in de *Taalziftery* onderwezen is, dat dikwils door de Onoplettendheid der Uitſchryvers gewoon is te gebeuren. Nu zeggen wy juiſt wel niet, dat dit *Adjectivum*, Bygevoegd Naamwoord ΑΒΡΟC, A, waar van het Onzydige in onbruik geraakt is, waarlyk het Wortelwoord zy, waar uit alle overige Afſtammelingen gemaakt zouden wezen. Neen! wy vermoeden liever, dat een veroudert en onbruikbaar Werkwoord ἁβρω daar voor gehouden moet worden, welk vermoeden wy hier ter plaatze met genoegzaame redenen niet behoeven te regtveerdigen. Evenwel geloven, wy dat SCAPULA vernuftig handelt, wanneer hy het allereenvoudigſte der Af-

Digitized by Google

ſtammelingen in deszelfs plaatſe ſtelt, als een woord, dat nog gebruikelyk is. Dog daar koomt het hier eigentlyk niet op aan. Het eerſte woord dat hy gebruikt, om de beteekeniſſe van ΑΒΡΟΣ te kennen te geven, is het Latynſche woord *mollis*, dat het allernaaſt met ons Nederduitſch *zagt* of *mollig* over eenkoomt; en dat, naar het opgeeven van dien Woordenboekſchryver, de eigentlyke beteekeniſſe van den Wortel aanwyſt, om dat dezelve met eenige weinige veranderinge aan de meeſte Afſtammelingen eigen is (§. 67.) Want wanneer men ΑΒΡΟς mede onder de Afſtammelingen rekent, vind men een getal van negen Afſtammelingen, waar van 'er ſes in beteekeniſe over een komen, naar het volgende Tafeltje:

'Α Β Ρ Ω.

Eigentlyke beteekeniſſe

1	'ΑΒΡΟΣ, Α.	*mollis*,	zagt.
2	'Αβρως,	*molliter*,	zagtjes.
3	'Αβροτης,	*mollities*,	zagtheid.
4	'Αβρωσυνη,	*mollities*,	zagtheid.
5	Παναβρος,	*omnino mollis*,	zagt ten uiterſten.
6	Ποδαβρος,	*pedibus mollis*,	zagt aan de voeten.

On-

Digitized by Google

Oneigentlyke Beteekenisse.

1 Ἄβρυνω, orno, *ik ciere*, Ἀβρυνομαι, Pas. & Med.

2 Ἀβριζομαι, { ornor, *ik worde vercierd* / orno me ipsum, *ik vercier my zelven.* } van Ἀβριζω Act. niet meer in gebruik.

3 Ἐναβρυνω orno, *ik ciere*, Ἐναβρυνομαι, Pas. & Med.

SCAPULA, geeft door zyne stilzwygentheid te kennen, dat de vyf laaste Afstammelingen, die in de eigentlyke beteekenisse voorkomen, zyns wetens, in geenen anderen zin by de Grieken gebruikt worden. Maar van het eerste ΑΒΡΟC, dat hy als een Wortelwoord aanmerkt, geeft hy ettelyke oneigentlyke beteekenisfen op. Wy hebben aangetoond, dat hy de ware Eigentlyke beteekenisse met eene gepaste vertalinge heeft te kennen gegeven, volgens onze Oplosinge. (§. 100.) Laten wy nu tot de Oneigentlyke beteekenisse en derzelver Vertalinge met ons onderzoek voortvaren.

§. 103.

De meestgemeene Oneigentlyke betee-

Digitized by Google

kenisse, welke aan de Afstammelingen van denzelven Wortel gegeven word, is volgens onzen Schryver die van *ornare cieren*, *toyen*, *opschikken*. Men moet aanmerken, dat de Zyde Stoffen, die doorgaans zagt zyn in het betasten, van oude tyden af, den voornaamste opschik der beminnelyke Sexe hebben uitgemaakt; en dat voornaamlyk de Grieken zeer veel met zulken soort van opschik gediend waren. En waarlyk Vrouwe Klederen van de beste smaak zyn van oudtyts zulke gerekent, die de tederheid en Zagtheid van hare leden nog meerder poezelheid en molligheid schenen by te zetten. Zoo dat, om dat de Vrouwen zig voornamentlyk opschikken, in het algemeen, opschikken en vercieren, onder dit denkbeeld van zagt en teder maken, wel kón en moest gebragt worden. En zoo moet men in zulke oneigentlyke beduidenissen altoos den eigentlyken zin der woorden in het oog behouden. Een ieder ziet, hoe gemakkelyk het denkbeeld van verwyfdheid *effeminatus*, dat SCAPULA aan het woord ΑΒΡΟΣ geeft, daar van afkomstig zy. En dat eene Staat Dame en Kamer Juffer onder de benaminge van ABPA voorkomt, kan men van derzelver fraijen

op

opschik, in tegen overstellinge van Slavinnen en Dienstmaagden, die ruwer naar haar werk gekleed zyn, afleiden. En om dat diergelyke zagte kleedy aardigheid bevalligheid en vrolyke houdinge aan de meysjes byzet, word het wel eens in dien zin gebezigt vau *Lepidus*, *Festivus*, aardig bevallig blygeestig. En als iemand zulke zagte en kostelyke klederen draagt, boven zynen staat, word hy gezegt hovaardig en trots te zyn, gelyk in dien zin Α'βρος en Α'βρως door *elatus* en *magnificus* hoovaardig en groots word vertaald, in het Vertalend Woordenboek, dat wy hier onder handen hebben. Zoo dat by slot van rekeninge, als men alles naauwkeuriglyk overweegt volgens onze gegevene Oplossinge (§. 100.) het Vertalend Woordenboek van SCAPULA ten opzigte van dit Woord en deszelfs Afstammelingen van dien aard is, dat men daar op gerustelyk in het algemeen, en bygevolg ook in het verklaren der H. Schriften, volkomen staat kan maken; en deze Vertalingen als (*axiomata*) grondregels, waar op men zyne Letterlyke Verklaringe vestigen kan, wel degelyk mag aanmerken. Dit voorbeeld hebben wy hier willen geven, om de Oplossinge van ons Voorstel

Digitized by Google

(§. 100.) verſtaanbaar, en deszelfs gebruik gemakkelyk te maken. Misſchien zullen onze Leſſen wel zoo veel ingang vinden, dat iemand in het toekomende de moeite zal nemen, om op dezen voet, de fouten in de tegenwoordige Woordenboeken te verbeteren, en nieuwe Vertalende Woordenboeken te maken. Dog de waarheid moet zig zelven aanpryzen.

§. 104.

Schoon het gebeuren mogte, dat iemand op deze wyze ſlegts eenige gedeeltens uit een Vertalend Woordenboek, die in zyn kraam te pas komen, onderzogt: raden wy hem even wel, dit onderzoek op het papier te ſtellen, en liefſt naar de order van het A. B. C. of op wit papier, waar mede zyn Vertalend Woordenboek is doorſchoten, ter plaatſe daar het wortelwoord te vinden is; om naderhand niet nodig te hebben, dit onderzoek te vernieuwen; alzoo hy dan gevoegelyk zyn werk bekorten kan, en in weinigen tyd tot de grondige kennisſe van die Volkstale, die in zulke Woordenboeken vertaalt word, geraken zal. Een wys Man moet altyd den korſten weg inſlaan, om tot zyn oogmerk te ko-

Digitized by Google

komen, en weinig omslag maken; als 'er maar weinig omslag noodig is.

§. 105.

In een Vertalend Woordenboek heeft men door gepaste bewoordingen de ware gebruikelyke beteekenissen der woorden, te kennen gegeven; als de ware gebruikelyke betekenisse der vertaalde woorden, met de eigentlyke beteekenisse der woorden die vertaalt worden, ten vollen, of in een zeker derde over een koomt.

't BEWYS.

Het eerste gedeelte is eene zaak, die van zelfs spreekt, als de eigentlyke beteekenisse der vertaalde woorden met de eigentlyke beteekenisse der woorden, die vertaalt worden, volkomentlyk over een stemt *En dat is Een.*

En als dezelve, ten opzigte der beteekenisse, in een zeeker derde over een komen met de eigentlyke beteekenisse, dan volgt deze Vertalinge den aard van het Zinnebeeldig gebruik der Woorden. Nu is uit de Ondervindinge blykbaar, dat alle gevoegelyke Zinnebeeldige en oneigentlyke beteekenisſen der woorden, ook in

eene

Digitized by Google

eene zuivere Levendige Volkstale waarlyk gebruikt worden; welke ondervindinge niemant, die daar immer op gelet heeft, met genoegzame redenen kan in twyffel trekken. En dierhalven heeft men ook door gepaste bewoordingen, de ware gebruikelyke beteekeniſſen der woorden, in eene Volkstaal voorkomende, te kennen gegeven, als de ware gebruikelyke beteekenisſe der vertaalde Woorden, met de eigentlyke beteekenisſe der Woorden die vertaeld worden, in een zeker derde over een ſtemmen. *En dit was het Tweede.* Q. E. D.

§. 106.

Men moet wel aanmerken, dat wy hier den grond leggen, om eene Volkstaal in derzelver volmaaktheid op goede gronden te kennen, en om dus alle Schriften, van wat natuur zy wezen mogen, die in die Tale zyn geſchreeven, te verſtaan; zoo wel zulke, die met eene Digtkundige Vryheid zyn opgeſteld, als zulke, die in de meeſt gebruikelyke Tale, dat is in eene gezuiverde Straattale zyn te boek geſlagen. Trouwens het is al te bekend, dan dat wy zulks hier ter plaatſe zorgvuldig zouden waarſchuwen, dat de Poëten zig

eene

Digitized by Google

eene loffelyke vryheid aanmatigen, om in hunne Verſen de woorden in eene gantſch andere beduidenisſe te bezigen, als zy doorgaans gebezigt worden. De Regels, die zy in dit beſtaan naar de leidinge der Kunſt moeten waarnemen, zyn niet anders als zodanige, die aanwyzen, hoe ver zig het derde van vergelyk tuſſchen de eigentlyke en oneigentlyke beteekenisſe moet uitſtrekken, zal de laaste verſtaanbaar en duidelyk blyven; gelyk wy in het vervolg, by het openleggen van de (*Rhetorika*) Redenryk-kunde omſtandiger zullen toonen.

§. 107.

Ondertuſſchen kan het wel eens gebeuren, dat 'er in een Vertalend Woordenboek minder Oneigentlyke beteekenisſen aan een woord gegeven worden, als 'er in der daad aan het zelve door het gebruik gegeven zyn. En hier van daan komt het, dat men menigmaal door het gebruik van zulke Woordenboeken, tot het verſtand van Poëtiſche ſchriften niet kan geraken. Dog dit gebrek is men verpligt zelfs aan te vullen, als men, by het lezen van diergelyke werken, dusdanige Oneigentlyke beteekenisſen aantreft, die

Digitized by Google

die niet te verre getrokken en dus onverſtaanbaar worden, om dat men het derde van vergelyk niet oogenſchynelyk genoeg merken kan: maar die binnen de palen van eene vernuftige Redenrykkunde worden gehouden. Zoo men andere en meerdere beteekenisſen daar aan gegeven heeft in ſommige en byzonderlyk in Poetiſche Schriften, dan het derde van vergelyk en de verſtaanbaarheid lyden kan; dan is dit een zeker bewys, dat diergelyk doen een misbruik is, en derhalven, dat die Schryvers, dewelke die fout begaan hebben, de Taal waar in zy ſchryven, of niet verſtaan, of uit onverſtand en agteloosheid hebben verbasterd. Dog diergelyk wangebruik der woorden, behoeft men niet op te tekenen, 't en zy men begeerig zy, een oordeelkundig onderzoek te doen naar de Agtbaarheid (*auctoritas*) van zulke Boeken, waar uit men de kennisſe van eenne Zuivere Volkstale zal halen. Dog, om dat het hier niet te pas koomt, omtrent dit onderwerp meerder leſſen te geven, willen wy den draad van onze verhandelinge hervatten.

§. 108.

§. 108.

In een vertalend Woordenboek moeten de Vertaalde Woorden in hunne eigentlyke of immers Meeſtgebruikelyke beteekeniſſe gebezigt worden; zal men 'er ſtaat op maken.

't BEWYS.

Zal men ſtaat kunnen maken op een Vertalend Woordenboek, dan moet men uit de Vertalinge der woorden, die daar in gevonden word, met zekerheid weten, welke de ware Eigentlyke en Oneigentlyke beteekeniſſe der woorden zy, die vertaald worden. (§. 96.) Maar wanneer de Eigentlyke, of Meeſtgebruikelyke beteekeniſſe niet gebruikt word, om dit te kennen te geven, dan kan men dit niet met zekerheid weten. Immers is het niet gewis, 't en ware die vertaalde woorden wederom door eene Omſchryvinge verklaart wierden, welke van de Oneigentlyke beteekeniſe der vertaalde woorden, by de Vertalinge, is gebruikt geworden. En bygevolg moeten dezelve in hunne eigentlyke, of immers Meestgebruikelyke beteekeniſſe gebezigt worden.

§. 109.

Digitized by Google

§. 109

Eene *Vertalende Omſchryvinge*, of Omſchryvende Vertalinge is eene aanwyzinge van de beteekeniſſe eenes woords, door behulp van veele woorden in de Vertalinge, die te zamen genomen deeze beteekeniſſe aanduiden. (§. 87.)

§. 110.

In een Vertalend Woordenboek moeten Vertalende Omſchryvingen gebruikt worden, als 'er geene Enkelvoudige Vertalingen (§ 46. 47.) *ſtand kunnen krygen: dat is, als 'er geene woorden in de Taal, waar in men overzet, voor handen zyn, door welke de waare gebruikelyke beteekeniſſe der woorden, welke men vertalen zal, kan worden uitgedrukt.*

't BEWYS.

Alzoo 'er maar twee middelen zyn buiten de Verkeeringe, (§. 65. 67. 68. 73.) waar door men eene zekere kennisſe van de waare beteekeniſſe der woorden iemand beſchikken kan; namentlyk Omſchryvinge en Vertalinge: en egter Omſchry-

Digitized by Google

ſchryvinge met woorden uyt dezelfde Taal genomen, welke verſtaan moet worden, in een Vertalend Woordenboek niet te pas komen; zoo moet volgen, dat, wanneer Enkelvoudige Vertalingen onmogelyk zyn, Omſchryvende Vertalingen of Vertalende Omſchryvingen in een Vertalend Woordenboek moeten gebruikt worden. Q. E. D.

§. 111.

Deze *Vertalende Omſchryvingen*, *of Omſchryvende Vertalingen* kan men gemakkelyk opſtellen, als men Omſchryvende Woordenboeken heeft, welker omſchryvingen enkelvoudig kunnen vertaald worden. Dog dan moet men wederom te voren zoo een Omſchryvend Woordenboek, (§. 86.) of de Aanteekennigen der Taalkenners, die van het zelfde gebruik zyn, (§. 90.) op zoo eene wyze getoetſt hebben, als te voren (§. 96) is aangewezen: zal men volkomene zekerheid in zyne Vertalende Omſchryvingen hebben.

§. 112.

Om volkomentlyk verzekert te zyn, dat de Omſchryvende Vertalingen wel zyn getroffen;

Digitized by Google

fen; als men geene Omſchryvende Woordenboeken heeft, uit welker regt gebruik men deze verzekering kan verkrygen.

DE OPLOSSINGE.

Men moet eerſt onderzoeken, of de woorden, welker beteekeniſſe door eene omſchryvende Vertalinge word aan gewezen, Wortelwoorden, of Afſtammelingen zyn. En dan, zoo het Wortelwoorden zyn, alle derzelver Afſtammelingen, en zoo het Afſtammelingen zyn, alle Medeafſtammelingen, mitsgaders het Wortelwoord, in hunne gebruikelyke beteekeniſſe, die het Vertalend Woordenboek opgeeft, met elkanderen vergelyken. (§. 100.) Indien nu de beteekeniſſe, die door de Omſchryvende Vertalinge is te kennen gegeven, door eene Enkelvoudige Vertalinge niet kan uitgedrukt worden, (§. 110.) en egter met de eigentlyke of oneigentlyke beteekeniſſe der Medeafſtammelingen &c. over een ſtemt, dan kan men volkomentlyk verzekert zyn, dat de Omſchryvende Vertalingen wel zyn getroffen. Immers dan kunnen dusdanige Omſchryvende Vertalingen dezelve proef met de Enkelvoudige Vertalingen in

Digitized by Google

in een Vertalend Woordenboek uitſtaan. (§. 100, 102, 103) Q. E. F. & D.

§. 113.

Om wederom een voorbeeld te geven van deze oploſſinge, hebben wy liefſt willen eene Aantekeninge van een Taalkenner te berde brengen, die, ſchoon zy zig maar tot een of ander woord ſomwylen bepaalt, egter ten opzigte van het wezen der zake met een Woordenboek over een koomt, gelyk wy hier boven (§. 90.) ons herinneren aangemerkt te hebben; dog by eene andere geleegendheid. De Heer ALBERTUS SCHULTENS, zaliger gedagtenisſe, heeft in zyne doorgeleerde Aantekeningen over het Boek van Job onder anderen aangewezen, dat de regte en volkomene beteekenisſe van het Hebreeuws Wortelwoord בור de volgende zy: *haurire aquam, commota aut huc illece jactata urna*; dat is te zeggen, water putten met eenen gints en weder geſlingerden Aker. Een ieder word ligtelyk gewaar, dat dit eene noodzakelyke Omſchryvende Vertalinge zy, nademaal deze beteekenisſe nog in het Latyn, nog in het Nederduitſch enkelvoudig met een woord kan worden

Digitized by Google

te kennen gegeeven. Evenwel zou men het korter kunnen uitdrukken, als de kragt van het woord *Waterſlaan* by ons ſcheepsvolk gebruikelyk, om het putten van Zee of Rivier water buiten boord te beteekenen, dewyl dit als met eenen ſlag van de putſe in het water geſchieden moet, genoegzaam aan een ieder bekent ware. Schoon men de Onderſtellingen van dien geleerden Taalkundigen, omtrend de nuttigheid en het gebruik van de Arabiſche Tale, die men juiſt zoo gemakkelyk niet kan aanleeren, aan een zyde ſtelde, kan men evenwel ligtelyk gewaar worden, dat de zoo even opgegevene Omſchryvende Vertalinge wel getroffen zy. Want de zin, die aan dat Wortelwoord en zelfſtandig naamwoord בחץ, 't geen daar van afſtamt, in de H. Schriften gegeven worden, komen altemaal in deze beteekenisſe over een. Het wortelwoord zelf word gebruikt van het *ſlabben der Honden Ps. LXVIII*: 24.

לְמַעַן תִּמְחַץ רַגְלְךָ בְּדָם לְשׁוֹן כְּלָבֶיךָ, 't

geen dus ongetwyffeld vertaald moet worden wegens de Accenten (*Toonſtippen*) en meer andere redenen, hier niet te melden, *op dat gy voor uwen voet de tonge uwer honden van het bloed uwer vyanden laat ſlabben.*

Digitized by Google

ben. Trouwens de gemeene Nederduitſche Vertalinge heeft al te flauwen zin. Nu weet men dat de honden in het ſlabben met hunne tongen eveneens ſlingeren, als de bootsgezellen in het waterſlaan; waar uyt men dan de cierlykheid van dit oneigentlyk gebruik kan afmeten. Van het toebrengen eener dood-wonde word het gebezigt *Ps: CX. 5, 6.* en op andere plaatſen. Want, wanneer een Kortelas of Sabel met eenen ſlinger in de ingewanden geduwt word, op de wyze dat men eene putze in het water ſlaat, zal 'er buiten allen twyffel eene doodwonde zyn toegebragt. En in dien zin leeſt men *Jeſaij. XXX: 26.* מַחַץ בַּתּוֹ de *wonde van eenen ſlag*, of liever de inſlingeringe van eenen houw. En dat van Iſraëls pylen dit woord door Bileam gebruikt word, *Num: XXIV: 8.* geeft de drillingen der flitſen levendig te kennen, wanneer dezelve in de ingewanden der Heidenen geſchoten wierden. Overheerlyk drukt dit het Arabiſch vers van *Harith* uit, dat de Heer SCHULTENS uit *Moallekat* heeft aangehaalt tot ſtavinge van zyne Omſchryvende Vertalinge; 't welk wy om deszelfs hoogdravendheid dus overzetten:

Digitized by Google

Wy boorden 't bekkeneel met eenen houwslag door.
Als of wy water uit een diepen welpnt sloegen.

Eene soortgelyke plaats uit een ander Poeët koomt hier op uit, spreekende van het handgemeen worden in eenen geschaarden Veldslag.

Men zag 'er pieken, die zoo wierden aangedreven,
Als of het oogmerk was, elkand'rens ziel en leven
Naar zig te putten, en daar toe wel diep en styf
Putkabels met een' zwier, te sling'ren in het lyf.

Uit dit proefstuk kan men zien, hoe men zig van de waarheid eener Omschryvende Vertalinge in een Vertalend Woordenboek kan overtuigen en verzekeren, zelf wanneer 'er weinige Afstammelingen van een Wortelwoord bekend zyn. Dog hiervan moet straks breeder geredeneerd worden.

§. 114.

De eenigste uitvlugt, welke men, myns bedunkens, met eenigen schyn van reden tegen

gen onze oplossinge zou kunnen uitdenken, moet hier op uit komen. Dat het wel mogelyk is, eene andere Omschryvende Vertalinge van een zeker woord in een Vertalend Woordenboek te geven, waar uit deze algemeene beteekenisse, in welke de eigentlyke en oneigentlyke zamen lopen, zou kunnen gehaald worden; en dat bygevolg onze gegevene oplossinge niet van die kragt is, om het opgeworpen voorstel (§. 112) goed te maken; dat is te zeggen, om ten vollen verzekerd te zyn, dat de Omschryvende Vertalingen wel zyn getroffen. Maar hier omtrend is aan te merken, dat men daar van voorbeelden zou moeten hebben, om van de mogelykheid dier zake verzekert te worden, en dat een ieder gehouden is, by de bepalinge van eene Omschryvende Vertalinge, alle andere, die van andere zoude mogen gegeven worden, te wederleggen. 't Geen geschieden moet, of door aan te toonen, dat in zoo eene Algemeene Beteekenisse, door deze Omschryvende Vertalinge te kennen gegeven, de eigentlyke en alle de oneigentlyke beteekenissen van het Wortelwoord en alle deszelfs Afstammelingen zonder gewrongendheid niet kunnen over een gebragt worden; of door te bewyzen, dat,

Digitized by Google

dien dit eerſte al door den beugel kan, nogtans veel meer nadruk en cierlykheid aan de eigentlyke en oneigentlyke beteekeniſſen door de Omſchryvende Vertalinge van de Algemeene Beteekeniſſe, welke wy om die reden voor de waaragtige houden, kan worden toegedeeld, als door die geene, welke van andere daar voor gereekend word. En deze Aanmerkinge mag men dus voor een noodzakelyk aanhangzel aan de uitbreydinge over de voorgaande oploſſinge (§. 112, 113.) aanzien.

§. 115.

Wanneer op de voorverhaalde wyze (§67, 100.) de deugdzaamheid van een Vertalend Woordenboek onderzogt word, en men de Afſtammelingen en Wortelwoorden naar derzelver Wortelklanken geſchikt heeft, neemt men waar, dat 'er ettelyke woorden zyn, die eenen byzondederen Wortelklank hebben, waar in geenerley ander woord met hem overeenſtemt.

§. 116.

Dit zoort (§.115.) zullen wy in het vervolg *Eenzame Woordeu* heeten: terwyl de ove-

Digitized by Google

overige, die van meer woorden van denzelfden Wortelklank verzeld gaan, *Gezellige* kunnen gebynaamt worden. En hoe minder gezelschap de Gezellige hebben, hoe meer zy naderen aan de natuur der Eenzame Woorden. Om welke reden men de Gezellige, die weinig Gezelschap hebben, en hoe minder zy hebben, hoe meer, op dezelve wyze, als de Eenzame zal moeten behandelen.

§. 117.

De Eenzame Woorden zyn of Wortelwoorden of Afstammelingen.

'T BEWYS.

Een derde zoort van Woorden, buiten deze twee, is in geene Volkstale te vinden, 't en ware men zulke woorden, waar van geene Afstammelingen in gebruik zyn, en zulke Afstammelingen, waar van de Wortelwoorden zyn verloren, tot dezelve brengen wilde.

Edog, dat zulks niet aangaat, is daar uit ligtelyk op te maken, dat onze onkunde ten opzigte van meerder woorden, met denzelven Wortelklank begaaft, die misschien door den tyd, waar door alles verandert, in onbruyk geraakt zyn, voor geene ge-

Digitized by Google

noegzame reden kan gegroet worden; 't en ware men konde aantoonen, dat het volſtrekt onmogelyk is, dat een zeker woord van een ander zou ontleend zyn; of andere woorden van zig zelfs zou kunnen laten ontleenen. En om dat niemand in ſtaat is, om dit te doen, houden wy het voor bewezen, dat de Eenzame woorden Wortelwoorden zyn of Afſtammelingen. Q.E.D.

§. 118.

Tot deze Eenzame Woorden zou men kunnen brengen alle zulke woord delen, die in de Woordkunde met Latynſche namen van *Propoſitiones*, *Pronomina* *Interjectiones* *Conjunctiones* enz: beſtempeld worden. Het zal niet ondienſtig zyn, van ieder zoort een voorbeeld te geven. Het woordeken *ik* is een Eenzaam woord, en behoord tot de zoo genaamde *Pronomina*. Van dien aard zyn ook de propoſitiones *van*, *tot*, en diergelyke, die in de zamenſtellinge van andere woorden niet worden begrepen. Maar allermeeſt de Conjunctiones *en*, *ook*, *dog*, *egter*, *want* en diergelyke; mitsgaders de Interjectiones *o*, *och*, *ha*, *he* en zoo voorts. In andere en in alle talen vind men zoortgelyke *Eenzame woorden*, waar van

Digitized by Google

van wy niet nodig agten, meerder voorbeelden alhier te berde te brengen.

§. 119.

Om volkomentlyk verzekerd te zyn, dat de ware beteekenisſen der Eenzame woorden in een Vertalend Woordenboek wel zyn getroffen.

DE OPLOSSINGE.

Ider Eenzaam woord moet men afzonderlyk beproeven, van wat vorm het ook wezen mag, en in die beteekeniſſe, welke het zelve in het Vertalend Woordenboek heeft; welke beteekenisſe bepaald word door dat woord van de bekende Volkstale, waar in het zelve is overgezet. Indien aan het zelve maar eene beteekeniſſe gegeven word, zoo moet men met den Zamenhang raadplegen, waar in het voorkoomt met de Gezellige woorden, of het zoo altoos en over al deze beteekenisſe kan behouden, wanneer men dit onverſchillig op eene plaats vier of vyf ged aan heeft, zal men zig zelden niet misgisſen. Ook kan men vervolgens by de Sustertalen hulpe zoeken; en vatten Vertalende Omſchryvende Woordenboeken van dézelve by de hand, en zien, of die Eenzaame woorden met eenige veranderingen aldaar niet als Gezellige voorkomen.

Zoo

Zoo ja, of de beteekenisſen met elkanderen in het wezen der zake over een komen, en of de beteekeniſſen aan die Gezellige gegeven, de proef kunnen uitſtaan; welke wy te voren aan de hand gegeven hebben. (§. 91. 100.) Zoo neen: en zyn in de Suſtertalen deze ook Eenzame Woorden, moet men zien, of de opgegevene beteekeniſſe dezelfde is. Is dat zoo, dan behoeft men geenzints te twyffelen, of de opgegevene beteekenisſe is de waaragtige. Is het zoo niet, en worden Eenzame woorden van denzelfden Wortelklank in een anderen zin genomen en anders vertaald of omſchreven in de Sustertalen; dan moet men ten eerſten onderzoeken, of die verſchillende beduidenisſen in een zeker der de over een komen, met de beteekenisſe in het Vertalend Woordenboek opgegeven; zoo dat het eene de eigentlyke, en de andere beteekenisſen zoo oneigentlyk zyn, dat zy van de eigentlyke kunnen afgeleid worden; of anders dat de eene, zoo wel als de andere beteekeniſſe oneigentlyk is, die evenwel zoo geſtelt zyn, dat zy beide, of zoo veel als'er zyn, van eene en dezelfde eigentlyke beteekenisſe, die door de ſchranderheid op redenkundige gronden moet bepaalt worden en uitgevon-

Digitized by Google

vonden, kunnen ontleend worden. En eindelyk zyn 'er geene woorden in de Suſtertalen van denzelfden wortelklank als onze Eenzame woorden, die of als Eenzame of als gezellige Gebruikt worden; dat zeer zelden gebeuren zal: en kan men uit den zamenhang met de Gezellige woorden in dezelfde Volkstale voorkoomende, geene volkomene zekerheid bekomen, dat de ware beteekeniſſe der Eenzame woorden in een Vertalend Woordenboek wel zy getroffen; welk geval byna onmogelyk is: dan moet men onderzoeken, of de Woordenboekſchryvers op goede gronden deze vertalinge van die Eenzame woorden gebouwt hebben; dat is, of zy genoegzaam verkeer onder dat volk gehad hebben, by het welke deze Volkstale gebruikelyk is; dan of zy andere hebben uitgeſchreven. Door het eene of andere van deze middelen, of door alle te zamen kan men volkomentlyk verzekerd worden, dat de ware beteekeniſſe der Eenzame woorden in een Vertalend Woordenboek wel zy getroffen: om dat het volſtrekt onwaarſchynelyk, ja byna onmogelyk is, dat (1) eene valſche beteekeniſſe van Eenzame woorden in den zamenhang met Gezellige, welker ware be-

tee-

Digitized by Google

teekeniſſe op andere manier bepaald word, eene goede zin of redeneeringe zou uitleveren; en dat op vier a vyf verſcheidene plaatſen, daar toe onverſchilliglyk aangegrepen: en dat (2) deze valſche beteekeniſſe aan woorden van denzelfden Wortelklank zoo Gezellige als Eenzame in de Suſtertalen insgelyks door andere Woordenboek ſchryvers zou toegepaſt worden; En dat (3) de Woordenboekſchryvers die genoegzaam verkeer onder zoo een volk gehad hebben, by welke die ſpraak eigen was, juiſt omtrent deze Eenzame woorden zouden gedwaald hebben. Q. E. F. & D.

§. 120.

Tot nader verſtand van deze onze gegevene oploſſinge, zullen wy zoo een Eenzaam woord eens onder handen nemen, en zien, of derzelver beteekenisſe in het Vertalend Woordenboek, dat wy zonder onderſcheid open ſlaan, wel zy getroffen. En hier zullen wy de verſcheidene deelen van onze oploſſinge afzonderlyk te pas brengen. En op dat wy niet verdagt zouden worden, als of wy de gemakkelykſte woorden uytkoſen, zoude wy gaerne wenſchen, dat van eenen anderen, wie hy wezen mag, zulke Eenza-

Digitized by Google

zame woorden ons wierden opgegeven, als hy oordeelde de moeilykſte te wezen, op dat wy door diergelyke Proefſtukken de algemeene nuttigheid van onze oplosſinge mogte aantoonen. Maar om dat dit niet geſchieden kan, voor dat wy deze oplosſinge hebben gemeen gemaakt, zullen wy ſlegts het eerſte Eenſaam woord, dat in het Hebreeuwſch Vertalend Woordenboek van den Heer J. Coccejus, lofwaardiger gedagtenisſe, voorkoomt, aanvatten en onderzoeken, of hy het regt vertaald heeft, om volkomentlyk verzekerd te zyn, dat hy de ware beteekenisſe daar van heeft getroffen. En terwyl wy dit ſchryven, zyn wy nog niet verzekerd, wat de uitkoomſte en het beſluit onzer beproevinge wezen zal.

אֲבָרָה

Is naar deszelfs vorm een Vrouwlyk Naamwoord en zelfſtandig, om dat het in den *Status Conſtructus* de gewoone veranderinge in אֲבָרַת ondergaat, gelyk men elders leeren kan. Men ziet duidelyk, dat deze geleerde Woordenboek ſchryver verlegen is, om de beteekenisſe van dit Eenzaam woord te bepalen. Ondertuſſchen word men

Digitized by Google

men ook gewaar, dat hy allermeeſt overhelt naar de gedagten van *Rabbi* SALOMON, volgens wien het door *Klank* zou moeten worden overgezet; om het welke te ſtaven, hy een woord van den zelfden Wortelklank uit de Arabiſche Sustertale aanvoert, zoo als het zelve van GOLIUS in zyn Woordenboek door *bekyven*, *beſtraffen*, 't geen een geklank en geraas maakt, is vertaalt geworden. En om die reden zullen wy deze beteekenisſe houden voor die, welke van den Heer COCCEJUS is goedgekeurd.

§. 121.

In de zuivere Hebreeuwſche Tale heeft men geene andere ſchriften, als de boeken van het O. Teſtament. En JOANNES BUXTORF geeft in zyne *Concordantie* van die boeken maar eene plaats, met name *Ezech*: *XXII*: 15, waar in dit Eenzaam woord te lezen is. Zoo dat het ten opzigte van het eerſte Deel onzer beproevinge mager zal uitkomen. Evenwel zullen wy roeien met de riemen die wy hebben.

De Text in zynen zamenhang luid aldus: לָמַעַן לָמוּג לֵב וְהַרְבֵּה הַמִּכְשֹׁלִים עַל־כָּל שַׁעֲרֵיהֶם נָתַתִּי אִבְחַת־חָרֶב 't welk van onze Nederduitſche Taalsmannen dus is ver-

Digitized by Google

verduitſen: *Ik hebbe den punt des ſweerds gezet tegen alle hare poorten, op dat het herte verſmelte, en de aanſtooten vermenigvuldigen:* en zoo voorts. Uit vergelykinge van *vs.* 7. en *Pſ CVII:* 26. is het onwederſprekelyk, dat het verſmelten van het hert eene zinnebeeldige en kragtige bewoordinge zy, om den alleruiterſten angſt en kleinhartigheid te kennen te geven, die dan onſtaat, wanneer men tot de allerwanhopigſte benaauwdheid gebragt is. En dat deze, volgens het oogmerk der H. Schrift, in eene naauw belegerde Stad té zoeken is, te weten in Jeruſalem, als die door Nebucadnezar ſtond ingenomen te worden, kan een ieder die oogen in zyn voorhoofd heeft, al was het alleen uit *vs.* 22. opmaken. En ingevolge van deze Aanmerkinge is het onloochenbaar, dat men door de מַשְׁלִים *Aanſtooten* of *Aanſtootigheden*, zulke beletzelen moet verſtaan, die de overgeſchotene kragten en moed der belegerden nog hinderlyk zouden zyn in het verdedigen van hunne Veſtingwerken: indien dit woord in een oneigentlyke zin hier gebezigt word. Dan dat dit woord hier eigentlyk van het aanbonzen der Stormrammen, te dier tyd gebruikelyk

Digitized by Google

om bres te maken, gebezigt is, schynt uit het boven aangehaalde *vers* 22. te kunnen opgemaakt worden; alzoo van dezelve aldaar ook gezegt word, dat zy עַל שְׁעָרִים *tegen* of *op de poorten* gestelt zouden worden. En daar en boven עַל כָּל שְׁעָרִים הַבְּכִשְׁלִים levert eenen goede zin uit; maar geenzints אַבְחַת חֶרֶב עַל כָּל שְׁעָרֵיהֶם בַּתְּתִי

De Vertalinge moet dan dus luyden: *op dat het herte versmelten en de rammey stooten vermenigvuldigen mogen, heb ik den klank des zwaards gegeven.* Dat hier door חֶרֶב waarlyk *een Zwaard* verstaan word, zullen alle menschen voor bewezen houden, die aanmerken, in wat zamenhang het zelve voorkoomt *vs.* 3, 4, 5, 9, 11, 14, 19, 20, en op andere plaatsen. De Heere HEERE *vs.* 13. zegt dezen *klank des sweerts* tot dat oogmerk gegeven te hebben, als boven gezegd is. En daarom moet men deze klank des sweerts, naar Heer COCCEJUS overzettinge, groeten voor de oorzaak der verslagentheid van de belegerden, dat hun de herten zouden smelten, en voor de oorzaak van het vermenigvuldigen der rammey stooten op de poorten door de belegeraars.

In-

Indien 'er ſtond: *het geklank der ſweerden*, אַבְנֵת חַרְבִים dan zou men op eenen nadeeligen uitval denken kunnen, waar in de belegerden de belegeraars meenden te overrompelen, maar die hun met het ſwaard in de vuiſt en in goede order ontfangen zouden, waar op eene hevige ſchermutzelinge zou moeten volgen, by welke de belegerde met groote ſlagtinge de neerlaag krygen zouden: 't welk van dat gevolg zou wezen, dat de belegerde den moed zouden verloren geven, de belegeraars daar en tegen met meer yver aan hunne ſtorm gevaartens zouden arbeiden. En dit geklank der zwaarden op elkanderen in een gevegt pleegt Joost van Vondel *'t geklikklak* te heeten. En dan zou de vertalinge van den Heer Coccejus in dezen zamenhang goed kunnen wezen.

Maar nu 'er in het enkelvoudige alleen geſchreven is אַבְנֵת חָרֶב, beginnen wy hertelyk te twyffelen, of die Vertalinge wel getroffen zy. Onze Woordenboekſchryver berigt ons, dat een Zwaard klinkt als 'er iemand mede gehouwen word. Maar die klank kan zo helder niet wezen, dat op het gehoor van denzel-

Digitized by Google

ven, den belegerden den moed zou ontzinken, en de belegeraars daar door met een dubbel geweld aan 't muur beuken zouden vallen. Dat krygsgeſchrèy daar *vs.* 22. van word gewag gemaakt, zou daar beter toe in ſtaat zyn. Daar en boven *is dat Zwaard nog meer toegemaakt, op dat het glinſtere, en ingewonden om te ſlagten*, volgens den zamenhang met het vervolg van dit vers; gelyk het Krygsgebruik medebragt, om by het ſtormerhand innemen van Jeruſalem, vreeſelyke moordenaryen aan te regten. Immers, volgens het voorgaande vers, is *dit het Zweerd der Grooten die verſlagen zouden worden*; 't geen eerſt geſchied is na de inneminge van de Stad, wanneer de Koning van Babel de Zonen van Zedekia en alle de Vorſten van Juda voor Zedekias oogen deed ſlagten te Ribla. *Jerem. XXXIX*: 6. *LII*: 10. 2 *Kon. XX*: 18-21. Men zou kunnen zeggen, om Heer Coccejus Vertalinge eenigzints te regtveerdigen, dat door *den klank des Zweerts*, in eenen oneigentlyken zin, *het gerugt des oorloogs* kan verſtaan worden. Dog het zoude zeer ſlegte Soldaten moeten wezen, die door het gerugt des Oorlogs alleen, zoo vervaard zouden worden, dat hun

Digitized by Google

hun het herte zou ſmelten : ook weten wy niet wat invloed dit gerugt op den yver der belegeraars zou kunnen hebben. Zoo dat wy dan tot beſluit met veel vrymoedigheid zeggen kunnen, dat de betekeniſſe van *klank* aan het woord אברה, ten minſten in dezen zamenhang, niet kan gegeven zyn; en dat by gevolg de ware beteekeniſſe van dit Eenzaam Woord in het Vertalend Woordenboek van Heer Coccejus niet wel getroffen is.

§ 122.

Evenwel moeten wy niet verzuimen te melden, dat de Heer Coccejus zelfs de Gebruikers van zyn Woordenboek naar de Arabiſche en Æthiopiſche Suſtertalen heen wyſt; of zy daar uit eenig zekerder beſcheid mogten bekomen. Trouwens in de Syriſche en Chaldeeuwſche Suſtertalen zyn geene Eenzame of Gezellige woorden van dien Wortelklank te vinden Immers in de Woordenboeken van de Heeren Schaaf en Buxtorf treft men niets diergelyks aan. Ook is het genoeg, eene Suſtertale te gebruiken, als men in dezelve kan te regt raken. Want wat behoeft men overtolligen arbeid en

Digitized by Google

moeiten aan te wenden ? Wy zeiden te voren, (§. 120.) dat de Heer Coccejus een woord van denzelven Wortelklank uit het Arabiſch Woordenboek van den Heer Golius heeft aangeroerd, dat de beteekeniſſe heeft van *bekyven*, *beſtraffen*, *bedreigen*. En ingevolge van deze beteekeniſſe zou men ons woord אבחה vertalen moeten door *bedreiginge*; en dus te zamen gevoegdt met חרב *de bedreiginge des Zwoerds*. Want *bekyven en beſtraffen* koomt in een derde ongedwongen over een met *bedreigen*, om dat *bekyven* en *beſtraffen* doorgaans, en genoegzaam altyd met *dreigementen* gepaard gaat. Indien de Heer Coccejus, en de Heer Lodewyk de Dieu in zyne *Critica Sacra* * over deze plaats de Spreekwyze dus hadden overgezet, naar de eenvoudige leidinge van het Arabiſch, twyffelen wy geenzints, of zy zouden voldaan zyn geweeſt. Immers deze *bedreiginge van het Zweert* vinden wy door dit gantſche XXI Hoofdſtuk van Ezechiel van den Heere HEERE *gegeven*; om nu niet te ſpreken van de heftige bedreigingen door Jeremias te dezen opzigte gedaan. Ook word de-

* Pag. 257.

Digitized by Google

deze bedreiginge nader omſchreven in het laaſte gedeelte van dit zelfde vers: *Ach? het is toegemaakt op dat het glinſtere; het is ingewonden om te ſlagten.*

Ook ontzonk den beleegerden daardoor de moed, en die der beleegeraars zwol om hunne ſtormen te verdubbelen; gelyk uit de geſchiedeniſſe van Jeruſalems belegeringe door de Babyloniers, als zynde de vervulling dezer godtſpraake, kan worden opgemaakt. En wat het eerſte betreft, de Vorſten van Juda voorzagen dit, dat door de bedreiginge van het Zwaard de handen der Krygslieden, die in de Stad waren overgebleven, en de handen van het gantſche volk ſlap zouden worden. *Jerem. XXXVIII:* 2-4. En het ſpreekt van zelfs, dat op de kleinhartigheid der belegerden, de moed der belegeraars moeſt vermeerderen. Uit al het welke wy beſluiten, dat de ware beteekeniſſe van het Eenzaam woord אמרות wel zy getroffen, als het door *bedreiginge* word overgezet. En om dat wy dus door de twee eerſte middelen, in onze oplosſinge (§. 119.) opgegeven, ons bepaald Voorſtel hebben opgeloſt, behoeven wy ons over het derde niet te bekommeren. Uit het tot nu toe gezegde

Digitized by Google

kan men gewaar worden, hoe men in het onderzoek naar de ware beteekeniſſe van andere Eenzame woorden, om verzekert te zyn, dat dezelve wel is getroffen, zig zal moeten gedragen.

§. 123.

Wyders is aan te merken, dat de beteekeniſſe dier Woorddeelen, welke als Eenzame woorden moeten aangezien worden, en waar van wy boven (§. 118) de Kunſtbenamingen opgaven, daarom des te gemakkelyker te bepalen is; om dat dezelve dikwerf gebruikt worden, en het onmogelyk is, dat men zig zou kunnen bedriegen, omtrent de waarheid van derzelver beteekeniſſe in een Vertalend Woordenboek opgegeven; als men by nader onderzoek gewaar word, dat die opgegevene beteekeniſſe over al zonder gedwongendheid kan worden te pas gebragt. Evenwel moeten de verſcheidene beteekeniſſen, die dikwyls en meeſt altyd in de Vertalende Woordenboeken aan diergelyke Woorddeelen, en inzonderheid aan de *Propoſitiones* en *Conjunctiones* gegeven worden, op die maniere toetſen, als wy boven (§. 100. 102, 103.) by

Digitized by Google

by het onderzoek naar de waaragtige beteekeniſſe der Gezellige woorden gedaan hebben ; voor zoo ver alle de beteekeniſſen in een zeker derde moeten overeenkomen. Want waarlyk de Woordenboekſchryvers geven zig meer als te veel vryheid in het vermenigvuldigen en op een-ſtapelen van derzelver beteekeniſſen. Wy vertrouwen den Lezer geenen ondienſt te zullen doen, hier van een ſtaaltje te geven.

§. 124.

SCAPULA geeft aan het Griekſche Woord deel A, buiten deszelfs afzonderlyke beteekeniſſe, gelyk het als een Letter van het Alphabeth, of als een *Adverbium*, *Conjunctio* of *Interjectio* gebezigt word, zevenderhande beteekenillen in de ſamenvoeginge met andere woorden. De eerſte van al is eene *ontkennende* beteekeniſſe, en het zal van agteren blyken, dat dit ook de eenige waaragtige zy. Zoo word het gebezigt in ἄσοφος *onwys* tegen σοφὸς *wys* over geſteld, en in ontelbare andere woorden. Het ſpreekt van zelfs, dat deze beteekeniſſe afhangt van de willekeur des genen, die deze

Digitized by Google

Griekſche Taal eerſt verzonnen heeft, gelyk van alle Wortelwoorden en diergelyke Eenzame of Wortelwoord-deelen, dat is te zeggen, die van geenen anderen wortel afſtammen, eens voor al moet worden onderſteld.

Egter hangt het van zyne willekeur niet af, wilt hy zyne Taal verſtaanbaar maken, niet ſlegts verſchillende, maar zelfs tegenſtrydige beteekeniſſen aan een en het zelve woord deel te geven; gelyk nogtans moet geſchied zyn, geloven wy SCAPULA, die voor de tweede beteekeniſſe van het Woord-deel A, dat men voor eene *Præpoſitie* houden moet, eene gantſch tegenſtrydige met de eerſte opgeeft; te weten die van *vergroten* en *kragt aan de beteekeniſſe toe te voegen*. En om deze vreemde meninge te ſtaven, brengt hy tot voorbeelden by, de woorden αχανες, αβιος, αχιλος, αξυλος, &c. Wy agten het de moeite wel waard, twee of drie van deze woorden, en derzelver ware beteekeniſſe te onderzoeken. Onder χαινω, en de zamengevoegde Afſtammelingen van dezen Wortel, vind men het eerſte woord αχανης in het bovengemeld Woordenboek; alwaar de Schryver zelfs getuigt, dat by HESYCHIUS en

SUI-

SUIDAS, twee oude Griekſche Woordenboekſchryvers het Woord-deeltje A, in deze ſamenſtellinge desſelfs ontkennende kragt behoud, zoo dat het beteekene *niet gapende*. Maar by ATHENÆUS en PHILO den Jood zou het de beteekeniſſe van *wydgapende* hebben.

Maar een van beide is waar; of dat het in die plaatſen, waar het zoo voorkoomt, door verzuym der Uitſchryvers voor ἀσίχμος by uitlatinge van de Letter-greep (ſyllabe) σι is geſchreven; welk onderzoek wy voor de Letterzifters (Critici) overlaten: of lachender wyze, (Ironice) wanneer iets gezegt word, waar van het tegendeel word gemeend: van welken ſpreektrant, in de Redenrykkunde gebruikelyk, wy in het vervolg zullen ſpreken, wanneer wy tot de verhandelinge van deze wetenſchap zullen zyn overgegaan. Onder BIA en BIOC brengt hy ἄβιος, dat *onmagtig*, en te gelyk *zeer magtig*, *arm* en te gelyk *ryk* zou beteekenen. De ontkennende beteekeniſſe lyd geen tegenſpraak, maar de andere moet valſch wezen, zoo de Taal redenkundig is: en daarom geloven wy, dat dit woord in den tweden zin by foute van oplettendheid op de Verkortings-letters

der

der Oude door de Uitſchryvers, als anderzints, voor ευβιος geſchreven is, te meer, om dat dit woord, 't welk evenwel van eene nadrukkelyke beteekeniſſe is, niet onder de afſtammelingen van BIA en BIOC gerekend word. Onder χιλος *voeder* vind men αχιλος en ευχιλος geplaatſt, welke in de beteekeniſſe van *voederryk* ten vollen overeenkomen, terwyl αχιλος in desſelfs aard, wat men 'er ook van zeggen mag, *voederloos* beteekent. En dit beveſtigt my te meer in myn gevoelen, dat αβιος voor ευβιος en αχιλος voor ευχιλος gelezen is. Dog ons oogmerk is hier niet de Letterziftery (Critica) op de wyze van eene Wetenſchap te behandelen, en daarom gaan wy voort, met aan ons beſtek te voldoen.

De derde beteekeniſſe behaagt het SCAPULA eene *vergaderende* te noemen, als in ἁπας ἀολλεες. Maar ἁ *ha* is eene gantſch ander Woorddeel, en volgens SUIDAS gebruikelyk, als men ergens over verwonderd is, zoo dat het in ἁπάς *eene verwonderinge over de menigte* kan te kennen geven. En ΑΟΛΛΗΣ geeft SCAPULA voor een Wortelwoord op; zoo dat men niet nodig heeft, zig over de A in het begin te bekommeren. Ook mag men αδελφος

en

en ἀπολυθὲς, wegens de weinig-gegronde gevoelens over derzelver afleidinge, wel op deze wyze beſchouwen. De overige beteekeniſſen, welke SCAPULA opgeeft, zyn gemakkelyk van de eerſte af te leiden, waarom wy, de kortheid betragtende, den Lezer naar het Woordenboek zelf wyzen, zullende hy aldaar met een opſlag van het oog ons ontwerp zelf kunnen voortzetten; zonder dat wy nodig hebben eene kaars op den helderen middag aan te ſteken.

§. 125.

Tot nu toe hebben wy geſproken van de wyze, op welke men zekere wetenſchap van de waaragtige beteekeniſſe der woorden in eene Volkstale voorkomende, kan verkrygen. En offchoon ons ontwerp wel was alleenlyk van eene Levendige Volkstale te ſpreeken, die heden nog in gebruik is, (§. 74.) en hoe men tot de onfeilbare kenniſſe van de gebruikelyke beteekeniſſe der woorden, daar in te vinden, kan geraken, (§. 75, 76, 77.) zoo hebben wy evenwel onderzogt, op wat wyze men, zonder verkeer onder een volk, aan welk die taale eigen is, tot

Digitized by Google

tot eene zekere wetenſchap van de beteekeniſſe der woorden in dezelve kan vorderen. (§. 78, enz.) Evenwel is het ontegenzeggelyk, dat men ten opzigte der Levendige Volkstalen, door het verkeer onder die menſchen, aan welke dezelve eigen zyn, beproeven kan, of het opſtel van de Woordkunde, door ons buiten dat verkeer gemaakt, waaragtig zy, en door de uitkomſte worde bewaarheid: zullende dusdanige Proefnemingen alle twyffelingen, rakende de onfeilbaarheid onzer Woordkunde uit den weg ruimen.

§. 126.

Door eene *Doode Volkstale* verſtaan wy zoo eene, die van geen Volk in de waereld meer, als derzelver Moedertale geſproken word. (§. 74.)

§. 127.

Om nu alle doode Volkstalen hier niet op te tellen, merken wy alleen aan, dienende zulks tot ons tegenwoordig oogmerk, dat de Hebreeuwſche, Chaldeeuwſche, en Griekſche Talen waar in de H. Schrif-

Digitized by Google

Schriften geſchreven zyn, tot dat zoort moeten gebragt worden; nadien dezelve van geene Volkeren in de wereld, zoo veel wy weten, als derzelven moedertalen, geſproken worden. Het is hier de plaats niet, om een berigt te geven van de geleegendheid en wyze, by en op welke, deze Volkstalen geſtorven, of, dat het zelfde is, in onbruik geraakt zyn.

§. 128.

Van de gebruikelyke beteekeniſſen der woorden in Doode Volkstalen voorkomende, kan men door het verkeer met menſchen, aan welke die Tale als hunne Moedertaal eigen is, geene wetenſchap bekomen.

'T BEWYS.

Uit de bepalinge (§. 126.) blykt het, dat 'er geen Volkeren meer in de Waereld zyn, by dewelke de doode Volkstalen, als derzelven moedertalen in gebruik zyn. En bygevolg kan men geen verkeer onder zulke menſchen hebben; zoo dat het onmogelyk is, door dat middel eene zekere wetenſchap van de gebruikelyke beteekeniſſe der woorden, in Doode

de Volkstalen voorkomende, te verkrygen. Q. E. D.

§. 129.

Soo dat men door het verkeer insgelyks geene zekere wetenschap van de gebruikelyke beteekenisse der Woorden in de Hebreeuwsche, Chaldeeuwsche en Griekse Volkstalen, kan bekomen. (§. 127.)

§. 130.

Om van de ware beteekenisse der woorden, in Doode Volkstalen voorkomende, eene zekere wetenschap te erlangen.

DE OPLOSSINGE.

Hier toe moet men dezelfde middelen by de hand vatten, als men gebruiken moet, om tot eene zekere wetenschap van de ware beteekenissen der woorden in een levendige Volkstale voorkomende, buiten het verkeer, te geraken; welke van ons boven (§. 84.) zyn opgegeven: namentlyk een vernuftig en oordeelkundig gebruik van goede Woorden-

boe-

Digitized by Google

boeken en Vertalingen, of beide te zamen. (§. 83.) Want eene *Levendige Volkstale* is nergens in onderſcheiden van eene *Doode*; als daar in, dat men de eerſte door verkeer kan magtig worden, gelyk dan dezelve nog gemeenzaam als eene Moedertale geſproken word, (§. 74.) maar de laaſte geenzints. En by gevolg, zal men eene zekere wetenſchap der woorden, in doode Volkstalen (§. 126.) voorkomende, dat is van derzelver beteekeniſſe verkrygen, zoo moet men dezelfde middelen by de hand vatten, welke men gebruiken moet, om tot eene zekere wetenſchap der woorden in eene Levendige Volkstale, voorkomende, buiten het verkeer (§. 76. 77.) te geraken. Q. E. F en D.

§. 131.

Te vooren (§. 55.) hebben wy een onderſcheid gemaakt tuſſchen *Enkelvoudige* en *Zamengeſtelde* Afſtammelingen. En om dat wy van de eerſte zoort en van de Wortelwoorden tot nog toe geredeneerd hebben, blyft 'er, om tot de volkomentheid der Woordkunde te geraken, nog over, dat wy een onderzoek doen naar

Digitized by Google

de beſte manier, om met zekerheid de beteekeniſſe van de *Zamengeſtelde Afſtammelingen* te bepalen. Wy ſpreken met opzet van Zamengeſtelde Afſtammelingen alleen, om dat 'er geene Zamengeſtelde Wortelwoorden kunnen wezen. Immers zoo zy Wortelwoorden waren, zou geen van beide, of van meer, een Wortelwoord moeten zyn, om dat zy anders geene Wortelwoorden, maar zamenſtellingen van Wortelwoorden zouden weezen. En zyn geen van de byzondere woorden, uit welke een zamengeſteld woord is zamengeſteld, Wortelwoorden, maar Afſtammelingen, zoo kan veel minder het zamengeſtelde een Wortelwoord, maar moet noodzakelyk een Afſtammeling wezen. En dit zelve is waar, wanneer 'er maar een der woorden, uit welke het is zamengeſteld, een Afſtammeling is, gelyk een ieder ligtelyk begrypen kan.

§. 132.

Van de ware gebruikelyke beteekeniſſe der zamengeſtelde Afſtammelingen, in eene Levendige en Doode Volkstale, kan men zekere wetenſchap bekomen.

'T

't BEWYS.

Van de gebruikelyke beteekeniſſe van alle Afſtammelingen, in Levendige Volkstalen voorkomende kan men zekere wetenſchap bekomen. (§. 75.) Bygevolg ook van de Zamengeſtelde Afſtammelingen. En dat is een. En zulks kan ook geſchieden in Doode Volkstalen (§. 130.) op dezelve wyze, als in eene Levendige Volkstale buiten het verkeer gedaan word, (§ 78, 79.) met alle Afſtammelingen, ja zelf met alle woorden. Bygevolg ook met deze Zamengeſtelde Afſtammelingen. En dat is het tweede, Q E. D.

§. 133.

Daar is egter een onderſcheid in de oploſſinge van het onderzoek naâr de ware beteekeniſſe der Zamengeſtelde, en in het onderzoek naar de ware beteekeniſſe van Enkelvoudige Afſtammelingen. Want in het eerſte geval heeft men meer dan eene wortel op te ſpeuren, en derzelver beteekeniſſe, ieder afzonderlyk volgens de opgenoemde gronden te bepalen: daar men zig in het laaſte geval

Digitized by Google

maar met eenen wortel behoeft te bemocien.

§. 134.

Om de ware beteekenisse der Zamengestelde Afstammelingen met zekerheid te bepalen.

DE OPLOSSINGE.

Deelt den Zamengestelden Afstammeling in alle de deelen, uit welke hy is zamengevoegd: en onderzoekt dan ieder deel afzonderlyk, of het een Wortelwoord of Afstammeling is, en wat beteekenisse het heeft. Dit gedaan zynde, voegt deze beteekenissen te zamen, en smeedt 'er eene beteekenisse uit, die teffens de kragt van alle de zamengestelde deelen, en den vorm van den Zamengestelden Afstammeling uitdrukt; 't zy hy een Zelfstandig, (*Substantivum*) of Bygevoegt (*Adjectivum*) Naamwoord, of ook wel een Werkwoord vertoone; zoo egter, dat de grootste kragt van beteekenisse valle, op dat gedeelte, 't geen den vorm van den zamengestelden Afstammeling uitdrukt. En op zoo eene wyze zal men in het bepalen van de beteekenisse der zamengestelde Afstammelingen met zekerheid te werk gaan:

Digitized by Google

gaan: waar van wy reeds eenigzints een voorbeeld gegeven hebben in het onderzoek naar de beteekeniſſe der Griekſche Zamengeſtelde Afſtammelingen αχαρης, αβιος, αχιλος, αξυλος, (§. 124.) zullende 'er thans, om de kortheid te betragten geen meerder voorbeelden van byvoegen. Q. E. F.

§. 135.

Het zou zomwylen kunnen gebeuren, dat men zig ligtelyk vergiſte in zyn oordeel, of de voorgeſtelde Woorden enkelvoudige of zamengeſtelde waren; om welke reden men verpligt is in dezen omzigtigheid te gebruiken. Voor al zou men zig kunnen misgiſſen ten opzigte van de Veelletterige Werkwoorden der Hebreeuwen en Ooſterlingen,* waar van men 'er zommige voor Enkelvoudige Wortelwoorden zou aanzien, ook ten opzigte van de verdubbelinge der Wortelletters in verſcheidene vormveranderingen van andere Werkwoorden, en in ettelyke andere gevallen meer: die wy de Letter-

* SCHULTENS Inſt. Ling. Hebr. pag. 311. ALTING Fund. Punct §. 122. p. 274. DANZII Aditus Syriæ p. 50. &c.

Digitized by Google

zifters (*Critici*) en Spraakmeesters (*Gramatici*) laten uitvorsschen.

§. 136.

Uit dit alles besluiten wy dat men tot de Woordkunde (§. 50.) der Hebreeuwsche, Chaldeeuwsche, Griekssche en andere doode Volkstalen niet anders, dan door middel van een vernuftig en oordeelkundig gebruik van goede Woordenboeken en Vertalingen, of door beide te zamen (§. 83. 130.) kan geraken.

§. 137.

Wat het vernuftig en oordeelkundig gebruik van goede Woordenboeken aanbelangt, daar omtrent vertrouwen wy alles gezegd te hebben, (§. 86-124.) dat tot ons bepaald oogmerk dienstig is. Wy hebben daar voorbedagtelyk bygebragt voorbeelden van Hebreuwsche en Griekssche Woordenboeken; schoon wy anderzints, terwyl wy van Levendige Volkstalen schreven, Engelssche, Fransche, Hoogduitsche of andere zoortgelyke Woordenboeken van levendige Volkstalen hadden moeten op den toetsteen brengen;

Digitized by Google

gen; op dat wy hier wederom niet nodig zouden hebben, voorbeelden van doode Volkstalen te geven.

Ondertuſſchen zy de Lezer gewaarſchuwd, dat wy onze Verhandelinge over de Vertalingen, zoo als dezelve in de Woordkunde van dienſt zyn, hebben moeten verſchuiven, tot dat wy aan onze Verhandelinge over de (*Syntaxis*) Spreekmanierkunde zullen gekomen zyn: om dat in de Vertalingen de leſſen der Woordkunde en die der Spreekmanierkunde teffens te pas komen.

§. 138.

De (*Syntaxis*) *Spreekmanierkunde* is eene Wetenſchap van de ware beteekeniſſe der Spreekmanieren. (§. 2, 3, 4.) Men kan dezelve ook *Spreekwyskunde* heeten.

§. 139.

Eene (*Phraſis*) *Spreekmanier* of *Spreekwyze* is eene vergaderinge van twee of meer woorden, die op elkanderen eene betrekkinge hebben.

Digitized by Google

§. 140.

Gelyk de *Woorden* zyn teekenen der enkelvoudige, zoo zyn de *Spreekmanieren* teekenen der zamengeſtelde gedagten. En zamengeſtelde gedagten zyn niet anders aan te zien, als vonniſſen over den aard der zaken, welke door de woorden beteekend worden; of die Woorden, welke in de Spreekmanieren by andere gevoegt worden, ten opzigte van derzelver beteekeniſſe, met dezelve overeenkomen, ja of neen? Dog of dit oordeel wel getroffen zy, behoeven wy in de Spreekmanierkunde niet te onderzoeken: aangezien dit het werk is van de (*Logica*) Redeneerkunde in't byzonder. Wy bemoeien ons alleen in deze wetenſchap met te zoeken naar de ware beteekeniſſe welke de Spreekmanieren, die ons voorkomen, hebben: en wat het oordeel van die gene geweeſt zy, welke dezelve gebruikt hebben; of, het geen het zelfde is, wat hun oogmerk geweeſt zy, om daar mede te kennen te geven.

Evenwel word men uit deze Aanmerkinge gemakkelyk gewaar, wat het zeggen wilt, als wy in onze bepalinge (§. 139.) ſpra-

Digitized by Google

ſpraken van eene *betrekkinge* die de woorden in eene ſpreekmanier voorkomende op elkanderen hebben. Een enkel voorbeeld zal de zaake ophelderen. Bileam propheteert aldus: *Eene Ster zal voortgaan uit Jacob* &c. *Num. XXIV:* 17. In de Grondtaal lees ik דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב. Hier heeft men op twee Spreekmanieren te letten: כּוֹכָב דָּרַךְ *Eene Ster is voortgegaan* en דָּרַךְ מִיַּעֲקֹב *is voortgegaan uit Jacob.* Trouwens כּוֹכָב *de Ster* heeft zyne betrekkinge op het Werkwoord דָּרַךְ is *voortgegaan*; en geenzints, woord als woord aangemerkt, op het volgende: *uit Jacob.* Want dan zou כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב *Eene Ster uit Jacob* eenen zin moeten uitleveren; 't welk niet wezen kan, of daar zou een Werkwoord (*per Ellypſen*) by uitlatinge onder verſtaan moeten worden; en wel zoo een Werkwoord, dat (de *Præpoſitie*) het Voorzetzel מִ *uit* of in de zamenſtelling מִ met een *Dageſch Forte*, na zig zou nodig hebben, om eenen volkomenen zin uit te maken. Maar om dat het zeker is, dat het Werkwoord דָּרַךְ eene beweginge naar eene plaats, en by gevolg ook uit eene plaats beteekent,

Digitized by Google

zoo is het ontegenzeggelyk, dat de reden, waarom het Voorzetzel *uit* met *Jacob* word zamengekoppeld in de beteekeniſſe van het Werkwoord דרך *voortgaan* gegrond zy: om nu niet te zeggen, dat diergelyke uitlatinge niet kan ſtrooken met de zetregelen der (*Rhetorica*) Redenrykkunde, gelykerwys ter zyner plaatſe ſtaat bewezen te worden.

§. 141.

In alle Spreekmanieren vind men ten minſten twee woorden en een Teeken van de betrekkinge, die dezelve op elkanderen hebben.

'T BEWYS.

Uit onze opgegevene Bepalinge (§. 139.) is het blykbaar, dat'er ten minſten twee woorden in eene Spreekmaniere te vinden zyn moeten; en om dat dezelve op elkanderen betrekkinge moeten hebben, (§. 140.) daar en boven de Spreekmanieren niet anders als teekenen van zamengeſtelde gedagten zyn, (ibid) zoo moet volgen, dat, zullen dezelve verſtaanbare Tekenen zyn, insgelyks een Teken moeten hebben, van de betrekkinge, wel-

Digitized by Google

welke die twee woorden op elkanderen hebben. Q. E. D.

§. 142.

Dit Teeken van Betrekkinge is *hoorbaar*, wanneer de Spreekmanier word uitgesproken, *zigtbaar*, wanneer dezelve geschreeven word.

§. 143.

Om dat het gehoor van gesproken woorden niet wel zoo naauwkeurig is, als het gezigt van geschriften, mag men het Zigtbaar Teeken van betrekkinge der woorden op elkanderen wel voor het zekerste en onfeilbaarste houden. Want het Zigtbaar Teeken kan, zoo dikwyls als men begeert, naargezien worden.

§. 144.

Om den Lezeren een denkbeeld te geven van de Zigtbare *Betrekkingsteekenen*, gelyk wy dezelve in het toekomende willen heeten, zullen wy de verscheidene Spreekmanieren van de even aangehaalde plaats afzonderlyk voorstellen; en daar

Digitized by Google

daar na het Betrekkingsteeken van ieder aanwyzen. Zoo luid de geheele voorzegginge, na de groote zinsnydinge, door den Toonstip (*Accentus*) Atnach te kennen gegeven וַיִּדְרֹךְ דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב וְקָרְקַר כָּל־בְּנֵי שֵׁת dat is naar de volg order der woorden: *Daar is voortgegaan* [*eene Ster*] *uit Jacob*, [*en daar is opgekomen*] *een Scepter* [*uit Israel,*] *en heeft verslagen* [*de palen*] [*van Moab,*] *en heeft verstoord alle* [*kinderen van Seth.*] De Spreekmanieren in deze Prophetie voorkomende zyn als volgt.

1 דָּרַךְ כּוֹכָב *'Er is voortgegaan (eene Ster)*
2 דָּרַךְ מִיַּעֲקֹב *Is voortgegaan (uit Jacob)*
3 דָּרַךְ וְקָם *Is voortgegaan (en 'er is opgekomen,*
4 קָם שֵׁבֶט *'Er is opgekomen (een Scepter)*
5 קָם מִיִּשְׂרָאֵל *'Er is opgekomen (uit Israel)*
6 קָם וּמָחַץ *'Er is opgekomen (en heeft verslagen)*
7 שֵׁבֶט מָחַץ by uitlatinge (Ellipsen) *de*

Scep-

Digitized by Google

Scepter heeft verſlagen; gelyk diergelyke Spreekmaniere voorkomt *Pſ. II: 9.*

8 מָחַץ פַּאֲתֵי *heeft verſlagen (de palen)*

9 פַּאֲתֵי מוֹאָב *de palen (van Moab)*

10 וּמָחַץ וְקַרְקַר *en heeft verſlagen (en heeft verſtoord)*

11 שֵׁבֶט קַרְקַר by Uitlatinge als boven) *de Scepter heeft verſtoord.*

12 וְקַרְקַר כָּל *heeft verſtoord (alle of liever het geheel)*

13 כָּל־בְּנֵי *alle (de Kinderen) of liever, het geheele gros (der Kinderen)*

14 בְּנֵי־שֵׁת *Kinderen (van Seth.)*.

Alle veertien deze Spreekmanieren hebben juiſt geene verſchillende Betrekkingsteekenen.

De 1, 4, 7, en 11. hebben alle vier het zelfde Betrekkingsteeken, nam: de uitgedrukte of onder-verſtaan-wordende zamenvoeginge van een Zelfſtandig Naamwoord met een Werkwoord van dezelfde perſoon en het zelfde getal. Trouwens dit is een zeker Betrekkingsteeken, wanneer

neer'er geen ander Zelfſtandig Naamwoord by een Werkwoord uytgedrukt wordt, of 'er geen ander onder het zelve kan verſtaan worden.

De 2 en 5*de* hebben wederom het zelfde Betrekkingsteeken, te weten de letter ב met een *Dageſch Forte*, ontleend van het Voorzetſel בְּ. En de natuur van deze betrekkinge moet uit de beteekeniſſe van dit Voorzetſel, als zoo een Betrekkingsteeken aangemerkt, worden afgeleid.

De 3, 6*de* en 10*de* hebben de Koppelletter ו gemeen als hun Betrekkingsteeken, uit welke by gevolg de kragt van de betrekkinge dier woorden op elkanderen moet verſtaan worden.

De 8*ſte* en 12*de* Spreekmanieren zyn beide op dezelfde leeſt geſchoeid, alzoo de agteraan-voeginge van een Zelfſtandig Naamwoord agter een Dadelyk Werkwoord, dat te voren al een Zelfſtandig Naamwoord had, waar mede het zelve in perſoon en getal over een ſtemde, een zeker Betrekkingsteeken is; dat de dadelykheid van dat Werkwoord op het zelfde toegepaſt word.

De 9, 13, en 14*de* zyn ook ten opzigte van hun Betrekkingsteeken eender; 't geen

Digitized by Google

't geen hier door den *Status Conſtructus* in het voorgaand Zelfſtandige Naamwoord, dog in andere Weſterſche talen door den *Genitivus* van den volgenden *Caſus*, of Woorddeeltjes, die dezelve betrekking van twee Zelfſtandige Naamwoorden aanduiden, word te kennen gegeven.

§. 145.

Om dat men nooit te verſtaanbaar in zaken van dat gewigt, als deze zyn, die op het regte verſtand van alle H. Schriften in het algemeen eenen verbazenden invloed hebben, wezen kan, luſt het ons nog een voorbeeld daar van uit de Griekſche Schriften te geven. Des Zaligmakers voorzegginge van de teekenen, die zyne gloryryke toekoomſte zouden voor af gaan, luid van woord tot woord aldus: Ευθεως δε μετα την θλιψιν των ημερων εκεινων ο ηλιος σκοτισθησεται, και η σεληνη ου δωσει το φεγγος αυτης, και οι αστερες πεσουνται απο του ουρανου, και αι δυναμεις των ουρανων σαλευθησονται. *En terſtond na de verdrukkinge dier dagen, zal de Zonne verduiſterd worden, en de Mane zal haar ſchynzel niet geven, en de Sterren zullen van den Hemel vallen, en de krag-*

kragten der Hemelen zullen beweegd worden. Matth. XXIV: 29. De Spreekmanieren kunnen op de volgende wyze onderscheidentlyk beschouwt worden.

1 ὁ ἡλίος de (Zon)
2 ἡλιος σκοτισθησεται de (Zon) zal verduistert worden
3 ἡ σελήνη de (Maan)
4 σελήνη δ' δωσει de (Maan) zal niet geven
5 δωσει φεγγος zal geven (schynzel)
6 το φεγγος. het (schynzel)
7 φέγγος ἑαυτης schynzel (van haar zelven) of haar eigen,
8 ὁ ἡλιος σκοτισθησεται, καὶ ἡ σελήνη &c. de Zon zal verduistert worden (en) de Maan &c.
9 οἱ ἀστερες de (Sterren)
10 ἀστερες πεσουνται (de Sterren) zullen vallen
11 πεσουνται ἀπο ὁυρανου zullen vallen (van een hemel)
12 τὸ ὁυρανὸ van den (hemel)
13 ἡ σελήνη ου δωσει, &c. (καὶ) οἱ ἀστερες &c. de Maan zal niet geven (en) de Sterren &c.
14 αἱ δυναμεις de (kragten)
15 δυναμεις ὁυρανιον kragten (van hemelen)
16 των ὁυρανιων der (hemelen)

17

17 δυναμεις σαλευθησονται (de) kragten zullen beweegd worden

18 οι ἀστερες πεσουνται (και) αι δυναμεις &c. de Sterren zullen vallen (en) de kragten &c.

19 ὁ ἡλιος σκοτισθησεται &c, μετα θλιψιν, de Zon zal verduisterd worden &c. (na eene verdrukkinge)

20 την θλιψιν, de (verdrukkinge)

21 θλιψιν ἡμερων, verdrukkinge (van dagen)

22 των ἡμερων, van de (dagen)

23 ἡμερων ἐκεινων, van die (dagen) van de dagen, waar van te voren gesproken is. Want dat is de kragt van ἐκεινος in dezen zamenhang

24 ευθεως μετα terstond (na)

25 συναχθησονται οι ἀετοι. Ευθεως δε μετα &c. *de Arenden zullen vergaderd worden;* (Maar) *terstond* &c.

Deze 25 Spreekmanieren moeten volgens derzelver Betrekkingsteekenen ontleed en verklaard worden.

De 1, 3, 6, 9, 12, 14, 16, 20, en 22, en dus 9 Spreekmanieren te zamen, komen daar in over een, dat zy het zelfde Betrekkingsteeken hebben, het zelfde *genus*, *numerus* en *casus*, van den

Digitized by Google

Articulus præpositivus, die met een zelfstandig naamwoord telkens in verband geplaatst is. Waar by men de 23. wel zou kunnen voegen, in welke het zelfde betrekkingsteeken het Pronomen ἐκεῖνος, als een *Adjectivum*, bygevoegd Naamwoord aangemerkt, met het zelfstandige ἀνὴρ te zamen gehegt word.

Het 2, 4, 10, 17, hebben insgelyks eender betrekkingsteeken; namentlyk, de zamenvoeging van het zelfstandig naamwoord in den *Nominativus Casus* met een werkwoord in dezelfde persoon en het zelfde getal: uitgenomen, dat in de 4*de* Spreekmaniere het ontkennend woorddeel ϰ aanwyst, dat men de beteekenisse van het werkwoord geenzints aan moet zien, als eene werkzaamheid of daad van het zelfstandig naamwoord, daár by vermeld. (§. 140.)

De 5*de* heeft een betrekkingsteeken op zig zelven, waar van wy reeds over *Num.* 8, en 12. (§. 144.) gesproken hebben.

De 7, 15, en 21 hebben den *Genitivus Casus* van het tweede zelfstandig naamwoord tot hun betrekkingsteeken, waar van wy te voren ook al iets gezegt hebben, over *Num.* 9, 13, 14. (§. 144.)

De 8, 13, en 18, zyn daar omtrend ook

ook weer gelyk, dat hun gemeen betrekkingsteeken in de *Conjunctio* καὶ gelegen is.

Het betrekkingsteeken van de 11, is in de *Præpositie* ἀπὸ gelegen.

En dat van de 19*de* in de *Præpositie* μετὰ.

Dat van de 24 in de tydsbeteekenisse van het *adverbium* εὐθέως; welke ook de ware reden is, waarom het met μετὰ is zamengevoegd.

Het betrekkingsteeken van de 25*ste* en laaste is te vinden in de kragt van de *Conjunctio* δὲ, die de verbinteniſſe aanduid, welke deeze Voorzegginge heeft met de voorgaande in het 28*ste* vers, en opwaards, aangeteekend.

§. 146.

Enkelvoudige Spreekmanieren noemen wy zulke, die uit twee woorden en een betrekkingsteeken; *Zamengeſtelde*, die uit drie of meer woorden en een betrekkingsteeken beſtaan.

§. 147.

In dien zin zyn de 8, 13, 18, en

Digitized by Google

25*ste* Spreekmanieren (§. 145) *Zamengeſtelde :* maar de overige alle *Enkelvoudige*, gelyk ook alle veertien (§. 144.) voorgeſtelt.

§. 148.

Ied're Spreekmaniere, op zig zelven aangemerkt, kan maar een betrekkingsteeken hebben.

't BEWYS.

Indien 'er meer als een betrekkingsteeken in ied're Spreekmanier te vinden ware, zouden die verſcheidene betrekkingsteekenen verſcheidene betrekkingen der woorden op elkanderen, of ſlegts eene en dezelfde moeten beduiden. Zoo maar eene, dan zyn de overige betrekkingsteekenen ydel en vruchteloos; welk gebrek in eene Redenkundige zuivere Volkstaal geene plaats kan hebben ; en ook, zoo men de ondervindinge raadpleegt, geene plaats heeft. Dog zoo die verſcheidene betrekkingsteekenen verſcheidene betrekkingen der woorden op elkanderen zouden te kennen geven, dan zouden 'er meer als eene

Digitized by Google

ne Spreekmanier ingewikkeld door verſtaan worden; welke men. zoo dit geſchieden kon, naar de verſcheidene betrekkingsteekenen zou moeten opgeven, als onderſcheidene Spreekmanieren; van welke derhalven ieder in het byzonder wederom waar was, dat zy maar een betrekkingsteeken had. En hier uit kan men gemakkelyk afmeeten, dat iedere Spreekmanier op zig zelven aangemerkt, maar een eenig betrekkingsteeken kan hebben. Q. E. D.

§. 149.

Zoo dat derhalven om deze redenen het getal der Spreekmanieren, met het getal der Betrekkingsteekenen moet gelyk wezen.

§. 150.

Wanneer men de verſcheidene Spreekmanieren in eene Volkstaal voorkomende naarſpeurt, vind men eenige Betrekkingsteekenen, die door bepaalde Woorden of Woord-deelen worden uitgedrukt; en ook andere, die ſlegts in de uitgangen en ſpellingen der woorden gezogt moeten worden.

Digitized by Google

§. 151.

Zoo vind men onder anderen het betrekkingsteeken, door een bepaald Woord of Woorddeel uitgedrukt, πεσουνται απο ουρανου, σκοτιαθηδεται μεταθλιψιν, (§. 145.) en in zoortgelyke Spreekmanieren meer. Maar in den Uitgang en Spellinge der woorden in de volgende: ὁ ἡλιος, ἡλιος σκοτισθησεται, δωσει φεγγος, (ibid) en diergelyke.

§. 152.

Als men de bepaalde woorden en woord-delen beschouwd, die gebezigt worden om betrekkingsteekenen te kennen te geven, vind men 'er zommige aan andere woorden zamengehegt, andere afzonderlyk en op hun zelven geschreven.

§. 153.

Zoo is het bepaald Woord-deel, dat een Betrekkingsteeken is, in de Spreekmanier דֶּרֶךְ בְּיַעֲקֹב, ב met een Chirek en Dagesch Forte zamengehegt aan het woord

woord יַעֲקֹב (§. 144.) terwyl μετα en ἀπο afzonderlyk geſchreven word in de Spreekmanieren, even boven (§. 151.) aangehaald.

§. 154.

Deze Betrekkingsteekenen, die wy tot nog toe onder deze algemeene bevattinge voorgeſteld hebben, kunnen voor een gedeelte *Betrekkingswoordekens* genaamt worden, voor zoo ver dezelve bepaalde woordekens uitmaken. (§. 150. 151.)

§. 155.

Betrekkingsteekenen, voor zoo ver dezelve niet in byzondere woordekens, maar alleenlyk in de uitgangen en ſpellingen der woorden te vinden zyn. (§. 150. 151.)

§. 156.

De *Betrekkingswoordekens* kunnen gevoegelyk in *volkomene* en *afgezonderde*, en in *verminkte* en *verknogtene* onderſcheiden worden. Tot de verminkte en

Digitized by Google

verknogtene mag men met regt de *Præfixa*, in de Hebreeuwſche en andere Ooſterſche Talen gebruikelyk, wel brengen, en wat diergelyke in andere Talen meer zyn. Evenwel zyn de *Suffixa*, die voor het grooſte gedeelte niet anders zyn, als verminkte en agteraan gevoegde *Pronomina*, van dien aard, dat zy voor woorden moeten gehouden worden, die met de voorgaande woorden, waar aan zy verknogt zyn, zoo eene betrekkinge hebben, als twee Zelfſtandige Naamwoorden agter elkanderen gevoegd. ה *Paragogicum*, als het de beweginge naar eene plaats beduid, kan men voor een betrekkingsteeken houden, en wat diergelyke meer zyn. De Schriften der Taalmeeſters (*Grammatici*) moeten op dit ſtuk naargezien worden.

§. 157.

Wanneer men alle de woorden in eene Spreekmanier voorkomende volkomentlyk verſtaat, dat is te zeggen, de ware beteekeniſſe derzelve weet, en daar benevens de kragt en nadruk van het Betrekkingsteeken, (dit woord in eenen algemeene zin verſtaan zynde) *duidelyk bevat, kend men ook de*

Digitized by Google

de beteekeniſſe en kragt dier Spreekmanier volkomentlyk.

't BEWYS.

In eene Spreekmaniere is niet anders te vinden, als de woorden, en het betrekkingsteeken, dat de betrekkinge dier woorden aantoont; en waarom deze Vergaderinge van woorden eene Spreekmanier geheeten word. (§. 139. 140.) En daarom deze beide Hoofddeelen der Spreekmaniere volkomentlyk verſtaan zynde; kent men ook de ware beteekenisſe en kragt der gantſche Spreekmaniere volkomentlyk. Q. E. D.

§. 158.

Het eenige werk van de Spreekmanierkunde (§. 138.) *afzonderlyk buiten de Woordkunde* (§. 50.) *als eene byzondere Wetenſchap ſchouwt* (§. 1. 2.) *beſtaat hier in, dat dezelve de ware kragt en beteekeniſſe der Betrekkingsteekenen op goede en onwrikbare gronden bepalen moet.*

Digitized by Google

't BEWYS.

Nademaal de Woordkunde de ware beteekeniſſe van alle woorden in alle Volkstalen bepaald, welke bepalinge op onwrikbare bewysredenen word gevestigd, gelyk hier boven (§. 50. 137.) getoond is; zoo ſchiet 'er niets over voor de Spreekmanierkunde, als op goede en onwrikbare gronden de ware kragt en beteekeniſſe der Betrekkingsteekenen te bepalen. Q. E. D.

§. 159.

Om de ware kragt en beteekeniſſe der volkomene en afgezonderde Betrekkingswoordekens (§. 154. 156.) te bepalen, zoo als dezelve in eene Spreekmanier voorkomen.

DE OPLOSSINGE.

Eerſt moet men alle de ware beteekeniſſen dezer Betrekkingswoordekens, welke, het zy zy Gezellige of Eenzame woorden zyn, door de Woordkunde betogender wyze worden bepaald, ieder afzonderlyk zig

Digitized by Google

zig zelven voorſtellen; of, het geen zekerder gaat, op het papier zetten. Vervolgens moet men uit de ware beteekeniſſe der woorden, die door dit Betrekkingsteeken verbonden zyn, opmaken; waar in de nauwkeurigſte en natuurlykſte betrekkinge van de woorden op elkanderen beſtaat. Vind men dan, dat die nauwkeurige en natuurlyke betrekkinge der woorden door eene der beteekenisſen van dit Betrekkingsteeken ongewrongen en nadrukkelyk word te kennen gegeeven, dan kan men ſtaat maken, dat deze de ware kragt en beteekenisſe van het volkomen en afgezonderd Betrekkingswoordeken is, zoo als het zelve in de bepaalde Spreekmanier voorkomt. En op dien voet mag men dezelve vryelyk bepalen. Q. E. F.

§. 160.

Het zal niet qualyk voegen, verſtaanbaarheidshalven hier wederom eene proef van deze onze Oplosſinge te nemen. De elfde Spreekmanier in de plaats door ons ontleed (§. 145.) is deze volgende: πεποιηται ἀπο ὑφαιν. SCAPULA heeft de verſcheidene beteekeniſſen van het Betrekkingswoordeken ἀπο alleenlyk door enkel-

Digitized by Google

kelvoudige Overzettingen in Latynſche Betrekkingswoordekens te kennen gegeven, zonder door Omſchryvingen van den aard der verſcheidene beteekenisſen, gelyk hy het Woorddeel A behandelt had (§. 124.) het ſtuk verſtaanbaarder te maken. Dog dat is het gemeene noodlot van diergelyke Schriften, dat 'er in het begin meer nauwkeurigheid als in het vervolg gebruikt word. Wy zullen, zoo veel ons doenlyk is, dit gebrek pogen te vervullen.

1 Απο word van den tyd gebruikt, en beteekend den lopenden tyd, van een bepaald tydſtip afgereekent: Απ' ἐκεινυ τυ χρονυ, ἀπ' ἀρχης μεχρι τελυς. In plaats van den tyd gebruikt men wel eens iets, dat op eenen bepaalden tyd gebeurt, en daarom houd het Betrekkingswoordeken απο dezelve kragt in de volgende ſpreekwyzen απο δειπνυ, απο των ςρατιωτικων ἐργων.

Men moet dus overzetten door *na*, *Na de Maaltyd*, *Na het krygswerk verrigt te hebben*. Maar de volkomene nadruk beſtaat in het volgende denkbeeld: *van dien tyd af:* ſchoon het wel eens in eene flauwer beteekeniſſe gebezigd word.

2 Het zelve word ook van eene plaats gebruikt, waar van daan iets elders heen op

Digitized by Google

op de eene of andere wyze bewogen is, of bewogen word. Απο τειχεως μαχεσθαι *pylen en ander tuyg van den muur afſchieten, om den vyand afbreuk te doen.* In dien zin word het van andere zaken gebruikt, die evenwel in eenig opzigte met eene plaats over een komen. Απο των σων δειπνω. *Ik eete van het uwe.* Απο πολεμω βιοτευειν, *van den kryg leven.*

Want Απο των σων δειπνειν, *beteekent eeten van dat geene dat uit het uwe genomen is,* zinſpelende op de plaats daar uwe mondkoſt in is opgelegt. Απο πολεμω βιοτευειν, *van dat geene leven, dat in den oorlog verdient of geroofd word,* zinſpelende op die plaats, waar de krygsſoldy ontfangen word, of waar den buyt gemaakt word.

3 De derde beteekeniſſe is van den perzoon, door wiens werk of toedoen iets gedaan word: χαρις υμιν και ειρηνη απο Ιησυ χριστυ: genade zy u en vrede van Jeſus Chriſtus. *Openb. I:* 4, 5. PETRUS MINTERT in zyn Griekſch Woordenboek over het Nieuwe Teſtament, drukt de ware beteekeniſſen van het Betrekkingswoordeken aldus uit: *notat terminum. a quo, tam loci quam temporis; item cauſam efficientem, vel inſtrumentalem vel materialem, vel etiam meritoriam, quandoque partem, ſpe-*

Digitized by Google

ſpeciem & individuum, prout toto, genere & numero comprehenduntur: Het beteekent, eene ſcheidingspaal, waar van daan zoo ten opzigte van plaats als tyd iets gereekend word, ook eene werkende oorzaak, of werktuigelyke of ſtoffelyke, uit welke iets gemaakt word, of ook wel eene verdienende oorzaak: ſomtyds ook een gedeelte, zoort of eenheid, zoo als dezelve in het geheel, in het geſlagt, of in't getal vervat zyn. En alle deze beteekeniſſen komen in den grond over een, zoo men met SCHREVELIUS toeſtemt, dat מן van het Hebreeuwſch woord אב *Vader*, *oorzaak*, en *beginzel* van eene zaak, ontleend zy; gelyk men dit nader van beteekeniſſe tot beteekeniſſe gaande kan onderzoeken. En uit dien hoofde zyn wy verzekerd, dat de beteekeniſſen door ons opgegeven, gelyk zy met het gebruik, zoo ook met den aard der Griekſche Tale overeen komen: waarom wy volſlagen regt meenen te hebben, om deze alle voor de ware beteekeniſſen van dit Betrekkingswoordeken מן aan te zien en op te vatten.

Dit alles nu naar order gedaan zynde, ziet men gemakkelyk, dat 'er geene be-

tee-

teekeniſſe van dit Betrekkingswoord in ſtaat is, om de eigene en natuurlyke betrekkinge, welke de woorden πιπτειν en ουρανος op elkanderen hebben, aan te duiden, als de tweede beteekeniſſe boven opgegeven. πιπτειν beteekent *vallen*, dat is van eene hooge plaats naar eene lage beweegt worden. En ουρανος beteekent den hemel, eene hooge plaats. Daarom is het zeker, dat het Betrekkingwoordeken απο, 't welk door zamenvoeginge van deze twee woorden eene Spreekmaniere vormt, in de beteekeniſſe van eene plaats, waar van daan iets bewogen word, hier moet worden opgevat; en daarom is de zin der Spreekmaniere: *zy zullen van den hemel vallen.* Q. E. F & D.

§. 161.

Mogelyk zullen 'er eenige gevonden worden, die dit ons doen voor al te verdrietig, talmagtig en langdradig zullen aanzien; en misſchien wel zoo verre zullen gaan, dat zy deeze onze pogingen voor onnodigen en overtolligen arbeid zullen groeten. Want het zal hun toeſchynen, dat zy veel eerder tot zoo een be-

Digitized by Google

beſluit zouden komen kunnen, en egter een en het zelfde beſluit zouden maken, om de beteekeniſſen van eene Spreekmaniere te bepalen. Want, dat het van zelfs ſpreekt, dat de beteekeniſſe van een Betrekkingswoordeken moet geſchikt zyn naar de natuurlyke betrekkinge, welke de woorden der ſpreekmanieren hebben, welke het zelve zamenkoppelt. Edog deze Aanmerkingen, ſchoon zy eenigen ſchyn hebben, zyn wel ver van ons van de onnoodigheid en weinige nuttigheid onzer aangewende moeite te overtuigen, nademaal zy in 't tegendeel ons ten volle bewyzen, dat wy ons doel getroffen hebben.

Het beurd wel eens, dat men een goed oordeel velt, zonder de zaken in derzelver zamenhang en natuur beſchouwd te hebben; maar evenwel is het ook ontwyffelbaar, dat men door diergelyke ſchielyke en onbedaarde manier van doen in groote dwalingen onvoorziens kan vervallen. En al is het, dat men al goed geoordeeld heeft, zal men evenwel van de zekerheid van het zelve niet ten eenemaal en volkomentlyk verzekerd wezen, 't en zy men, de waarheden naar den betoogtrant der Wiskunſtenaren, uit derzel-

Digitized by Google

zelver onbetwiſtbare Grondregels (*Axiomata*) heeft afgeleid. Daar en boven kan men op geene andere wyze nieuwe waarheden uitvinden, van welker onfeilbaarheid men anderen kan overtuigen; maar al is het, dat men dezelve heeft uitgedagt, zal men evenwel dezelve voor geene betere ware, als van ſchrandere bedenkingen, aan onpartydige kunnen verkoopen, ten zy men in zyn vermogen heeft, door goede bewysredenen, de zekerheid derzelver tegen alle Tegenſprekers en Twyffelgezinde, waar van de weereld huiden ten dage krielt en grimmelt, ſtaande te houden. En daarom behaagt het ons deze langwylige manier van redeneren, dewyl 'er tot ons oogmerk geen korter weg te vinden is, by de hand te vatten; als wy de Taalkunde en in het byzonder hier ter plaatze de Spreekmanierkunde, als eene Wetenſchap, willen behandelen.

Wy hebben eene Spreekmanier verkoren, waar in twee woorden te lezen zyn πιπλεσθαι en ουρανος, over welker beteekeniſſe geenzints is te twiſten; op dat wy niet nodig hadden, onze leſſen van de Woordkunde wederom te herhalen. Ondertuſſchen kan de Lezer, zoo 't hem

Digitized by Google

goed dunkt, zig deze Aanmerkinge, in het voortlezen en beoordeelen van dit ons werkje, geduriglyk te binnen brengen.

§. 162.

Om de ware kragt en beteekeniſſe der Verminkte en Verknogtene Betrekkingswoordekens (§. 156.) zoo als dezelve in eene Spreekmaniere voorkomen, te bepalen.

DE OPLOSSINGE.

Men moet eerſt onderzoeken, of 'er volkomene en afgezonderde Betrekkingswoordekens in dezelfde Volkstale te vinden zyn, waar van deeze Verminkte en Verknogtene, als gedeeltens kunnen worden afgeleid. Zoo ja, dan moet men eerſt de ware kragt en beteekeniſſe derzelve uitvinden, volgens de Oplosſinge even boven (§. 159. 160.) gegeven. Dit gedaan hebbende, moet men de kragt en beteekeniſſe der Verminkte met de Volkomene gelyk ſtellen; en zien, of aldus de natuurlyke betrekkinge der woorden in eene Spreekmaniere voorkomende, daar door ongewrongen word uitgedrukt. Indien dit gebeurt, behoeft men niet meer te

Digitized by Google

te twyffelen, of dat is de ware kragt en beteekeniſſe van het Verminkte Betrekkingswoordeken, dat de bepaalde woorden aan elkanderen voegt, en door dat middel eene Spreekmanier (§. 139. 148. 149.) uitlevert.

Maar indien het mogt komen voor te vallen, dat deze gelyke beteekeniſſe van het Verminkte met het Volkomene Betrekkingswoordeken, min of meer verſcheelde van de natuurlyke en ongedrongene betrekkinge, welke de woorden, in eene Spreekmanier voorkomende, volgens derzelver ware beteekeniſſe, door de Woordkunde uitgevonden, hebben moesten, (dat egter, geloven wy, noit zal gebeuren) dan is men verpligt andere maetregelen by der hand te vatten. Te weten, dan is men verpligt om te zien, of dit Betrekkingswoordeken, volgens de Grondbeteekeniſſe van het volkomene Betrekkingswoordeken, niet eenige veranderinge van beteekeniſſe zou kunnen ondergaan, die evenwel in een zeker derde met die Grond-of Wortelbeteekeniſſe overeen koomt, en t'effens de betrekkinge der woorden in de Spreekmanier genoegzaam uitdrukt. Zoo dit aangaat, kan men ook overtuigd zyn, dat men de

Digitized by Google

ware kragt en beteekeniſſe van het Verminkte en Verknogtene Betrekkingswoordeken in die Spreekmaniere heeft aangetroffen.

Edog indien 'er geene Volkomene en Afgezonderde kunnen gevonden worden, waar van deze Verminkte, als gedeeltens van hun geheel, kunnen worden afgeleid, dan moet men wederom byna den zelfden weg inſlaan, als tot een overtuigend onderzoek naar de ware beteekeniſſe der Eenzaame woorden (§. 12.) is aangewezen.

Te weten eene plaats vyf of ſes, daar het zelve gevonden word, twee of meer woorden tot eene Spreekmanier zamen te voegen, onverſchillig opſlaan; en zoeken door de Woordkunde van de ware beteekeniſſe der woorden, welker betrekkinge op elkanderen daar door word aangewezen, ten vollen verzekerd te zyn; uit welke dan een gevolg van derzelver ware betrekkinge kan worden afgeleid. Indien deze betrekkinge van die verſcheidene woorden op verſcheidene plaatſen voorkomende, welke door dit Verminkte Betrekkingswoordeken zamenkleeven, in iets over een ſtemmen; dan moet men dat derde van vergelyk af-

Digitized by Google

afzonderen; en het is zeker dat deze derde beteekeniſſe, waar in alle die Betrekkingen over een komen, de ware kragt en beteekeniſſe van het Verminkte en Verknogtene Betrekkingswoordeken is, dat tot dien einde gebezigt word. Ook kan men, zoo men dit ſomwylen oordeelt beter en gemakkelyker te zyn, de Suſtertalen raadplegen, en zien, of'er diergelyke Verminkte Betrekkingswoordekens in plaats hebben; zoo ja, of dezelve aldaar eene beteekeniſſe hebben, die met de betrekkingen der woorden, welke door dat zelve Betrekkingswoordeken in eene Spreekmanier worden ſamengekoppelt, overeenſtemmen; en dat in 4 of 5 plaatſen, zonder onderſcheid tot dien einde opgenomen. En eindelyk zoo dit alles niet lukt, moet men het gezag der Taalmeeſters (*Grammatici*) en Taalkenners (*Philologi*), die onder dat volk verkeerd hebben, daar die Betrekkingswoordekens gemeenzaam gebruikt zyn of gebruikt worden, geloof geven, wanneer zy in Vertalende of Omſchryvende Woordenboeken de beteekeniſſe daar van te kennen geven. Q. E. F.

Digitized by Google

§. 163.

Dat laaſte middel, van ons opgegeven, mag noit als in de uiterſte noodzakelykheid worden in het werk geſteld, wanneer de zoo menigvuldige andere middelen reeds gemeld, onmogelyk kunnen dienen. Want zekerlyk het gezag van feilbare menſchen, hoe verſtandig, opregt en vroom zy ook wezen mogen, kan nimmermeer in ons gemoed eene volkomene verzekerdheid voortbrengen. Het kenmerk van Onfeilbaarheid onderſcheid de Goddelyke van de menſchelyke Schriften. En alleen het Goddelyk gezag is even zoo zeker, als de beſte Grondregel (*Axioma*) in de Wiskunde (*Matheſis*). Nu behaagt het Gode, dat wy ieder in het byzonder zyne Schriften *Joan. V*: 39. en voorn: zyn Prophetiſch Woord, 2 *Pet. I*: 19. dat insgelyks zeer vaſt is, zullen onderzoeken. Zouden wy dan door het feilbaar gezag van menſchen, die niet redenkundig, maar alleenlyk in het wilde wat heen geſchreven hebben, de onfeilbare Godſpraken feilbaar maken? Dat zy verre! Zoo lang wy zekere verklaringen van s'Heeren woord

Digitized by Google

Woord kunnen bekomen, bezondigen wy ons ten hoogſten, wanneer wy uit luyigheid of ongewoonheid, onze herſſens liever met loutere bedenkingen, die geen geloof, geen onwankelbaar geloof in het gemoed kunnen voortbrengen, hardnekkiglyk opvullen en betoveren. En de Goddelyke Voorzienigheid heeft ook zorge gedragen, en zal dezelve in het toekomende altoos dragen, dat men tot zulke uiterſtens van onzekerheid en giſſingen, in het verklaren van zyn heilig bybelwoordt, niet uit enkele noodzake komen zal moeten.

§. 164.

Zoo een Verminkt en Verknogt Betrekkingswoordeken, by voorbeeld, lees ik *Openb. XVII: 8.* βλεποντες το θηριον ὁ, τι ἦν, και ουκ ἐστι, καιπερ ἐστι. Want hier is de Letlergreep περ in καιπερ van dien aard, om dat και op zig zelven een Volkomen Betrekkingswoordeken uitmaakt. Dit Volkomen en Verminkt Betrekkingswoordeken te zamen gevoegd, word van onze Nederduitſche Taalsmannen door *hoewel* overgezet, in dezen zin: *ziende het Beeſt, dat was, ende niet is, hoewel het is.* De

Digitized by Google

bepaalde ſpreekwyze, die door middel van dit dubbel Betrekkingswoordeken alhier gemaakt word is deze: οὐκ ἐστί, καίπερ ἐστί, (dat) *niet is*, *hoewel het is*. Het kan naar deszelfs gedaante van geen ander Volkomen en Afgezondert Betrekkingswoordeken afſtammen, als alleen van het Bywoord (*Adverbium*) πέρα, het geen, om dat de Toon in de Uitſpraak op de eerſte Lettergreep (*Syllabe*) valt, by Agterafkorting (*Apocope*) περ kan maken, gelyk zulks den Taalkundigen, die van de Griekſche Toonſtippen (*Accenten*) hun werk maken, overvloediglyk bekend is. Immers om dat περὶ de kragt van uitſpraak op de laaſte heeft, kan het zelve niet wel deze Agter-afkortinge velen. Ook is het van ὑπὲρ niet afgekomen by wyze van Vooraffnydinge, (*Aphæreſis*) nademaal de kragt van dat Voorzetzel (*Præpoſitio*) in de eerſte letterklank beruſt. Om dat 'er nu geene andere Volkomene Betrekkingswoordekens in de Griekſche Taale bekend zyn, van welke dit Verminkte eenigermaten zou kunnen afſtammen, als deze drie περὶ ὑπὲρ en πέρα, en de twee eerſte de afleidinge niet kunnen velen, maar in tegendeel πέρα dezelve met gemak lyden wil, beſluiten wy, dat

Digitized by Google

dat περι het volkomen Betrekkingswoordeken zy, van het welke περι moet onderſtelt worden ontleend te wezen. De talryke Afſtammelingen, welke dit woordeken heeft, kunnen ons door middel van de Woordkunde brengen, tot eene zekere kenniſſe en bepalinge van de kragt en nadruk, welke dit Wortelwoord bezit. (§. 67. 69.) Onze Aanmerkinge zou te veel uytdyen, zoo wy hier wederom onze Woordkundige Oplosſinge zouden te pas brengen. Wanneer men erkent, dat de eigentlyke beteekeniſſe van het zelve zy betrekkelyk op eene plaats, die aan onze zyde door eene zekere bepaling afgeſcheiden of beperkt is, maar aan de overzyde ruimte heeft, en uit dien hoofde in onze Moedertaal overgezet moet worden, door *buiten*, *benevens*, *aan de andere zyde*; dan zal men bevinden, dat men de regte eigentlyke beteekeniſſe van het Wortelwoord gevat heeft, om dat in dezelve niet alleen de oneigentlyke beteekeniſſen van het zelve, maar ook de eigentlyke en oneigentlyke van alle Afſtammelingen, die den zelfden wortelklank hebben, te zamen loopen. En ingevolge daar van kan men het verminkte περι op dezelfde wyze vertalen. Dog om

Digitized by Google

dat ΠΕΡΑ niet alleen als een Voorzetzel, (*Præpoſitie*) maar ook als een Bywoord (*Adverbium*) gebezigd word, zoo mag men het zelve ook daarom wel eene Bywoordiſche (*Adverbialis*) Beteekeniſſe toe voegen. Deze is *buiten dat*, *daar benevens*, gelyk het dus by PLATO gebezigd word μηδὲν ἐτι πέρα ζητεῖν, *niets buiten dat* of *daar benevens* zoeken. En ingevolge daar van, moet men καὶπερ overzetten door *En buiten dat*, *En daar benevens*, 't welk wy ook gewoon zyn, door *daar en boven* uittedrukken: zynde hier het Koppelwoordeken *en* in 't midden te vinden. Ik weet wel, dat SCAPULA, en andere Woordenboekſchryvers dit Betrekkingswoordeken door, *quamquam*, *quamvis*, *etſi*, *tametſi* vertalen, beduidende dit, *ofſchoon*, *alhoewel*, en wat dies meer is. Maar, dat deze beteekeniſſe in andere zamenvoeginge niet aangaat, als in ὁσπερ, ἥπερ, en diergelyke, moeten die Heeren zelfs erkennen. En waarom dan niet eene beteekenisſe vaſtgeſtelt, die algemeen is, terwyl het hier wezen kan? Of deze beteekenisſe nu van ons aan het Betrekkingswoordeken περ toegewezen, in de zamenvoeginge met καὶ, zoo dat het zy καὶπερ, overeenkome met de natuurlyke be-

Digitized by Google

betrekkinge van de woorden der Spreekmaniere, die wy voor handen hebben, laat zig zeer gemakkelyk beproeven. De Spreekwyze boven opgegeven moet naar ons zeggen vertaald worden: (dat) *niet is*, *en daar benevens*, (of) *buiten dat is*. 't Is eene loocheninge (*negatie*) en toeſtemminge, (*affirmatie*) die door καιπερ word ſamengekoppeld. Als men dit naar den gemeenen trant verduitſcht (dat) *niet is*, *offchoon het is*, zal men moeite hebben, om deze Spreekmanier van tegenſtrydigheid vry te ſpreken: want, hoe kan iets zyn, en niet zyn te gelyk in den tegenwoordigen tyd? Het moet *zyn* op eene andere wyze, als het gezegd word *niet te zyn*, gelyk dit de dubbelzinnigheid der Spreekmanieren, in Prophetiſche Raedzelen gebruikelyk, mede brengt. En word dit niet netjens door *buiten dat*, te kennen gegeeven, in dezen zin: het Beeſt, dat *was* en *niet is* in die kragt als het was, maar *buiten dat* egter nog *is*, zoo men die kragt uitneemt, met welke het te voren is begaafd geweeſt, zynde het zelve niet ten eenemaal vernietigd? Evenwel is het zeker, dat *offchoon* het naaſte woord is, dat overeenkomt met die beteekeniſſe,

Digitized by Google

niſſe, behalven de vertalinge door ons opgegeven.

Immers wie zou gelooven, dat περ en καιπερ even grote kragt hebben, en και in de (*Compoſitie*) zamenzettinge niet met al beduide? In dien zin komt het voor *Philipp. III:* 3--4. ουκ εν σαρκι πεποιθοτες. Καιπερ εγω εχων πεποιθησιν και εν σαρκι. *Hebr. V:* 8. Καιπερ ων υιος, εμαθεν, dat is: ων υιος, καιπερ εμαθεν αφ' ων, κ. τ. λ. *de Zoon zynde, heeft hy buiten dat*, dat is te zeggen, buiten die betrekkinge, *dat hy de Zoon is*, gehoorzaamheid geleerd. Immers als Eeuwige Zoon van den Eeuwigen Vader heeft hy dit niet geleerd, maar buiten dat Eeuwige Zoonſchap in de Menſchelyke Natuur, alzoo hy daar in geleden heeft. Op dezelfde wyze is de opgegevene beteekeniſſe geſchikter: *Heb. VII:* 5. *XII:* 17. en 11 *Pet. I:* 12. Uit dit Proefſtuk kan men gewaar worden, op wat wyze men met zoortgelyke Betrekkingswoordekens moet omſpringen. In de Hebreeuwſche Taal is diergelyke Oplosſinge gemakkelyker; en daarom ſchatten wy het niet nodig, hier over verder uit te weiden. Eer wy egter hier van afgaan, ſtaat 'er aan te merken, dat 'er zomwylen geene gepaſte woorden te vinden

Digitized by Google

den zyn, om de kragt van een woord in andere Tale over te brengen, en dat in dat geval zulke moeten gebruikt worden, die het allernaaſte met de kragt en beteekeniſſe van het zelve over een komen; gelyk in dit geval van ons ook gedaan is.

§. 165.

In de voorgaande Aanmerkinge (§. 164.) ſchynt het ons toe, dat de Oplosſinge der Verminkte Betrekkingswoordekens, die van een Volkomen afſtammen, zo duidelyk is vertoond, dat men daar uit te gelyk ligt kan krygen voor de oploſſinge van die Verminkte Betrekkingswoordekens, welke van geene Volkomene, ten minſten Gebruikelyke, kunnen afgeleid worden. Zulke vind men 'er veele als θεν, θι, en diergelyke in συμπεθεν, συμπεθι, als anderzints. Dog als men alle de woorden, aan het welke dezelve vaſtgehegd zyn, op verſcheidene plaatzen naarſpeurt, zal men zonder uitzonderinge moeten beſluiten, dat θεν de beweginge van eene, en θι de ruſte en het verblyf op eene plaatſe beduide. Zoo dat dan συμπεθεν niet anders beteekenen kan, als

van

van den hemel af en *ουρανοθι in den hemel.*

§. 166.

Om de ware kragt en beteekeniſſe der Betrekkingstekenen, die alleen in Uitgangen en Spellingen der woorden beſtaan, zoo als dezelve in eene Spreekmanier voorkomen, te bepalen.

DE OPLOSSINGE.

De Betrekkingsteekenen van een en dezelfde ſpellinge moeten by elkanderen verzamelt worden, op dat zig de oplosſinge niet altoos by ieder Betrekkingsteeken, op zig zelven, hebbe op te houden. Op deze wyze zal men zoorten by zoorten vergaderen, en niet anders als dezelve moeten onderzoeken: terwyl men alle de Betrekkingsteekenen, welke tot zoo een zoort behoren, op gelyke manier moet behandelen. Men neme dan dat zoort van Betrekkingsteekenen, en zelfs alle de zoorten in dien zin op, als dezelve door de Taalmeeſters (*Gramatici*) worden opgevat. Zoo deeze aan gelykzoortige, ten opzigten der Uitgangen en Spellingen gelyke beteekeniſſen geven, dan

is

Digitized by Google

is 'er geen twyffel meer aan, of daar is niets gezondigd tegens dien algemenen regel van Taalkunde: *gelyke teekenen hebben gelyke beteekeniſſen.* Vervolgens moet men beproeven, of door die verſcheidene ſoorten van Spellingen en Uitgangen, gelyk derzelver beteekeniſſe door de Taalmeeſters is opgegeven, alle verſcheidene zoorten van woorden in eene redenkundige Tale mogelyk, als *Nomina*, *Pronomina*, met de verſcheide Klankvallen (*caſus*) en geſlagten (*genera*) mitsgaders de (*Verba*) Werkwoorden met de verſcheide *Conjugaties* Perſoonsteekenen, *modi*, *tempora*, en wat dies meer is. Want op deze manier is men overtuigd, dat 'er zoo veel teekenen en beteekeniſſen, als noodig is, in de Tale zyn voorgeſteld. Maar om nu te weten, dat een (*Nomen*) Naamwo rd, door een bepaald teeken van de Taalmeeſters beſtempeld, waarlyk een Naamwoord en geen Werkwoord (*Verbum*), of iets anders zy; moet men uit den zamenhang beſluiten, waar in het zelve voorkoomt. Want zoo het, als een Naamwoord opgevat, in zamenhang met andere woorden, ten minſten op vyf of ſes plaatzen, eene gezonde en redenkundige Spreekmanier uytlevert, dan is men over-

Digitized by Google

overtuigd, dat het waarlyk zoo een Naamwoord zy; om dat de betrekkinge van twee woorden by elkanderen gevoegd geenzints onverschillig is, maar uit derzelver ware beteekeniſſe moet voortvloeien. Wanneer twee Naamwoorden te zamen worden gevoegt, kan men daar uit afnemen, of zy te zamen gevoegelyk geſteld zyn, als men beſpeurt, dat zy beide op elkanderen eenige betrekkinge hebben. En op dezelfde wyze moet men te werk gaan met het onderzoek naar die Betrekkingsteekenen, welke aan Werkwoorden (*Verba*), Bywoorden (*Adverbia*) en anderen gezegt worden eigen te zyn.

En alwaar het zelfs, dat het ons aan de leſſen der Taalmeeſters ontbrak, wy waren in ſtaat, om op deze wyze zelve de ware kragt en beteekeniſſe der Betrekkingsteekenen door onzen eigen arbeid uit te vinden. Men behoefde dan ſlegts, na dat men dezelve tot hare zoorten gebragt had, ettelyke Spreekmanieren onverſchilliglyk aangrypen; en by giſſingen het eene of ander woord met een bepaald Betrekkingsteeken begaafd, voor een Naamwoord, Bywoord, Werkwoord, of iets diergelyks opvatten, tot zoo lang, dat men de Spreekmaniere, die

tog

Digitized by Google

tog door het Betrekkingsteeken der woorden bepaald word, ingevolge van de beteekenisse des Wortelklanks, gevonden heeft. Dit gevonden hebbende, onthoud men in het geheugen het Betrekkingsteeken, en gaat tot andere Spreekmanieren over, die door een zoortgelyk Betrekkingsteeken bepaald worden. Vind men dan ingevolge van dusdanige vooronderstellinge, deze Spreekmanieren wederom redenkundig, dan kan men staat maken, dat men de kragt en beteekenisse van het Betrekkingsteeken in de vorige Spreekmanier voorkomende wel getroffen heeft. En met dien arbeid voortgaande bepaalt men de ware beteekenisse van alle Betrekkingsteekenen, gelyk een ieder gemakkelyk vermoeden kan. Q. E. F. & D.

§. 167.

't Zal niet ondienstig zyn, hier wederom deze Oplossinge door een Voorbeeld verstaanbaar te maken. Tot dien einde lust het ons, eene ongewoone Spreekmanier te onderzoeken. Zoo lees ik by voorbeeld *Jes. XVII:* 11. בְּיוֹם בִּשְׁעֵךְ תְּשַׂגְשֵׂגִי van onze Taalsmannen overgezet:

Digitized by Google

Ten dage als gy ze zult geplant hebben, zult gy (die) *doen wasschen:* alwaar *Thesaggeseegi*, תְּשַׁגְשֵׁגִי onzen aandagt verdient. Om het Betrekkingsteeken te vinden, moet men allereerst de Wortelletters (*Literas Radicales*) van de Dienstbare (*Serviles*) afzonderen. Men kan de bepalinge van deze Kunstwoorden by de Taalmeesters (*Grammatici*) aantreffen, en de manier, op welke men daar mede moet te werk gaan. Op dezen voet word men gewaar, dat de voorste Letter ת en de laatste י Dienstbare Letters zyn, en dat ingevolge van deze afzonderinge שַׁגְשֵׁג *Saggeseeg* overblyft, 't welke uyt hoofde van de *Dagesch Forte* in de eerste ג by verdubbelinge van deze Letter שגגשג uitmaakt. De Wortelletters in elk woord zyn gemenelyk op zyn uiterste drie in getal, 't welk uit de ondervindinge word aangenomen: offschoon 'er eenige weinige woorden, die vier Wortelletters gezegd worden te hebben, deze Ondervindinge schynen van derzelver algemeenheid te berooven. * SOLBRIG en LEIBNITZ

* Discours de Maupertuis Bibl. Germ. T. VIII. P. I. pag. 13.

NITZ hebben aangetoond, dat hoe minder ongeregeltheden (*Anomaliæ*) in eene Taal voorkomen, hoe meer dezelve overeenkoomt met het Ontwerp, 't geen die Heeren gemaakt hadden, om eene Philoſophiſche en Redenkundige Spraak te vormen, die van de gantſche Waereld gemakkelyk kon aangeleerd worden. Een gevolg daar van is, dat die Talen het allervolmaakſt zyn, die de minſten ongeregeltheden (*Anomaliæ*) in zig hebben. Het is ons niet geoorloft, wegens onkunde omtrend de Algemeene Regels, eenigerhande Talen in haar zelven met diergelyke ongeregeltheden te betigten. De Schriften der Taalmeeſters (*Grammatici*) zyn alleenlyk opſtellen van de bevatting welke zy van diergelyke Algemeene Regelen gehad hebben, en die bevattingen kan men voor geene onfeilbare grondregels (*Axiomata*) groeten: gelyk, helaas? meer dan al te veel van de meeſte Uitleggers van Gods H. Woord gedaan word.

De Heer VAN MAUPERTUIS, in zyne Redenvoeringe over de pligten van een Lid der Koninglyke Pruiſiſche Academie, merkt onder anderen aan; dat het de nyv're bezigheid van een waar Letterminaar

Digitized by Google

naar (*Philologus*) wezen moet, de ongeregeltheden, zoo veel als mogelyk is, uit de Talen te bannen, en Algemeene Zetregels uit te vinden, door welke de tot nog toe gewaande ongeregeltheden uit de redenkundige en cierlyke zamenſtellinge der Tale zelf konden ontleend en verklaard worden. Niemand twyffelt, of de eerſte Lettergreep (*Syllabe*) שָׁג behoort tot den wortel, zoo dat ש en ג Wortelletters zyn; te meer, om dat men in de laaſte Lettergreep dezelfde Letters, en in dezelfde order wederom ontmoet. En, om dat men geene andere Letters als deze twee hier geſteld vind, om den Wortelklank uit te drukken, moet of een van de beide Letters verdubbeld worden, om den gewonen Wortel te vinden, of de Letter, die uitgelaten is, van geenen ſcherpen klank zyn, maar van dien aard, dat zy in de uitſpraak niet naauwkeurig kan gehoord worden.

In het eerſte geval zou men voor de wortel ſtellen moeten שגג, גשג, ששג of שגש, in het laaſte שגה, שגא of שוג; maar van deze alle koomt 'er geen beter over een met de verdubbelinge der tweede letter door den Dageſch als שָׁגַג; welkers

Digitized by Google

kers wortelklank nadrukkelyk in dit ons woord gehoord word. Maar zoo dit zoo is, gelyk het is, behoort de Lettergreep תְּ tot den zin van dit woord, zoo als het in deze Spreekmanier voorkoomt. In eene Redenkundige Taal moet de veranderinge der teekenen zoortgelyke veranderinge in de beteekeniſſe voortbrengen. Hier is eene verdubbelinge van het woord, ten minſten voor het grootſte gedeelte, en daarom moet de beteekeniſſe van het woord verdubbeld worden. In andere gevallen, daar alleen een letter uit den wortel verdubbeld word, moet insgelyks de kragt der beteekenisſe veranderd zyn. Dit alles van שָׁתַת *Saggeſeeg* zeiden wy, om aan te toonen, dat men alleenlyk de voorſte Letter ת en de agterſte ת te zamen genomen, zoo als zy by de verdubbelde Wortelletters gevoegd zyn, voor het Betrekkingsteeken van dit woord te houden hebbe. De Taalmeeſters (*Grammatici*) geven te kennen, dat dit Betrekkingsteeken onfeilbaar beduidt de tweede perzoon in den toekomenden tyd, en wel van het vrouwelyk geſlagt; welk voorgeven waaragtig bevonden word, om dat in allen zamenhang, daar het zel-

Digitized by Google

ve voorkoomt, de betrekkinge der andere woorden op het zelve zoo bevonden word geſteld te zyn; zoo als ook hier, om dat men in יִשְׁקְ een Verminkt Betrekkingswoordeken (§. 156. 162.) aantreft, het welke de tweede perzoon in het Vrouwelyk geſlagt aanduid, vereiſchende dit agter zig een Werkwoord in den zelfden perſoon en het zelfde geſlagt.

De tweede manier van Oplosſinge (§. 165.) zonder de Schriften der Taalmeesters te gebruiken, heeft men alleenlyk nodig, om eene (*Grammatica*) Spraakkunſt op te ſtellen, van eene Tale, welker regelen nog nimmer onderzogt zyn geworden. Dog het zou vrugtelozen en zotten arbeid wezen, dat men geen gebruik zou maken van die middelen, welke ons door den arbeid van andere menſchen beſchikt zyn, om ons werk gemakkelyker te maken, zonder dat daar door de zekerheid onzer Taalkunde eenigen de minſten afbreuk lyd. Zoo 'er in de Spraak der Hottentotten, die aan de Kaap de Goede Hoop in Africa woonen, eenige merkwaardigheden met eene verſtaanbare letter geſchreven waren; zou men op deze wyze

Digitized by Google

wyze te werk moeten gaan ; onderſteld zynde, dat 'er in dezelve eenige Redenkundigheid en geregeldheid te vinden waren; 't geen wy niet durven loochenen, om dat wy geene volſlagene bewyzen voor het tegendeel hebben. (§. 166.) Want van deze Tale weten wy niet dat tot nog toe eene *Grammatica* beſchreven zy. En ſchoon de byzondere ſpraken der Dieren , die aan iedere zoort byzonderlyk eigen zyn, niet redenkundig kunnen genaamd worden ; zoo is het nogtans zeker, dat 'er eenige ſtandvaſtige geregeldheid (*Analogia*) in wezen moet; nademaal zy alle elkanderen in hunne zamenlevinge verſtaan , en hunne gedagten onder elkanderen gemakkelyk mededeelen. Edog hier van zullen wy misſchien by andere gelegendheid met opzet (*ex profeſſo*) onze gedagten gemeen maken. Trouwens wy behoeven ons hier met deze zoort van Taalkunde niet op te houden , alzoo wy zulks niet nodig hebben , om tot eene zekere kennisſe van de ware beteekenisſe der Woorden en Spreekmanieren in beſchaefde Volkstalen , waar in de H. Schriften geſchreven zyn , voorkomende , te geraken. En daarom willen wy

Digitized by Google

hier, nog van het eene, nog van het andere een Voorbeeld geven.

Ons oogmerk met het maken van dezen uitſtap, en het opgeven van deze Oplosſinge was alleen, om aan te toonen, hoe ver men het in de Taalkunde van allerhande Talen tot zekerheid zou kunnen brengen, en op wat wyze men in de bevorderinge van deze Wetenſchap ten nutte van het menſchelyk geſlagt in het vervolg met voordeel zal kunnen en moeten te werk gaan.

§. 168.

Wanneer volgens de overgegevene Leſſen de Woord- en Spreekmanierkunde alle de woorden en Spreekmanieren bevonden worden regt getroffen te zyn door gelyke even ſterk beteekende, en even veele woorden en Spreekmanieren in eene andere Tale, zoo dat men in dier voegen een gantſche reden, vertoog of geheel geſchrift heeft overgezet; kan het niet misſen, of zoo eene Enkelvoudige Vertalinge, waar van wy boven geſproken hebben (§. 46, 47, 48, 49.) moet volkomen wezen, zeker en onfeilbaar.

'T BE-

Digitized by Google

't BEWYS.

Want de gelykheid en evenveelheid der woorden en Spreekmanieren maakt uit, dat het eene *Enkelvoudige Vertalinge* zy, (§. 46.) en de even ſterke beteekenisſe levert de volkomentheid en onfeilbaarheid der Vertalinge uit. (§. 36, 37.) Q. E. D.

§. 169.

Synonyma, dat is gelyk- en even ſterk-beteekenende woorden zyn zulke, die ſchoon zy eenen verſcheidenen klank hebben, nogtans eene en dezelfde beteekenisſe zonder eenig verſchil te kennen geven. Anders kan men het woord in eenen flauwer en Redenrykkundigen zin opvatten, beduidende verſcheidene woorden, door welke dezelve zaak, dog in verſchillende betrekkingen en hoedanigheden aangemerkt, cierlykheidshalven word uitgedrukt. De eerſte zoort noemen wy *Taalkundige*, en de laaſte *Redenrykkundige Synonyma.*

Digitized by Google

§. 170.

De *Taalkundige Synonyma* kunnen op tweederleye wyze begrepen worden, en voor zoo ver twee of meer woorden van byzonderen klank in dezelve Volkstaal eene en dezelfde beteekeniſſe hebben zonder eenig verſchil; en voor zoo ver twee of meer woorden van verſcheidene Volkstalen op dezelfde wyze overeenkomen. De eerſte zouden wy *Eigene Taalkundige Synonyma*, de tweede *Vreemde Taalkundige Synonyma* moeten heeten.

§. 171.

Geene Taal is 'er in de weereld, die Eigene Taalkundige Synonyma heeft.

'T BEWYS.

De Woorden zyn teekenen der gedagten, zoo dat als de woorden veranderen, of in klank van elkanderen onderſcheiden zyn, en dus de teekenen der gedagten veranderen, ook volgens deze verandering, de gedagten, die door deze tee-

ke-

Digitized by Google

kenen uitgedrukt worden, moeten veranderen. Anders immers is 'er geen genoegzame grond, waarom tot uitdrukkinge van een en dezelfde gedagte, het eene woord en niet het ander eerder of liever gebruikt wierde, 't geen ongerymd is. En zoo 'er eene veranderinge in de gedagten, waar van de woorden teekenen zyn, by de verandering of verwisselinge van die teekenen voorvalt, zoo moet ook noodzakelyk de beteekenisse der woorden, die van elkanderen in Klank verschillen, onderscheiden zyn. En dit heeft plaats in alle Volkstalen der weereld, om dat deze stellinge op den Algemeenen Stokregel van den genoegzamen Grond gebouwt is. Bygevolg is 'er geene Taal in de weereld, die hare *eigene Taalkundige Synonyma* heeft. Q. E. D.

§. 172.

Wel is waar, dat de Poëten en Redenaars in het verwisselen van *Synonyma* dikwyls meer op de Klanken dan op de Beteekenisse der woorden letten: en dus in dit opzigte de verscheidentheid der Klanken den genoegzamen grond van de ver-

Digitized by Google

verkieſinge van het eene woord boven het ander uitmaakt. Dan alzoo dit een groot gebrek is by Digters en Redenaars, die hunne werken meer met fraaye Klanken, als kragtige en gepaſte uitdrukkingen zoeken op te ſchikken: en zulks alleenlyk bepaaldelyk geſchied in betrekkinge tot de *Redenrykkundige Synonyma*, (§. 169.) doet zulks geen hinder aan de vaſtigheid van ons bewys nopens de *Taalkundige Synonyma*. Want in de verwiſſelinge van woorden word of de cierlykheid, of de kragt en beteekeniſſe der uitdrukkingen in agt genomen, en anders kan 'er niet in agt genomen worden.

§ 113.

Het Leerſtuk, dat wy zoo even bewezen hebben, word door de ſchranderheid en het naarſtig onderzoek der Taalkenners dagelyks meerder en meerder beveſtigt. En wy geloven niet dat iemand in ſtaat is, ons, in welke bekende Taal het wezen mag, ſlegts twee *Synonyma* aan te toonen, welker onderſcheid van beteekeniſſe wy niet oogenſchynelyk zouden kunnen ontdekken en betogen:

zoo

Digitized by Google

zoo overtuigd zyn wy door de Ervarenisse wegens de waarheid van dit Leerstuk geworden.

§. 174.

Vreemde Taalkundige Synonyma (§. 170.) *zyn 'er ook weinig te vinden.*

'T BEWYS.

Om dat elke Taal hare byzondere hoedanigheden, buigingen en vormveranderingen heeft, die zy niet gemeen heeft met andere Talen, en die verscheidene eigenschappen en veranderingen van Klanken teekenen van verscheidene gedagten moeten wezen, (§. 171.) laat het zig ook gemakkelyk begrypen, dat 'er geene *Vreemde Taalkundige Synonyma* kunnen te vinden zyn, als zulke Woorden, die in verscheidene Talen eendere of ten minsten gelykvormige buigingen en vormveranderingen ondergaan: van welk zoort men 'er maar zeer weinige en misschien geene, zoo men naauwkeurige agtinge geeft, zal aantreffen. En dit zy gezegd bepaaldelyk van de Afstammelingen (§. 54.), het zy dezelve Enkelvoudige

Digitized by Google

dige of Zamengeſtelde wezen mogen; (§. 55.) Van de Wortelwoorden en Afſtammelingen te zamen laat zig het zelve Leerſtuk nog op eene andere en verſtaanbaarder wyze betogen. De ondervindinge van alle Taalkenners leert ontegenzeggelyk, dat 'er byna geen een Wortelwoord of Afſtammeling, en misſchien waarlyk geen een, in eenige Tale te vinde zy; of het heeft verſcheidene beteekenisſen, en word van goede Schryvers, welke die Taal magtig waren, in verſcheidenen zin en beteekeniſſe gebruikt. Zoo 'er nu in eenige andere Taal een *weemd Taalkundig Synonymon* (§. 170.) zal te vinden zyn, moet het zelve ook aldaar alle die verſcheidene beduideniſſen kunnen te kennen geven, geen meer of minder, als het Woord in de andere Taal, waar van het een *Taalkundig Synonymon* zal wezen; bevonden word te hebben. Trouwens zoo het meerder beduideniſſen heeft in zyn gebruik, moet de grond of Wortelbeteekeniſſe (*Senſus primarius*) ſterker en vrugtbaarder wezen; indien minder, moet men ſtaat maken, dat het zoo veel kragt niet heeft. En in beide gevallen mag het geen Taalkundig *Synonymon* heeten, alzoo 'er eenig

Digitized by Google

nig verſchil in gevonden word. (§. 169. 170.)

Nu gebeurd het zeer zelden, en is my nog nooit gebeurd, dat 'er in de Vertalende Woordenboeken, van welker gebruik en zekerheid wy boven (§. 96. 108) geſproken hebben, het een of ander Woord in de Overzettinge gebruikt is, 't geen alle de beteekeniſſen van het overgezette Woord, geen meer nog minder, zou kunnen te kennen geven. En bygevolg zyn wy overtuigd, dat, zoo 'er al eenige *vreemde Taalkundige Synonyma* mogten zyn, daar wy aan twyffelen, 'er egter maar zeer weinige zullen wezen. Q. E. D.

§. 175.

Het zal niet ondienſtig zyn, dit laaſte bewys met een voorbeeld op te helderen. Wy hebben gezien dat de Heer SCAPULA in zyn Grieks Woordenboek met regt aan het Woord ΑΒΡΟΣ de beteekeniſſen geeft, van *zagt*, *verwyft*, *aardig*, *bevallig*, *blygeeſtig*, *hoovaardig*, *en trots*. (§. 103.) Maar wie ter waereld zou ons verſtaan, indien wy het een of het ander van die verduitſchte bewoordingen in alle die verſchei-

Digitized by Google

ſcheidene beteekeniſſen wilde gebruiken? Wie zou ons verſtaan, indien wy eenen *hoovaardigen nar*, een *zagt man*, of iemand, die *verwyft* is, een *blygeeſtig menſch* wilden heeten? En gelyk het in dit geval is, zal de Lezer, zoo hy het de moeite waard reekent, in genoegzaam alle andere gevallen bevinden.

§. 176.

Eene Enkelvoudige Vertalinge is onmogelyk.

't BEWYS.

In eene Enkelvoudige Vertalinge (§. 46.) moet de kragt en nadruk van ieder Grondwoord door eene gelyke kragt en nadruk in de Vertalinge gebruikt, ten vollen worden uitgedrukt. (§. 48.) Dog zulks kan niet geſchieden, als door *Vreemde Taalkundige Synonyma* (§. 169. 170.) En deze zyn 'er niet, of ten minſten zeer weinig (§. 174.) daar nogtans eene gantſche reden, vertoog of geheel geſchrift in eene Enkelvoudige Vertalinge moet worden overgezet (§. 168), 't geen niet zonder zeer veele *Vreemde Taalkundige Sy-*

Digitized by Google

Synonyma kan geſchieden. Dierhalven is eene Enkelvoudige Vertalinge onmogelyk. Q. E. D.

§. 177.

Uit dit alles word men gewaar, dat men geenen ſtaat altoos kan maken, op de zoo genaamde Eenvoudige Vertalingen, gelyk alle de overzettingen der H. Schrift ſchynen te zyn, om daar uit eene gegronde Wetenſchap en kenniſſe van de kragt en beteekeniſſe der Woorden en Spreekmanieren te bekomen, die door zoortgelyke Vertalingen worden uitgedrukt.

§. 178.

Eindelyk kan als een gevolg van het voorgaande worden aangemerkt, dat die Vertalingen, welke in ſchyn als Eenvoudige Vertalingen voorkomen zoo veel beter zyn, hoe nader zy met den aard der Eenvoudige Vertalingen (§. 168. 176.) over een ſtemmen, en zoo veel ſlimmer, hoe verder zy daar van afwyken.

Digitized by Google

§. 179.

Omſchryvende Vertalingen (§. 109.) blyven 'er derhalven alleen over, om door dezelve de kragt en nadruk der Woorden en Spreekmanieren van eene Taal in eene andere uit te drukken.

§ 180.

De *Uitlegkunde* (*Hermeneutica*) is eene Wetenſchap van de ware kragt en beteekeniſſe der Woorden en Spreekmanieren, voor zoo ver dezelve uit den zamenhang en verband met voorgaande en volgende Woorden, Spreekmanieren en redenen, en uit het oogmerk van den Schryver, redekundiglyk bepaald moet worden.

§. 181.

Van de deugdzaamheid, of ondeugendheid der Omſchryvende Vertalingen, en van de manier op welke men dezelve moet vervaardigen, kan men geene zekere wetenſchap, als alleen door de Uitlegkunde bekomen.

'T BE-

Digitized by Google

'T BEWYS.

In eene Vertalinge, onderſcheiden van een Woordenboek, in welk men ieder Woord afzonderlyk vertaald vind, word een gantſche reden, Vertoog, of Geſchrift overgezet (§. 168.), en dus ook in eene Omſchryvende Vertalinge. Nu en kan men niet anders, als uit den zamenhang, en verband met voorgaande en volgende woorden en redenen, en uit het oogmerk van den Schryver, de kragt en nadruk der Woorden en Spreekmanieren, die op zig zelven verſchillende beteekeniſſen hebben, met zekerheid door eene Omſchryvende Vertalinge bepalen. Ook vermag men op geene andere wyze, als door een redenkundig onderzoek naar zoo een verband en oogmerk, van de deugdzaamheid of ondeugendheid der reeds gemaakte Omſchryvende Vertalingen eene zeekere wetenſchap bekomen. Dog dit alles is het Werk der Uitlegkunde; (§. 180.) om welke reden het blykbaar is, dat men van de Omſchryvende Vertalingen geene zeekere Wetenſchap, als alleen door de Uitlegkunde kan bekomen. Q. E. D.

Digitized by Google

§. 182.

Dus, zullen wy gevoegelyk handelen, zyn wy verpligt het onderzoek naar den aard der ware Omſchryvende Vertalingen uit te ſtellen, tot dat wy alvorens de Uitlegkunde als eene Wetenſchap (§. 180.) zullen hebben behandeld; waar van wy, zoo God wil, en deze onze Proef van Taalkunde eenige goedkeuringe van Oordeelkundige en Vernuftige Lezers zal hebben weggedragen, eene diergelyke Proef eerſtdaags zullen geven: en dan onze Verhandelinge over de Omſchryvende Vertalingen vervolgen.

§ 183.

De Verſcheidentheid van Uitlegginge der H. Schriften, moet men voorn: wyten aan eene onzekere Taalkunde, die daar toe gebruikt word.

'T BEWYS.

De H. Schriften hebben maar eenen eenigen bepaalden zin, om welke te vinden, de Taalkunde als eene Wetenſchap moet

Digitized by Google

moet behandeld worden. (§. 7.) Bygevolg, als men de Taalkunde als eene Wetenſchap behandelt, dat is, als men dezelve op onlochenbare gronden door eene gedurige en aan een geſchakelde Redenkundige Afleidinge veſtigt, (§. 3.) koomt men tot de eenigen waren zin der H. Schriften. En daarom moet men de verſcheidentheid van Uitlegginge der H. Schriften, zynde eene bepalinge van derzelver zin, en vervullinge, voornamentlyk aan de onzekerheid van de Taalkunde, die daar toe gebruikt word, wyten. Voornamentlyk, zeggen wy, om dat in het vervolg zal worden aangewezen, dat de onzekerheid der Oudheid-Redenryk- en Redeneerkunde, daar toe gebruikelyk, ook in verſcheidene gevallen, de oorzaak van deze verſcheidentheid van Uitleggingen der H. Schriften erkent moet worden te zyn. Q. E. D.

§. 184.

Het ſpreekt dan van zelfs, dat nimmermeer eene volkomene overeenkomſte in de Uitlegginge der H. Schriften, by alle Uitleggers kan geboren worden, voor dat de volkomene zekerheid der Taalkun-

Digitized by Google

de daar toe eenpariglyk van alle gebruikt zal worden.

§. 185.

En hoe meer Uitleggers der H. Schriften zig op de zekerheid der Taalkunde toe leggen, en dezelve tot dien einde gebruiken; hoe meer de verſcheidentheid van Uitlegginge der H. Schriften zal verdwynen, en hoe nader de Veelvuldige Uitleggingen met de waarheid, en dus ook met elkanderen zullen overeen ſtemmen.

§. 186.

En zoo kan ook de verſcheidentheid der Uitleggingen der H. Schriften in de gemoederen van verſtandige geene kleinagtinge voor de H. Schriften, maar wel voor derzelver Uitleggingen voortbrengen, voor zoo ver dezelve de zekerheid der Taalkunde niet tot haren grondſlag hebben; maar alleenlyk op eene bedenkelyke Taalkunde, en op giſſingen der Taalkundige (*Philologi*) gebouwt zyn.

§. 187.

Digitized by Google

§. 187.

De twee voorname redenen, om welke de Uitleggingen der H. Schriften, en voornamentlyk der Prophetien, in veragtinge gekomen zyn, moet men ſtellen de volgende te wezen. Vooreerſt, de winderige en willekeurige manier van Uitlegginge, die de al te ſchrandere navolgers van den wydberoemden Heer Coccejus, die bondiger geredeneerd heeft, als de meeſte zyner Leerlingen, zoo verre vervoerd heeft, dat zy, in plaats van hunne Uitleggingen onwederſprekelyk met redenen te ſtaven en te regtveerdigen: daar en tegen dezelven niet zelden door verhevene Herſen-Schilderyen en yltuitende Verklaringen, belaggelyk gemaakt hebben; inzonderheid by zulke, die zoo ligtgeloovig niet zyn, dat zy iets voor waarheid aannemen zouden, ten zy het hun volledig bewezen worde. De tweede reden is, buiten allen twyffel, de groote nalatigheid omtrent de Taalkunde en den Letterlyken Zin, welke men maar al te veel in de meeſte Uitleggingen van de Schrift ontmoet, terwyl de Taalkunde in ons Nederland vooral, en met

Digitized by Google

regt, op den hoogſten prys geſteld is. En hierom zullen de Uitleggingen van HUGO DE GROOT, CAMPEGIUS VITRINGA, en nu onlangs van den Heer JOANNES ERNESTUS JUNGIUS in zyne *Verborgentheid der Laaſte Tyden, die aanſtaande zyn*, om dat van die Heeren de nauwkeurigheid en zekerheid der Taalkunde is in agt genomen, en zoortgelyke Verklaringen van den Bybel, nimmermeer by Oordeelkundige Chriſtenen in eene algemeene veragtinge geraken.

§. 188.

Om volkomentlyk overtuigd te zyn, dat een Uitlegger der H. Schriften zeker en redenkundig gehandeld heeft, zoo verre zig de Leſſen der Taalkunde op zynen arbeid laten toepaſſen.

DE OPLOSSINGE.

Eerſt en vooral moet men onderſcheiden, of 'er eenige, en welke gedeeltens zyner Uitleggingen tot de Taalkunde behooren? Vervolgens moet men die Taalkundige gedeeltens Schriften in zaken, die tot de *Woord-* en *Spreekmanier-*

kunde

Digitized by Google

kunde afzonderlyk hunne betrekkinge hebben. (§. 1, 2. 50, 51. 138, 139) Betreffende de *Woordkunde*, of 'er behoorlyk onderſcheid zy gemaakt tuſſchen *Wortelwoorden*, (§. 129) en *Afſtammelingen*; en by deze laatſte, of dezelve wel naar haren aard in *Enkelvoudige* en *Zamengeſtelde* (§. 55.) zyn verdeeld, en agtervolgens deze verdeelinge onderzogt? En wat het *Spreekmanierkundige* aanbetreft, daar omtrent moet gelet worden op den verſcheidene aard der *Betrekkingsteekenen;* zoo als dezelve in *Volkomene* en *Verminkte Betrekkingswoordekens* (§. 16.) en in *eigentlyk zoogenaamde Betrekkingsteekenen* worden afgezonderd.

Aldus ieder Taalkundig deel dezer Uitleggingen onder zyn zoort gebragt hebbende, moet men voortgaan, om te beoordeelen, of de Uitlegger zig in alle die deelen wel gekweten, en de afzonderlyke Regels der Taalkunde, ieder op hare plaats, in agt genomen hebbe?

1. Of hy de *Eigentlyke beteekeniſſe* der *Wortelwoorden* op zulken wyze heeft uitgevonden, als wy (§. 67-73.) hebben opgegeven? ten minſten, of zyne bepalinge van de *Eigentlyke beteekeniſſe der Wortelwoorden*, ſchoon de

Digitized by Google

uitvindinge daar van zoo uitvoerig niet beſchreven zy, die proeve van oploſſinge kan uitſtaan; op dat men met eenige waarſchynelykheid vermoeden mag, dat hy op die wyze zy te werk gegaan, hoewel hy deze zyne Oploſſingen niet heeft goedgevonden kortheidshalven aan den Lezer mede te deelen. In het eerſte geval, heeft men zekerheid, dat hy Redenkundiglyk hebbe gehandeld: en in het tweede, dat ten minſten de waarheid, ſchoon ſlegts by giſſinge, tot zoo verre in zyne Uitlegginge getroffen zy.

2. Den zelfden voet moet men houden, als men de wyze, op welke een Uitlegger de ware beteekeniſſe der *Afſtammelingen* (§. 54) bepaald heeft, zal willen toetzen. Wy hebben aangemerkt, (§. 172.) dat de Hebreuwſche, Chaldeuwſche en Griekſche Volkstalen, waar in de H. Schriften zyn beſchreven geworden, thans *Doode Volkstalen* (§. 126.) zyn: zoo dat men door den ommegang van de ware beteekeniſſe der *Afſtammelingen*, gelyk anders in *Levendige Volkstalen* geſchieden kan, (§. 74-77.) geene zekere

kere wetenſchap kan bekomen. (§. 128, 129.) By gevolg toonden wy, hoe men daar toe kon geraken. (§. 130.) door die zelve middelen, welke wy zeiden, dat men by der hand moeſt vatten, om tot eene zekere wetenſchap van de ware beteekeniſſe der *Afſtammelingen*, in eene *Levendige Volkstaal* buiten het *Verkeer* te geraken. (§. 84-125.) Zoo ten opzigte van Gezellige Woorden, door een Redenkundig gebruik van Omſchryvende (§. 86—94.) en Vertalende Woordenboeken; (§. 86. 96-114) als ten opzigte van Eenzame Woorden. (§. 116-124.)

3. Rakende de Zamengeſtelde moet men op dezelve manier te werk gaan. (§. 131, 132.)

4. En dat zelfde (n. 1) moet men ook doen, om het Spreekmanierkundige van eenen Uitlegginge der H. Schriften te ondertaſten. (§. 145-167.) Q. E. F.

§. 189.

In diergelyke Wydloopige Oploſſingen, koomt de *Methodus Analytica*, by de

Digitized by Google

de meeſte Uitleggers gebruikelyk, zeer wel te ſtade, om de verwarringe te vermyden. Ziet hier eene Afteekeninge van dit ons Voorſtel, (§. 188.) dat van een wyd uitgeſtrekt en algemeen gebruik is, in het beproeven van de Uitleggingen der H. Schriften en van de Verklaringen der Oude Arabiſche, Griekſche en Latynſche Schryvers, op eene *Analytiſche* wyze opgeloſt. Trouwens het Taalkundige in gemelde Uitleggingen en Verklaringen vervat, kan op tweederhande wyze getoetſt worden.

I. Vooreerſt door een nauwkeurig onderzoek, of de Uitlegger, in het bepalen van de ware beteekeniſſe der Woorden en Spreekmanieren, op eene Redenkundige wyze hebbe te werk gegaan. En wel

A. Eerſt in het Woordkundige,

α. Rakende de Wortelwoorden, en derzelver

א. Eigentlyke, en

ב. Oneigentlyke Beteekeniſſe.

β. Rakende de Afſtammelingen; te weten

א De Enkelvoudige

§. Gezellige,

* Door

Digitized by Google

* Door middel van Omſchryvende, en
** Vertalende Woordenboeken, of
*** Vertalingen:

§§. Rakende de Eenzame.
ב. De Zamengeſtelde.

B. Ten tweeden in het Spreekmanierkundige,
ℵ. Rakende de Betrekkingswoordekens
א Volkomene en Afgezonderde,
ב. Verminkte en Verknogtene:
ℶ. Rakende de Betrekkingsteekenen.

§. 190.

II. Maar, indien de Uitleggers op zoo eene Redenkundige wyze niet hebben te werk gegaan; ten minſten deze hunne Redenkundige manier van behandelinge niet noodig hebben geagt aan hunne Lezers of Hoorders mede te deelen: is men verpligt, dit gebrek door eigen onderzoek te vervullen, op dezelfde wyze, als de Uitleggers hadden behooren te doen: en daarna de Uitvindinge van ons Redenkundig Onderzoek met de Taalkundige Stel-

Digitized by Google

Stellingen vergelyken, welke die Uitleggers tot gronden van hunne verder daarop gebouwde Uitleggingen, zonder uitdrukkelyk bewys hebben aangenomen. Zoo zy dan overeenkomen, word men verzekerd, dat zy, ten minſten al giſſende, het Taalkundige wel begrepen hebben. Zoo niet, hunne grondveſten zyn wankelbaar, en dus zyn hunne vordere Uitleggingen Kaſteelen in de lugt gebouwt, welke men, als zoo vele onwaarheden, in de Verklaringen der H. Schrift, tegen derzelver onfeilbaarheid ſtrydig, en derhalven in de Godgeleerdheid ten hoogſten ergerlyk; welke ook de Vrygeeſten ſtoffe tot Godslaſteringe en den Twyffelaars tot ongeloof geven, met veragtinge en verſmadinge moet verwerpen: *dit eerſt wetende, dat geene Prophetie der Schrift is van eigene* en willekeurige *Uitlegginge.* II *Petr. I:* 20.

§. 191.

Vry beter is het evenwel de volgorder van 's Uitleggers Taalkundige Aanmerkingen in agt te nemen, dan dat men juiſt, in allen opzigte en by alle gelegendheid, die *Analytiſche* Schikkinge, wel-

Digitized by Google

welke wy zoo even (§. 189.) hebben opgegeven, ſtiptelyk zou behoeven te volgen.

§. 192.

By voorbeeld, de Taalkundige Aanmerkingen van den Heer JUNGIUS over het Woord שָׁלַל en de Spreekmanier שְׁלָלָה, zyn de voornaamſte waarop zyne Verklaringe over *Zach. XIV:* 1. gebouwt zyn. Zulke voorname gronden moet men vooral en vooreerſt beproeven, om dat aan de egtheid derzelve het meeſte gelegen ligt. En dit is de reden, waarom wy verkoren hebben, de kragt van onze Taalkunde, in dat Woord en die Spreekwyze, tot goedkeuringe of verwerpinge van de daarop geveſtigde Uitleggingen, ten toon te ſtellen.

§. 193.

Om met zekerheid te weten, of de Heer J. E. JUNGIUS *de waaragtige beteekeniſſe van* שָׁלַל *in* שְׁלָלָה *wel bepaald hebbe, door zyne Omſchryvende Vertalinge van* aller-

Digitized by Google

allerlei buit, die in den Oorlog gemaakt word. *Verborg.* pag. 159. ſeq.

DE OPLOSSINGE.

Wanneer men vergelykt, het geen wy in het algemeen van de wyze gezegd hebben, op welke men de manier van bepalinge der waaragtige beteekeniſſen van Woorden toetzen moet, (§. 188.) met den arbeid van den Heer JUNGIUS: (pag. 159.*) zal men gemakkelyk gewaar worden, dat zyn Wel Eerw. de ſtrengheid van den Betoogtrant der Wiskunſtenaren hier luttel in agt genomen heeft. Immers ſlegts ruiterlyk en rondborſtig te zeggen, שְׁלָל *is een Krygswoord* &c. en op zeggen zyne Uitleggingen te bouwen, zonder de waarheid van het zelve uit onwrikbare gronden te betogen, is geene manier van doen, die met de ſtrengheid der *Mathematiſche* Betoogkunde eenige gelykheid heeft: ten ware men diergelyk zeggen voor eenen Algemeenen Grondregel (*Axioma*) wilde houden. Ondertuſſchen kan men hier te pas brengen, dat boven (§. 190.) van de reden, welke een Uitlegger, voor het verzuimen van de-

Digitized by Google

dezen Betoogtrant in het Taalkundige, kan hebben, is aangemerkt geworden.

Onze pligt is derhalven, dit verzuim door onze Oplossinge te vervullen, *om met zekerheid te weten* &c. Om dat nu de Hebreuwsche Taal, in welke dit Woord שָׁלַל voorkoomt, eene *Doode Volkstale* is, hebben wy aangetoond, (§. 130. seq.) dat men daar toe niet anders, en niet gemakkelyker geraken kan, (§. 167.) als door een redenkundig gebruik van *Woordenboeken* en *Vertalingen*. (§ 86-124.) Uit eenen Algemeenen Grondregel (*Axioma*) der Hebreuwsche Taal, weten wy, dat שָׁלַל met twee *Kametz*, geen Wortelwoord, en bygevolg een *Afstammeling* is. Zoo dra wy het *Vertalend Woordenboek* van den Heer Coccejus opslaan, vinden wy het zelve Woord eenen *Gezelligen Afstammeling* te wezen. (§. 116.) Immers wy ontmoeten onder het Wortelwoord שָׁלַל, dat volgens een *Axioma* in in de Hebreuwsche Stipkunde (*Scientia Punctationis*) alleenlyk de *Wortel* kan wezen, twee *Afstammelingen* שׁוֹלֵל en שָׁלֵל. Maar zoo ziet men, dat dit Woord, ofschoon *Gezellig*, nogtans *weinig gezel-*

Digitized by Google

ſchap heeft; waarom het dienſtig zal zyn, het zelve op de wyze der *Eenzame* te behandelen. (§. 117.) Evenwel moeten wy eerſt zien, of de *Enkelvoudige Vertalinge* van dit Woord, in het *Vertalend Woordenboek* van den Heer Coccejus wel zy getroffen, gelyk dit Voorſtel zig ten opzigte der *Gezellige Woorden* laat oploſſen. (§. 100-104.)

De Eigentlyke Beteekeniſſe van שָׁלַל, שׁוֹלֵל en שֶׁלֶל, zynde van eenen *Wortelklank*, worden zeer wel door Latynſche Woorden, insgelyks van eenen Wortelklank, *Spoliare*, *Spoliatio* en *Spolium* vertaalt; 't welk in onze Taal, om dat deze woorden Krygswoorden zyn, gelyk een ieder weet, die de Latynſche Spraak meeſter is, niet enkel door *rooven*, *rooving* en *roof*, zoo als Coccejus doet, maar door *plunderen*, *plunderinge* en het *geplunderde*, of *plonderen*, *plonderinge* en het *geplonderde*, insgelyks Krygswoorden, moeten verduitſcht worden: gelyk de Heer Jungius dit ook met een woord te kennen geeft. *Zoo*, zegt hy, *is dit woord in zyne natuur van alle andere onderſcheiden, even gelyk by de Latynen* Spolia *en* exuviæ *van de wooruen* præda *en* rapina *onder-*

Digitized by Google

derſcheiden zyn: (l. cit.) maar zyn Eerw. weet zoo wel als ik, dat *ſpolia* en *exuviæ* roof beteekenen, welke iemand opentlyk met geweld in den vorm van plunderinge ontroofd word, welke beteekeniſſen zyn Eerw. egter alleenlyk vaſthegt aan בוה en בו, iets diergelyks beteekenende, gelyk die woorden zamengevoegt worden לִשְׁלֹל שָׁלָל יְלָבוֹ בַי. (*Jeſ.* X: 6. vergeleken met *Ezech.* XXIX: 19.) Egter is het zeker, dat *ſpolia* by de Latynen in den allernauwkeurigſten zin den buit beteekend, die in eenen veldſlag of ſchermutzelinge op het open veld gemaakt word, en de geſneuvelden gewonden of gevangenen vyanden word afgenomen; in welken zin *ſpolia opima* en *exuviæ* gebezigt worden. Dus kan deze plonderinge van de plunderinge van ingenomene ſteden worden onderſcheiden, waar toe ZACHARIAS in het vervolg het woord שלל zal gebruiken. (ib. pag. 416. *.) Zoo moet men derhalven deze Omſchryvende Vertalinge onderſcheidshalven aanmerken, als de eigentlyke beteekeniſſe van שָׁלַל, שׁוֹלָל en שָׁלָל, de verſlagene of *gevangene vyanden uitſchudden*, de *uitſchuddinge*, en het *uitgeſchudde* of de

 buit;

buit; ſchoon dit laaſte woord ook in onze Taal gebruikt word van het uitplonderen eener verlatene Legerplaats, en het bemagtigen van de bagagie of naſleep der vlugtende vyanden. Wy beſpeuren dan hier het gebrek in onze Nederduitſche en in, de Hoogduitſche Vertalinge van den Heer Coccejus, en op wat wyze men dezelve naar evenredigheid van het Latyn verbeteren moet. (§. 110, 111.) Maar, in gevolg van ons beſtek, is ons werk hier, te onderzoeken, of de Nederduitſche Omſchryvende Vertalinge, welke wy tot regt verſtand van de Latynſche Enkelvoudige Vertalinge hebben opgegeven, waarlyk de waaragtige beteekeniſſe der Hebreuwſche woorden uitdrukke; gelyk uit het hoofd van dit (*Problema*) Voorſtel is af te nemen. En daarom ſtappen wy over tot het tweede deel van onze Oploſſinge, by het onderzoek van *Gezellige Woorden* gebruikelyk. (§. 100.) Want *Omſchryvende Vertalingen* moeten byna op dezelfde manier getoetſt worden, als *Enkelvoudige*, (§. 112) zoo men zig over derzelver ware beteekeniſſe inlaat.

Alzoo de Eigentlyke Beteekeniſſe van שָׁלָל, door onze Omſchryvende Vertaalinge

linge opgegeven, met de Eigentlyke Beteekeniſſe van het Wortelwoord שָׁלַל, en van zynen Medeafſtammeling שׁוֹלֵל overeenkoomt, blyft de Vraag nog, of de Oneigentlyke Beteekeniſſen derzelve in een zeker derde met die *Eigentlyke* overeenſtemmen. Zoo wy onzen Woordenboek-Schryver, JOANNES BUXTORF en andere gelooven, zy geven op het gezag van ABEN EZRA aan שׁוֹלֵל de Beteekeniſſe van *zot* en *uitzinnig*. (*Mich. I:* 8. *Joh XII:* 17, 19.) Dog, alles wel overwogen zynde, de kragt en nadruk van beide die plaatzen zou zeer vervallen, indien men van de *Eigentlyke* Beteekeniſſe afging: en daarom vinden wy geene de minſte reden, om onder dezen Wortel in de Hebreuwſche Taal van het Oude Teſtament eenen *Oneigentlyken* Zin te zoeken. Nopens de laatſte plaats kan men den Heer SCHULTENS raadplegen: en de zamenhang van MICHA's uitdrukkingen is verſtaanbaar genoeg, om deze onze Stellinge, rakende de eerſte, te betogen. Zoo dat dan, wat de natuur der Gezellige Woorden aanbetreft, niets te vinden is, dat onze opgegevene Nederduitſche Omſchryvende Vertalinge, en

Digitized by Google

de Latynſche *Enkelvoudige* van den Heer Coccejus, ten opzigte van den *Eigentlyken* Zin, zou kunnen om ver ſtooten.

Laten wy nu, om van de ware Beteekeniſſe dezer *Gezellige Woorden*, die nogtans *weinig gezelſchap* hebben, en dus byna op dezelfde manier, als *Eenzame*, moeten behandeld worden, (§. 116.) zekerheid te bekomen, op dezelfde wyze voortgaan. De Heer Buxtorf teld in zyne *Hebreuwſche Concordantie* 19 plaatzen op, daar het Werkwoord שָׁלַל, 't geen in de derde perzoon des Voorledenen Tyds in *Kal* de Wortel der twee Afſtammelingen is, word gelezen: 3 Texten, daar שׁוֹלֵל, en 71, daar שָׁלַל gevonden word. Wy zullen onverſchillig eene plaats, daar het Werkwoord שָׁלַל, eene daar שׁוֹלֵל, en twee of drie daar שָׁלַל geſchreven is, in hunnen zamenhang beſchouwen en waarnemen, of de opgegevene Beteekeniſſe van dezen Wortelklank overal ployen kan.

Wat het Werkwoord belangt, zoo lees ik (*Ruth. II:* 16.) וְגַם שֹׁלֹ תְּשַׁלּוּ לָהּ מִן־הַצְּבָתִים, dat van onze Taalsman-

Digitized by Google

mannen dus vertolkt is: *Ja laat ook allenkskens van de handvollen voor haar wat vallen.* Dog naar onze Vertalinge zou het wezen, *en plundert van tyd tot tyd voor haar van de handvollen;* dat is te zeggen, plukt gy lieden, terwyl gy het geſneden koorn tot buſſen of garven bind, halmen daar van af, en laat ze vallen voor Ruth. Men kan den Oogſt, of het Koornſnyden op het veld, als eenen overwinnenden Veldſlag aanmerken: alzoo de halmen daar met den ſikkel verſlagen worden, zoo dat het inzamelen van den Oogſt gevoegelyk afgeſchilderd word, door een woord, dat het plonderen en uitſchudden der verſlagene vyanden beteekend; vooral wanneer men het dorsſchen en wannen, het verbranden van 't kaf en verdere gevolgen van den Oogſt daar by begrypt. Boaz beveelt hier by gevolg zynen arbeideren, dat zy, terwyl zy de afgeſnedene en ter nedergevelde Koorenairen plunderen en voor hem inzamelen zouden, ook zoo voor zynen geliefde Ruth met opzet de buſſels of handvollen zouden plunderen, en airen van dezelve gaandeweegs vallen laten. Hier vleit onze opgegeve Beteekeniſſe wonder wel, voornamentlyk als men den

Digitized by Google

aard der-Ooſterſche Redenrykkunde, gelyk noodig is, alhier wil te paſſe brengen.

שׁוֹלֵל word nergens anders, als in de opgegevene plaatzen van *Job* en *Micha* gebezigt. Dog hier van vertrouwen wy, reeds genoeg gezegd te hebben.

Na den Veldſlag tuſſchen Siſera en Barak, zong Debora van Siſera's moeder, die buiten twyffel haren zoon, als overwinnaar, 't huis verwagtte; *Zouden zy dan den buit* שָׁלָל *niet vinden en deelen?* (*Rigt. V*: 30.) Buiten kyf is, dat dit woord daar ter plaatze in de van ons opgegevene Beteekeniſſe worden opgevat. Zoo ook, (*Jeſaia IX*: 2.) *gelyk men verheugd is, wanneer men* שָׁלָל *den buit uitdeeld*; alwaar tot ſtavinge onzer Uitlegginge van (*Ruth. II*: 16.) moet aangemerkt worden, dat de *Oogſtinzamelinge* en het *uitdeelen van den oorlogsbuit* hier als gelyke zaken in zeker opzigte, worden te zamengevoegd. Als Joſua by de wateren van Merom de Koningen met al hun Krygsvolk overrompeld en verſlagen had, en de ſteden der verſcheidene bondgenooten ſtormenderhand had ingenomen,

Digitized by Google

men, word 'er agter bygevoegd: *En al den roof* וְכָל שְׁלָל *dezer ſteden en 't vee roofden de Kinderen Iſraëls voor zig.* (*Joſ. XI:* 14.) Dat deze Steden altemaal zig wanhopig verweerden, en Joſua dezelve alle, uitgenomen Gibeon, vegtenderhand bemagtigde, lezen wy duidelyk (vs. 19.) Zoo dat wederom te dezer plaatze het *plunderen en uitſchudden der vermoorde vyanden in een gevegt* bedoeld is. By ſlot van rekeninge zyn wy derhalven verzekerd, dat onze *Omſchryvende Vertalinge* de waare Beteekeniſſe van den Afſtammeling שָׁלָל in שִׁלָּלָה te kennen geeft. Nu is de Omſchryvende Vertalinge van den Heer JUNGIUS *allerlei buit, die in den oorlog gemaakt word*, wel in iets met de onze overeenkoomſtig: alzoo het geplunderde van verſlagene vyanden, ook buit is, die in den oorlog word gemaakt. Maar onze Vertalinge is nauwkeuriger, om dat 'er ook door ſtrooperyen en het kwellen van den ſchamelen landman enz. meer dan al te veel buit, zonder voorafgaand gevegt in den Oorlog word verrooverd; daar nogtans diergelyken buit met het woord שָׁלָל geenzints word

Digitized by Google

te kennen gegeven. En in zoo verre heeft de Heer JUNGIUS de waaragtige Beteekeniſſe van dezen Afſtammeling niet al te wel bepaald, ſchoon evenwel zyne Vertalinge eenigzints door den beugel kan. Q. E. F & D.

§. 194.

Wy zouden hier ten overvloede de *Suſtertalen*, en de woorden van denzelven Wortelklank, daar in gebruikelyk, kunnen te berde brengen; gelyk men anderzints ook by het onderzoek naar de Waaragtige Beteekeniſſe der *Eenzame Woorden* doen kan. (§. 119.) Dan alzoo wy buiten dit hulpmiddel in onze Oplosſinge zyn te regte geraakt, zullen wy het voor tegenwoordig daar by ook laten beruſten.

§. 195.

Wy worden dus gewaar, dat dit Woord שִׁלֵּל altoos in den eigentlyken zin gebruikt word, en bygevolg in deze plaats van Zacharias, welke de Heer JUNGIUS verklaart.

§. 196.

Digitized by Google

§. 196.

En derhalven overal, waar dit Woord gebruikt word, vooronderſtelt het zelve een beſliſſend gevegt, waar van een natuurlyk en gewoon gevolg is de plundering van den buit. Dus ook (*Zach. XIV:* 1.)

§. 197.

Als men dan weet, wie geplunderd heeft, en dezen roof שָׁלָל is magtig geworden, weet men ook aanſtonds, wie de overwinninge behaald heeft. (Zoo ook in (*Zach. XIV:* 1.)

§. 198.

En zoo dra men onderrigt is, aan wien het geplunderde goed, door שָׁלָל te kennen gegeven, voor de plunderinge in eigendom heeft toegekomen, kan men ontegenzeggelyk beſluiten, wie verſlagen zyn, en de nederlaag verkregen hebben. Niet anders is het geſteld (*Zach. XIV:* 1.)

§. 199.

Digitized by Google

§. 199.

Deze gevolgtrekkingen, onmiddelyk vloeiende uit onze gegevene Oplossinge, om de regte kragt van het woord שָׁלַל te vinden, geven ons een overvloedig bewys, dat de Taalkunde ongemeen veel invloed heeft, niet alleen op de Wetenschap, om Woordenboeken en Vertalinge wel te maken, maar ook zelf op den ganschen schakel der Voorstellingen in een Geschrift voorkomende: zoo dat de Uitlegkunde, als eene Wetenschap behandeld, noodwendig de Taalkunde moet vooronderstellen, en zonder behulp van haar niets zou kunnen uitvoeren. En de waarheid van deze Stellinge zal nog nader blyken uit het voorbeeld, 't geen wy nu nog geven zullen, van de manier, op welke de Spreekmanierkunde de Uitleginge eener Spreekmanier, door anderen opgegeven, onwederspreekelyk beoordeeld.

§. 200.

Om met zekerheid te weten, of de Heer

J E.

Digitized by Google

J. E. JUNGIUS *de ware Beteekeniſſe der Spreekmanier* שָׁלָל uwen roof *wel begrepen hebbe, als hy verkieſt te ſtellen, dat hier door*, de roof, welke haar ontroofd zou worden, *die hier aangeſproken word: en geenzints die, welke zy zelf zou rooven, word te kennen gegeven.* (Verborg. pag. 160 en 161.)

DE OPLOSSINGE.

Indien men met nauwkeurigheid let op de handelwyze van den Heer JUNGIUS in dezen gehouden, word men van zelf gewaar, volgens zyne eigene Bekenteniſſe, dat de *Betoogtrant der Wiskunſtenaren* daar niet volkomen beſliſſende geweeſt is. Immers zyn Eerw. geeft voor, dat voor beide Beteekeniſſen, *roof, welke haar ontroofd zou worden* en *roof, welke zy zelf zou rooven*, evenveel redenen ſchynen te zyn; en dat hy alleenlyk den eerſten zin verkieſt, om dat Iſraël en de Joden, welke hy oordeelt, dat hier aangeſproken worden, te dezer plaatze inkomen als die gene, welke by dezen ſtryd door de valleye der bergen naar Azal vlugten zouden, en geenzints als overwin-

Digitized by Google

winnaars, die den buit uitdeelen moeſten. Men moet dan deze Verklaringe alleenlyk als eene (*Hypotheſis*) Vooronderſtellinge aanzien, van den Heer JUNGIUS verzonnen, om den vlugt door de valleye der bergen, waar van (vs. 5.) geſproken word, in het vervolg te kunnen verklaren. Dan van deze manier van doen in het verklaren der H. Schriften, die maar al te veel in zwang gaat, zal het eerſt de plaatze zyn te ſpreken, als wy van het gebruik der *Uitlegkunde* zullen moeten handelen. Onze Geleerde Schryver heeft by gevolg hier verzuimd de Taalkundige gronden aan te wyzen, op welke de vaſte bepalinge van de Beteekeniſſe der Spreekwyze שְׁלֵלָה moet gebouwd worden. Ondertuſſchen moet men hier zig herinneren, 't geen wy van de uitlatinge der Taalkundige Redeneringen (§. 190.) gewaarſchuwd hebben.

De Hebreuwſche (*Grammatici*) Letterkundige zyn het daarin alle eens, dat het Woorddeel ־ָה (§. 118.) met eene (••) *Tzere*, aan eén ander woord agteraan gelaſcht zynde, te kennen geeft, dat het Woord, aan welk hetzelve worde aangelaſcht, in eigendom bezeten word van

iets

Digitized by Google

iets anders, dat in de Hebreuwſche Taal door een Zelfſtandig Naamwoord (*Subſtantivum*) van het Vrouwelyk Geſlagt word te kennen gegeven. En deze algemeene toeſtemminge der Letterkundige zal buiten allen twyffel voor een onwrikbaar bewys kunnen doorgaan; alzoo het niet te denken is, dat zy alle het juiſt in deze eene byzondere dwalinge zouden eens wezen. Deze Stellinge derhalven zal voor een (*Axioma*) Grondregel, van ieder een aangenomen, regtveerdiglyk kunnen doorgaan; gelyk het met verſcheidene Hoofdwaarheden in alle Wetenſchappen pleegt te gebeuren, die, ſchoon zy als waar worden aangenomen, nogtans nimmer bewezen zyn. (§. 118, 123.) En daarom zullen wy ten overvloede door eenige Proefnemingen van de waarheid dezer Stellinge, welke wy zonder bewys naar den Betoogtrant der Wiskunſtenaren niet mogen gelooven, tragten overtuigd te worden; gelyk zulks in de Natuurkunde gebruikelyk is. Om welke Letterkundige Proefnemingen wel in te rigten, niet anders noodig is, als den Hebreuwſchen Bybel, zoo als hy openvalt, in het zien, en in het vervolg te lezen, tot dat men het Woorddeel

Digitized by Google

op het einde van een Zelfſtandig Naamwoord aantreft: welke kunſtgreep men vervolgens drie of viermalen, of zoo dikwyls men meer belieft, kan herhalen, den Bybel eerſt toeſlaande, en dan wederom opendoende. Zoo men op die drie of vier, of meer plaatzen, welke men, om zoo te ſpreken, bygeval in handen krygt, zonder moeite of gewrongendheid ontwaar word, dat het Woorddeel הָ zoo eene Beteekeniſſe kan en moet hebben, als van de Letterkundigen is opgegeven; wie zou dan langer twyffelen, of dat Woorddeel heeft waarlyk de bepaalde beduideniſſe? En dit Woorddeel הָ behoort tot de *Verminkte* en *Verknogtene Betrekkingswoordekens*: (§. 154-156.) waarom hier ook moet in agt genomen worden, 't geen wy reeds boven (§. 162.) wegens het bepalen van den zin derzelve gezegd hebben.

Onze Bybel van ATHIAS viel eerſt open Fol. קכט by *Num. XIX.* en van daar lazen wy vervolgens twee drie Hoofdſtukken, zonder het Woorddeel הָ aan te treffen, en zonder te zien, dat het 'er ook kon te pas komen. Daar uit leerden wy wyders, dat men eenige behendigheid

Digitized by Google

heid, zelf in het aanleggen en beginnen van diergelyke Proefnemingen, moet waarnemen. In gevolge van deze gedagten, bragt ik my te binnen, waar ergens in het Oude Teſtament iemand of iets word aangeſproken, daar dit Betrekkingswoordeken van het Vrouwelyk Geſlagt, onderſteld zynde, dat het zoo was, kon te pas komen. Aanſtonds veſtigde ik myne gedagten op de bedreigende Godſpraken, tegen eenige ſteden door JESAIAS uitgeboezemd. Eerſt dagt ik om Tyrus, die door Alexander den Grooten verwoeſt zou worden: en daar trof ik (*C. XXIII:* 10.) aanſtonds eene aanſpraak aan gerigt tot de Dogter van Tharſis: *Gaat dwars door uw land henen*, אַרְצֵךְ, *gelyk eene riviere, die altoos voortloopt.* Om dat nu אַרְצֵךְ zekerlyk ſlaat op de voorgaande Spreekmanier בת תרשיש of liever op het Woord בת afzonderlyk, ſpreekt het van zelfs, dat dit Verminkte en Verknogtene Betrekkingswoordeken niet anders aanduid, als dat het Land אֶרֶץ in eigendom toekwam aan de Dogter van Tharſis, die door בת, van nature een Vrouwelyk Zelfſtandig Naamwoord, word uitgedrukt. En dit koomt overeen met het op-

Digitized by Google

gegeven gevoelen der Letterkundigen, A. SCHULTENS *Inſtit. Hebr.* §. 94. *pag.* 228, 29. en JAC. ALTING, *Fund. Punctat.* §. 95. *pag.* 197. ſeqq.

Dit onderzoek gedaan hebbende, ging ik over tot de *Stad Ariël* (*Jeſai. XXIX*), en daar ontmoette ik (vs. 4.) אִמְרָתֵךְ *uwe ſprake* en קוֹלֵךְ *uwe ſtemme*: 't welk ſlaande op קִרְיָה of in den *Status Conſtructus* קִרְיַת, (vs. 1.) wederom de bovengewaagde beteekeniſſe van het Woorddeel ךָ beveſtigt.

En in de *Laſt van de Stad Damascus* (*Jeſ. XVII:* 10.) lees ik אֱלֹהֵי יִשְׁעֶךָ en עוּר בְּעֶזֶּךָ, *de God uwes heils* en *de Rotſteen uwer Sterkte* met betrekkinge op עִיר *de Stad* (vs. 1.) in het Vrouwelyk Geſlagt. Zoo ook (vs. 11.) בְּיוֹם נִטְּעֵךְ en בַּבֹּקֶר תַּזְרִיעֵךְ, *Ten dage uwer plantinge* en *in den morgenſtond uwer zayinge*. Dog hier beteekent dit Betrekkingswoordeken met eenen *Infinitivus* zamengehegt, dat die Stad de Werkende Oorzaak was, of zou de zyn, van dat planten en zayen. Dan even daar door had Damaſcus op dit gezaide

zaide en geplante regt van eigendom. (*Matth. XXV:* 24.)

Tegen Babel propheteert JEREMIAS aldus בָּא קִצֵּךְ אַמַּת בִּצָּעֵךְ (*Cap. LI:* 14.) *Uw einde koomt, de mate uwer gierigheld.* Uit vergelykinge van het 12 en 14 vers is het onloochenbaar, dat hier de Stad zelf word aangesproken.

Op zoo eene manier spreekt ook EZECHIEL van de Stad Tyrus (*Cap. XXVI:* 11, 12. XXVII: 7, 10. seqq) Wanneer nu iemand zou willen ontkennen, dat het Betrekkingswoordeken ךָ altoos te kennen gaf, dat de zaak, die door dat Zelfstandig Naamwoord, aan welk het zelve is agter aangevoegd, word te kennen gegeven, door iets bezeten wierd in eigendom, het geen te voren in dien zamenhang door een Zelfstandig Naamwoord van het Vrouwelyk Geslagt was uitgedrukt: die zou een voorbeeld moeten geven, dat eene uitzonderinge van den Algemeenen Regel maakte: aangezien wy stellen, dat'er zoo een voorbeeld niet kan gegeven worden, gelyk men altoos gewoon is by het gebruik van *Inductiones* in de (*Logica*) Redeneerkunde te doen. En dieswegens moet שְׁלֵלָה *den buit* be-

Digitized by Google

teekenen, welke van iets of iemand, van Zacharias door een Vrouwelyk Naamwoord te kennen gegeven, in eigendom bezeten wierd, of bezeten ſtond te worden.

Eindelyk zou het ons werk zyn, naar dit Vrouwelyk Naamwoord te zoeken, om te weten, wiens *roof het is*, *die uitgedeeld zou worden*: dewyl, gelyk de Heer JUNGIUS met reden aanmerkt, (pag. 158.) daarin het regte verſtand dezer Prophetie vervat is. Onze Overzetters bedoelen de benaminge der Stad *Jeruſalem*, waar van in het XII en XIV. Hoofdſtuk zoo menigwerf geſproken word: waarom zy 'er tuſſchen twee haakskens (*in Parentheſi*) inlaſſchen (*o Jeruſalem.*) En dit gevoelen is van de meeſte Uitleggers aangenomen, zoo als de Geleerde Schryver zelf getuigt (pag. 150, 151.) Maar zyn Eerw. oordeelt, dat men, om zekere redenen op Jeruſalem hier zyne gedagten niet veſtigen mag, maar alleenlyk op het שְׁלִישִׁית *derde gedeelte van de inwoonders des lands*; welk derde gedeelte in de Grondtaal Vrouwelyk is, en in het laatſte vers van het vorige Hoofdſtuk, het voornaamſte voorwerp

werp van Zacharias Godſprake geweeſt was, die thans met het begin van dit XIV Hoofddeel vervolgd zou worden. (pag. 154-158.) Dus zou dan de zin wezen: *Ziet de dag koomt de Heere*, (o derde gedeelte van de inwoonders des Lands) *dat uw roof zal uitgedeeld worden in het midden van u.* (pag 156.) Dit zy hoe 't mag, wy moeten onze bedenkingen daar over uitſtellen, tot dat wy tot de Proefnemingen en het gebruik der Uitlegkunde (*Hermenentica*) zullen gekomen zyn. Te dezer plaatze is het genoeg, de eene of andere Verklaringe als eene (*Hypotheſis*) Vooronderſtellinge te omhelzen.

Edog het zy nu, dat hier de roof van Jeruſalem, of van het derde gedeelte van de inwoonders des Lands, bedoeld word; het blyft evenwel zeker, dat volgens de Letterlyke Beteekeniſſe en de Taalkundige Proefnemingen daaromtrent, de eene of andere, dezen *roof* konde aanmerken, of zou kunnen aanmerken als haar eigendom, aleer dezelve zou *uitgedeeld worden in het midden van haar.* (Danzius *Interpr.* (§. 64. pag. 75.) Immers de Heere ſpreekt haar aan, als die eenen roof bezit, welke ſtond uitgedeeld te worden:

Digitized by Google

zoo dat dezelve ten minſten voor de uitdeelinge, aan Jeruſalem of aan het derde gedeelte van het Joodſche Land, en dat wel, als *roof* of *buit*, toebehoorde, gelyk dezelve den overwinnaren na eenen Veldſlag of Stormenderhandſche inneminge eener Stad of Veſting (§. 193.) naar Krygsgebruik noodzakelyk in handen valt. Op eene andere wyze zeker kan niemand den oorlogsbuit verkrygen, zoo dat dezelve zyn *roof* of *buit* kan geheeten worden. Want ſchoon hy het koopt, of op eene andere wyze zig in eigendom aanſchaft, van de gene, die het zelve in den Kryg geroofd hebben, zoo kan het daarom geenzints שְׁלָלוֹ *zyn buit* geheeten worden: aangezien dit Zelfſtandig Naamwoord, uit *Kal* afgeleid, de daadelykheid van den *roof* zelf voorondерſtelt in de gene, die denzelven bezitten. Indien dan de naauwkeurige kragt der woorden in het Opſtel dezer Godſpraak is in agt genomen: daar men geenzints in de Godgewyde Schriften aan twyffelen mag; zoo moet volgen, dat de *roof*, welke hier gezegd is uitgedeeld te zullen worden, na een overwinnend gevegt door de Stad Jeruſalem,

lem, of het derde gedeelte van de inwoonders des Lands, zelf geroofd is geworden; en dat men dezelve noodwendig moet vooronderſtellen, te voren met eenige vyanden in oorlog ingewikkeld te zyn geweeſt, of nog te zyn; en het een of ander voornaam krygsbedryf te hebben ondernomen en zegenpralende ter uitvoer gebragt, als *deze roof zou uitgedeeld worden in het midden van baar.*

Edog deze Taalkundige Verklaringe, die wy vertrouwen, zoo veel het onderwerp en het beſtek onzer Taalkunde lyden wil, naar den Betoogtrant der Wiskunſtenaren te zyn ingerigt, verſcheelt ongemeen veel van die, welke van den Heer JUNGIUS is opgegeven, wanneer hy dezen *roof* verſtaat van dien, welke het derde gedeelte van de inwoonders des Lands, het overblyfzel van Iſraël *ontroofd was.* Q. E. F. & D.

§. 201.

Onze Geleerde Schryver heeft geene andere redenen voor zyn gevoelen, ten minſten hy geeft'er geene andere op, als deze twee.

Digitized by Google

1. Dat, zyns bedunkens, de Spreekmanier *iemands roof* meermalen voorkoomt, als de zulke, *welke hem ontroofd word*, dan als zoo eene *welken hy zelf rooft:* waartoe hy bybrengt *Deut. XX:* 14. en *Joſ. VIII:* 2. (Verborg. pag. 160.)

2 Dat het *derde Deel van de inwoonderen des Lands* (*C. XIII:* 8, 19.) hier niet inkoomt, als begrepen te zyn in *den ſtryd tegen de Heidenen*, (*C. XIV:* 3.) maar in tegendeel als by dezen ſtryd *door de valleye der bergen naar Azal te vlugten.* (ibid. vs. 5. Verborg. pag. 161.)

§. 202.

Overal waar het woord שָׁלָל *buit* of *roof* met een Pronomen zamengevoegd word, gelyk twee Zelfſtandige Naamwoorden in den *Status Conſtructus*, beteekent zulks *den roof, welken iemand zelf na een beſliſſend gevegt geroofd heeft:* (§. 194, 196.) dus ook *Deut. XX:* 14. en *Joſ. VIII:* 2.

§. 203

§. 203.

En wat de eerſte plaats betreft, een ieder dezelve lezende, zal gewaar worden, dat de buit, die in de ingenomene Stad of Steden zou gevonden worden, hier duidelyk word onderſcheiden van de Wyven, de Kinderkens, en de Beeſten, die buiten dat aldaar geroofd zouden worden; en dat dezelve, voor het grootſte gedeelte in eetware (*proviand*) beſtond, welke, gelyk zy tot mondbehoefte en voorraad van de Stedelingen geroofd was, (§. 200.) nu tot ſpyze van Iſraël zou verſtrekken: en *gy zult eten den buit uwer vyanden, dien u de Heere uwe God gegeven heeft.* Het zy men ſtelle, dat hier gedoeld worde op het bedryf van de aloude bewoners der landen rondom Canaän gelegen, die, gelyk de Arabiers (*Gen. XVI:* 12.) de Sabeërs en Chaldeen, (*Job I:* 15, 17.) benevens het fokken van Vee, zig geduriglyk met den roof als vrybuiters ophielden; en na eenige overwinninge op hunne naburen alle hunne ſpyze en have wegnamen: zoo als ook Sodom en Gomorra wedervaren is. (*Gen. XIV:* 11.) Het zy men op byzonderen

Digitized by Google

ſtrooperyen en plonderingen denke, waar mede de ongemanierde naburen van Iſraël, de Philiſtynen, Cananiten, Hethiſten, Amoriten, Phereziten, Heviten en Jebuſiten (*Rigt. III:* 1. ſeqq.) daarna, voornamentlyk onder de Rigteren, Iſraël uitnemend kwellen zouden: en dewelke, op de hier voor beſchreevene wyze door Saul en David moeſten worden betaald gezet: gelyk dit dan ook, als eene oorzaak van den oorlog der Iſraëliten met deze Barbaren moeſt aangemerkt worden. Het zy, hoe't wil, de Heer JUNGIUS, gelyk hy 't niet bewezen heeft, zoo is hy ook zoo min als iemand in ſtaat, om te bewyzen, dat (*Deut. XX:* 14. en *Deut. XV:* 16.) het Woord שְׁלָלָה niet verſtaan moet worden van den *roof* of *buit*, welke die Steden, die de Iſraëliten zouden innemen, *zelf geroofd hadden.* (§. 200.)

§. 204.

Met de andere plaats, daar van de inneminge der Stad Aj gemeld word, (*Joſ. VIII:* 2.) is het eender gelegen. De ontmenſchte manier van ſtroopen en vry-

vrybuiten, die onder de Volkeren van Paleſtina in zwang ging, en waar door zy al het hunne rekenden, wat zy met overmagt van wapenen konden bekomen, is duidelyk af te nemen uit het bedryf van *Eglon* den Koning der Moabiten, (*Rigt. III:* 13.) van *Jabin* den Koning der Canaaniten en zynen Krygsoverſten *Siſera*, (*Rigt. IV:* 2, 3. *V:* 29.) van de Midianiten, (*Rigt. VI:* 3, 4.) van de Philiſtynen en Ammoniten, (*Rigt. X:* 7. ſqq.) en van de laatſte voornamentlyk onder de regeringe van Joſaphat. (II *Chron. XX:* 23.) En waarom zouden wy dan de burgers van Ai, en andere, welker buit elders gezegd word van Iſraël geroofd te zyn (*Joſ. XI:* 14 &c.) niet gelooven van denzelven roofgierigen en oorlogszugtigen aard geweeſt te zyn; zoo dat buiten 't Vee, hunne overige bezittinge meeſt geroofde goederen waren, welke zy hunnen naburen met geweld hadden afgenomen, na dezelve de eene of andere nederlaag te hebben toegebragt. (Algemeene Hiſtorie II Deel, I Stuk, pag. 120. en Biſſchop CUMBERLAND, aldaar aangehaald.)

§. 205.

Digitized by Google

§. 205.

Om evenwel niets te laten ontglippen, dat eenigzints, omtrent onze Verklaringe van de Spreekmanier שְׁלָלֵךְ twyffelinge zou kunnen verwekken; zullen wy de moeite nemen, om kort en bondig alle de plaatzen, daar שָׁלָל met een Pronomen, daar agter aangevoegd, voorkoomt, onder het oog te brengen, en daarna die gene, waar in hetzelve, in den zoogenaamden *Status Conſtructus*, gelezen word, 't geen op het zelfde uitkoomt. De *Hebreuwſche Concordantien* van Buxtorf geven 'er tien op van de eerſte zoort, en twaalf van de tweede.

Jeſ. XXXIII: 4. 11 *Chron. XXIV:* 23. *Jeſ. X:* 2. word de Spreekmanier uitdrukkelyk gebezigd van den roof, welker iemand roofd of geroofd heeft. Van *Deut. XV:* 16. *XX:* 14. en *Joſ. VIII:* 2. hebben wy reeds (§. 203, 204.) zoo veel gezegd, dat men geene de minſte zwarigheid behoeve te maaken., om de Spreekwyze aldaar insgelyks op dezelve manier op te vatten. Drie texten blyven 'er over, (want in den vierden *Jerem.*

Digitized by Google

rem. XXIX: 19. welken BUXTORF opgeeft, hebben wy niets van die natuur kunnen vinden) te weten 11 *Chron. XX:* 25. *Eſth. III:* 13. en *VIII:* 11. waar uit men eenige zwarigheid tegen onze gegevene verklaringe van שְׁלָלָה (§. 200.) zou kunnen maken. Maar de zwarigheid uit de eerſte plaats (11 *Chron. XX:* 25.) getrokken, als men dezelve vergelykt met vs. 23, kan gemakkelyk opgeloſcht worden, als wy de plaatzen, door den Heer JUNGIUS uitgekipt tot ſtavinge van zyn gevoelen (§. 203, 204.) opgeloſcht hebben. En wat de Spreekmanieren uit het Boek van Eſther aangevoerd, zou mogen betreffen: men word ligtelyk gewaar, dat door Koning Ahaſueros het plunderen van de bezittingen der genen, die op het verzoek van Haman, en der genen, die daarna op het gezag van Mordechai zouden om hals gebragt worden, wierd toegeſtaan, op dat zy des te vlytiger in het uitvoeren dier wreede en bloeddorſtige bevelens wezen zouden: zoo dat שְׁלָלָם daar zoo wel, en beter kon gezet zyn, om den eigendom uit te drukken, welke de moordenaars op den buit, welke zy op bevel des Konings plon-

Digitized by Google

plonderen moeſten, verkrygen zouden; als dat zou gebezigt zyn van dien buit, voor zoo ver zy den geſneuvelden Joden en daarna den afhangelingen van Haman, na dat zy van kant geholpen waren, ontroofd zouden worden.

§. 206.

Om de maat vol te ſtryken, zullen wy nog de moeite nemen, die plaatzen in den Hebreuwſchen Text te beſchouwen, door ons Woord שָׁלַל in den *Status Conſtructus* שְׁלַל voorkomt, om dat de Heer A. SCHULTENS (l. c.) de zamenvoeginge der *Verminkte Pronomina* agter de Zelfſtandige Naamwoorden, van den zelven te regte afleid: op dat wy dus mogen gewaar worden, of ergens het Woord שָׁלַל zoo gebruikt word, dat het ſtryden zou tegen het geen wy (§. 200.) van deszelfs eigenſchap bewezen hebben.

Deut. XX: 14. *Joſ. XI:* 14. *XXII:* 8. 1 *Sam. XXX:* 20. *Deut. II:* 35. *III:* 7. *Joſ. VIII:* 27. 11 *Sam. XII:* 30. 1 *Chron. XX:* 4. worden alle te zamen van zelf opgeloſcht, of uit vergelykinge dier Aanmer-

Digitized by Google

merkingen, welke wy boven (§. 203, 204.) gemaakt hebben.

Tweemaal word *Rigt. V:* 30. de *Status Conſtructus* van שְׁלַל zamengevoegd met een Woord, dat de zoort van roof nauwkeuriger beſchryft, een *buit van verſcheide verwen*, dat is van geſtikte en geborduurde kleederen. Men word daar uit gewaar, dat de *Status Conſtructus* hier het zelve gebruik heeft als de *Appoſitio* by de Latynen; 't welk wy niet nauwer willen uitpluizen, aangezien het Volgwoord, dat den *Status Conſtructus* regeert, hier geen perzoon te kennen geeft; 't geen egter zou moeten wezen, indien 'er onze ſtellinge (§. 200.) in het minſte by lyden konde.

Eindelyk word (*Jeſ. VIII:* 4.) van den שְׁלַל שֹׁמְרוֹן *den buit van Samaria* gewaagd: welke manier van uitdrukkinge in den eerſten opſlag wel eenige moeite ſchynt te baren, maar haaſt verdwynt, zoo dra men aanmerkt, dat daar door de misdaad van Samaria word te kennen gegeven; welke Stad onder Pekah den Zoon van Remalia en Rezin den Koning van Syrien, zig met den roof, op Juda behaald, onregtveerdiglyk verrykt had-

Digitized by Google

hadden, en nog meerder had pogen te verryken (*Jeſ. VII: 6. VIII: 6.*) welke roof van Samaria na vyf en ſeſtig jaren ten behoeve des Konings van Aſſur zou uitgedragen worden, om de roofgierigheid van die zelve ſtad te ſtraffen. (§. 204)

§. 207.

Uit al het geen tot hier toe is bygebragt, word men met volle overredinge gewaar, dat onze Geleerde Schryver den Betoogtrant der Wiskunſtenaren verzuimd heeft in agt te nemen, wanneer hy zegt, dat iemands roof in de Hebreuwſche Taal zoo wel en menigerwerf den *roof* beduid, *welke iemand ontroofd word*, als den *roof*, *welken zoo iemand zelf roofd*, *of geroofd heeft.* (§. 201.)

§. 208.

Ook bewyſt hy niet, dat *Iſraël*, of, om duidelyker te ſpreken, *het derde gedeelte van de inwoonderen des Lands*, *die overgebleven waren*, (*Zach. XIII:* 8.) of, gelyk andere meenen, *Jeruſalem*, hier niet

Digitized by Google

niet inkomen, als begrepen te zyn in den *ſtryd tegen de Heidenen*, waar van (vs. 3.) geſproken was, maar als, *door de valleye der bergen naar Azal te vlieden* (vs. 5.) Want die vlugt naar Azal moet miſſchien alleen toegeſchreven worden aan het overige, dat is, de helft des volks, die uit de Stad, na de algemeene plunderinge en gevankelyke wegvoeringe van de andere helft, niet zullen uitgeroeit worden. (vs. 2.) Dog de Betoogtrant, welken wy voorſchryven, duld niet, dat wy ons hier dieper inlaten, bewarende wy dit onderzoek tot de Proefnemingen der Uitlegkunde. En waarlyk men bouwt op eenen zandgrond, als men den Letterlyken Zin der woorden uit den zamenhang van geheele redeneringen en Spreekmanieren, die men zelf verzint, zoekt af te leiden; in ſtede van den aard der Tale tot eenen grondſlag te leggen van de Vertalingen en Verklaringen, die men van eene plaats in Gods Woord geven zal; om den waren zin des Geeſtes door onfeilbare Kunſtgrepen van eene gezonde Uitlegkunde uit te vinden.

Digitized by Google

§. 209.

Jeruſalem, of het derde gedeelte van de inwoonders des Lands moeten bygevolg met derzelver vyanden een beſliſſend gevegt gevogten en de overwinninge behaald hebben, alvorens aan dezelve een *buit* of *roof* שְׁלָל in eigendom toekwam, of zou toekomen. (§. 193, 196, 197.)

§. 210.

Te weten het Woord שָׁלָל van den Voorledenen Tyd afgeleid, kan niet anders beduiden, dan dat die roof, Jeruſalem, of het derde gedeelte van de inwoonders des Lands, als dusdanig toebehoorde, en dus van haar geroofd was, aleer dezelve zou uitgedeeld worden in het midden van haar; zonder dat men daar uit met vaſtigheid kan beſluiten, of dezelve by het uitſpreken der Prophetie reeds geroofd was, of eerſt in het toekomende ſtond geroofd te worden.

§. 211.

Digitized by Google

§. 211.

Welke vyanden die zyn, van welke dezen roof geroofd is, of geroofd zou zyn, voor derzelver uitdeelinge; wanneer en op wat wyze en om welke redenen dit geſchied is of geſchied zal zyn, zullen wy ook eerſt in de Uitlegkunde mogen bepalen. Ook zullen wy dan eerſt mogen aanwyzen, waar in dezen roof beſtaat, in het land Canaan, gelyk de Heer JUNGIUS vermoed, of in andere zaken?

EINDE.

Digitized by Google

Digitized by Google

Verhandeling van de
UITSPRAAK EN GEBAARMAKING
Van eenen
REDENAAR,
Door den HERE
MICHIEL LE FAUCHEUR.
Als mede
Beftieringen aangaande de
UITSPRAAK EN GEBAARMAKING
Door den HERE
PETRUS FRANCIUS.
En ten laatften
Aanmerkingen aangaande de
UITSPRAAK UIT DE PARRHAZIANA.

Ten nuttigen gebruike voor Godgeleerde, Regtsgeleerde, en alle openbare Redenvoerders opgefteld.

Uit het Frans en Latyn vertaald, door
J. VAN ZANTEN.

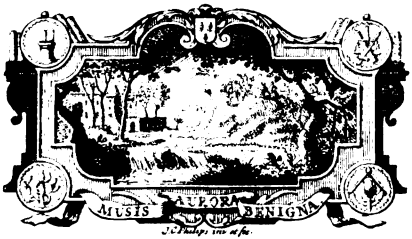

Te AMSTERDAM,
By HENDRIK VERROOT, 1748.

Digitized by Google

Digitized by Google

OPDRACHT

AAN DE

Wel-Edele Groot-Achtbare Heren,

PIETER SCHATTER, Hoog Heem-Raad van Rhynland.

JOOST CRAYE.

Mr. ANTHONI des GLARGES.

PIETER RYKE.

Burgermeesteren en Regeerders.

Mitsgaders

Mr. JAKOB AKERSLOOT, Raad-Pensionaris.

EN

PIETER REINST, Secretaris der Stad Haarlem.

Wel-Edele en Hoog Achtb. Heren.

VAn hoe groot een aanbelang de rechtschapene Welsprekendheid is, en hoe groot ene Dienst de

Digitized by Google

zodanigen aan 't Gemenebest deden, die de ware Middelen, om dezelve te verkrygen, aanwezen, getuigen allen, die begrypen konnen, hoe groot enen Invloed die dingen op het gemoed der Menschen, tot der zelver overtuiging, hebben. Ene Stoffe in deze Verhandeling, hoe kleinze ook wezen mag, mogelyk uitvoerlyker uitgewrocht, als in grote en zware Boeken, die andere over dat onderwerp geschreven hebben. Immers dat is de Getuigenis, die Mannen van genen onvermaarden Naam aan dezelve gaven, noemende die een Proef- of Meesterstuk in haar soort. En gemerkt dezelve de Eersteling myner Druk-

Perse

Digitized by Google

Perſſe is, zo houde ik my verſchuldigd, om dezelve aan U Ed. Groot-Achtbaarheden op te dragen. Niet voorwaar, als of ik oordeelde, dat dit ene Vergelding wezen kon, voor zo grote Weldaden, als ik in die Stad, die tegenwoordig door U Ed. Groot Achtb. Wysheid en Voorzichtigheid beſtierd word, van over vele Jaren genoten hebbe, en noch dagelyks geniete. Ik erkenne dezelve met alle Eerbiedigheid; maar bekenne my onmachtig, om het duizendſte gedeelte van dezelve goed te maken. Alleen bidde Ik U Ed. Groot Achtb. dat dezelve de Goedheid gelieven te hebben, om deze myne

Digitized by Google

geringe Erkentenis met gunſtige Ogen aan te zien, en den Wil voor de Daad te nemen; terwyl ik, na U Ed. Groot Achtb. alle Heil en Zegen in heure Regering te hebben toegewenſt, de Vryheid (met believen van U Ed. Groot Achtb.) neme, van my zelven te noemen,

Uwer Edele Groot-Achtbaarheden,

Allerverplichtſten en Allergehoorzaamſten Dienaar,

W. van KESSEL.

Digitized by Google

BERICHT
Van den
SCHRYVER
Aan de
LEZERS.

ALhoewel dit Werk kort genoeg is, zo ben ik echter beducht, dat ſommigen zullen oordelen, dat het op enige plaatſen al te wydlopig is. Mogelyk zullen ſommigen zeggen, dat ik my te verre uitgebreid, en al te naukeurig heb willen wezen, inzonderheid, daar ik handele van de verandering van de Stem. Andere zullen denken, dat ik de Leerregelen, die ik geef, met al te veel Voorbeelden hebbe aangewezen. Om de een en de ander genoegen te geven, moet men hen doen zien, dat noch die Leerregelen, noch die Voorbeelden overtollig zyn, en datze hen ook niet verdrieten moeten, alhoewel dit kleen ſchrift

Digitized by Google

daar door een weinig uitgedyd is. Dat onderneem ik hier met weinig woorden aan te tonen. Wat aangaat die gênen, die zich zullen inbeelden, dat ik me te lang heb opgehouden met dat bezondere, dat op de Uitſpraak, en de verſcheidene buigingen van de Stem zyn opzicht heeft, die moeten zulks niet kwalyk nemen, om dat het het gewichtigſt, en bezwaarlykſt verkrygbaar gedeelte is van die konſt, waar van ik ondernomen hebbe te handelen; en ik verzoek hen, datze gelieven aan te merken, dat zo ſommigen der genen, die lezen zullen, wat ik daarover geſchreven hebbe, veel zaken, die hen niet nut en zyn, ontmoeten, 'er anderen, en in vry groot getal zyn zullen, dien het zelve zeer nodig wezen zal. Die genen, die in het openbaar ſpreken, zyn meeſt al dat laſtig gebrek van *Eentonigheid* zo onderhevig; ze hebben zo veel moeite, om zich daar van te ontheffen, en om middelen uit te vinden tot verandering van hunne ſtem, en om dezelve, naar behoren, te beſtieren,

Digitized by Google

ren, dat men hen niet te veel wapenen, ter beſtryding van een gebrek, zo ongemakkelyk voor hen zelven, en zo verdrietig voor anderen, aan de hand kan geven, noch hen te veel middelen aanwyzen, om zich van zo zwaar een gebrek te genezen. En wat de anderen, die tegen alle de voorbeelden, die ik bybreng, om de Leerregelen, die ik geef, goed te maken, of op te helderen, wat te zeggen hebben, den geven zeg ik voor eerſt, dat die verſcheide plaatſen, die ik uit de vermaardſte Schrivers of Redenaars, en die zich door hunne Welſprekendheid enen groten naam verkregen, genomen hebbe, de leerregelen, die ik geef, ene zekere bevalligheid byzetten, die heur ontbreken zou, indien ik ze geheel naakt voorſtelde, en indien ikze, om zo te ſpreken, niet bekleed had met dat gewaad, 't welk wel ouwerwets, en vreemd, maar nochtans deftig en tot ons gebruik is. Maar ik zeg verder, dat die voorbeelden, behalven datze de Leerregelen, die uit zich

Digitized by Google

zelven niet altyd gevallig zyn, verſieren, die ook klaarder en verſtaanliker maken, en grote behulpſels zyn, om 'er zich gelukkiglyk van te bedienen, en wel te pas te brengen. Want ongetwyffeld word een Leerregel, waar op onmiddelyk een voorbeeld volgt, beter begrepen, en men gewent 'er zich veel lichter aan. Zulks heeftme doen beſluiten tot het geen ik in dezen gedaan hebbe, en ik ben 'er in verſterkt geworden door enigen van myn goede Vrienden, die te weeg gebracht hebben, dat deze klene Verhandeling in de wareld kwam, en zonder welke ik noit beſtaan zou hebben, die te ſchriven, veel minder door den Druk gemeen te maken. Gelyk ik van de doordringendheid van hun verſtand, van de goedheid van hun oordeel, en van de oprechtheid van hunne genegenheid volkomen verzekerd ben, zo dacht ik, dat ik hen vertrouwen moeſt in 't geen de ſchikking van dit Schrift aangaat, dewyl ik 't eniglyk uit begeerte, om hen te behagen, onder-

Digitized by Google

dernomen hebbe. In allen geval, zo iemand hier iets tegen heeft, 't zal hun werk zyn, myne Verdediging op zich te nemen, en dewyl ik hen tot Borgen hebbe, ben ik niet zeer verlegen, hoe 't daar me af zal lopen.

De

Digitized by Google

De VERTALER

Aan den

LEZER.

DEze Verhandeling, aangaande de *Uitſpraak en Gebaarmaking van enen Redenaar*, is, in den vyfden Druk van Parys, die tot de vertaling gebruikt wierd, zonder den Naam des Schryvers uitgegeven. Ondertuſſen hebben wy enen Druk van Leiden gezien, in welken dit Werkje, *den Here Konrart, Geheimſchryver van den Koning, van het Huis en van de Kroon van Vrankryk*, word toegewezen. Maar de Uitgever der Werken van den Here *Klaude*, die na zyne Dood gedrukt zyn, zegt in de Voorreden van derzelver eerſte Deel, met vele vrymoedigheid, datze in enen nieuwen Druk, vermoedelyk die van Leiden, valſelyk den zelven Here word toegeſchreven, en dat 'er *de Heer le Faucheur* onbetwiſtelyk de Maker van is. Immers wy hebben, op 't gezag van dien

Voor-

Digitized by Google

Voorredenaar, ons verſtout, om dien Naam op den Tytel te ſtellen. Ondertuſſen, wie 'er ook de Schryver van wezen mag, 't is zeker, datze in zyn ſoort wel voor een Meeſterſtuk door mag gaan. *De Heer Francius*, rechtmatig en kundig Rechter in deze zaak, geeft 'er, in zyn Voorreden van *de Proeve der uiterlyke Welſprekendheid*, deze loffelike Getuigenis af: *Zeker Frans Schryver, zonder Naam, heeft in een Boekje van kleen beſlag, maar nochtans van groot gebruik en vele nuttigheid, den middelweg ingeſlagen, en beide die zaken* (Leerregelen en Voorbeelden) *te ſamen gevoegd; en bybrengende de Getuigeniſſen der Ouden, en de treffelykſte plaatſen van Griekſe en Latynſe Redenvoerders en Kerken-Leeraren, zyne Leerregelen daar op toegepaſt, en tevens aan allen getoont, hoe groot een Konſtenaar hy zelve was. 'T is zekerlyk een uitſtekend Boek, en in zyn ſoort, buiten kyf, het alderbeſte. Waar in ik niets te berispen vinde, als dat de bygehaalde plaatſen veel ſchoner zouden afſteken, indien*

Digitized by Google

dien de Schryvers liever hunne eigene Taal, Latyn en Grieks, als Frans ſpraken: welk gebrek miſſchien iemand eens te gemoed zal komen. Dus verre de Heer Francius, van wiens bericht wy ons niet ongaarne zouden bediend hebben, indien 't ons eerder kenbaar geworden was. Maar 't geenwe echter denken te achtervolgen, indien deze Druk wel van de hand gaande, ons zal aanmoedigen, om op enen tweden te denken. Als wanneer ons voornemen is, daar noch enige andere klene ſtukjes, ter ſtoffe dienende, by te voegen. Vaar wel.

Digitized by Google

BLADWYSER
Der
HOOFDDELEN
Van deze
VERHANDELING.

I. HOofddeel. 1

II. Hoofddeel.

Dat na een goede Uitſpraak, en geſchikt Gebaar te ſtaan, noch voor enen Prediker, noch voor enen Voorſpraak onbetamelyk is. 8

III. Hoofddeel.

Berichten aangaande de Uitſpraak en 't Gebaar voor jonge lieden, die toeleggen, om zich door oeffening bekwaam te maken, om wel in 't openbaar te ſpreken. 30

IV. Hoofddeel.

Van de Uitſpraak, en eerſtelyk wat men doen moet, om lichtelyk en zonder moeite gehoord te worden. 35

V. Hoofddeel.

Wat men doen moet, om met vermaak gehoord te worden. 48

VI. Hoofddeel.

Algemene Leerregelen, betreffende de Verandering van de Stem. 57

VII. Hoofddeel.

Bezondere Leerregelen, en eerſtelyk van de Ver-

Digitized by Google

Verandering der Stemme, naar den aart der Onderwerpen. 65

VIII. Hoofddeel.

Van de Verandering der Stemme, naar den aart van de Hertstochten. 69

IX. Hoofddeel.

Van de Verandering der Stemme, ten aanzien van de verscheidene delen der Redenering. 83

X. Hoofddeel.

Van de Verandering der Stemme, naar de verscheidenheid van de Redenrykkonstige Spreekwyzen. 89

XI. Hoofddeel.

Van de Uitspraak der Volzinnen en der Woorden. 104

XII. Hoofddeel.

Van het Gebaar in 't algemeen. 118

XIII. Hoofddeel.

Bezondere Leerregelen voor het uitterlyk Gebaar. 124

XIV. Hoofddeel.

Bericht omtrent de Oefening van alle deze Leerregelen. 146

Bestieringen aangaande de Uitspraak en Gebaarmaking uit den Here Francius. 159

Aanmerkingen over de Uitspraak, uit het eerste deel der Parrhaziana. 185

VER-

Digitized by Google

VERHANDELING VAN DE UITSPRAAK EN VAN HET GEBAAR VAN EEN REDENAAR.

I. HOOFDDEEL.

ONgetwyfeld brengen ſchrandere gedachten, en klemmende redeneringen in ene Redevoering het meeſt van al te weeg. De ordre, waar in we dezelve ſchikken, dient niet weinig, om ze met meerder onderſcheid te horen, en lichter te onthouden; en de keure en zamenſtelling der woorden, waar door wy die uitdrukken, zetten 'er veel bevalligheid, veel kracht, veel luiſter by. Daarom hielden de Redenaars de Uitvinding, de Schikking en de Uitſpraak, voor de drie voornaamſte

Digitized by Google

naamſte Delen der Redekonſt. Maar om dat de gevoelige genegenheid, en deſſelfs aandoeningen, op het verſtand, en op de wil, een wonder groot vermogen hebben, en om dat die aandoeningen, door die tegenwoordige dingen, en die de zinnen treffen, gaande werden, dachtenze noch om een vierde deel, namentlyk, de Beweging, beſtaande in de Uitſpraak, en in 't Gebaar. Iets, 't geen de aaloude Redenaars van zo groot een gewicht oordeelden, dat Demoſthenes geen zwarigheid maakte, om het te houden voor het eerſte, voor het twede, en voor het derde deel van de Welſprekendheid; en dat Cicero met dat zelve oogmerk zeide, dat ze alleen in ene Redevoering heerſte. En voorwaar, indien men ſlechs had aan te wyzen, hoe men een ſchone Leerreden, of een welſprekend Pleidoi op moest ſtellen, dan zouden die drie eerſte delen tot derzelver Volmaaking genoegſaam zyn. Maar alsmen handelt, van dezelve in het openbaar uit te ſpreken, en het gemoed van alle Toehoorderen zeer gevoelig te raken, zo zyn ze als doden, en zonder uitwerking, indien dat vierde deel heur niet levendig make, en de Redenering het laatſte fieraad byzette. Immers 't viel dikwils voor, dat een Redenaar, die anders in de wezentlikſte delen der Welſprekendheid uitſtekend, maar wiens Uitſpraak ge-

Digitized by Google

gebrekkelik, en wiens gebaar buitensporig was, met verdriet en met verachting wierd aangehoord: en dat een ander van veel geringer gaven, maar wiens Uitspraak en Gebaar gevallig waren, gehoort wierd met vermaak en toejuiching. Zo groot een indruk kan dat gedeelte op de zinnen maken. Zo verhaald Filostratus van Filiskus, enen der Redenaren, wiens leven hy beschreven heeft, dat hy gerelt moest worden onder die genen, die allerzuiverst Grieks spraken, die een schone Schryfstyl hadden, en daar-en-boven een zeer lieffelike stem: en dat des niet tegenstaande Keizer Antoninus, van natuur genegen, om meesters van die konst te begunstigen, hem beval te zwygen, en hem die vryheid, die hy verzocht, afsloeg, schoon hyze aan veel andere gegeven hadde. Daarentegen verhaalt Kwintilianus van Trachallus, die onder de voornaamste Redenaren van zyn tyd niet gerekend wierd, dat hy echter, wanneer hy pleite, boven alle andere uitmuntte, om de grootheid van zyn Lichaam, het Vuur van zyn Oogen, de Achtbaarheid van zyn Wezen, de Bevalligheid van zyn Gebaar, en van zyn Stem, die niet alleen by de stem der Treurspel-spelers wel mocht halen, maar die die van alle Spelers, die immer op 't Toneel te voorschyn kwamen, ver te boven ging. Dus hoorde

Digitized by Google

ik voor dezen een der grootſte mannen van Vrankryk ene Redevoering doen, die, naar myn oordeel, zeer uitſtekend was, 't zy dat men op klemmende redenkaveling, 't zy dat men op de zuiverheid en kracht der woorden zag, en die ook ongetwyfeld voor zodanig waar gehouden, was ze maar door enen goeden Lezer voorgelezen; en die nochtans, om datze wierd uitgeſproken van iemand, wiens ſtem zeer zwaar en belemmerd, en wiens Gebaar of gans niet, of ten uiterſten ongevallig was, met grote walging wierd aangehoord van allen, die 'er tegenwoordig waren. 'K zie daar tegen anderen, en op den Predikſtoel, en voor de Pleitbank, die, ſchoon maar bedeeld met zeer gemene gaven, om die uiterlike dingen met groten luiſter te voorſchyn komen. Van zo veel vermogen zynze, om iemand, die in 't openbaar ſpreekt, te doen achten of verachten, naar dat hy met dezelve is voorzien of onvoorzien. Daarom (op dat ik zo veel in 't voorbygaan zegge) kunnen die genen, die in de andere delen der Welſprekendheid uitmunten, hunne Redevoeringen wel uitgeven, om datze, ſchoon van de bevalligheid der Uitſpraak, en des Gebaars ontbloot, ſlechs maar gelezen, in zich zelf behagen kunnen; maar de zodanige, die buiten de Uitſpraak en 't Gebaar, niet veel aanmerkenswaardig hebben, moe-

Digitized by Google

moeten niet lichtelik daar toe komen, vrezende, dat men, 't geen met verwondering gehoord wierd, met verſmading lezen zou. Indienze wys zyn, hebbenze veel eer het voorbeeld van Perikles, als van Hortenzius naar te volgen. Perikles, alhoewel de Dichters van hem zeiden, dat de Godin der Overreding op zyn lippen zat, dat hy donderde en blikſemde in de vergaderingen, dat hy gans Griekenland bewoog, heeft nochtans gene van zyne Redevoeringen in 't licht gegeven; om dat, naar iemands zeggen, heur voornaamſte kracht in de Uitſpraak en 't Gebaar beſtont; en, naar 't verhaal van Plutarchus, was van hem niet anders, als enige Afkondigingen, overgebleven. Want wat de Redevoeringen, die in Thukydydes gelezen worden, aanbelangd, 't is zeker, dat de Hiſtoriſchryver, en geenzins de Redenaar zelf, daar van Maker is. Hortenzius daar tegen, ziende, dat yder over hem, wanneer hy pleite, verſteld ſtont, en ſchryvende aan de kracht van zyne redekavelingen, en aan de bevalligheid van zyne Redevoeringen toe, 't geen eniglyk zyn Uitſpraak en Gebaar was dank te weten, gaf de zyne in 't licht: maar geſchreven behaagdenze op ver na zo wel niet, als toenze wierden uitgeſproken. Want, gelyk Kwintilianus zeit; ze kwamen met die grote achting, die hy verkregen had,

Digitized by Google

niet overeen, en 't bleek duidelik, dat hy ze, onder 't uitspreken, iets wist by te zetten, 't geen onder 't lezen niet gevonden wierd. 'K gedenk by deze gelegenheid, dat ik eens ene Redevoering gehoord hebbe van iemand, die, behalven enige voordelen der Nature, noch daar-en-boven verscheide bevalligheden door oeffening verkregen had; die, toen hyze uitsprak, met ene wonderlike toejuiching wierd aangehoord; maar latende zich enige tyd daar na bewegen, omze uit te geven, viel 't recht anders uit. Want zo haast als zyne Toehoorders zyne Lesers wierden, en dat dat schoon geluid niet langer in hunne oren klonk, noch die juiste beweging en dat aangenaam gebaar niet langer voor hunne ogen zweefde, en datze nu van die Redevoering uit de Redevoering zelf konden oordelen, vondenze 'er niets in, dat verwonderenswaardig was, en konden bezwaarlik geloven, dat het dezelve was, die zy gehoord hadden. Dewyl dan dat gedeelte van de Redekonst 't geen Cicero de Welsprekendheid des lichaams noemt, van zo veel aangelegenheid, en van zo groot vermogen is, zo waar te wensen, dat de Ouden, die van de drie eerste delen zo nauwkeurig en zo breed gehandeld hebben, ook op een zelve wys hier van gespoken hadden. Maar noch Aristoteles heeft 'er Leerregelen van willen geven, oor-

de-

delende, dat het een gaaf der natuur was, die tot geen konſt gebracht kon worden: noch Cicero in zyn Boeken van den Redenaar, enige bezondere regelen daar van voorſchryven, vergenoegd met op verſcheide plaatſen, deſſelfs gewicht en noodzakelikheid aan te wyzen. Kornificius heeft 'er een weinig meer bezonderlyk van gehandeld, maar, om de waarheid te zeggen, al 't geen hy 'er van zeit, is zeer onvolmaakt, en van zeer kleen gebruik. Kwintilianus alleen heeft 'er breed en nauwkeurig van geſproken. Maar zyne Leerregelen hebben maar alleen heur opzicht op de pleitbank, en men heeft 'er ook van noden voor den Predikſtoel. Behalven dat hy, onder veel goede zaken, die hy desaangaande leert, en die zo wel nu, als toen, zyn waar te nemen, verſcheide andere inmengt, die in zyn tyd goed waren, en met onze gewoonte gans niet overeenkomen, gelyk op zyn voorhoofd, op zyn hoofd, op zyn borſt, of op zyn dy te ſlaan, met de voeten te ſtampen, en diergelyke andere. Veel brave lieden, die merken, dat velen der genen, die in 't openbaar ſpreken, 't zy op den predikſtoel, 't zy voor de Pleitbank, veel grove misſlagen tegen deze konſt begaan, zagen daarom niet ongaarne, dat iemand over deze ſtoffe wilde ſchryven: en dewyl zich niemand uitbied, om die moeite op

Digitized by Google

te nemen, hebben verſcheide vrienden al over lang by my aangehouden, en houden noch dageliks by my aan, dat ik zulks ondernemen zou: maar ze hebbenme, om verſcheide redenen, tot noch toe nimmer kunnen overhalen. Maar dewyl onder dezelve twe voortreffelyke mannen zyn, wier oordeel ik meer vertrouwe als myn eigen, en die my krachtiger, als enige andere, daar toe hebben aangemoedigd, zo heb ik, om hen hier in enigſins te will te zyn, daar van dit kleen geſchritt ontworpen, om het hen ter hand te ſtellen, om te vernemen, of ze, na het zelve gelezen, en onderzocht te hebben, zullen oordelen, dat het den genen, die rakende deze ſtoffe geen beter bericht en hebben, van enige nuttigheid, en dienſt kan zyn.

II. HOOFDDEEL.

Dat na een goede Uitſpraak en geſchikt Gebaar te ſtaan, noch voor een Prediker, noch voor een Voorſpraak onbetamelyk is.

'K voorzie aanſtonds wel, dat 'er verſcheide ſlag van menſen wezen zal, die dit voornemen niet ſtaan goed te keuren, en die zeggen zullen, dat die zorge voor de ſtem en voor 't gebaar den genen, die goddelyke zaken op den Predikſtoel leeraart, en den genen,

Digitized by Google

nen, die de Gerechtigheid voor den pleitbank verdedigd, onbetamelyk is. Sommigen zullen 't doen, uit enkele koppigheid, gelyk die Kótta, van wien Cicero zeit, dat hy niet alleen gedurig verouderde woorden, maar ook een boerſe toon gebruikte, om de oudheid te beter na te apen. Anderen uit vadzigheid, want willende geen moeite doen, om zich te ſchikken naar ene loffelyke gewoonte, dieze niet en hebben, en welkers verkryging hen te veel arbeid koſten zou, zo pogenze daar van yder een afkerig te maken. Zulke waren 't, die ten tyde van Johannes Chryzoſtomus alle gebruik van Welſprekendheid in de Leerredenen afkeurden, en die hy in zyne Boeken van het Prieſterſchap wederlegd. Andere wyders uit bygeloof en grynigheid, om dat alles, 't geen de Zinnen kan vermaken, alhoewel het met nuttigheid voor de Ziel vermengd is, hen onaangenaam en verdacht is. Indien ik met gene andere, als dusdanige menſen te ſchiften hadde, ik zou me aan hunne kwade ſchról, of grynigheid niet veel laten gelegen zyn. Maar om dat 'er anderen zyn, waarlyk eerwaardige mannen, alhoewel mogelyk een weinig te ſtreng, die 'er gewetenshalven zwarigheid over maken, en, zoze menen, geheel niet buiten reden, zo is 't billyk, dat we hen horen ſpreken, en pogen voldoening te geven. Ze zeg-

Digitized by Google

gen dan voor eerst in opzicht van de Leeraren, dat het onbetamelyk is voor die genen, die God met ene zo uitnemende bediening verheerlykt heeft, en die, in de oeffening van dezelve, niet anders als op zyne heerlykheid, op het hoogachtbare van zyne verborgendheden, op het heilige van zyne bevelen, op de stichting van zyn Kerk, en op de zaligheid van zyne uitverkoren, denken moeten, zich met het vormen van hunne stem, en van de bewegingen van hun Lichaam op te houden. Dat de waarheid te willen bevestigen, en de Zielen tot het Geloof, tot de Godvruchtigheid, en tot alle Kristelyke deugden te willen bewegen, niet alleen door hunne Welsprekendheid, maar door de bekoorlykheid van de Uitspraak, en door de kracht van hun gebaar, is de Godsdienst, die geheel geestelyk is, van gevoelige en uitwendige dingen te doen afhangen, en dat men dat ambacht aan die genen, die op de tonelen, Bly- en Treurspelen vertonen, om 't volk te vermaken, en lof te behalen, geheel en al moet overlaten. Ze voegen 'er by, dat de Apostelen noit die konst beoeffenden, noch in 't werk stelden, en dat het dat middel niet en was, waar door ze zo veel Zielen tot den Heiland brachten. Waar op ik hen dit volgende te zeggen hebbe; voor eerst, dat ik niet voor hebbe enige onderrich-

tin-

tingen te geven aan die genen, die reeds al veel jaren in 't openbaar gesproken hebben; zulke hebben hunne gewoonte, 't zy goede, 't zy kwade, al gezet; isze goed, dan hebbenze onze leerregelen niet van noden; isze kwaad, 't zou hen in hunnen ouderdom te lastig vallen een beter aan te wennen. Alhoewel 'er mogelyk onder de laatsten noch wel sommigen zouden konnen gevonden worden, die, na het lezen van deze Verhandeling, enige van die gebreken, die ik daar in aan wyze, als allerlastigst voor den Toehoorder, en allerschadelykst voor den Redenaar zelf, in zich bemerken zullen, en die met weinig moeite kunnen afleren. 'K heb eniglyk voor, Jongelingen, die zich tot den Predikstoel, of tot de Pleitbank schikken, enigen dienst te doen; en die als noch geen kwade gewoonte hebbende aangenomen, in die jaren te lichter een goede verkrygen kunnen. En ik doe over dit bezonder onderwerp van de Leerregelen der Beweging, met alle oprechtigheid, dezelve betuiging, die Augustinus in zyn vierde boek van de Kristelyke Lere doet over het gans gebruik der Redekonst op den Predikstoel: Ik maak zo veel werk niet van deze dingen, dat ik zou willen, dat menfen van meerder jaren, of zelf van ene hoge ouderdom, zich daar mê bezig hielden. 'T is genoeg, dat jonge Lieden

Digitized by Google

den zich daar in oeffenen: Ze is zelf niet nodig voor alle die genen, die we in de goddelike Schriften gaarne onderwezen zagen, om der Kerke een nutte dienſt te doen; maar eniglyk voor die genen, die door al te hoge jaren, noch niet geperſt en worden, om zich met nodiger bezigheden op te houden. Wat de bedenkingen van 't geweten, waar op ze zich beroepen, aanbelangd, 'k zou oordelen, dat ze gelyk hadden, indien de Kriſtelyke Leeraren van deze bevalligheid der beweging, 't voornaamſte van hunne oeffening maakten; en dat ze, moetende zo vele Leerredenen maken over de allergewichtigſte zaken van Gods heerlykheid, en van der menſen Zaligheid, die wel waardig zyn, dat ze daar aan al hunne tyd en naarſtigheid te koſten leggen, derzelver grootſte gedeelte ſpilden in 't beoeffenen van die uitwendige dingen, die alleen op de bevalligheid heur opzicht hebben; indien zé de betuiging der Waarheid, en de bekering der Zielen daar van deden afhangen: en indienze met het vormen van hun ſtem en gebaar, geen ander oogmerk hadden, als het vermaak en de toejuiching der menſen. Zo doende, zoudenze God waarlyk grotelyks vertoornen, ze zouden de heiligheid van hunne Bediening zeer onwaardiglyk ontheiligen; ze zouden zich zelven toeſchryven, 't geen eniglyk Gods genade,

Digitized by Google

nade, en de kracht van zyn Geeſt toebehoort, en ze zouden van den Predikſtoel van Jeſus Kriſtus het toneel van hunne ydelheid maken. Maar 't zy verre, dat ik die genen, die na die heilige bediening ſtaan, iets diergelyks zou pogen in te prenten: Myn oogmerk is alleen hen zo te leren ſpreken, dat ze in plaats van hunne Toehoorderen, door een gebrekkelyke Uitſpraak, en ongeſchikt Gebaar, verdrietig te maken, hen ſtichten mogen; niet alleen door hunne redenen; maar ook, zo veel mogelyk is, door de welvoegelykheid, waar opze in hunne uitſpraak, en gebaarden letten zullen. Ik wil, datze het een en 't ander zo maken, dat daar in niets gevonden worde, 't geen met de waardigheit der bediening, dieze moeten waarnemen, met de hoogachtbaarheid der zaken, waar van ze ſpreken moeten, en met de heiligheid van de plaats, waar in ze ſpreken, niet overeen en komt; niets, dat niet zou ſtrekken, om alle heilige en godvruchtige bewegingen gaande te maken, en om hen aan te dryven, tot boetvaardigheid, tot liefde, en tot alle goede werken. Wat kwaads doch wetenze daar in te vinden? Om dat, zeggenze, iemand, die zyn Uitſpraak en Gebaar den Toehoorderen poogt welgevallig te maken, zich ophout, met hunne Zinnen te ſtrelen, in plaats van ernſtiglyk te bedenken, hoe hy hun verſtand beſt

Digitized by Google

beſt onderrichten, en hun gemoed beſt ſtichten zal. Waarlyk het ſtreelt hunne Zinnen. Maar wanneer dat geſtreel word aangelegd tot Gods eer, en tot bekering hunner Zielen; dat ze daarom te liever horen, en 't goede, dat hen gezegd word, te beter onthouden, zo is het ongetwyfeld, onzondig, heilig, en zeer nut. Indien men 't daarom, om dat het de Zinnen vermaakt, moeſt verbieden, zo moeſt om dezelve reden 't gebruik der Zangkonſt in de Kerk verboden worden. Die nochtans van 't oud Verbond bediende zich daar van zeer loffelyk, om die liefelyke gezangen van Iſraël, en die wonderbare liederen van Sion op te zingen, die hunne vyanden, ten tyde van hunne Gevangenis, uit hunne monden zo garen horen wilden. Die van het Nieuwe bedient 'er zich ook van met grote ſtichting en voordeel, om Gods lof in hunne Vergaderingen uit te galmen. De Apoſtelen, zeggenze verder, hebben alle die dingen niet waargenomen, noch daar door de Zielen tot Jeſus Kriſtus gebracht; Maar voor eerſt, wie heeft hen gezeid, wat uitſpraak die heilige menſen hadden, en hoedanig hun gebaar was onder 't prediken? Voorwaar, als Kriſtus, Jakobus en Johannes Boanerges, dat is, Zonen des donders, noemt, zo mag men immers met recht daar uit beſluiten, datze, wanneerze 't Euangeli predikten, wan-

wanneerze vermaanden tot Godvruchtigheid, wanneerze tegen de dwaling, tegen 't bygeloof, tegen de Afgoderi, en tegen de zonde ſpraken, 't zelve niet deden met een zwakke en flauwe ſtem, maar met alle heftigheid en vierigheid, die by zodanige onderwerpen paſten. En wanneer de heilige Paulus zyne Vermaningen met zo veel tranen deed, is 't niet te geloven, dat hyze met een koel gebaar, en flauwe ſtem heeft uitgeſproken. 'K beken wel, datze zulks, niet deden, om datze zich in deze Konſt geoeffend hadden; maar ze hadden zich ook niet geoeffend in de andere delen van de Redekonſt, noch in de Letterkonſt, noch in de Bewyskonſt. En zou men daarom 't gebruik van die Konſten, die anders zo nut zyn, verbieden moeten? Ze namen geen zekere ordre, die hen van hunne Leermeeſters was aangewezen, in hunne Leerredenen waar, moet men daarom die geenen, die heden waargenomen werd, geheel en al verwerpen? Ze hadden zich niet geoeffend in enige Hoge Scholen, ze waren niet onderwezen van Leermeeſters, die de menſelyke Wetenſchappen leeraren; moet men daarom 't gebruik van Hoge Scholen, en Leermeeſters veroordelen, om dat zy 't niet van noden hadden? ze ſchreven hunne Leerredenen niet, noch leerdenze van buiten, maar ſpraken, naar dat de heilige Geeſt hen

Digitized by Google

hen inblies: Moet men daarom die genen verſmaden, die de hunne ſchryven en van buiten leren? Ze bezigden alle die middelen niet, om datze dezelve niet van noden hadden? Ze hadden noch Konſten, noch Ordre, noch Hoge Scholen, noch Leermeeſters, noch Oeffening; maar de overvloed van den Geeſt, dieze ontfingen, wanneerze met dezelve van den Hemel overſtord wierden, en de onmiddelyke inblazing, die hen van boven gegeven wierd, zo dikwils, als ze moeſten leeraren, verſtrekte hen teffens voor Konſt, voor Ordre, voor Hoge School, voor Leermeeſter, en voor Oeffening. Ze hadden daar-en-boven de gaaf van wonderwerken, waar mede zy de waarheid van hunne Prediking verzegelden, en overkrachtig betuigden. Zo ſtaat het niet met ons, die van die ingeſtorte krachten, noch van die wonderwerkende gaven niet voorzien en zyn. Gevolgelyk kan men van die buitengewonelyke Leeraren geen beſluit maken voor die genen, die heden langs een gewonelyke weg tot den Predikdienſt gevorderd worden. Die genen, die over deze konſt van Uitſpraak en Gebaar by zich zelven bezwaard zyn, zeggen wyders, dat men die oeffening moet overlaten aan de genen, die Bly- en Treurſpelen vertonen op de Schouwburgen, en die geen ander oogmerk hebben, als 't volk te vermaken.

Digitized by Google

ken. Daar teegen heb ik te zeggen, dat men ze hen geenſins ooverlaaten moet, om datze 'er een zeer kwaad gebruik van maken. Maar indien die dienaaren der oopenbaare Vermaakelykheeden, die bevalligheden van Uitſpraak en Gebaar misbruiken, bedienende zich daar van op 't Tooneel toe eene ydele verluſtiging, en om lichtveerdige menſen oover verzierde en gewaande onderwerpen te beweegen; zo moeten de Dienaaren van Jezus Kriſtus daar een godvruchtig gebruik van maaken, en dezelve in de Kerk doen dienen, om de geloovigen te ſtichten, en om hunne herten oover de waarachtige en heilzaame onderwerpen, die hen voorgeſteld worden, gaande te maaken, en ze moeten daar oover niet meer bezwaard zyn, als ofze 't Goud van Egipte beezigden tot verſiering van den Tabernakel. Zyn 'er, die die genaade-gaaven Gods misbruiken, zo moet men dat misbruik afkeuren, maar daarom het wettig gebruik niet verwerpen. Dit is 'er een van, en die geenſins te verſmaaden is. want indien iemant, of van Natuur, of door eenig wonderwerk, met eene zeer ſchoone Uitſpraak, en met een zeer aangenaam Gebaar begaafd was, zo zou ik die geenen, die hier oover zoo bekommerd zyn, zeer gaarne vraagen willen, of ze niet gelooven zouden, dat zulks een bezondere gunſt was, die hy van God ontfangen

Digitized by Google

hadde, en of ze den zelven niet gaarne zouden willen hooren? Ze zullen buiten twyfel daar jaa op zeggen. Waarom keuren ze 't dan kwaad, dat iemand, die die bevalligheeden, noch van Natuur, noch door eenig Wonderwerk bezit, en die hy door konst, door vlyt, en oeffening verkrygen kan, daar naa staat, en alle moogelyke naarstigheid bybrengt. Zie daar 't geen we ten aanzien van de Predikers te zeggen hadden.

Wat de Voorspraaken aanbelangt, men maakt ten aanzien van dezelve deeze zwaarigheid: Dat naamentlyk God hen tot bedieninge der Gerechtigheid niet geroepen heeft, om de Richters door de welluidende klank van hunne stemmen, waar 't moogelyk, te betooveren, en om hen door de schoonheid en bevalligheid van hun Gebaar te verblinden, 't welk zoo veel is, als of men hen wilde misleiden; om hen te onderrichten van de waarheid door een leevendig vertoog van die dingen, waar oover ze moeten vonnissen, en van de Rechtvaardigheid der zaaken, dieze voor hen bepleiten, door duidelyke en welgegronde Redenen, door vastgestelde Wetten, en door Gewysden, die in diergelyke gevallen voorheen gegeeven wierden. In der daad, indien de Gerechtigheid, naar de aanmerking van Aristoteles, bedient wierd, zo 't behoord, men zou van de zaaken, zoo alsze waarlyk leg-

Digitized by Google

leggen, oordeelen, en al dat uitwendige, 't geen men 'er nu toegebruikt, zou te eenemaal onnoodig zyn. Indien men ook altyd te pleiten had voor zoodaanige Rechters, als 'er in de oude Areopagus te Atheenen zaten, dat is te zeggen, voor Rechters, die, neevens eene onbeſprooke Vroomheid, alle noodzaakelyke bekwaamheid hadden, die met alle aandachtigheid luiſterden naa alles, dat hen van de Voorſpraaken wierd voorgedraagen, die niet anders, als eeniglyk de Gerechtigheid voor oogen hadden, en van welken men kon verzekerd weezen, dat ze niet naar drift en gunſt oordeelden; dan had men waarlyk met die zorge voor de Uitſpraak en 't Gebaar geen niet te doen, alzoo weinig, als met Inſcidingen, Beſluitingen, Hertſtochten, en andere verſierſelen van de Reedekonſt. Dan waar 't genoeg, indien de waarheid der zaaken, waar oover ze moeten vonniſſen, hen duidelyk wierd aangeweezen, indien men de rechtvaardigheid van zyn Zaak door de reedenen, door de werken, en door de voorgaande Gewyſdens, goed maakte, en indien men alles, wat party daar toegen weet in te brengen, klaar en bondig beäntwoorde. Maar gelyk men meenigmaal te ſchiften heeft met Rechters, in welke alle de voorgemelde hoedanigheeden niet gevonden worden, en die meêrlyk

kunnen zyn, zonder echter alle verſtand te hebben en alle aandachtigheit toe te brengen, die men wenſchen zou, en gelykze meenigmaal door aandrang en ingeeving van partyën zoodaanig vooringenoomen zyn, dat ze by 't vellen van het vonnis, vooröordeelen en neigingen meedebrengen, die met de Waarheid en Gerechtigheid ſtrydig zyn: daaröm is 't hoognoodig, dat men, om hen te onderrichten, en uit den dut te helpen, in 't bezonder daar op toe legge, om hen aandachtig te maaken. Daar toe zyn de Uitſpraak en 't Gebaar, die met de Redeneering ooveréenkoomen, van zeer groot gebruik. Want wanneer de Zaaken, waar oover ze moeten vonniſſen, hen met die bevalligheid, die naadruk, en dien ernſt worden voorgeſteld, zoo wordenze, zelf in weerwil, daar door geraakt, en ze ſchamen zich den geenen, te veröordeelen, die ze zoo zonneklaar zien het recht aan zyne zyde te hebben. By gebrek daar van word de allerrechtvaardigſte zaak des waerelds lichtelyk verlooren, gelyk die van Rutilius, van welke Cicero in zyne eerſte Saamenſpraak van den Reedenaar zegt, datze bepleit wierd ten deele door Rutilius zelfs, ten deele door zynen bloedverwant Kótta, en ten deele door Mucius, maar zeer eenvoudig, en zonder eenige ontſteltenis, min noch meer, als ofze in

't ge-

Digitized by Google

't gewaand Gemeenebeſt van Plaato zou geoordeeld worden; men gebruikte noch verzuchtingen, noch uitroepingen, noch gekerm, noch beklag, noch ootmoedig verzoek van het gemeen gezag, noch ſmeęking van 't volk, zelf niemand ſtampte met zynen voet teegen de aarde: Daar van daan, dat de zaak, die zoo flaauwelyk verdeedigd wierd, voor hem wierd verlooren; daar hy, indienze Kraſſus bepleit had met dien zwier, met welke hy gewoon was andere zaaken te bepleiten, gewiſſelyk zou hebben boovengedreeven. En alhoewel Rutilius in dat geval eene groote ſtantvaſtigheid des gemoeds, en een wonderbaar vertrouwen op zyne onſchuld, betoonde, ik oordeel echter, dat men 't zelve niet tot zyn lof naa moet duiden. Want hebbende zich in die geleegenheid al te zeer op zyn Stoïſyns gedraagen, en niet willen gebruiken die middelen, waar van hy zich met recht bedienen mocht, noch zich willen laaten verdeedigen met die vuurigheid en yver, die zyn zaak verdiende, wierd hy in ballingſchap verzonden, en daar door 't Gemeenebeſt van zyne teegenwoordigheid, van zyne goede Voorbeelden, van zyn raad en van zyn dienſt beroofd. Maar moogelyk wilde hy zich daarom liefſt zoo draagen, om dat hy verkoor te vertrekken naa een geweſt, daar hy bemind en gezien was,

Digitized by Google

als langer te Roome ter beſcheidenheid van Sylla te ſtaan, en te leeven onder die wanordre, die hy in de Regeering zag. Weederom gelyk een bevallige beweeging en goede Uitſpraak dienſtig zyn, om de Rechters aandachtiger te maaken, zoo ſtrekkenze niet minder daar toe; om te doen gelooven, dat de Reedenaar de oprechte en zuivere waarheid ſpreekt. Want zy zyn 't, naar 't zeggen van Kornifiſius, die te kennen geeven, dat men ſpreekt uit den grond des herten. Daar in teegendeel die geenen, den welken het een en 't ander feilt, zelf niet ſchynen oovertuigd te zyn, van 't geenze zeggen, om dat in hen geene ontſteltenis beſpeurd en word. Daarom zeide Cicero teegen eenen Reedenaar van zynen tyd, die vry koeltjes gepleit hadde: *Indien, 't geen gy zegt, niet vals en was, zond gy op elk een wyze pleiten? Waar was de drovefheid en vuurigheid? Men heeft noch in uw gemoed, noch in uw lichaam eenige ontſteltenis beſpeurd. 't is 'er zo verre van daan, gy onze herſtochten zond gaande gemaakt hebben, dat we ons op die plaats zelfs nauwelyks van ſlaapen onthouden konden.* Wanneer dan een Pleiter zich oeffent, om met eene aangenaame zwier en ſtem voor zyne Rechters te ſpreeken, geſchied zulks niet, om hen met woorden te ſtreelen, of door zyn Uitſpraak en Gebaar op zyn zyde

te

Digitized by Google

te trekken; 't Is in teegendeel, om hen te beeter te verplichten, te doen, 't geenze uit kracht van hunne bediening ſchuldig zyn: 't is om te beletten, datze niet in ſlaap en vallen, en dat hunne gedachten niet elders verſtrooid en worden; 't is om hen te verplichten tot naauwkeurige achtgeeving, wat van de de waarheid en gerechtigheid is, die men hen voor oogen ſtelt; 't is om hen te bereiden, tot een oordeelluiting, die naar de wetten, en naar de billykheid is. 'T is eindelyk, indien 'er moogelyk al geene andere reeden was, om de zaaken zoo te zeggen, gelyk de Natuur en Reeden wil, datze gezegd worden, waar in niet anders, als iet dat pryswaardig is, gevonden word. Ik voeg 'er ten laatſten noch deeze reeden by, die my zeer gewichtig toeſchynt, dat, indien eerlyke Lieden in rechtvaardige zaken van die werktuigen der oovertreeding afzaagen, andere 't zelve niet zouden doen in kwaade zaaken, en door dat middel de ooverhand bekoomen; en dat immers reedelyk is, dat de goede zaaken ten minſten met gelyke waapenen teegen de kwaade ſtryden. 'T zelve zeg ik van de Predikers, en paſſe daar op in 't bezonder, 't geen Auguſtinus in zyn vierde Boek van de Kriſtelyke Leere in 't algemeen van de geheele Kriſtelyke Welſprekendheid zeit: *Naademaal men door het*

middel van de Reedeneerkonſt beide waare en valſe zaaken doet gelooven, wie zal dan derven ſtaande houden, dat de waarheid teegen de leugen ongewaapend weezen moet, in de Perſoon der geenen, die dezelve verdeedigen? Min noch meer, als of 't behoorde, dat die geenen, die een leugen willen doen gelooven, wel weeten mochten, hoe dat men de geneegenheid en aandacht der toehooderen door eene Inleiding moet winnen, en dat de andere van die konſt geen kennis hadden; Dat deeze van eene onrechtvaardige zaak beknopt en waarſchynelyk ſpraaken, en dat de andere zoo voor de waarheid pleiten, dat hun verdrietig verhaal te weeg bracht; dat men 't niet anders, als bezwaarlik hooren, en eindelyk voor ongeloofbaar houden zou: Dat deeze de waarheid met valſe bewysreedenen beſtryden, en hunne valsheid beveſtigen, en dat andere de waarheid niet verdeedigen, en de leugen niet konnen weederleggen: Dat deeze zoo groot een vermoogen op 't gemoed der geenen, die hen hooren, verkrygen, en luſt hebben om hen te miſleiden, datze hen verwonderd, bedroefd, verheugd maaken, datze hen aanhitſen, en keeren en wenden naar hun welgevallen, en dat de anderen, die voor de waarheid ſtryden, koel, flaauw, en zonder eenige yver blyven. Wie zal zoo dwaas zyn om tot zoo buitenſpoorige gedachte te vervallen? Naadien dan de Welſpreekendheid, die zoo groot een ver-

Digitized by Google

vermoogen heeft, om valſe en waare zaaken te doen gelooven, voor allen die'er zich van bedienen willen, oopen ſtaat, waarom zullen eerlyke Lieden niet poogen dezelve te verkrygen tot verdeediging van de waarheid? Voorneementlyk dewyl de boozen zich daar van wel bedienen willen, om de ongerechtigheid te verdeedigen, de dwaaling ſtaande te houden, en hunne kwaade zaaken te doen booven dryven.

Anderen verwerpen deeze konſt, als gelooovende, datze oovertollig is; om dat, zeggenze, de Natuur iemand, die in het oopenbaar ſpreekt, genoegſaam leert hoe dat hy moet uitſpreeken, en zyn Gebaar ſchikken. Dat is, gelyk als ofze zeiden, dat, God aan de aarde gegeeven hebbende kracht om brood tot 's menſen voetſel, en wyn tot verkwikking van zyn hert voort te brengen, zy dat genoegſaam van zich zelve voort zal brengen, en dat de Landbouw daaröm onnut is; dat het, dewyl de mens eene reedelyke Natuur heeft, oovertollig is, dat de konſt, om wel te reedeneeren, hem geleeraard worde; dat zyn Schepper hem gemaakt hebbende, om in Maatſchappy te leeven, en begiftigd met hoedaanigheeden, die daar toe noodig zyn, hy zich noch met de Zeedekunde, noch met de Huishoukunde, noch met de Staatkunde heeft te bemoeijen; dat God hem 't gebruik der Spraak

Digitized by Google

gegeeven hebbende, hy niet van nooden heeft daar op toe te leggen, om zich in zuivere taal uit te drukken, noch te spreeken op eene wys, die anderen oovertreeden kan. Voorwaar, ze zouden daar gelyk in hebben, indien alle Landen even vruchtbaar waaren, en indien die, die niet bebouwd en zyn, zoo goede vruchten en in zoo grooten oovervloed voortbrachten, als die, waar aan de meeste arbeid word te koft gelegd; indien de Natuur in alle menschen volmaakt, en zonder eenige gebreeken was; indienze allen even verstandig redeneerden, zelfzonder de Leerreegelen daar van te kennen, indien ze zich in alle soorten van maatschappyën even wel droegen, indienze allen, zelf zonder eenige konst, zuiver en oovertuigelyk spraaken. Maar zeeker daar ontbreekt niet weinig aan. Want wat de Landen aanbelangt, veelen zyn 'er, die te eenemaal onvruchtbaar zyn, en eenige, die wel sommige vruchten, maar bitterre en wilde voortbrengen, en de beste moeten met veel arbeid en zorg naar de reegelen der Landbouw gebouwd worden. En wat de menschen aangaat, ze redeneeren wel allen eenigermaaten, als zynde begaafd met reeden en verstand, maar ze redeneeren allen niet, zo als 't behoord; daarom moet de konst de natuur te hulp koomen, om die geenen te leeren

en

Digitized by Google

en wel te redeneeren, die 't van zich zelven niet konnen doen, en om die geenen te voltooijen, die 't wel konnen, maar niet anders, als onvolmaakt. Ze leeven wel allen in eene algemeene Maatschappy, als zynde gezellige Schepselen, maar ze draagen zich meenigmaal zeer kwaalik in die bezondere Maatschappy, in welke God hen gesteld heeft. Daarom zyn de lessen der Zeedekunde hen ten hoogsten nut en noodig. Ze hebben wel allen het gebruik der Spraak, maar meest al zyn ze onkundig, om 'er zich van te bedienen ter overtuiging van de geenen, die hen hooren; en ze hebben, op datze zich zuiver, bevallig en krachtig zouden uitdrukken, door de lessen der Letter-, en Reedenkonst onderricht te worden. 'T is met de Beweeging eeveneens gelegen. Yder heeft zyne bezondere, naar zyne eigene natuur, of naar dat de Voorbeelden van anderen hem tot naavolging aanporren. Maar sommigen hebben eene Uitspraak en Gebaar, die oog en oor veel beeter vergenoegen, en de Hertstochten veel lichter beweegen kunnen, als anderen. Daar van daan, dat de Ouden letten op die geenen, die in dat stuk allermeest uitstaaken, en verneemende, datze daarom veel liever gehoord wierden, en veel krachtiger overtuigden, als de anderen, zo sloegenze gaade, wat hen in die zaa-

Digitized by Google

zaaken, booven andere bekoorlik en bevallig ſtont; en naa datze de Reeden van die groote vrucht van hunne beweeging wel begreepen hadden, hebbenze daar leerreegelen van opgeſteld, dieze aan hunne tydgenooten, en aan alle naakomelingen voor leſſen gaaven. 'T zyn dezelve, die ik voorneeme te geeven, aan die geenen die in 't oopenbaar ſpreeken, poogende aldus te voltooijen, 't geen de Natuur maar ſlechs in 't ruuwe heeft afgeſchetſt, en hen door onderrichting te leeren doen, 't geenze anders niet zouden doen, als by geval; naar de maat te doen, 't geenze anders gebrekkelyk, of oovermaatig zouden doen; verſcheidentlyk te doen in bezondere voorvallen, 't geenze anders onverſchilliglyk zouden doen in alle geleegenheeden, met een woord, altyd ter ſneede te doen, 't geenze dikwyls te onpas doen zouden, indienze door deeze konſt niet beſtierd en wierden. 'T was voorneementlyk door de betrachting, en door de oeffening van zoodaanige Leerreegelen, dat Demoſthenes en Cicero, dat ooverwondaar vermoogen om te ooverreeden, verkregen hebben, die hen, zonder teegenzeggen, voor de twee grootſte Reedenaaren, die immer onder de Grieken en Romeinen waaren, door doet gaan. Want de twee eerſte reizen, dat Demoſthenes, met zyne eenvoudige natuurelyke ſtem, en zonder eeni-

Digitized by Google

eenigen reegel waar te neemen, te Atheene pleite, wierd hy, om de kennelyke gebreeken van zyn Uitſpraak uitgelachhen; maar naa dat hy zich onder zyne Meeſters geoeffend had, wierd hy met eene algemeene toejuiching aangehoord. En 't geen doet zien, dat het de beweeging was, het geen die verwondering voorneementlyk veroorzaakte, is, dat Eſchines, hebbende de Reedenvoering, die die groote Reedenaar teegen hem gedaan hadde, by de inwoonders van Rhodus opgezeit, en ziende, datze allen daar oover verwonderd waaren, zeide hy: hoe zoud gy 'er u dan oover verwonderd hebben, indien gy hem zelf gehoord had? Ook Cicero, wanneer hy zich eerſt begaf om te Roome te pleiten, wierd wel gehouden voor een zeer verſtandig man; maar zyne Uitſpraak mishaagde, om dat hy noch reegel, noch maat waarnam, en om dat hy een zeer bitſe, en onbeſchaafde ſtem hadde. Maar wanneer hy dat gebrek verbeeterd had, en dat hy, met hulp van zyn Meeſters, zyne Uitſpraak alle wenſelyke volmaaktheid had bygezet, wierd hy met gemeene toeſtemming booven de allervermaardſte Reedenaaren van zyn tyd geſteld, en zeegepraalde van dien tyd aan in de Vergaaderingen, verkrygende meeſt altyd alles, wat hy wilde. Wie zal nu noch naa dat alles derven zeggen, dat de leer-

ree-

Digitized by Google

reegelen onnut zyn? En zal de gantſe waereld niet bekennen moeten, dat men geen vlyt moet ſpaaren, om dezelve te kennen, en waar te neemen?

III. HOOFDDEEL.

Berichten aangaande de Uitſpraak en 't Gebaar, voor jonge lieden, die tvelleggen, om zich door oeffening bekwaam te maaken, om wel in 't openbaar te ſpreeken.

GElyk ik deeze korte Verhandeling voornaamentlyk heb opgeſtield voor jongelingen, die zich of tot den Predikſtoel, of tot den Pleitbank oovergeeven, en nu heb aangetoond, van hoe groot een gewicht deeze konſt is, zoo vind ik me gedrongen, om hen deeze twee berichten, waar aan hen, maar myn oordeel, veel geleegen is, aan de hand te geeven. Eerſtelyk, datze dezelve al vroeg betrachten, en zoo ras poogen te oeffenen, als moogelyk is, om niet te vervallen tot die gebreeken en misſlaagen, die daar in misſpreezen worden. Want het is licht, zich in 't begin, wanneerze noch geen kwaade plooi gezet en hebben, zich daar voor te hoeden; maar wanneer het in gewoonte veranderd, en door een lang gebruik bekrachtigd is, dan is het zeer be-

Digitized by Google

bezwaarlyk, op dat ik niet zegge, onmoogelyk, dezelve te verboeteren. Men moet dit dan doen in zyne jonkheid, als wanneer de natuur allerbuigzaamst is, om de indrukzels, die men aan haar geeven wil, te ontfangen, en geen hooger jaaren afwachten, wanneerze onbuigzaamer weezen zal, en wanneer men de misslaagen, waar in men gevallen is, wel kennen zal, maar dan misschien, wanneer het op derzelver verbeetering te denken, veel te laat zal zyn. Ik moet u by deeze geleegendheid zeggen, dat ik voornaame mannen gezien hebbe, die der leerreegelen van deeze konst te laat kundig geworden, zich uitermaaten beklaagden, datze dezelve niet geleerd en hadden, wanneerze van die jaaren waaren, om 't voordeel meê te konnen doen; en, onder anderen, eenen, die groote natuurlyke bekwaamheeden hadde, om in 't openbaar te spreeken; maar die nimmer in zyn Uitspraak, of Gebaar eenigen leerreegel had waargenoomen: en die door 't bericht van iemand van zyn vrienden, die hem die konst leeraarde, ten laatsten zyne gebreeken wel bespeurde; maar derzelver verbeetering niet dorst onderneemen, als niet geloovende, dat hyze ooit of ooit te booven koomen zou. En waarlyk hy had gelyk, want het zou hem, om zyne natuurlyke driftigheid nimmermeer gelukt hebben:

en

en de Leerreegelen, waar aan hy zich zou hebben willen verbinden, zouden hem een belemmering veroorzaakt hebben, die hem in de weeg geweeft zou zyn, en dat geen benoomen, waar in hy allermeeſt uitmunte, te weeten eene vrymoedigheid, en wonderbaare onbelemmerdheid en gladheid in zyn ſpraak. Het ander bericht beſtaat hier in, dat naademaal jonge lieden uit eigen aart geneegen zyn tot naavolging, en wel voornaamentlyk van die Perſoonen, waar onderze geoeffend worden, en van welke ze een groot gevoelen hebben, te weeten, van hunne Vaaders en Leermeeſters, zoo hebbenze wel toe te zien, dat ze hen niet naavolgen in die dingen, waar in ze zich teegen de Konſt, en teegen de Reeden vergrypen, en datze, naar de Leerreegelen van deze Konſt, de Uitſpraak en het Gebaar van die menſen, zoo wel als van anderen naauwkeurig onderzoeken, min noch meer als ze in 't zeedelyke, hunne pryswaardige van hunne berispelyke bedryven, naar Gods woord, en naar de Leerreegelen der Zeedekunde onderſcheiden moeten, om de kwaade te myden, en de goede naa te volgen. Ik zeg, datze daar omtrent wel hebben toe te zien, om dat de kinderen meenigmaal hunne Ouders alzoo wel, en eerder in 't kwaade, als in 't goede naavolgen. Zulks bleek in den jongen Alkibia-

biades, die daar in zynen Vader nabootſte, dat hy een dikke tong hadde, dat hy zyn hoofd eveneens omdraaide, en dat hy zynen zachten tret na-aapte, ſleepende met zynen tabberd langs de ſtraat, gelyk hem van Archippus, eenen der Dichteren van zynen tyd, verweeten wierd. Zoo ook de Leerlingen, gelykze veel eerbiedigheid en achting voor hunne Leermeeſters hebben, volgen hunne gebreeken, alzoo wel, als hunne bekwaamheden naa. Zoo leezenwe, dat de Leerlingen van Plaato zyn dikke Schouders, en die van Ariſtoteles zyne Stameling nabootſten. Zoo volgde Alekzander de Groote zynen beſtierder Leonidas daar in naa, dat hy uitermaaten driftig ging, 't geen hy ook nooit heeft kunnen naalaaten. En indien 'er in eene hooge School een Opperleermeeſter is, die eenig gebrek heeft, gelyk als van diep uit de keel, of door den neus, of ſommige letteren en woorden niet wel uit te ſpreeken, zoo zultge doorgaans zien, dat de leerlingen, die zich onder hem oeffenen, door navolging dezelve gebreeken hebben, om datze zich denzelven, als een voorbeeld beide van goede en kwaade dingen zonder onderſcheid hebben voorgeſteld. 'K zeg het zelve van het navolgen van andere groote mannen, waar onder men 'er vind, die nevens veele bekwaamheden, ook merkelyke gebree-

Digitized by Google

ken hebben, gelyk, by voorbeeld, de Voorzitter Brisson was, van wien du Vair verhaalt, dat hy wel zeer geleerd was, en treffelyke hoedanigheden voor de Welspreekendheid hadde; maar dat zyne Beweeging zeer ongevallig was, dat hy altoos eene zelve gestaltenis des Lichaams behield, den hals min of meêr gedraaid, en de oogen om hoog geslaagen, 't geen hy, naa sommigen zeggen willen, deed uit vrees, dat hy door het gezicht afgetrokken, en in zyne geheuchenis verward zou worden. 'T is zeer goed, dat men de bekwaamheden van die groote mannen, naar vermoogen, navolgt; maar wat de gebreeken, die onder hunne goede hoedanigheden vermengd bevonden worden, aanbelangt, men moetze zorgvuldig myden, om ten aanzien van hunne Beweeging, niet te doen, 't geen de slechte navolgers van Seneka, ten aanzien van zyne Uitspraak deeden. Voorwaar hy was een groot persoonaadje, en een uitsteekend verstand, en daarom poogden de Jongelingen van zyn tyd niet zonder reeden hem gelyk te weezen. Maar, gelyk Kwintilianus zegt, hy had zeer veel bevallige gebreeken, en die gebreeken waren 't voornamentlyk, dieze wilden nabootsen, om dat zulks hen minder moeite was; en zeggende, datze spraaken, eveneens als hy, zoo hebben ze

Digitized by Google

ze hem niet gepreezen, maar onteerd. Men vind'er ook hedendaags noch veelen, niet alleen onder de jonge lieden, maar ook onder die geenen, die reeds hooger jaaren hebben, die dezelve misslag begaan, waanende, dat de gebreeken van hun styl door zoo groot een voorbeeld genoegsaam gewettigd worden. Maar men moet zich in dit geval, gelyk in alle andere zaaken, naar de reeden, en niet naar het voorbeeld schikken.

IV. HOOFDDEEL.

Van de Uitspraak, en eerstelyk, wat men doen moet, om lichtelyk, en zonder moeite gehoord te worden.

DEgeene allereerst in deze Verhandeling overweegen zullen, is de Uitspraak, als betreffende de voldoening van 't gehoor, die de *zin van de onderwyzing* geheeten word; dat is te zeggen, die, door welke de beschouwingen van alle wetenschappen en de Leerreegelen van alle konsten in het verstand inglyden. Ik zeg dan, dat het eerste, waar over iemand, die onderneemd in 't openbaar te spreeken, moet bedacht zyn, is dat hy lichtelyk en zonder moeite verstaan kan worden. Want indien hy niet verstaan kan worden,

Digitized by Google

ſpreekt hy te vergeefs; en geſchied zulks niet anders, als met moeite, zoo worden daar uit twee zwarigheden gebooren. De eerſte, dat men ongaarne hoort, 't geen men niet anders als met moeite hoort. Ook kan 't niet anders als met verdriet gehoort worden, daar men al te veel aandachtigheid toe moet brengen: behalven dat de Toehoorder, die zyn aandacht wel voor een korte tyd in wil ſpannen, ten laatſten evenwel vermoeid worden, en een weerzin krygen zou, indien die afgedwonge aandachtigheid noch langer duuren moeſt. De tweede, dat, terwyl het oor naarſtig toeluiſterd, om de woorden aan te hooren, 't verſtand met veel minder Aandacht op de zaak, waar op men echter voornamentlyk heeft acht te geeven, letten kan. Om die ongeleegentheden te myden, is 't noodig, dat men een klaare en doordringende ſtem hebbe; is ze juiſt niet zoo zwaar, als die van dien Trachallus, van wien Kwintiliaan verhaald, dat de vier Gerichtskamers op het Juliaanſe Raadhuis, om recht te doen vergaaderd zynde, hy niet alleen van de eerſte, waar in hy pleite, maar van alle vier, gehoord, verſtaan, en gepreezen wierd; ten minſten zoo, datze de plaats, waar in hy ſpreekt, genoegſaam vervullen kan. Want, gelyk Auguſtinus zeer wel heeft aangemerkt, de maat van de ſtem moet naar

de

Digitized by Google

de uitgeſtrektheid van de Gehoorplaats geſchikt worden. Maar ſommigen hebben dusdaanig een ſtem van natuur; anderen, ten deele van natuur, ten deele verkreegen door konſt en oeffening; andere wederom hebbenze geheel niet, en kunnenze ook niet verkrygen. Heeft iemand die gaaf by uitſteekendheid van natuur, voorwaar, hy heeft, de welſpreekendheid aangaande, veel voor uit, en hy moetze zorgvuldig voortzetten en onderhouden; is hy 'er in tegendeel, of door een kwade geſtaltenis van zyne ſpreekleeden, namentlyk zyn tong, zyn keel, zyn borſt, of long, geheelik van beroofd, of heeft hy een kennelike ſtameling in zyn uitſpraak, zoo kan ik hem geen andere raad geeven, als de Rederyker Apollonius gaf aan die geenen, die by hem kwamen, om die konſt te leeren, en die hy vond van die natuurelike hoedanigheden, die daar toe volſtrektelyk noodig waren, onvoorzien te zyn; datze namentlik iets anders hadden by de hand te vatten, liever, als datze hardnekkig blyven zouden by eene oeffening, die nimmer by hen een goeden uitſlag hebben zou, en zich zelven een groot geweld aan doen, tot geen gering nadeel van de gezondheid, die, naa de Zaligheid, het hoogſte goed is, dat men te bewaren hebbe. Heeft hy echter, alhoewel die hoedanigheid hem ontbreekt, alle andere

Digitized by Google

deelen, die tot die Konst vereist worden, zoo zoude ik hem raaden, dat hy, om zyn talent te doen gelden, deed als Izookrates, die dat zelve gebrek hadde, en in al het overige uitsteekend was. *Ik merkte*, zegt hy in eene van zyne Redenvoeringen, *dat myn natuur veel te zwak was, om de gemeene zaaken naar behooren te behandelen; en wat de Redenvoeringen aanbelangt, dat ik de zaaken, naar haare kracht, wel kon begrypen, beter als andere, die stóffen, datze ze zeer wel verstaan, maar dat ik van dezelve in eene groote vergadering niet spreeken kon. Want die twee dingen, die veel vermogen onder ons, de stem en de Vrymoedigheid, ontbreeken my zoo zeer, als iemand van myne medeburgers, en die dezelve niet en hebben, worden niet geacht. 'K verloor echter de moed niet, noch ik kon besluiten onbekend, en buiten achting te leven: maar onvoorzien van die hoedanigheden, die tot behandeling van de gemeene zaaken noodig zyn, gaf ik me over tot de oeffening van wysheid, en om die dingen, die ik begreep, te schryven; niet over onderwerpen van kleen belang; of over burgerlyke verhandeling; maar over den staat van Griekenland, en over de zaaken, van welke 't Gemeenebest met Koningen te schiften hadde.* In zulk een geval zou ik begeeren, dat hy deed, gelyk die Redenaar, en dat hy, kunnende de bevalligheden van Uitspraak en

Ge-

Digitized by Google

Gebaar aan zyne Redenvoeringen niet geven, daar op uit ware, om dat gebrek, door Leenspreuken, die op 't geluid betrekking hebben, door wellluidendheid, en aangenaame stemvallingen van zyne Volzinnen, goed te maaken. Zulks dat zyne redenvoeringen, gelyk die van Izookrates, door zich zelven bevallig zyn, al is het, dat ze zonder veel konst en nauwkeurigheid geleezen worden. Indien iemand eenigiyk een flauwe stem heeft, zoo moet hy aan het vermoogen, om in 't openbaar te kunnen spreeken, niet wanhoopen, maar alles doen, wat hem mogelyk is, om ze te versterken, en bekwaam te maaken. Zoo deed Demosthenes. Plutarchus verhaald in zyn leven, dat hy van natuur zwak van stem, belemmerd van spraak, en kort van adem was, en dat hy, hebbende, des niettegenstaande, tweemaal ondernoomen, om in het openbaar te spreeken, telkens wierd uitgejouwd. Hy voegt'er by, dat hy, door dien kwaden uitslag mismoedig, zich daar over aan Saatirus beklaagde, dat hy meerder vlyt aanwendende, als eenig ander Redenaar, zich zelve nochtans niet in de gunst van 't volk kon brengen: Saatirus antwoorde, dat hy daar over niet moest bekommerd zyn, en dat hy dat gebrek spoediglyk zou te boven komen: Daar op deed hy hem eenige vaerfen van Eu-

Digitized by Google

ripides of Soofokles opzeggen, 't geen hy met ſoobere bevalligheid deed: welke Saatirus, naa hem herhaalende, met zoodanig eene bekoorlikheid uitſprak, voegende by zyn uitſpraak, een ſtemvalling en gebaar, dat Demoſthenes zelf die vaerſen beeter keurde, en begon te merken, waar 't hem ſcheelde. Eunomus en Andronickus, twee groote Leermeeſters, gaven hem het zelve bericht, en tevens dezelve aanmoediging, zulks dat hy aanſtonds die konſt van Uitſpraak en Gebaar begon te oeffenen, met eene wonderbare geduurigheid en yver. Hoor dan eens, wat hy deed: Eerſtelyk, deed hy zich een vertrek onder de Aarde bouwen; derwaards ging hy daagelyks, om zyne ſtem te oeffenen, en zyn Gebaar te ſchikken: meenigmaal bleef hy 'er zelf twee of drie maanden naa malkander, doende ten dien einde de helft van zyne baard afſcheeren, op dat hy, geneegen, om tot beſtiering van zyn zaaken, of tot het neemen van vermaak uit te gaan, in dien ſtaat niet zou derven voor den dag komen. Daar oeffende hy zich zelven, uitſpreekende met een luide ſtemme, 't geen hy las, en op die wys wierden zyn ſpreekleeden allengskens geopend, en zyn ſtem wierd klaarder, en dagelyks ſterker. Maar daar waaren groote zwarigheden, die hy moeſt te boven komen: zyn dikke tong,

Digitized by Google

tong, die hem belette zyne woorden onderſcheidentlik, en zelfs eenige letteren uit te ſpreeken, gelyk de R. waarom men ſpotsgewyze van hem zeide, dat hy zelf de eerſte letter van de naam van zyne konſt niet uit kon ſpreeken: zyn korte adem, die hem niet toeliet, als maar alleen weinig woorden vervolgens, en dat telkens noch met nieuwe ademhaling uit te ſpreeken; en eindelik het groot gedruis der Vergaderingen, tot welke hy ſpreeken moeſt. Evenwel hy vond een middel uit, om alle die hinderniſſen weg te neemen; zyne dikke tong, neemende kleene keiſteentjes, die men onder 't grof zand aan de rivieren vind, in den mond; 't geen hem in 't eerſte uitermaaten belemmerde, en zeer moeilik was, maar daar naa, wanneer hy dezelve weder uit zyn mond genoomen hadde, beſpeurde hy eene groote loſſigheid en lichtigheid in 't ſpreeken. Zyn korte adem, wennende zich tegen ſteile heuveltjes op te loopen, en ſpreekende onderwyles eenige vaerſen, of eenige Volzinnen van zyne redeneeringen, die hy van buiten kende, uit. 't Gedruis der Vergaderingen, gaande dikwils op den oever van de Zee, wanneerze onſtuimig was, aldaar eenige van zyne redenvoeringen uitſpreekende, en poogende 't gedruis der baaren, door 't geluid van zyne woorden, te dooden. Zulks

Digitized by Google

dat hy ten laatſten zyn ſtem in zyn geweld kreeg. En wat het Gebaar aanbelangt, hy liet, naa dat hy alle de leerregelen deſſelfs wel begreepen hadde, een groote Spiegel maken, in welke hy zich zelve geheelik, nevens alle de bewegingen van zyn lichaam, zag, om wel te letten, of hy tegen de konſt, in welke zyne Meeſters hem onderwezen hadden, misdeed, en zulks te verbeteren. Op die wys wierd hy eindelyk een der allervermaardſte Redenaren van zyn tyd, daar in niet alleen, maar verder ook in alle de deelen van de Redeneerkonſt. Volg hem in dien grooten arbeid, zoo verre de krachten van uw natuur zulks toelaten, naa, en 't zal gewiſſelik gelukkig uitvallen. Hebt gy een zwakke ſtem, poog by u zelven die zoo ſterk te maaken, als gy kunt, ſpreekende alles, wat gy wilt leezen, of van buiten leeren, met een luide ſtem uit. Die oeffening zelf, welverſtaande dat ze maatig zy, (waar op men wel moet letten,) is zeer dienſtig voor de gezondheid. Plutarchus beveelt daarom wel aan andere menſen verſcheiden oeffeningen, die daar toe helpen kunnen, maar aan de geenen, die in 't openbaar ſpreeken, geene andere, als waar in ze dagelyks, volgens hun beroep moeten beezig zyn, namentlyk dikwils te ſpreeken, en te redenvoeren, of ten minſten met een luide

Digitized by Google

luide ſtem te leezen. Eene oeffening, die, naar zyn oordeel, dienſtiger is, als alle de andere: om dat, zeit hy, daar alle de andere de uiterlike leeden ſlechs bewegen en oeffenen, de ſtem daarentegen het lichaam by de oorſprong zelf, waar uit ze gebooren word, namentlyk de zydeelen des buiks, en de long verſterkt, de natuurelike warmte vermeerdert, het bloed verdunt, alle de aderen reinigt, alle de ſlagaderen opent, en belet, dat geene overtollige vochtigheden daar in verdikt, en op een gepakt worden. Indien die oeffening voor u te laſtig, en voor uw borſt en long te gevaarlik is, zoo moogt gy in dat geval voor uwe gezondheid wat zorgvuldig zyn, gelyk als Ambrozius was; die, naar 't verhaal van Auguſtinus, doorgaans ſtil by zich zelven las, om zyn ſtem te behouden, om dat hy ondervond, dat hy, indien hy ze in bezondere leezingen afmatte, niet ſtems genoeg gehad zou hebben, om zyne openbare redenen behoorlik uit te ſpreeken. Maar onderwylen moet gy meenigmaal eenige bladen met een luide ſtem opleezen, om dezelve in haare kracht te behouden. Zyt gy ſtamelachtig? gewen u, in uwe bezondere leezingen, alle woorden en lettergreepen bedaardelyk en onderſcheidentlyk uit te ſpreeken, zulks dat 'er niet een en zy, die gy niet volleedig en verſtaanlik uitbrengt,

brengt, tot dat gy daar in eene hebbelikheid verkreegen hebbende, daar naa te ſpoediger voort kont gaan. Zyn 'er eenige plaatſen, in welke gy u bezwaarliker van dat gebrek kunt wachten, gelyk als in zekere voorſchriften, die gy gemeenelik op moet zeggen? Indien gy zulks niet anders kunt te boven komen, gelyk men 'er vind, dien zulks onmogelik is, zoo verander iets in de ordre van de woorden, of voeg 'er eenig deeltje in, of zet in plaats van 't woord, waar aan gy hapert, een ander woord van dezelve beteekenis, en gy zult bevinden, dat zulks een groote lichtigheid te weeg zal brengen. Indien gy de R. naa lang vergeefs beproeven, niet uit kont ſpreeken, en oordeelt gy, dat zulks, natuurlyke wyze, voor u te eenemaal onmoogelyk is, zoo moet gy echter niet nalaten alles aan te wenden, om 't zelve te overwinnen. Want alhoewel die van Atheenen, wier gehoor zoo keurig was, zulks in Alkibiades wel lyden wilden, 't zy uit eene dwaze geneegenheid, die ze hem toedroegen, 't zy dat zyne Uitſpraak anders niet ongevallig was, en datze oordeelden, dat het zelve eene zekere natuurelike en verlokkende bekoorlikheid aan zyne reden gaf; 't is des niettegenſtaande een gebrek, waar aan 't gehoor zich ſtoot, 't geen dikwils oorzaak van dubbelzinnigheden, en

van

Digitized by Google

van ſpotterny is, gelyk ook de Dichters van dien tyd van hem getuigen, dat hy 'er zelf op 't Schouwburg wierd om uitgelachen. Men moet dienshalven poogen 't zelve te verbeeteren, en niet wanhoopen, dat men door groote en geduurige naarſtigheid zulks niet te boven komen zal. Immers Demoſthenes kwam daar door tot zyn oogmerk: gy zult ook daar door op een zelve wys tot uw oogmerk komen. Indien mogelik niet zoo verre, dat gy die letter gans onbelemmerd kont uitſpreeken, 't zal genoeg zyn indienge het eenigſins kunt doen, en miſſchien zullen ſommigen van de geenen, die u hooren, daar in eenige bevalligheid meenen te vinden. Daar zyn menſen, die noch een ander gebrek hebben, 't geen de Griekſe Redenkonſtenaars *Platyasmus* noemen, daar in beſtaande, dat iemand met den mond wyd open ſpreekt, en een zwaar, maar verward, en onönderſcheiden geluid maakt; zulks dat menze zeer wel hooren, maar geenſins verſtaan kan. Dit is geen natuurlik, maar aangewend gebrek. Want die menſen ſtaan daar naa, om dat ze meenen, dat dat grof geluid, hunne reden zekere achtbaarheid en kracht byzet: daar het in tegendeel dezelve zyne wezentlykſte volmaaktheid beneemt, namentlyk, dat ze in alle haare deelen wel gehoord kan worden; en maakt, dat het zoo

zeer

zeer geen woord, als wel maar een geluid of ſtem is, om dat de juiſte ledenſchikking daar aan ontbreekt. Want vyf of zes woorden op die wys uitgeſprooken zullen in de meening van een ganſe reden doen miſſen: en eenige redenen zoo kwalik uitgeſprooken, en zoo kwalik verſtaan, maaken, dat men van de geheele redeneering by naa niets verſtaat, en dat men 'er niets volkoomen en onderſcheidentlik van onthouden kan. Daar is noch een ander gebrek, met het voorgaande ſtrydig, 't geen van die zelve Redenkonſtenaars *Kœloſtomia* geheeten word, daar in beſtaande, dat die geen, die ſpreekt, den mond niet genoeg en opent, en wel een groot verward geluit, dat aanſlaat tegen zyn verheemelt, maakt, maar 't zelve niet naa buiten brengt. En dit gebrek is alzoo laſtig, als 't voorgaande. 'K heb, noopende de zorg, die men, om zonder moeite verſtaan te worden, aan moet wenden, noch maar een woord of twee te zeggen. Namentlyk, dat van de twee dingen, die daar toe vereiſt worden, om een wel onderſcheiden, en een doordringende en ſterke ſtem te hebben, de eerſte gewichtigſt en noodwendigſt is. Want iemand, die maar een gemeene ſtem heeft, indien anders zyne uitſpraak maar wel onderſcheiden is, zal zich veel lichter doen verſtaan, als een ander, wiens ſtem wel groover en

zwaar-

Digitized by Google

zwaarder is, maar wiens woorden zoo wel niet onderſcheiden zyn. En inderdaad, ik ken een voortreffelik man, die nu al omtrent zeſtig jaaren in 't openbaar geſprooken heeft, en die, alhoewel hy nooit anders als een zeer gemeene ſtem gehad heeft, nochtans, om dat hy zyne woorden zeer wel uitſprak, zonder eene eenige lettergreep te verliezen, altyd zeer gemakkelyk verſtaan kon worden, uitgezonderd ſeedert weinig jaaren, dat zyne ſpreekleeden, ter oorzaak van zyne hooge jaaren, zyn verzwakt geworden. Als meede, dat men om een ſterke, en doordringende ſtem te hebben, niet denken moet, dat men die, door overmatige poogingen, waar aan de natuur niet gewoon is, verkrygen zal, maar dat men by trappen derwaards komen moet. Want zoo zal de ſtem, die in den aanvang flaauw en zwak was, van langzamerhand ſterker worden, zonder op borſt of long eenig geweld te doen, en men zal eindelik zoo zwaar een ſtem verkrygen, die alle gedachten en verwachting verre zal te booven gaan.

V. HOOFD-

Digitized by Google

V. HOOFDDEEL.

Wat men doen moet, om met vermaak gehoord te worden.

'T Is niet genoeg, gemakkelyk gehoord te worden; men moet ook, zoo 't moogelik is, maaken, dat men gaarne word gehoord. Ten dien einde moet gy eerstelyk daar op uit zyn, dat gy uwe stem zoo zacht en aangenaam voor 't gehoor maakt, als gy kont. Heeftze iets van natuur, dat hard, stootend, of schor is, zoo moet gy daar van de oorzaak trachten uit te vinden, om zulks door bekwame middelen weg te neemen. Spruit het eeniglyk uit een kwade gewoonte voort, zoo moet gy besluiten, om ten spoedigste eene andere aan te neemen. Bevind gy, dat eenig natuurlik gebrek van uw lichaam of van uwe spreekleeden daar van oorzaak is, zoo moet gy 't zelve door matigheid en een goede levenswys, naar den raad, die Geneesmeesters u desaangaande geven kunnen, en door eene naarstige en geduurige oeffening trachten te hulp te koomen. De Ouden hebben aangemerkt, dat de Morgenstond allerbekwaamst is tot die oeffening, als wanneer de Spreekleeden minst belemmerd zyn. Nu dat die verzach-

Digitized by Google

zachting door moeite en oeffening kan verkreegen worden, blykt uit het Voorbeeld van Cicero, van wien Plutarchus in zyn levensbeſchryving aanteekent, dat hy in het begin een harde, en al te ſchaterende ſtem had; maar dat hy dezelve, geduurende zyn verblyf in Griekenland, zoodanig fatſoeneerde; dat hy het gehoor met een zeer lieffelik en aangenaam geluid kon ſtreelen. Eindelyk moet gy poogen uwe ſtem zoodanig te maaken, dat deſſelfs draaijingen en klanken, 't gehoor van den toehoorder genoegen geeven, al waar 't ook, dat hy noch uwe taal, noch de zaak, van welke gy ſpreekt, verſtont; gelyk Filoſtratus verhaald van Favorinus den Sofiſt, en van Adrianus den Feniſier; dat zelf die geenen, die de Griekſe taal niet verſtonden, en die hen in 't Grieks hoorden redenvoeren, daar in een zonderling vermaak en vergenoegen ſchepten.

Ook moet gy, zoo veel mogelyk is, myden 't gebrek van die geenen, die dikwils onder 't ſpreeken ſpuuwen en hoeſten, 't geen de uitſpraak afbreekt, en voor oogen en ooren der Toehoorderen ten uiterſten laſtig en ongevallig is. Dat men dat gebrek wel kan myden, en dat het in veelen eerder eene kwade gewoonte, als noodzakelykheid is, word door de ervarenheid goed gemaakt, dewyl de

Digitized by Google

meesten zich daar van onthouden. Ook ken ik een Prediker, die, hoe verkoud hy ook wezen mag, nimmermeer spuuwt of hoest, op den Predikstoel, 't zy dat hy 't zelve door langduurig gebruik zy te boven gekomen, 't zy dat de yver onder het prediken, de zinkingen en vochten ophoud. Ik zeg echter, zoo veel hem moogelyk is, om dat 'er gevonden worden, die zoo slymachtig zyn, voor al op zeekere tyd, en saaizoen van 't jaar, dat het hen onmoogelyk is, 't zelve geheelyk voor te komen. De zoodanigen moeten alles doen wat ze kunnen, om dat gebrek by trappen af te wennen, indienze wenschen, dat hunne uitspraak den Toehoorderen welgevallig zy. In plaats, dat, wat den hoest aangaat, men eertyds Predikers gevonden heeft, die buitenspoorig genoeg waaren, om daar naa te trachten, als iets dat eenige bevalligheid of deftigheid aan hunne reeden gaf: Neem eens dien Olivier Maillard, die in een Predikaatst, die hy in 't Jaar 1500 te Brugge deede, alle de plaatsen van zyn reeden, daar hy voornam te hoesten, teekende, stellende daar by, *hem*, *hem*, *hem*, gelyk uit de gedrukte Predikaatst blyken kan.

'T geen ik u wydets voor alle dingen te beveelen hebbe, is, dat gy moeite doet, om uwe stem te veranderen, naar de verscheidenheid

heid der Onderwerpen, van welke gy ſpreekt, van de Hertſtochten, die gy wilt uitdrukken of gaande maaken, van de deelen van uwe Redenvoering, en van de woorden, die min of meerder krachtig, en min of meerder ſierlyk zyn. Want gelyk een Speelman, die altyd op een zelve ſnaar ſloeg, beſpottelyk en onverdraagelyk wezen zou. Zoo is'er ook niet, 't geen den Toehoorderen verdrietiger valt, en zoo doet walgen, als een ſtem, die altyd eenpaarig is. 'T is waar, dat onder zoo veel menſen, die dit gebrek hebben, ſommigen gevonden worden, wier ſtem zoo ſchoon is, en het oor zoo wel vervuld, dat ze iets bevalligs heeft, al is het, dat ze, naar behooren, niet beſtierd en worde: maar ze zou onvergelykelyk meerder bekooren, indien ze aan dezelve alle draaijingen, die de onderwerpen en Hertſtochten vereiſſen, geeven konden. Daar-en-booven zyn die ſchoone ſtemmen, alhoewel kwaalyk beſtierd, uitermaaten zeldſaam; en wat de gemeene aanbelangd, dat gebrek maakt denelve heel en al onaangenaam. 'K gaa verder, en zeg, dat zulks niet alleen het oor mishaagt, maar de vrucht, die een Redenvoering behoorde voort te brengen, ten hoogſten naadeelig is; en dat om twee redenen. De eerſte, om dat die Uitſpraak, die altoos eenpaarig is, ook alle de deelen van de

Digitized by Google

Reden eenpaarig maakt, en alle kracht beneemt, aan 't geene in de redeneering overtuigelikst is, en alle luister, die 'er ten aanzien van de Leensprenken, en sierlik zeggen in gevonden word: zoo verre, dat dat geen, dat allerkrachtigst moet beweegen, inderdaad dat niet en doet, om dat het altyd op een zelve wys word uitgesprooken. De andere, dat geen ding, den mens zoo slaaperig maakt, als een lange reeden zonder eenige verandering van klank; en dat 'er veel mensen zyn, die, alhoewel ze op den geenen, die spreekt, blyven staroogen, en de beste geneegendheid des waerelds hebben, om aandachtig aan te hooren, zich nochtans, ter oorzaak van dat gebrek in de Uitspraak, van slaapen niet onthouden kunnen. Echter is die eenpaarige dreun niet alleen een gemeen, maar bynaa algemeen gebrek, in die geenen, die in 't openbaar spreeken. 'K verviel 'er in het begin toe, zoo wel als andere; en ik weet niet, hoe de geenen, die my hoorden, dat in my verdragen konden; want myn Uitspraak stont my zelf zoo teegen, dat ik het naauwlyks in my zelven dulden kon. Van die tyd af was ik bedacht op middelen, om myn stem, door verscheide buigingen, bevalliger te maaken. Eerst onderzocht ik, waar die kwaade Gewoonte van Uitspraak, in welke de meesten

val-

vallen zonder nabedenken, en 't geen zy zelfs, die dat gebrek zeer wel kennen, zoo bezwaarlyk kunnen verbeeteren, van daan mocht komen. En ik kon 'er geen andere oorzaak van uitvinden, als deeze, naamentlyk, dat die geenen, die de kinderen leeren leezen, hen aanwennen alles wat ze leezen, met een zelve klank uit te ſpreeken; en dat die kinderen, hen ontwaſſen zynde, aanſtonds vervallen onder de handen van anderen, die niet beeter zyn, te weeten van Meeſters, die hen de eerſte beginſelen van de Letter-, en Redenkonſt op een zelve wys leeren, en niet alleen geen zorg en dragen, dat die kwade gewoonte worde uitgedreeven, maar daar-enboven zelf noch een kwaad voorbeeld geven, uitſpreekende alles wat ze leezen, en van buiten opzeggen, met een zelve klank, die veel verſcheelt van die geene, die we in onze gemeene en daagelykſe ommegang gebruiken: daar tuſſen 't zelve, en 't ſpreeken in het openbaar, geen ander onderſcheid en is, als dat men zyne ſtem naar de grootheid van de gehoorplaats, en naar de meenigte van zyne Toehoorderen ſchikken moet. 'K beſloot dienthalven te luiſteren naa de beſte Meeſters, ik wil zeggen, de Natuur en de Reeden. 'K zoude ook u raaden, dezelve naa te volgen, indienge wenſt, dat uwe pooging in die konſt

Digitized by Google

een goeden uitslag hebbe. De Natuur zelfs leert ons anders uit te spreeken, wanneerwe spreeken van dingen die jammerlyk en droevig zyn, en anders, wanneer'er van vermaakelyke en aangenaame zaaken gehandeld word: Anders, wanneerwe die geenen, die een misdaad bedreeven hebben, beftraffen; anders wanneerwe vertrooften die geenen, die in verdrukking zyn; anders, wanneerwe iemand zyne misflaagen verwyten; en anders, wanneerwe voor de onze vergiffenis verzoeken. Anders, wanneerwe dreigen, en anders, wanneerwe belooven of smeeken; anders, wanneerwe bezaadigd, en anders, wanneerwe toornig zyn. Een onderscheid zoo natuurlik, dat indienwe twee menfen hooren spreeken in een taal, die we niet verftaan, waar van de een spreekt, als toornig, de ander, als vreesachtig, de een blyde, de ander bedroefd zynde, wy den eenen van den anderen wel onderscheiden kunnen; niet alleen uit zyn weezen en gebaar, maar zelf ook uit de klank van zyn stem. Nu 't geen de Natuur doet, moet de uitspraak naavolgen: want hoeze de Natuur naader komt, hoeze volmaakter, en hoeze 'er verder afwykt, hoeze gebrekkelyker is. Om dan te keeren, hoe datge uwe stem wel zult buigen, kunt gy niet beeter doen, als naarstig daar op letten, hoe men gemeenelik

Digitized by Google

lik ſpreekt, en hoe gy zelf ſpreekt, wanneer gy in eenig gezelſchap zyt; hoe een vrouwmens uitſpreekt, 't geenze zegt, wanneerze over eenig ongelyk, dat haar word aangedaan, in toorne opſtuift; en hoeze ſpreekt, wanneerze of haar man, of kind verlooren heeft; en poogen in het oopenbaar over diergelyke onderwerpen op een zelve wys te ſpreeken, eeniglik waarneemende, hoe veel zwaarder uwe ſtem in een pleitzaal, of in een kerk, als in een bezonder vertrek, weezen moet. Dus veranderen de Tooneelſpeelers hunne ſtemmen naar de bezondere perſonaadjen, die ze vertoonen, en naar de bezondere onderwerpen, waar van ze ſpreeken, en ze volgen de Natuur, zo veel ze kunnen, naa, met dezelve klank, als of ze in 't bezonder ſpraaken, maar met meerder kracht, en verheffing van ſtem, naar de groote van het Tooneel. Wat nu de Reeden aanbelangt, ze leert ons, dat, de ſtem ons van God gegeeven zynde, om de uitlegger van onze gedachten, en de ſpiegel van onze hartſtochten te zyn, we daar naa trachten moeten, om by de verſcheidene klanken van onze ſtem, de verſcheidenheid der beweegingen, diewe in ons gemoed gevoelen, leevendig te doen zien, om diergelyke in andere, die ons hooren, gaande te maaken. Ten tweeden vertoont ze ons, dat, 't

Digitized by Google

geen God in de Schepping van 't Heelal, het welk hy in zoo veel bezondere ſoorten, als 'er in gezien worden, onderſcheiden heeft, zonder 't welke het niet anders, als een verwarde, en vormelooze mengelklomp zou zyn: en in het voortbrengen van onze lichhaamen, die hy uit zoo veel bezondere deelen ſaamenſtelde, zonder 't welke ze, niet anders weezen zouden, als een leelyke en affchuuwelyke klomp van vlees; wy ook dat doen moeten in onze openbaare Redenvoeringen, niet alleen ten aanzien van de Vinding, van de Schikking, en van de Spraak, maar ook van de Uitſpraak: Indienwe wenſen, dat ze bevallig zy, en zelf de kieſte Toehoorderen verplichte, om aandachtig toe te luiſteren, door het vermaak, 't geen zy daar in ſcheppen, zoo moet men aan dezelve zoo veel veranderingen geeven, als men kan. 'T komt daar op aan, dat men weete, hoe dat men 't zelve doen moet, en dat wel ter ſneede; En daar over is het, dat ik u nu eenige Leefreegelen aan de hand zal geeven.

VI. HOOFD-

Digitized by Google

VI. HOOFDDEEL.

Algemeene Leerreegelen, betreffende de Verandering van de Stem.

GElyk het lichhaam drie afmeetingen heeft, zoo heeft ook de Stem drie voorname verſcheidene eigenſchappen, naamentlyk, datze of hoog of laag, hard of zacht, ras of langzaam is. In alle drie moet een Redenaar de middelmaat houden, en nochtans ondertuſſen die verandering waarneemen, die we zeiden, dat in alle redenvoering zoo noodwendig was. Voor eerſt zeg ik, dat hy de middelmaat moet houden, om dat de uiterſten daar van gebrekkelik en ongevallig zyn. Hy heeftze dan te myden ten aanzien van de hoogte, verheffende zyn ſtem nimmer tot de hoogſte klank, waar toe ze klimmen kan, noch dezelve verminderende tot de laagſte, waar toe ze kan neederdaalen. Want tot de hoogſte klanken op te klimmen, zou geen pleiten of prediken, maar ſchreeuwen zyn; gelyk die Schreeuwers van Redenaars ten tyde van Cicero, waar van hy zeide, datze deeden, als de kreupelen, die te paard klommen, om datze te voet niet gaan en konden; dat zy ook ſchreeuwden, om datze niet konden ſpreeken: en gelyk hy zelfs

Digitized by Google

deed, eer dat hy van goede Meesters onderweezen was, dringende meenigmaal zyn stem zoo hoog, dat hy ten laatsten schaaterde en schor wierd. Want behalven dat zulks onbetaamelyk en onbevallig is, zoo kwetst het ook de keel van den geenen, die spreekt, en de ooren van die geenen, die hem aanhooren. Ook tot de laagste klanken af te daalen, zoo binnens monds mommelen, en geen spreeken zyn, en maaken, dat men of geheel niet, of slechts van weinigen verstaan, en al het overige van de Gehoorplaats daar door verdrietig wierd. In dit geval bedriegt Martianus Kapella zich, of, hy drukt ten minsten zich zelven zeer kwaalik uit, wanneer hy zeit, dat, eer men of redevoert, of pleit, men zyn stem door 't leezen by zich zelven vormen moet, en beginnen met schreeuwende, maar met een kleen gemommel, om ook in 't openbaar met een zelve stem te kunnen uitspreeken. Want hoe zou iemand met dat kleen gemommel zich in een talryke vergaadering kunnen doen verstaan? Wat de hardheid aanbelangt, hy moet ook nimmermeer zich zelven gewelt aan doen, om te koomen tot het uiterste. Want hy zou in die geweldige pooging niet lang kunnen aanhouden, maar de stem zou hem eenslaags ontbreeken, gelyk de snaaren van een speelruig aan stukken
Digitized by Google

ken ſpringen, wanneerze al te ſterk geſpannen zyn. 'T zou met hem gaan, gelyk met dien Adrianus den Fenifier, van wien Filoſtratus ſpreekt, die zich ſomtyds tot eene zoo hoogdraavende Uitſpraak liet vervoeren, dat hy in een oogenblik zyn ſtem verloor, en gedwongen was of te zwygen, of zoo zacht te ſpreeken, dat men hem zeer bezwaarlyk kon verſtaan; of gelyk met dien Zoozimus, vrygemaakte ſlaaf van den jongen Plinius, die zyn ſtem te veel in zyne opzeggingen gevergd hebbende, raakte aan 't bloedſpouwen, zoo dat zyn Meeſter genoodzaakt was, hem die oeffening voor eenige tyd te verbieden, en hem een reisje te laaten doen na Egipten, op dat hy zich uitruſten, en wederom herkoomen zou: en hebbende, naa zyn te rugkoomſt van die reis, wederom met die zelve heevigheid aangevangen, ſtorte hy in die zelve ziekte weder in. Iemand, bezonderlyk, die weet, dat hy van een zwakke geſteltenis, en hoog van jaaren is, moet daar wel acht op geeven, op dat hy niet kryge het ongemak van dien Koning Attalus, die hebbende zich in een Redenvoering, die hy te Theebe in een algemeene ſaamenkomſte van menſen deed, laaten vervoeren tot eene beweeging, die geweldiger was, als de zwakheid van zyne Ouderdom uit kon ſtaan, eenſlags zyne beweeging

en

en ſtem verloor, zoo dat men hem naa zyn verblyfplaats moeſt draagen, van waar hy zich kort daar aan liet brengen naa Pergamus, daar hy ſtierf. Maar aan de andere zyde moet een Redenaar wel toezien, dat hy zich niet al te veel toe en geeve. Want zyne Redenvoering zou krachteloos zyn, en gelyk hy zelf niet zou ſchynen bewoogen te worden, zoo zou hy ook niemand beweegen. Wat de raſſigheid van zyn ſtem aangaat, hy moet dezelve zoodaanig maatigen, dat hy niet al te ſterk en yle, gelyk die Haterius, van wien Auguſtus zeide, *Men moet de wielen van onzen Haterius aan een binden*, ſpreekende van zyn reeden, gelyk als van een waagen, waar van men eenige wielen aan een bind, wanneermen by het afryden van een ſteile hoogte wil beletten, dat ze niet te ſnel voortgaa, en omvalle; en die Serapion, van wien Luſilius aan Seneka ſchreef, dat hy ſprak met zoo groot eene vaardigheid, en dat zyne woorden zoo dicht op een gedrongen waaren, dat, naar allen ſchyn, een ſtem alleen voor de meenigte van gedachten, die zyn verſtand hem ingaf, niet genoegſaam was. Zulks is misſtaande in verſcheide opzichten. Eerſtelyk, die groote loſſigheid van mond zweemt naa een Schooljongen, die, om te toonen, dat hy zyn les wel van buiten ken, dezelve zoo vaardig opzegt, als hy kan;

of

Digitized by Google

of naa een Kwakzalver, die de menſen by zyn tooneel poogt op te houden; en niet naa een deftig man, die eenige zaak van gewicht behandelt: en 't ſtaat hem alzoo leelik, zich dusdaanig in zyne reeden te laaten vervoeren, als uit zyn aadem te loopen, wanneer hy langs de ſtraat gaat, 't geen niemand anders, als lakkeijen, of dwaaze menſen paſt. Een deftig man houd eenen gemaatigden tret, zoo in zyn ſpreeken, als in zyn gaan. Zoo deed Cicero in zyne Redenvoeringen, naar het getuigenis van Seneka. 'T kan zyn, dat iemand, die dat gebrek heeft, van de zyne al te haaſtig uit te rammelen, in eenige menſen grootachting en verwondering te weeg brenge. Want, gelyk Hieronimus, naa zyn Meeſter Gregorius van Nazianzen, zegt, niets valt eenen onweetenden zoo licht, als 't gemeene volk over zich te doen verwonderd ſtaan, om dat hy zyne woorden haaſtig uitrabbelen, en met een groote gezwindheid uit kan ſpreeken. Maar hy zal de achting, die hy daar door verkreegen heeft, niet lang genieten: en ſchoonze hem moogelyk zyn ganſe leeven by mocht blyven, zoo zalze echter tot zyne Schriften niet overgaan, noch zyne geheuchenis by de naakoomelingen eerwaardig maaken. Neem ten bewyze, 't geen Taſitus zegt van dien Haterius, van den welken zoo eeven geſprooken wierd,

wierd, *dat hy van vermaarde Welſpreekendheid was, zoo lang als hy geleeft heeft, maar dat de gedachtenisſen zyns verſtands, zoo zeer niet in weezen behouden wierden. Want zyne dapperheid*, vervolgt hy, *beſtont meer in vierigheid, dan in vlyt: en gelyk der anderen betrachting en arbeid naaderhand kracht krygt, alzoo is die zangerige uitvindendheid van Haterius met hem teſſens verdweenen.* Behalven dat dat gebrek iemand, die in het oopenbaar ſpreekt, zeer kwalik ſtaat, benaadeelt het ook grooteliks dat oogmerk, dat men zich voor moet ſtellen, naamelyk, het overreeden; 't geen hy niet doen en kan, indien hy zyne Toehoorderen niet tyds genoeg en geeft, om zyne redenen te overweegen. Want hoe zal een Richter, eenen Pleiter, die te poſt loopt, naavolgen, of wat indruk zal een redeneering, die zoo gezwind word uitgeſprooken, op hem maaken kunnen? Hoe zal 't volk die redenen onthouden kunnen, die het maar ſlechs als in 't voorbygaan hoort, en die gelyk een bliksem voorby 't gezicht vliegen, en hoe zal het daar door kunnen overreed worden? Die groote loſſigheid van tong, die nergens halte houd, heeft daar-en-booven noch dat ongemak, dat ze den Toehoorder verhindert, op 't onderſcheid der Volzinnen, of de aangenaame ſtemvallingen, die aan een Redenvoering

zoo

Digitized by Google

zoo veel luister geeven, te merken. 'K gaa voorby, dat 'er niet schaadelyker voor de long is, als onophoudelyk met een sterke stem, en haastigheid te spreeken; en daar zyn menschen, die daar door in zeer groote kwellingen vervallen, jaa die 'er van gestorven zyn. Maar wanneer ik in iemand dat uiterste afkeure, zoo wil ik niet dat hy tot het andere overgaa; en als ik hem verspreeke, om dat hy te haastig loopt, wil ik niet, dat hy voortkruipt, als een kranke, of als iemand, die uit een langduurige ziekte opgekoomen, zyn lichhaam met moeite voortsleept. 'K verstaa, dat de tong van den Redenaar zich schikke naar de ooren van den Toehoorder, niet zoo snel vooruitloopende, dat ze hem niet volgen kunnen, noch ook hem al te lang naa zyne woorden laatende wachten, gelyk die Vinisius, van wien Azellius zeide, dat hy sprak by poozen, en Geminus Varus, dat hy verwonderd was, dat iemand van zyne Welsprekendheid werk maakte, naademaal hy geen drie woorden achter een uit kon spreeken. Want het is geen Vermaak, iemand te hooren spreeken, die 't een woord voor, en 't ander naa zeer langsaam uitspreekt, zulks dat men hem met recht mag zeggen; Spreek, of zwyg. Zyne Redenvoering moet, op datze gevallig zy, vloeijen, niet als een overstroomende wa-

watervloed, maar als een beek. Ik heb'er bygevoegd, dat hy'er ook eenige verandering in moet maaken, om dat de middelbaarheid, daar ik van ſpreek, niet in een ondeelbaar punt beſtaat, maar eene zeekere breedte, en verſcheide trappen heeft. Want wat de hoogte of laagte van de ſtem aangaat, daar zyn vyf of zes toonen tuſſen de allerhoogſte en de allerlaagſte. Dienvolgens, of ſchoon een Redenaar die uiterſte toonen, die ik afkeur, myd, en dat hy zich in eene behoorlyke middelbaarheid hout, zoo heeft hy echter noch ruimte genoeg tuſſen beiden, om zyne ſtem te veranderen, gebruikende die vyf of zes toonen, naar zyn welgevallen. Wat de vierigheid of zachtheid aanbelangd, al laat hy zich niet uit tot de uiterſte poogingen, die beide de natuur kwetſen, en voor 't gehoor aanſtootelyk zyn, en al blyft hy ook niet hangen in eene verdrietige talmery, zoo kan hy echter zyne Uitſpraak meer of minder ernſt of zachtvloeijendheid byzetten, naar dat de verſcheidene plaatzen van zyne Redenvoering zulks vereiſſen moogen. En de ſnelheid of loomigheid aangaande, al myd hy aan de eene zyde de uiterſte traagheid, en aan de andere de uiterſte verhaaſting, zoo kan hy echter nu raſſer, nu langſaamer ſpreeken, naar dat hy 't zelve dienſtigt oordeelt. 'K geef hem noch

daar-

daar-en-booven dit bericht, dat hy, willende van ſtem veranderen, zulks niet doen moet, op een ſprong, en met al te kennelyk onderſcheid tuſſen de eene klank en de andere, maar met zachtigheid, en maatigheid. 'T geen ik aanmerk, om dat ik ſommigen, jaa zelf groote mannen gezien hebbe, die, willende hunne ſtem veranderen, zulks zoo grof en ſchielik deeden, dat het alle hunne Toehoorderen ontzette; en zoo iemand hen gehoord hadde, zonder hen te zien, die zou gemeend hebben, dat het een ander was, die ſprak: 't geen men, als iets, dat onbevallig is, moet myden.

VII. HOOFDDEEL.

Byzondere Leerreegelen, en eerſtelyk, van de Verandering der Stemme, naar den aart van de Onderwerpen.

HEt is niet genoeg, te weeten, dat men zyne ſtem moet veranderen, om zyne Reedenvoering den Toehoorderen te aangenaamer te maaken, en dat men in 't algemeen waar moet neemen, 't geen zoo eeven gezegd is. Men heeft reegelen van nooden, die op alle de andere veranderingen, die men noodzaakelik maaken moet, heur opzicht hebben, naar dat de hoedaanigheid der onderwerpen,

Digitized by Google

die men behandelt, de natuur der hertstochten, die men of in zyn eigen persoon poogt te vertoonen, of in andere gaande te maaken, de onderscheidene deelen eener Redenvoering, de verbloemde spreekwyzen, en woorden, die men gebruikt, zulks vereischen. Om met de onderwerpen, van welke gy by geleegenheid zult moeten spreeken, aan te vangen, daar zyn 'er van verscheide soorten: neem, by voorbeeld, natuurelyke zaaken, goede of kwaade bedryven der menschen, gelukkige of rampzaalige gevallen van het leeven. Gelyk nu die dingen van eene verscheide natuur zyn, zoo moetenze ook met een zeer verscheide klank uitgesprooken worden. Indienge van natuurelyke zaaken spreekt, eenigly onze uwe Toehoorderen te doen begrypen, zoo behoefge noch vierig noch ontstelt te zyn, alleenlyk uwe stem moet helder en wel onderscheiden weezen, om datge niet voor en hebt de wil en de hertstochten te beweegen, maar 't verstand te verlichten. Maar spreekt gy van dezelve, om uwe Toehoorderen over de wonderen van goedheid, wysheid, en kracht des geenen, dieze geschaapen heeft, te doen verwonderd staan, 't moet met een eenstige stem, en toon van verwondering geschieden. Spreektge van de daaden der menschen; die zyn of rechtvaardig en eerlyk, en

we

we willenze by onze Toehoorderen in achting brengen, naar maat, datze by ons in achting zyn, gelyk als in een Lofreeden: ofze zyn onrechtvaardig en ſchandelyk, en we neemen voor, omze van die geenen, die ons hooren, te doen verfoeijen, gelykze van ons verfoeid worden, gelyk als in eene beſchuldiging, of in een laſterreeden. Dan moet men de toon van de ſtem naar derzelver hoedaanigheid ſchikken; in dingen, die rechtvaardig en eerlyk zyn, gebruik maakende van een volle en hooge Uitſpraak, en van een toon, die genoegen, achting, en verwondering; en in dingen, die onrechtvaardig en ſchandelyk zyn, van een ſtem, die zwaar en yverig is, en van een toon, die misnoegen en verfoeijing te kennen geeft. Sprekende van de gevallen van 's menſen leeven. Sommige zyn gelukkig, andere daar toegen ongelukkig. Naar die verſcheidenheid moet men ook zyne ſtem veranderen; ſpreekende van de gelukkige, gelyk als in Gelukwenſingen, met een klaare en blyde ſtem, en van de ongelukkige, gelyk als in Lykreedenen, met een treurige en droeve toon. Men heeft, wat alle die onderwerpen aanbelangt, ook dit noch aan te merken, dat de natuurelyke dingen, gelykze alle, ten aanzien van 'er groote, ſchoonheid, en luiſter (want den Heemel is in dit alles verre verheeven booven

Digitized by Google

de Aarde; en de Zon en Sterren, booven de kruiden, en bloedelooze diertjes) niet eeven zeer aanmerkenswaardig zyn, niet alle gelykelyk met een groote en hoogdravende ſtem moeten uitgeſprooken worden. En wat de daaden der menſen, en de gevallen des leevens aanbelangt, dewyl ze alle niet eevenwichtig zyn, om dat een ſchelmſtuk veel ſnooder en buitenſpooriger is, en van veel zwaarder gevolg, als een gemeene vergryping, 't belang van eere, en van 't leeven, als van goed; de heldhaftige Onderneemingen van eenen Overwinnaar, als de daagelykſe daaden van een gemeen mens; de behoudenis of verwoeſting van den Staat, als het oordeel of de ſchaade van een bezonder burger: zoo eiſſen ook de eenen booven de andere eene Uitſpraak, die veel yvriger en meer bewoogen is. Want het waar belachhelyk gemeene zaaken met eene hoogdraavende, en gewichtige en groote zaaken met een flauwe, en laage ſtem uit te ſpreeken.

VIII. HOOFD-

Digitized by Google

VIII. HOOFDDEEL.

Van de Verandering der Stemme, naar den aart van de Hertſtochten.

DIe voorwerpen, indienge ze met aandacht overdenkt, en diep in uwe verbeelding indrukt, kunnen de hertſtochten van blydſchap of van droefheid, van vrees of van vrymoedigheid, van gramſchap of van meededoogen, van achting of van verſmaading, in u gaande maaken; en ze kunnen, wel vertoond, en behoorlyk uitgeſprooken zynde, die zelve hertſtochten verwekken in die geenen, die u hooren. Iemand dan, die in het oopenbaar moet ſpreeken, heeft eerſt zorgvuldig te betrachten, waar van hy ſpreeken moet, en 't zelve wel diep in zyne gedachten in te prenten, op dat hy daar door zeer leevendig geraakt, ook de andere te leevendiger raaken mooge. Een Pleiter moet de zaak, waar voor hy moet pleiten, wel begrypen, van 't recht, dat zyn Party heeft, wel verzeekerd zyn, zich in deſſelfs belangen ſteeken, door zyne rampen zelf geraakt zyn, en over 't ongelyk, dat men hem aandoet, en over de kwaadaardigheid der geenen, die hem verongelyken, moeijelik worden, om de Rechters daar van wel

Digitized by Google

te overreeden, en om dezelve hertstochten, die hy gevoelt, in hunne herten te doen overgaan. Een Prediker moet Gods Grootheid, de waarheid van zyne onderrichtingen, en de rechtvaardigheid van zyne beveelen wel begrypen, de deugd eene hertelyke liefde, en de zonde een ongeveinsde haat toedraagen, jegens den armen, wanneer hy hen de liefde der vermoogende aanbeveeld, uitermaaten teederhertig zyn, en met eene vierige geneegenheid tot de behoudenis van alle zyne Toehoorderen gedreeven worden. Zoo geraakt, zal hy de inwendige beweeging van zyn gemoed lichtelyk doen blyken door zyn Uitspraak, schikkende dezelve naar yder hertstocht in 't bezonder. Want de snaar klinkt, naar dat ze geraakt word: raakt men ze zachtelyk, ze geeft een zacht geluit; indien harder, een geluid, dat groover en zwaarder is. 'T is eeveneens zoo met de stem geleegen. Komt ze uit een zwaare hertstocht voort, de Uitspraak zal zwaar en ernstig zyn; indien uit een gerust gemoed, de uitspraak zal ook maatig zyn. Hy moet dan de toon en klank van zyn stem schikken naar de eigenschap van yder hertstocht, van welke hy bewoogen word, en die hy in andere poogt op te wekken. Hy moet zyne Liefde betoonen, door een zoete, blymoedige en bekoorelyke stem,

en

en zyn Haat daar-en-teegen, door een ſtem die hard, en ſcherp is. Zyn Vreugd, door een volle, blygeeſtige, en vloeijende ſtem, en zyne Droefheid daar-en-teegen, door een ſtem, die doof, flaauw, en treurig, en zelf meenigmaal door ſnikken en verzuchtingen is afgebrooken. Zyn Vrymoedigheid daar-en-teegen door een ſtem, die doordringende en vaſt is. Zyn Gramſchap door een heftige, driftige, en felle ſtem, en meenigvuldige Aademhaalingen; gelyk daar Geta, in het Blyſpel van Terentius, genaamd, de Gebroeders, (Derde Bedryf, tweede uitkomſt.) zeit; *Ah! Ik ongelukkige; 'k ben van boosheid my zelven niet, 'k wilde niet liever, als dat het geheele huisgezin my nu teegen kwam, om myn gramſchap, die nu op 't heevigſte is, teegen hen uit te braaken. 'K zouze genoeg geſtraft oordeelen, mocht ik 'er me maar aan wreeken. 'K zou eerſt dien kaalkop, de Vaar van dien dengeniet, den hals breeken. Maar kreeg ik Syrus, dien ſteekebrand van al het onheil, eens onder handen, hoe zou ik hem teiſteren? Ik zou hem by zyn leuden vatten, en zyn kop zo onzacht op den grond bonzen, dat het breins 'er uis zou ſpatten; 'k zou dien jongen lekker de oogen uit het hoofd rukken, en daar naa teegen den grond aankleiſen: de reſt zou ik ſtooten, ſmyten, trekken, bouken, en met voeten trappen.* Dat moet hy uitſpreeken met

een verheeven toon, met een ontſtelde ſtem, met de toon van iemand, die van gramſchap zied, en geen meeſter van zich zelven is. En wat de ontmoeting van de Juffrou aanbelangt, hy zeit: *Helaas! we zyn in de grond bedorven: 't is met ons gedaan. Eſchines heeft ons verlaaten, hy is verlieft op een ander vrouwmens. Hy zoekt dat ook niet te verbergen; want hy heeft ze voor al de waereld naa zich genoomen:* 't is klaar, door de tuſſenkoomende woorden van Soſtrata, dat de Vertooner dat heeft uitgeſprooken, haalende telkens zyn Aadem by yder Scheiteeken, als of de gramſchap hem deed ſtikken, en belette verſcheide van die reedenen met eenen aadem uit te ſpreeken. Is iemand bewoogen tot Meededoogendheid, en poogt hy ook andere te beweegen, zoo moet hy ſpreeken met een zeer zachte, en zeer beklaagelyke ſtem. Gelyk daar Cicero zyne Reedenvoering voor Kwintius eindigt met deeze woorden: *Kwintius, myne Heeren, heeft alles bewoogen, hy heeft alle eerlyke en billike middelen by de hand gevat; maar hy heeft tot noch toe geen Schout kunnen aantreffen, die hem vryheid gaf, om zyn eis in te ſtellen, noch geen vrienden van Nevius, die zyne klachten wilden aanhooren. Hy heeft zich meenigmaal voor hunne voeten needer geworpen. Hy heeft hen gebeeden by alles wat in de waereld heilig en eerwaardig is,*

of

of datze hem met recht aantaſten zonden, of dat zyn goede naam, indienze zich meeſters van zyne goederen maakten, ten minſten ongeſchonden bleef. Hy heeft zelf niet geweigerd zynen bitteren vyand onder de oogen te koomen. Hy heeft de hand, die hem dreigde, gekuſt. Hy heeft getracht de hardheid van zyn hert te verzachten, door alles wat de menſen beweegen kan. Hy heeft hem bezwooren door de as van zyn broeder, door de zoete naam van bloedverwant, door de heiligheid van hunne verbintenis, dat hy doch eindelyk wilde meededoogen hebben, en zich ten minſten erbarmen over zynen ouderdom, indien zyn heil hem niet ter harte ging; zoo Kwintius hem niet en raakte, dat de naam van een mens by hem ten minſten eenige eerbiedenis waardig was, dat hy zich tot dusdaanig een verdrag gaarne in zou laaten, waar in hy niet anders als zyne eerlike naam poogde te bewaaren, en hem al 't overige ten beſten gaf. Eindelyk verdreeven door zyn bloedverwant, afgeweezen van die geenen, om wier hulp hy ſmeekte, verbaasd en verſlaagen door zyn Rechters, keert hy zich tot u, Akwilius, aangezien hy van niemand anders zyne verloſſing hoopen kan. Hy werpt zich in uwe armen, en hy verzoekt u, dat gy voor zyne goederen, voor zyn eer, en voor zyn leeven zorgen wilt. In alles verlaat hy zich alleen op u. Naa zoo veel rampen, en weederwaardig-

Digitized by Google

heden, gedraagt hy zich aan nwe Rechtvaardigheid, niet ſchuldiger, maar ellendiger als te weeren. Behandelyk van zoo groot een erfgoed afgeſtooten, gelaſterd, en verongelykt, daar een ander zyn Vaaders erfenis bezit, en hy een bouwbaare dochter heeft, die hy niet ter waereld meê kan geeven: met een weerd, van alle zyden ten hoogſten ongelukkig, heeft hy echter noch niets teegen de plichten van een eerlyk man gedaan. Hy bid u, dat gy hem gelieve te vergunnen, dat hy de achting, met welke hy hier gekoomen is, doch weeder weg mag draagen. Op dat hy, nu zoo lang als een eerlyk man geloofd hebbende, in zynen hoogen ouderdom met geen meer gebrandmerkt worde, op dat hy niet zie, dat zyn Vyand zich met zyne middelen verryke, op dat hem geoorlofd zy zyn goeden naam neevens zich in 't graf te neemen, en op dat het goed gerucht, dat hem bygebleeven is tot in zyn Ouderdom, noch mooge duuren naa zyn dood. Men kan licht zien, dat hy die uit moeſt ſpreeken met een veel laager en needriger ſtem, als ſpreekende tot Rechters, die goederen, eer, en leeven van Kwintius in hunne handen hadden; dat hy zyn ſtem heeft geboogen naar de toonen, die hy bekwaamſt oordeelde, om hen te beweegen; en dat hy wel geſprooken heeft met ontſteltenis, maar met eene ontſteltenis van teederhartigheid, als die door het ongeluk van

zyn

zyn party leevendig geraakt was, om zoo ook de gemoederen van de Rechters te konnen beweegen. Ook is'er geen twyfel aan, of ze zyn daar door zeer gevoeliglyk geraakt geweeſt. Want 't is onmoogelyk, dat een hertstocht, op zulk een wys uitgebeeld, de herten der Toehoorderen niet tot meedoogenheid verwekken zou. Zoo zegt dezelve in zyn eerſte Tuskulaanſe Onderzoek, dat wanneer die vaerſen van een Oud Treurſpel-dichter, die eenen dooden Zoon, noch onbegraven zynde, vertoont; heffende hem op van de Aarde, en ſpreekende tot zyn Moeder.

Op, Moeder, dat de ſlaap toch van uwe oogen wyk'.
Gedenk aan uwen Zoon, begraaf zyn droevig Lyk;
Eer Voogels, heet op roof, en wilde dieren, dronken
Van 't bloed, hun balg verzaân aan zyn verſtrooide ſchonken.

Wanneer, zeg ik, die vaerſen met een beklaagelyke en droeve ſtem worden uitgeſprooken, vervullenze het gans toneel met ſmert en treurigheid. Maar om zulks wel te doen, worden verzachtingen van onderſcheide ſtemmen vereiſt, naar gelegenheid van de zaaken; die

Digitized by Google

die men zeit, en van de woorden, die men daar toe gebruikt, 't geen lichter met de leevendige ſtem, als op 't papier vertoond kan worden.

Laat ons tot andere beweegingen overgaan, en zien, hoe onze Reedenaar zich daar in draagen moet. Wil hy te kennen geeven de hooge achting, die hy voor iemand heeft, en te weeg brengen, dat oók andere denzelven hoog achten, zoo moet hy ſpreeken met een verheeven en grooſe ſtem, gelyk als Cicero in de Reedenvoering voor de Wet van Manilius, zeggende; *Een Pompejus is'er ſlechs nu noch in de waereld, die den roem der leevenden, en de gehenchenis der dooden door zyne onſterfelyke bedryven verre te booven gaat. Wat draalenwe, waar naa wachtenwe, om ons, en al het onze, aan hem op te draagen? 't ſchynt my toe, dat een dapper Veldheer deeze vier uitmuntende hoedaanigheeden bezitten moet, Krygskunde, Kloekmoedigheid, Hoogachting, en 't Geluk. Maar wie was immer beeter bedreeven in de konſt van Oorlogvoeren? Wie kan het beeter zyn, als hy, die in de allerbekommerlykſte tyden, en teegen de allervermoogenſte Vyanden, uit het ſchool gekoomen, het oorlogswerk ging leeren in 't Leeger van zyn Vaader, een der roemruchtigſte Oorlogshelden van zyn teeuw, die noch een kind zynde, al een krygsknecht was, en weinig onder gewor-*

worden, geheele leegers beſtierde, die meêr Veld-ſlaagen heeft geſlaagen, als andere verſchillen hebben gehad, die meer oorlogen heeft ten einde gebracht, als andere geleezen hebben, die meêr Wingeweſten gemaakt heeft, als andere hebben gewenſt te maaken? die in den waapenhandel onderweezen is door zyne overwinningen, en niet door zyn ongelukken: door zyn eigen beleid, en niet door de voorzichtigheid van iemand anders: beroemd geworden zynde, door zyne zeegepraalen, en niet door de ſaaren van zyn dienſt? Zyn 'er ook eenige geweſten, of eenige gevaaren, waar in de toeſtant van 't gemeenebeſt hem niet geoeffend heeft? In Afrika; aan geene zyde van de Alpiſe bergen; in Spanje; taegens zeer ſtrydbaare ſteeden en volkeren; in burgerlyke oorloogen; in oorloogen teegen ſlaaven, en op Zee? Zoo veel Soorten van oorloogen, die hy ondernoomen, en gelukkelyk geëindigd; zoo veel vyanden, die hy beſtreeden en overwonnen heeft, zyn dat niet zoo veel verkondigers van zyn roem, en eeuwigduurende Zeegeteekenen, die hy ter eere van zyne heldhaftigheid en beleid heeft opgerecht? Spreek die ſchoone woorden eens met een laage en ſlaauwe ſtem uit, wat kan 'er onnoozeler, en minder overeenkoomende met de Welſpreekendheid van Cicero, en met de gloori van Pompejus gevonden worden? Zetze daar-enteegen op met een toon van uw ſtem, die met der-

Digitized by Google

derzelver defigheid overeenkomt, dan zult gy ze waarlyk in 'er volkoomen luister zien, en 't zal u toeschynen, dat gy ze Cicero zelf zestien-honderd Jaaren na zyn dood uit hoort spreeken.

'K gaa van de Verwondering tot de daar teegenoverstelde hertstocht over, en zeg, dat zoo een Redenaar de Kleinachting, die hy voor iemand heeft, wil doen blyken, en den zelven voor zyne Toehoorderen een toon stellen, zoo moet hy 't doen met een toon van verontwaardiging, en zonder eenige ontroering, of verheffing van zyn stem. Gelyk wanneer Cicero teegen Cecilius, die in de beschuldiging van Verres na de voorrang stont, zeide; *Maar gy, Cecilius, waar toe zyt gy toch bekwaam? Wanneer, of in wat zaak hebt gy, ik zag niet, aan iemand Proeven gegeeven van uwe bekwaamheid, maar uwe krachten op de proef gestelt? Bedenke gy niet, wat daar aan vast is, de gemeene zaak te verdeedigen, iemands geheele leeven en bedryf op te haalen, denzelven niet alleen te doen komen van de Rechters, maar voor het oog der ganse waereld een toon te stellen, de behendenis van onze Bondgenooten, de belangen der Wingewesten, de kracht der Wetten, 't Gezag der Vonnissen te handhaaven? Leer van my, dewyl dit tegenwoordig de eerste gelegenheid is, die gy gehad hebt, om iets te leeren,* hoe

Digitized by Google

hoe veel voortreffelyke hoedaanigheeden iemand, die een ander wil beschuldigen, hebben moet; en kunt gy slechs eene eenige van dezelve in u vinden, ik zal u deeze plaats daar gy zoo vierig naa staat, aanstonds gewillig overlaaten, en. Tree in u zelven in, en overweeg eens, wie gy zyt, en wat gy kunt uitvoeren. Wanneerge zult ondernoomen hebben de zaak van onze Bondgenooten, de belangen van een Wingewest, het recht van 't Roomse Volk, en het gezag der Weeten, en der Raadsbeslniten voor te staan, gelooft gy, daige tegen zoo veel zaaken, en alle zoo gewrichtig, met de kracht van uwe stem, van uwe geheuchenis, van uwe Voorzichtigheid, en van uw Verstand zyt opgewassen? Gy en schroomt voor deeze dingen niet, gy en merkt'er niet op, en gy zyt'er niet bekommerd over, wanneerge slechs uit een versleete reedenvoering kunt voor den dag haalen, een Ik bid u ô groote en machtige Jupiter, of wel, Ik hadde wel gewenst myne Heeren, zoo 't moogelyk was, of eenige andere diergelyke inleiding; en wanneerge die van buiten op kunt zeggen, zoo meentge, dat gy met alle noodzaakelyke voorbereiding voor de Bank zult koomen: Gy, zeg ik, die, schoon niemand u tegensprak, zonder schande van die zaak niet af zoud koomen. Maar denkge niet, dat eene allerwelsprookenste Party tegen u pleiten zal; tegen den welken gy met alle de Wapenen van

onze

onze kunſt zult te ſtryden hebben? My dunkt, ik zie reeds, hoe dat hy met u ſpotten, en hoe dat hy u gins en weer zal ſlingeren: en in welk eene ontſteltenis, wanordre, en duiſterheid van uw verſtand gy verward zult zyn, gy, die zeeker op ver naa, de verſtandigſte en bekwaamſte man niet zyt. Door die reeden, zoo vol kleinachting, poogde hy te bewyzen, dat die onnoozele bloed niet waardig was te verkrygen, 't geen, daar hy na ſtond, en bracht zulks ook te weeg: Maar had hy dat uitgeſprooken, met een ſtem, die vol ontroering en gramſchap was, zoo had hy rechtdraads teegen zyn oogmerk aangedaan. Want hy zou daar door te kennen gegeven hebben, dat hy hem wel verſmaade met den mond, maar dat hy hem in der daad zyn toornigheid waardig achte, en dat hy met al zyn kracht met hem kampte, als met een vyand, die te vreezen was. Iets, 't geen een geſleepen Reedenaar wel zal weeten te myden, wanneer hy iemand verachtelyk handelen, of met een belachhelyke bewysreeden van zynen teegenpartyder ſcherſen wil. Hy zou zich zelven doen beſpotten, indien hy een reede, die niet klemde, met heevigheid beantwoorde, en in gramſchap opſtoof om iets, dat maar beſpottenswaardig is: indien hy al de kracht van zyne ſtem, en van zyne Welſpreekendheid

te

te werk ſtelde, teegen ruigt van menſen, en teegen zaaken van geen gewicht; en indien hy Herkules knods gebruiken wilde, om een glas te breeken, 't geen hy lichtelyk met de voet tot gruis vertreeden kan.

Maar gebeurt het, dat een Reedenaar te klaagen heeft, over eenig groot ongelyk, dat hem is aangedaan, gelyk Demoſthenes over 't leed, dat hy van Midias op het Feeſt van Saturnus lyden moeſt, dan zal hy wel anders ſpreeken, en zyne droefheid met een ſtem, die verheeven, zwaar, en vierig is, uitdrukken. En voorwaar, hy mag het ook niet anders doen, zonder zich zelven grootelyks te benadeelen. Want ſprak hy 'er koeltjes van, men zou niet gelooven, dat de zaak waarachtig, of dat hy 'er waarlyk van getroffen was; en alles, wat hy 'er van zou kunnen zeggen, zou voor hem weinig by de Rechters gelden. Daar van daan, dat Demoſthenes, toen iemand, die geſlaagen was, hem kwam verzoeken, om voor hem te pleiten, verhaalende hem het voorval zonder eenige ontroering, en met een ywerlooze ſtem, teegen hem zeide; *Ik geloof niet, 't geen gy my verhaalt.* Maar de ander hem daar op de Zaak ten tweedemaal met eene zeer groote ontſteltenis verhaalende, *'k geloof u*, zeide hy, *tu gy ſpreekt, als iemand, die geſlaagen is:* om hem te toonen, met wat

Digitized by Google

klank van ſtem hy moeſt ſpreeken, om geloofd te worden. En Cicero bediende zich van die bewysreeden in zyn Reedenvoering voor Gallus, teegen Kallidius, die, gelykwe voorheenen zeiden, in een zaak, daar hem ten uiterſten aangeleegen was, zonder eenige ontroering, of yver geſprooken hadde; *Gy, Kallidius, zoo het waar was, 't geen gy zegt, zoud gy 'er met zulk een ſtem van ſpreeken? Gy, die gewoon zyt andere menſen in hunne gevaaren met zoo groot een yver te verdeedigen, zoud gy zoo achteloos in uw eigen zyn? Waar is de ſmerte? Waar is die vierigheid van Geeſt, die zelf de kleene kinderen kan doen kermen, en traanen uit de oogen perſſen?*

'K zal, weegens de verandering van de ſtem, naar de natuur van de hertſtochten, noch dit weinige maar zeggen, dat, wanneerze naa een heevige ontroering begint te bedaaren, het klaar is, dat men alsdan de toon van zyn ſtem moet verminderen, gelyk daar Cicero in zyne Reedenvoering voor Celius zeit: *Maar ik moet tot het Feit weederkeeren, alhoewel de ſmerte, die ik, ſpreekende van zoo groot een man, gevoeld heb, myn ſtem verzacht, en my de vryheid van myn verſtand benoomen heeft.* En, om niets te vergeeten, van al het geen aan zoo gewichtig een Zaak, in 't ſtuk van Uitſpraak, als die verandering van ſtem is, iets toe kan bren-

Digitized by Google

brengen; voeg ik 'er by, dat een der allerbekwaamſte middelen tot verkryging van een hoedaanigheid, om het wel ter ſneede, in alle ſoorten van onderwerpen, te doen, is, meenigmaal en overluid te leezen, Blyſpeelen, Treurſpeelen, Saamenſpraaken, en andere werken van Schryvers, welker Schryfwys allermeeſt naa een Toneelſtyl zweemt.

IX. HOOFDDEEL.

Van de Verandering der Stemme, ten aanzien van de verſcheidene deelen van de Reedenvoering.

GElyk de deelen eener Reedenvoering van natuure zeer verſcheiden zyn, zoo moet ook de Uitſpraak van dezelve verſcheiden weezen. De *Inleiding* moet uitgeſprooken worden met een laage en zeedige ſtem, niet alleen, om dat die zeedigheid den Toehoorderen wel aan ſtaat, als zynde een bewys van de achting; die wy hen toedraagen; maar ook, om dat een Reedenaar zyne Stem noodzaakelyk moet in ſtaat houden, en by trappen vieriger worden. Anders is hy ten eerſten buiten aadem, en 't ontbreekt hem aan ſtems genoeg voor die deelen van de Reedenvoering, die een zwaarder Uitſpraak vereiſſen. Niet

Digitized by Google

echter, dat hy in 't begin zoo zacht ſpreeke, dat hy ſlechs van weinig menſen, en die naaſt by hem zyn, gehoord kan worden; maar aanſtonds zoo klaar en onderſcheiden, dat 'er niemand in zyn gehoorplaats zy, die, aandachtig zynde, hem niet verſtaan en kan. Anders ſpreekt men te vergeefs, en men doet zyne Toehoorderen ongelyk. Daar omtrent hebbe ik voor deezen een zeer vermaard Predikker zien miſſen, die met zoo zacht een Stem begon, dat in eene talryke vergaadering naauwelyks tien of twaalf menſen hem verſtaan konden, en die daar naa zyne ſtem zoo hoog verhefte, en zoo overmaatig vierig wierd, dat de toon van zyn ſtem de Toehoorderen verbaasde, en hen laſtig was. 'K wil eeniglyk zeggen, dat de *Inleiding* zacht en eenpaarig weezen moet, en eenige toonen laager als de andere deelen van een Reedenvoering. Ik zonder echter hier ſommigen *Inleidingen* uit, die men *onverwachte* kan noemen, en die men gemeenelyk *Ex abrupto* heet, gelyk die van Cicero in zyne eerſte Reedenvoering tegen Katilina. „*Hoe lang noch, Katilina, zult gy ons gedult misbruiken? Hoe lang noch, zal uwe razernye met ons den ſpot dryven? Tot welk eene buitenſpoorigheid zal uwe roomeloze ſtoutheid ten laatſten uitberſten?* En die van Chrizoſtomus, die hy (zoowe Sookrates gelooven moogen)

ge-

gebruikte in de Reedenvoering, teegen Keizerin Eudoxia, die, naa datze hem had af doen zetten, en bannen, naa zyne herſtelling, nochmaals zocht te weeg te brengen, dat hy ten tweedemaal gebannen wierd, om zeekere Leerreeden, die hy teegen de danſeryen, die, by de inwyding van de beeltenis van die Prinſes, voor Sint Sofyenkerk geſchied waaren, had gedaan: *Herodias is dan noch eens ontzinnig: Ze danſt noch eens; noch eens eiſtze het hoofd van Johannes in een Schootel!* Die van de Leerreeden, die hy voor 't volk van Antiochie deed, kort naa de afwerping der Beelteniſſen van den Keizer, en van de overleedene Keizerinne, is ook van die natuur: *Wat zal ik zeggen? hoe zal ik ſpreeken? 'T is hier geen tyd om te ſpreeken, maar om te weenen; niet om te reedeneeren, maar om te kermen; niet om het volk te vermaanen, maar om God te bidden.* En die andere van zyne Leerreeden, voor dezelve Burgerye, over die groote onſteltenis, die hen in hunne Vergaadering was overgekoomen, en waar in ze van nooden hadden, dat een onkriſten Landvoogd hen tot bedaaren bracht. *'K heb waarlyk de voorzichtigheid van onzen Landvoogd moeten pryzen, om dat hy, ziende de geheele Stad in roere, en alle deſſelfs burgers vaardig, om 'er uit te vluchten, hier gekoomen is, u moed doen grypen, en 't voorneemen*

Digitized by Google

en de hoop die gy verlooren had, heeft weêrgegeeven. Maar, u aangaande, ben ik ontroerd en beſchaamt geweeſt, om dat gy, naa zoo veel voortreffelyke vermaaningen, die u zyn voorgehouden, hebt vannooden gehad, om door iemand, die buiten de Kerk is, nieuwe moed te krygen. Ik zonde wel gewenſt hebben, dat de Aarde zich onder my geopend, en my had ingezwolgen, wanneer ik hoorde, dat hy tot u ſprak, nu u vertroo-ſtende, dan weederom u verſmaadende over een ſchrik, zoo t' ontyde, en zonder reeden opgevat. Voorwaar hy was de man niet, van wien gy uwe plicht moeſt leeren. Gy lieden behoorden Leermeeſters der Ongeloovigen te weezen, en hen te onderwyzen in hunne plicht. Hoe zullen wy, die zoo vreesachtig waaren, hen naamaals derven onder de oogen koomen? Met wat voor reedenen zullenwe hen in hunne toegenſpoeden kunnen tot bedaaren brengen, wy, die in die groote ontroering, vreesachtiger waaren, als Haazen? Wy zyn menſen, zegt gy: maar eeven daarom moeſt gy u niet ontſtellen, om dat gy menſen, en geen beeſten zyt. De beeſten ſchrikken op 't minſte gerucht, datze hooren, om datze die ſchrik niet kunnen voorkoomen door de reeden: maar gy, die met reeden en verſtand begaaft zyt, hoe zyt gy vervallen tot eene zoo ſchandelyke laf hertigheid? Die *Inleidingen*, die zoo aanſtonts met eene heevige hertſtocht beginnen, zyn zeldſaam,

en

en men gebruikt ze niet als in zeer buitengewoonlyke voorvallen. Maar wanneerweze gebruiken, blykt het, dat menze noodzaakelyk uit moet ſpreeken met een ontroerde ſtem, naar de hertſtocht, of van droefheid, of van toornigheid, die ons verplicht zoo aan te vangen.

Wat het *Voorſtel*, of *Verhaal* aangaat, 't is niet noodig zich dan te ontroeren, of zyn ſtem te verheffen, om dat men dan niet anders voorheeft, als de Toehoorderen of de Rechters te onderrichten, en hen de zaak, waar van we ſpreeken, wel te doen begrypen. Het is genoeg, als de Uitſpraak dan een weinig ſterker is, als in de Inleiding; men heeft ſlechs daar op te letten, dat het in alle zyne leeden wel onderſcheiden zy: want naademaal het de zaaken en gronden van alle verhandelingen en van alle redeneeringen behelſt, zoo is 'er wonderlyk veel aangeleegen, dat het wel verſtaan worde. 'T is waar, men heeft eenige verſcheidenheid te maaken in de wyze van Uitſpraak, naar de natuur, en de hoedaanigheid der bedryven en uitkomſten, die men daar in verhaalt; maar wat de heevigheid en ſterkte van de ſtem aangaat, 't is dan haar tyd noch niet, maar men moet die voor de volgende deelen over houden.

Aangaande de *Beveſtiging*, die de bewyzen

Digitized by Google

van onze zaak behelst; en de *Weederlegging*, die bestaat in 't oplossen der bewyzen van onze teegenpartyders; dat is het, daar het in onze redeneering allermeest op aan komt, en gelyk ons gemoed dan allerkrachtigst ontroerd word, en dat we alle voornaame spreekwyzen der Reedenrykkonst dan te passe brengen, zoo moeten we dan ook spreeken met een zwaarder stem, en onze Uitspraak merkelyk meêr veranderen.

Nu is de *Besluiting* noch overig, tussen welke en tussen het voorgaande deel, een Reedenaar gevoeglyk een weinig stil zal zwygen, beginnende daar naa met een veel laager toon, en onderscheiden van de laatste Volzin, die men zoo eeven heeft uitgesprooken. Dan moet hy vervolgen met een stem, die verheevener, blygeestiger, en grootser is, en als iemand, die reeds overwonnen heeft, als wel gerust zynde op de goedheid van zyn Zaak, die hy meent tot overvloed betoogt te hebben, en op de volkoomene voldoening van zyne Toehoorderen, die hy gelooft ten vollen, dat hy gelyk heeft, overtuigd te hebben. Koomende dus eindelyk tot het *Besluit* van zyne Reedenvoering, gelyk een Schip, dat lang op Zee geweest, en veele gevaarlyke tochten gelukkigtyk ontkoomen zynde, met volle Zeilen, onder een vrolyk gejuich, ter haaven invaart.

X. HOOFD-

Digitized by Google

X. HOOFDDEEL.

Van de Verandering van de ſtem, naar de verſcheidenheid van de Reedenrykkonſtige Spreekwyzen.

GElyk de Reedenrykkonſtige Spreekwyzen de uitſteekenſte deelen eener Reedenvoering zyn, die haar allerbevalligſt maaken, het zy door de verſcheidenheid, diezé dezelve byzetten, 't zy door de bezondere aangenaamheid, die in yder van dezelve is; zoo moetenze ook met een toon, die van het overige der Reedenvoering verſchillig is, uitgeſprooken worden. De naam zelf van een Reedenrykkonſtige Spreekwys (*Figura.*) geeft zulks genoeg te kennen, en 't zou uitermaaten kinderachtig, en belachhelyk zyn, indienze niet met een zwaarder en verheevener ſtem, als het andere, wierd uitgeſprooken. Want, by voorbeeld, wanneer Cicero in zyne Reedenvoering voor Kluentius, van Saſſia, die haare Dochter haaren Schoonzoon ontzet, en den zelven getrouwd had, zeide: *O ongelooveliyk Schelmſtuk in een wyf, 't welk, zo 't van die rampzaalige niet bedreeven waar, in de waereld noch ongehoord zou zyn! O verwerde en toomeloze onkuisheid! O onbeſchaamdheid zonder*

weederga! Niet te ſchroomen, ik zeg niet, de maajeſteit der Gooden, maar zelf niet het gerucht der menſchen! niet getrilt te hebben, wanneer die eerſte nacht naaderde, wanneer de bruilofts toortſen branden, wanneerze in de kaamer trat, daarze teevens aanſchouwde het bed van haare Dochter, en die wanden, die van de gemeenzaamheeden van het voorgaande huuwelyk getuigen waaren! Indien hy die woorden, zonder eenige verheffing van ſtem, had uitgeſprooken, zou hyze niet alle bevalligheid en kracht benoomen hebben? En waar 't niet veel beeter geweeſt, ſlechs maar eenvoudiglyk gezeid te hebben; *Ze is wel ſtoutmoedig en onbeſchaamd geweeſt, dat ze met haar Schoonzoon heeft beſtaan te trouwen;* waar in niet ongerymds en was; als die woorden, die eene Uitroeping waaren, zonder eenige uitroeping uit te ſpreeken? Ik zeg het zelve van een *Eed*, en wel voornaamentlyk, wanneer'er iets ongemeens in begreepen is; gelyk in die van Demoſthenes in de Reedenvoering van Ktezifon, die by de Ouden in zoo hoog een achting was: *Gy, myne Heeren, gy hebt daar in niet gefeilt; neen zeeker; dat zweer ik, by die geenen van onze Voorouderen, die de Slag van Marothon zoo eedelmoedig waagden; by die geenen, die by Plateea ſloegen; by die geenen, die ter Zee vochten by Salamis; by die geenen, die*

te

te Artemiſium ſneeuvelden; en by alle die andere helden, die verdiend hebben, dat ze op koſten van 't gemeen begraven wierden. Daar is niet aan te twyfelen, of hy heeft dat met een zeer verheeven toon, en met een groote verzwaaring van ſtem uitgeſprooken, dewyl het anders zeer belachhelyk en onnoozel weezen zou. In *Perſoonbootſing* leert de Natuur ons zelf, eerſtelyk, dat men de ſtem moet veranderen, op dat blyke, dat, niet gy, maar die Perſoon, dien gy invoert, ſpreekt; Ten tweeden, dat menze moet veranderen, naar de verſcheidenheid der Perſoonen, die gy doet ſpreeken. By Voorbeeld, in die twee *Perſoonbootſingen*, waar van Cicero zich bedient in de Reedenvoering voor Celius, de eene van dien eerwaardigen Gryzaard Appius, de andere van dien jongen Lichtmis Klodius, wie ziet niet, hoe verſcheiden hy dezelve heeft moeten uitſpreeken, hoe deftig en ernſtig de eerſte, hoe laf en verwyfd de laatſte? Leertze beide in de Redenvoering zelf, en gy zult 'et ligtelyk begrypen kunnen. Indienge iemand invoert, die in zich zelven ſpreekt, en ſtil ooverlegt, wat hy doen moet, dat moet noodwendig met een flaauwe ſtem geſchieden, als of hy eeniglyk tot zich zelven ſprak, en niet om van andere gehoord te worden. We hebben daar een voorbeeld van in de Reedevoering van den-

zel-

Digitized by Google

zelven Cicero voor Kluentius, daar hy van Stalenus zeit: *Ziende zoo groot een rykdom in zyn huys, 't geen tot die tyd toe, ellendig en berooid was, koomen, begon hy allerleije schelmstukken te bedenken, en sprak aldus by zich zelven: Deel ik hier van de andere Rechters meede, wat heb ik 'er anders, als gevaar en schande van te wachten? Kan ik niets uitvinden, om Oppiantkus te doen veroordeelen? Waarom zou ik 't niet konnen doen? enz.* En daar hy in de Reedenvoering voor Kwintius zeit; *Gy gaat niet te raade met u eigen zelven: Gy denkt niet; Wat onderneem ik? Moet ik een vriend, om twee uuren, die verstreeken zyn, in den grond bederven? Moet ik hem, om dat hy verzuimde daar op de gestelde tyd te verschynen, op den dyk zetten?* Men moet die woorden; *Gy gaat niet te raade met u eigen zelven: Gy denkt niet:* uitspreeken met een verheeven stem, gelyk als in een *Afwending*, (*Apostrophe.*) en die daar naa volgen, met een laage stem, gelyk als in eene heimelyke bedenking. In de *Afwending*, moet gy letten op den Persoon, dien gy aanspreekt, en de klank van uwe stem daar naar schikken. Wanneerge, by voorbeeld, leevenlooze dingen aanspreekt, zoo moetge doen, als ofge spraakt tot menſen, die zeer hardhoorend zyn, dat is, gy moet uwe stem meerder, als naar gewoonte, verheffen. Cicero deede buiten twyfel zo, in die schoo-

ne

Digitized by Google

ne *Afwending*, die in de Roedenvoering voor Milo gevonden word. *U roep ik tot getuigen, gy heuvelen en bossen van Alba, en u ook, gy Albaanse Altaaren, die zo heilig, en oud zyt, als die van het Romeinse Volk, en die Klodius, verblind door dulle razernye, deed afhouwen en verwoesten, en begraaven onder ongemeene gebouwen, enz.* Het zelve zeg ik van eene *Afwending tot God.* Want gelykge uwe stem verheft, wanneerge u zelven wilt doen verstaan van die geenen, die zeer verre van u af zyn zo ook, wanneerge de Goddelikheid, die haare troon heeft in den Hemel, aanspreekt, moet gy zulks met een veel hooger toon doen, als wanneerge menſen aanſpreekt, die neevens u om laag op de aarde zyn. En met dien toon moet men die *Afwendingen* leezen, die in de *Beſluitingen* van de eerſte Reedenvoering teegen Kaulina, van de laatſte teegen Verres, en van de lofreeden van Plinius ter eere van Trajanus, gevonden worden. In een *Saamenſpraak*, in welke twee Perſoonen, ſpreekende en antwoordende, worden ingevoert, moet men de ſtem veranderen, min noch meer, als of'er twee Perſoonen ſpraaken. We hebben'er een voorbeeld van by Cicero in de Reedenvoering voor Plancius, daar hy Lateranenſis doet ſpreeken, zich beklaagende, dat het Volk Plancius, in 't verzoek van 't Kerkmeeſterſchap,

Digitized by Google

ſchap, booven hem geſteld had, en daar hy Plancius invoert, als of hy hem antwoorde: *Het Volk heeft kwaalik geoordeelt; 't heeft het evenwel gedaan: het had zulks niet behooren te doen: maar het heeft 't echter konnen doen. Ik kan 't niet verdraagen; maar veel voorname en verſtandige burgers hebben 't wel verdraagen*, enz. En deeze in de Reedenvoering voor Flakkus: *Laat ons Sextilius dan hooren. Ik heb hem, zegt men, niet meedegebracht. Breng zyne Papieren voor den dag. Ik hebze niet meedegenoomen. Breng ten minſten uwe Broeders te voorſchyn. Ik hebze niet geroepen, om te getuigen. Wat dan? Zullenwe daar voor, als voor een ſchelmſtuk vreezen, zullenwe daar voor, als voor een waarachtige getuigenis beſchroomd zyn, 't geen Asklepiades alleen geleezen heeft, zonder bewyzen, en zonder iemand, die het waar kan maaken?* In welke gevallen men altyd waar moet noemen, dat het antwoord, met eene andre toon, als de vraag, of teegenwerping, worde uitgeſprooken. In de Spreekwys, die de Grieken *Epimone* heeten, en die wy *Aanhouding* noemen kunnen, waar door een Reedenaar zyn party dringt, blyvende op een zelve gedachte ſtaan, en drukkende die op verſcheide wyzen uit, tot dat hy hem verward en beſchaamd gemaakt hebbe, moet men eene leevendige, dringende, en ooverheerſen-

de

Digitized by Google

de ſtem gebruiken, gelyk wanneer Cicero zeit in de Reedenvoering voor Ligarius: *Wat deed gy, Tubero, in de Slag van Farzalein? Op wien had gy het met de punt van uwen dolk gemunt? Wat dacht gy, wat wenſte, wat begeerde, wat hoopte gy? Op wien mikten die oogen, dat vuur, die hand, die deegen? Ik dring hem wat te ſterk. Hy ontſtelt zich, ik zal myne reedeneering hervatten.* En wanneer Kraſſus, pleitende teegen dien lichtmis Brutus, en ziende ter zelver tyd het lyk van Junia, eene oude Mevrouwe uit zyn huis, voor by ter aarde draagen, die gelegenheid waarnam, om dien ongebonden losbol aldus aan te ſpreeken: *Wat doet gy daar, Brutus, gy ſtraatſlyper? Wat nieuwe wiltge, dat die eerwaardige ooverleedene aan uwen Vaader brengen zal? Waar meede wilt gy, dat zy die voortreffelyke mannen, wier beeltenisſen gy voor haar daar ziet heenen draagen, onderbonden zal? Wat zalze zeggen aan uwe oovergroot vaaders, en voor al aan dien Lucius Brutus, aan wien dit volk zyne vryheid, en verloſſing van de Tirannye der Kooningen heeft dank te weeten? Tot wat beezigheid, tot welke eedelmoedige onderneeming, tot welke deugd zalze hen verhaalen dat gy u zelven oovergeeft? Om voordeel te doen met uwe goederen? Maar die beezigheid paſt den Aadel niet; en ſchoongenoomen, datze haar paſte, uw*

Digitized by Google

goed is weg, 't is alles verkwist door uwe ongebondenheeden. Tot de Rechtsgeleerdheid? Dan zoudge waarlik uwe Vaaderlyke voetstappen naavolgen: maar ze zal zeggen, dat gy, uw huis verkoopende, van al het huisraad, zelf dien stoel waar van uw Vaader zoo veel Oraakels uitsprak, niet hebt overgehouden. Tot de Waapenhandel? maar gy hebt den kryg nooit anders, als in Schildery, gezien. Tot de Welspreekendheid? Maar de eerste beginzelen van dezelve zyn u onbekend. En is u noch wat stems, en gesnaps oovergebleeven, ge spilt het geheel in den vuilen handel van uwe lasteringen? Derft gy deeze Vergaadering noch aanzien? Derft gy voor de Pleitbank, in de Stad, en onder de mensen noch te voorschyn koomen? Wroegt u uw geweeten niet, wanneer gy uwe oogen slaat op dat dood lichaam, en op die beeltenissen, aan welke gy niet hebt oover gelaaten, zelf de hoop niet van naavolging in uwe Zeeden, noch plaats in dat huis, dat u eertyds toebehoorde. Een Figuur, welke die groote Reedenaar, naar Cicero's verhaal, verzelde met eene uitspraak, die wonderlyk deftig, en dringende was. In de *Parrhesia*, of *Vryheid om alles te zeggen*, zelf daar 'er eenig gevaar in schynt te weezen, moet men spreeken met een volle en verheevene stem, gelyk in die woorden van Cicero in de Reedenvoering voor Ligarius: *O Goedertierenheid, die zoo ooverwonderbaar, en eene*

eeu-

eeuwigduurende lofwaardig is! Cicero heeft de vrymoedigheid van voor Cezar een ſchelmſtuk te bekennen, waar van hy niet kan lyden, dat een ander beſchuldigd worde; en in zoo vermeetel een vertrouwen is hy voor de heimelike gedachten van zynen Rechter niet beducht. Zie, hoe ik 'er voor beducht ben. Zie dien helderen glans van Zachtmoedigheid en Wysheid, die zich aan my in uw ontzachhelyk gelaad ontdekt. Ik zal myn ſtem zoo hoog verheffen, als ik kan, op dat het Roomſe volk my hoore. De oorlog nu begonnen zynde, en reeds ten einde loopende, begaf ik me vrywillig, en buiten eenige dwang, in de leegerplaats van uwe vyanden. Ik zeg het zelve, als een Pleiter gedwongen word met geſlootene deuren te pleiten, en dingen zegt, die hy wenſte, dat van al de waereld gehoord wierden, gelyk als in die woorden van een berucht Pleidooi, wel eer gehouden in het Raadhof van Parys: *Of deeze gerechtsplaats zal Vrankryk verloſſen van die nieuwe wanſchepſels, eeniglyk gebooren om haar te verdeelen: of anders, indien hunne liſten, hunne konſtenaryen, de geruchten, dieze uitſtrooijen, hen kunnen handhaaven: zo roep ik luid uit (ze hebben weeten te weeg te brengen, dat de deuren geſlooten wierden, maar myn ſtem zal door dringen tot in de vier hoeken van het Kooningryk: en ik zalze den naakoomelingen toeheiligen, die zonder vrees, en zon-*

Digitized by Google

der driften zullen oordeelen, wie rechtſchaapen Franſen waaren, en geneegen, hen zoodaanig eene vryheid, gelykwe van onze voorouders ontfangen hebben, naa te laaten) ik roep dan luid uit, en ik zal uit ſchreeuwen, zoo ſterk als ik kan, datze ons noch grooter noheil, als ooit voordeezen brouwen zullen. Men kan zich verbeelden, met welke eene beweeging, en met welk eene verheevenheid van ſtem, die woorden van hem wierden uitgeſprooken. In de *Trapſpreuk*, waar in de Reedenvoering, by yder lid des Volzins, opklimt, moet, gelyk klaar is, de verheffing van de ſtem neevens dezelve trappen opklimmen, gelyk als in die van Cicero in zyne haſte Reedenvoering teegen Verres: *Een Rooms Burger in de boeijen te zetten, is een ſnood beſtaan; denzelven te geeſelen, een verfoeijelyk ſchelmſtuk; den zelven om te brengen, een foort van Vaadermoord: Wat zal ik dan zeggen, van denzelven aan 't kruis te hechten? Ik vind geen woorden, die bekwaam zyn, om zo grauwzaam een ſchennis uit te drukken.* En in de andere, in een vertoog aan de Stad van Parys, naa de dood van Hendrik den III.: *Gy hebt zoo goedertieren een Kooning niet konnen lyden. Wat zeg ik, niet konnen lyden? Gy hebt hem uit zyn Stad, uit zyn huis, en van zyn bed gedreeven. Wat, zeg ik, gedreeven? Gy hebt hem vervolgt. Wat zeg ik, vervolgt?*

Gy

Digitized by Google

Gy hebt hem vermoord, gy hebt zynen moordenaar onder de heiligen geſtelt, en vreugdevuuren oover zyn dood aangeſtooken. Men moet in de *Verzuyging* zyne ſtem een toon verlaagen, en de voorgaande woorden een weinig hooger uitſpreeken, gelyk als in die van Demoſthenes voor Ktezifon: *Want ik kan van my zelven ſpreeken: maar ik wil niet ſteeken in het begin, ſchoon yder een wel ziet, dat hy ſlechs uit kortſuyl gekoomen is, om my te beſchuldigen.* In *het Vraagen en Antwoorden van zich zelven*, (*Subjectio*) moet men yder *vraag*, en yder *antwoord* met een bezondere toon uitſpreeken, 't zy de vraag wat luider, en het antwoord wat laager, of het toegendeel, gelyk wanneer Cicero in de Reedenvoering voor Flakkus zeit: *Voorwaar, myne Heeren, tot wiens byſtand moet ik nu myn toevlucht neemen? Wien zal ik tot hulp roepen? Wiens macht zal ik aanzoeken? Zal ik me begeeven tot den Raad? De Raad zelf ſmeekt u om hulpe, en erkent, dat gy alleen 't geweld en het vermaogen in de hand hebt, om hun gezag te beveſtigen. Zal ik me tot de Roomſe Ridders keeren? Gy, die de Voornaamſten van dien rang zyt, hebt de meening van alle de anderen in u opgeſlooten. Zal ik me wenden tot het Roomſe Volk? Het heeft de macht, die het had, om ons te oordeelen, aan u oovergegeven.* En in die voor Sylla: *Wanneermen alle de andere voor-*

Digitized by Google

bereidſels maakte, waar was Sylla toen? Was hy te Romen, neen, hy was'er zeer ver van daan. Was hy onder de benden, naa welke Katilina heenen ging? Hy was daar noch al veel verder van daan. Was hy in de Landſtreeken van Kamertum, van Picenum, van Vrankryk, werwaards die dulligheid, als een Peſt, was voortgeſlaagen, en de gemoederen beſmette? Noch minder; Hy was in dat geweſt van Italië, waar op niet het geringſte aohterdenken vallen kon. In de *Teegenſtelling*, (*Antitheſis.*) moet men de teegenſtrydige dingen onderſcheiden, ſpreekende het eerſte met een zeekere toon, en het tweede met een andere uit, en het laatſte vry hooger, als het eerſte, gelyk in dat voorbeeld van de tweede Reedenvoering teegen Katilina. *Indienwe de Gerechtigheid, en de Reedenen van beide de Partyën met elkander vergelyken willen, ook daar by zullenwe lichtelyk kunnen oordeelen, hoe veel zwakker onze vyanden zyn, en met hoe weinig moeite te ooverwinnen. Voor ons ſtryd de ſchaamte. Voor hen de onbeſchaamdheid: hier de zuiverheid, daar de onkuisheid; hier de goede trouwe, daar 't bedrog; hier de Godvruchtigheid, daar het ſchelmſtuk; hier de ſtantvaſtigheid, daar de ſtoutmoedigheid; hier de Eere, daar de Schande; hier de Vergenoegſaamheid, daar de Begeerlikheid: hier eindelik ſtryden de Gerechtigheid, de Maatigheid, de Kloekmoedigheid, de Voorzichtig-*

Digitized by Google

tigheid, en alle andere Deugden te ſaamen, teegen de Ongerechtigheid, teegen de Dartelheid, teegen de Bloohartigheid, teegen de Vermeetelheid, teegen de Ondeugden te gelyk. Hier oorloogt de Oovervloed teegen 't Gebrek, de reeden teegen de blindheid, 't verſtand teegen de dwaasheid, en de zekere hoop teegen de wanhoop aan alles. Schoon in zoo roemwaardig een ſtryd de yver en moed der menſen mocht ontbreeken, zouden de Gooden zich niet verklaaren voor een zaak, die zoo rechtvaardig is? Zoudenze het ſchelmſtuk niet dwingen, zich te laaten ooverwinnen van de gerechtigheid? En zoudenze aan zoo veel heldendeugden den Zeegen oover zoo veel verfoeijelike ondeugden ontzeggen kunnen? In de ſpreekwys, die de Grieken *Anadiplooſis* heeten, dat is, *Verdubbeling*, en onmiddelike herhaaling van het zelve woord, gelyk als: *Het was, het was eertyds een deugd in dit Gemeenebeſt*, enz. *De Raad weet dat alles, de Borgemeeſter ziet het, en Katilina leeft noch; jaa hy leeft niet alleen, maar hy komt zelf in den Raad*, enz. *En nochtans leeft gy noch; en gy leeft, niet om uwe vermeetelheid aſ te leggen, maar om dezelve te beveſtigen*, enz. *Hy heeft drie-en-twintig ſaaren geregeerd, en wel geregeerd met zulk eene baldadigheid, dat hy zich niet beſlooten hout.* enz. Men moet dat woord, 't welk herhaald word de tweede reis hooger en zwaarder uit-

Digitized by Google

ſpreeken, als de eerſte maal. In de *Anaphora*, wanneer het zelve woord in het begin van verſcheide Volzinnen, die elkander volgen, of van de verſcheide leeden van een zelve Volzin, herhaald word, gelyk als in de Reedenvoering voor de wet van Manilius: *Getuige daar van zy Italië, welks Overwinnaar aan haar de eere van de Verloſſing gaf: Getuige daar van zy Sifilië, 't geen hy veiligde van de gevaaren die het omringden, door de wysheid van zyne raadſlaagen, zonder de macht van zyne waapenen te werk te ſtellen. Getuige daar van zy Afrika, die haare velden van onze vyanden zag overvloeijen, naa datze gezien hadde, hoe onze waapenen dezelve overſtroomde. Getuige daar van zy Vrankryk*, enz. En in de tweede Filippika: *Myn Burgemeeſterſchap behaagt M: Antonius niet; maar ik heb de eere, dat het alle eerlike mannen wel behaagde. 'T behaagde P: Servilius, dien ik eerſt noem, als den Oudſten, en die de leſte van de Oudburgermeeſteren in onze tyd geſtorven is. 'T behaagde Q: Katulus, wiens gezag nooit uit zal ſterven. 'T behaagde beide de Lukullusſen, Kraſſus, Mureena. 'T behaagde veele andere mannen, welker achting in het Gemeenebeſt altyd eerwaardig weezen zal.* Men moet het herhaalde woord altyd eevenëens uit ſpreeken, en onderſcheidentlyk van de uitſpraak van alle de andere woorden. Zo ook

ook in de *Epizeuxis*, waar in een zelve woord meermaal herhaald word aan het einde van de Volzinnen; gelyk als in die zelve Filippika: *Gy beweent het verlies van drie heirleegers, die uit Romeinen beſtonden. M: Antonius heeftze afgemaakt. Gy beklaagt de dood van zoo veel treffelike borgers. M: Antonius heeft'er u van berooft: 'T Gezag van den Raad is gekrenkt: M: Antonius heeft haar die oneer aangedaan*, enz. Of wel, wanneer verſcheide woorden herhaald worden, gelyk als in de zeeyenſte Filippika: *Hoe, myne Heeren, wanneer gy den jongen Cezar zoo groot en wettig een eer toevoegden, om een Leeger teegen M: Antonius te lichten, verklaarden gy toen M: Antonius niet voor Vyand van 't Gemeenebeſt? Wanneer gy toeliet, dat de oude krygsknechten, die den jongen Cezar gevolgd waaren, gepreezen wierden, verklaarden gy toen M: Antonius niet voor Vyand van 't Gemeenebeſt? Wanneer gy aan die ſterkte benden vergeldingen beloofden, om datze Antonius, aan wien men die naam van Burgermeeſter gaf, en die onze Vyand was, verlaaten hadden, verklaaren gy toen M: Antonius niet voor Vyand van 't Gemeenebeſt?* enz.

Digitized by Google

XI. HOOFDDEEL.

Van de Uitſpraak der Volzinnen en der Woorden.

DE Volzinnen hebben gemeenelik twee voorname deelen, die door *woordleedekens*, die de Letterkonſtenaars, *oorzaakelike*, *koppelende*, *voorwaardelike*, *vergelykige*, *betrekkelike*, of *weerſtreevige* noemen, verbonden worden. Maar die alle zyn niet van een zelve maat: Want'er zyn zeer korte, van welke yder deel eenvoudig is, en ſlechs in een eenig voorſtel beſtaat, gelyk deeze van Malherbe: *Hy is jong geſtorven, maar gelukkig: zyne vrienden hebben hem niet lang genooten, maar de dood is de eenige ſmerte, dieze zynenthalven immer leeden. Hy heeft de vermaakelikheeden des waerelds kunnen ſmaaken, maar hy heeft deſſelfs bitterheeden nooit geproefd. Hy heeft in dezelve weinig wegs afgelegd, maar hy heeft niet anders getreeden, als op bloemen; al het ſmertelike en verdrietige, dat het leeven heeft, ſtont hem te wachten in dat ooverige van die jaaren, die hy niet gezien en heeft.* De zoodaanige kunnen niet alleen met eenen aadem, maar ze kunnen naauweliks anders uitgeſprooken worden. Daar zyn'er, die merkelyk langer zyn, gelyk deeze

Digitized by Google

ze van dien zelven Schryver: *Houd de waereld voor een plaats, waar in gy daagelyks iets zult verliezen, tot dat gy eindelik alles zult verlooren hebben: En laaten die beſpiegelingen een vooröordeel opmaaken voor uwe Ziel, als die oorſprongkelyk uit den Heemel zynde, de genaade ontfangen zal, om derwaards eens weêr te keeren.* Ook deeze kunnen geheel en al met eenen aadem, indienze van natuur goed is, uitgeſprooken worden. Immers gy moet het doen, zoo veel als gy kunt. Want een Volzin aldus uitgeſprooken, heeft meerder bevalligheid en kracht, als of zulks geſchiede in verſcheide aademhaalingen. Gy moet ten dien einde met alle uwe pooging daar op uit zyn, om door naerſtigheid en oeffening eenen langen aadem te verkrygen. Maar daar in moet gy met trappen voortgaan. Want de Natuur gaat niet eenſlaags van een korte tot een lange aadem oover. Daar toe moet men de Natuur voor al te baat hebben, maar de Konſt vermag ook veel, en men leeſt in de Boekzaal van Photius, dat Demoſthenes, wiens aadem van Natuur zeer kort was, ziende, dat hy, om in het oopenbaar te ſprecken, noodzakelik van langer aadem voorzien moeſt zyn, duizend drachmen (dat is, ruim honderd Daalders) gaf aan Neoptolemus, den Blyſpelſpeeler, om hem die konſt te leeren, die hy eindelik,

Digitized by Google

door daagelykse oeffening by zich zelven, verkreeg. Zo moet gy u zelven ook oeffenen, en noch tyd, noch moeite ontzien. Daar zyn andere Volzinnen, die langer uitgerekt worden, en die men niet zou kunnen uitspreeken, zonder eens of tweemaal zynen aadem te haalen, gelyk als die van Bernardus: *Gelyk het voor de gezondheid schaadelyk is, voedsel te neemen, en 't selve niet te verteeren, om dat de raauwe en onverteerde spyzen kwaadaardige dampen veröorzaaken, en het lichhaam niet voeden maar bederven: Zo ook, wanneer men de maag van de Ziel, naamentlyk de geheuchenis, met veel weetenschap opvult, indien die weetenschap door de warmte van de Liefde niet verteerd en word, indienze gevoegelik zich niet verspreit door de aaderen, en door het merg van de Ziel, invloeijende in de zeeden, en in de handelingen, en indien dezelve niet deugdsaam word door het goede, datze kent, en 't geen dienstig is, om een heilig leeven voort te brengen, zal zoodaanig eene weetenschap niet in zonden veränderd worden, gelyk het voedsel in kwaadaardige vochtigheeden?* Men moet het eerste gedeelten van dusdaanige *Volzinnen* uitspreeken, zonder zyn aadem te haalen; maar indienge het tweede gedeelte niet op een zelve wys uit kunt spreeken, moetge liever noch eens rusten, als uwe stem te veel vergen, en u uit uwen aadem spreeken,

Digitized by Google

ken, 't geen uitermaten ongevallig weezen zou. Alleenlik ſtaat u waar te neemen, dat gy ruſt op bekwaame en gevoegelike plaatſen; dat is te zeggen, naa *twee ſtippen*, of ten minſten naa *een ſtreepje*. Want anders te doen zou ten uiterſten aanſtootelik zyn. Daar is noch een ander ſlag van Volzinnen, die de Reedenkonſtenaars *Spiritus* noemen, niet hebbende den zwier en ſaamenſtelling van die geenen, die men eigentlyk *Volzinnen* heet; maar behelzende eeniglyk een groote meenigte van *Leeden*, alle voorgeſteld op een zelve wys, gelyk deeze van dezelve Schryver: *Gy moogt u wel verlaaten op zoodanige Voorſtanders, die niemand anders, als God, vreezen, op niemand anders, als op God vertrouwen; die in de Landſchappen uitgezonden, niet het Goud naajaagen, maar Kriſtus naavolgen: die niet meenen, dat hunne zendingen een Wiſſelbank zyn; en die vrucht voor God, en geen geſchenken voor zich zelven zoeken: die een Joannes de Dooper voor Koningen en Prinſen, een Moezes voor de Egiptenaaren, een Fineas voor de Hoereerders, een Elias voor des Afgodendienaaren, een Eliza voor de Gierigaards, een Petrus voor de Leugenaars, een Paulus voor de Laſteraars, een Kriſtus voor de verkoopers zyn; die de gemeente niet verachten, maar onderwyzen; die de ryken niet vleijen, maar verſchrikken; die den armen niet laſtig val-*

Digitized by Google

vallen, maar behulpſaam zyn: die de bedreigingen der Vorſten niet vreezen, maar verſmaaden: die niet ontroerd in de vergaaderingen koomen, en'er niet toornig weeder uitgaan; die de Kerken niet berooven, maar hervormen; die de beurzen niet uit en putten, maar de kleinmoedigen vertrooſten, en de oovertreeders kaſtyden; die hunne eigene achting zorgvuldiglyk bewaaren, en die van andere niet benyden; die gaarne bidden, en'er zich onophoudelyk in bezig houden; en die in alle andere zaaken zich meerder verlaaten op hunne gebeeden, als op hunne wakkerheid en arbeid; welker redeneering ſtichtelik, welker teegenwoordigheid gevalliger, welker gedachtenis gezeegend is: die zich by het Volk aangenaam maaken, niet door hunne woorden, maar door hunne daaden; en niet om hunne trotsheid maar om hunne bedryven eerwaardig zyn: die neederig zyn met den needrigen, eenvoudig met den eenvoudigen; maar die de hardnekkigen berispen met hardigheid, die de boozen beteugelen, en die met de hovaardigen handelen naar hunne verdienſten; die noch zich zelven, noch hunne bloedverwanten, en amptenaaren verryken met de goederen der weeduwen, en met het erfdeel van den gekruiſten; maar die om niet geeven, 't geenze om niet ontfangen hebben, en die den geenen, die verongelykt worden, uit liefde recht doen: ten laaſten, die betuigen ontfangen te hebben van uwen geeſt, gelyk de zeeventig

Rich-

Digitized by Google

Richters van den Geeſt van Moozes, en die, 't zy af zynde, 't zy teegenwoordig, beide u en den Heere poogen te behaagen: die tot u weederkeeren, afgeſloofd, maar niet verrykt met den roof der Volkeren: en die zich niet verheffen, om datze zeldſaame en koſtelike dingen, uit de landen, werwaards ze gezonden wierden, meede brachten; maaar om datze de vreede in de Koningkryken, de Wet aan de woeſtäardigen, de ruſt aan de Kloofters, de ordre aan de Kerken, de Tucht aan de Geeeſtelykheid, en een rechtvaardig Volk voor God naa zich lieten. Gy behoeft u in dusdaanig een ſlag van *Volzinnen* niet te veel te vergen, want gy kunt uwen aadem haalen, zoo meenigmaal als gy het noodig zult vinden, en wel gevoegelyk aan yder, dat in dezelve voorkomt, dewyl'er geen reeden is, die u verplichten kan, liever by de eene, als by de ander te ruſten. Zie daar, wat aanbelangt den *aadem*, en deſſelfs *haalingen* in alle ſoorten van *Volzinnen*. Wyders oordeel ik, dat men 't volgende kan en moet waarneemen. Men moet de deelen van eene *Volzin* niet van elkander afſcheiden, als of'et verſcheide *Volzinnen* waaren; maar echter moet men daar omtrent eenig onderſcheid maaken, op dat de Toehoorder de eene van de andere te gemakkeliker zoude kunnen onderſcheiden. Maar dat moet men voor alle dingen doen, wanneer de

Digitized by Google

de *Volzin* langwylig is. Anderſins worden de gedachte en de gheuchenis der geenen, die u hooren, en moogelyk uwe eigene, verward; en de *Volzin*, hoe wel ook geſchikt, zou, ter oorzaak van haare langwyligheid, duiſter ſchynen. Wanneer'er verſcheide *Leeden* in eene *Volzin* zyn, en yder der zelve van zeer groot gewicht, zo paſt het wel, dezelve door de uitſpraak te onderſcheiden, zonder nochtans zynen aadem te haalen, ten waare dezelve zo meenigvuldig waaren, dat eene aadem tot derzelver uitſpraak niet genoegſaam was. Cicero nam dat buiten twyfel waar in die *Volzin* van de Reedenvoering voor de Wet van Manilius: *Welk eene ſchande, myne Heeren, dat hy, die zo groot eene meenigte van uwe borgeren, op eenen dag, door geheel Azie, in zo veel Steeden, met een woord, en door eenen brief om deed brengen, tot noch toe, niet alleen, naar eis van zulk een Schelmſtuk niet is geſtraft, maar na die moord noch drie-en-twintig Jaaren lang geheerſt heeft, en dat met zo groot eene baldaadigheid, dat hy niet alleen niet gebleeven is binnen het Koningryk van Pontus, noch in de duiſternis van Kappadocie, maar getreeden buiten 't erfdeel van zyne Ouders, u in het midden van uwe Landen, en in de voornaamſte deelen van Azie derft aantaſten.* Het is dienſtig, dat men na yder *Volzin* ruſt, korter na korte, en een weinig langer na lange.

Want

Digitized by Google

Want behalven dat zulks dient, om de *Volzinnen* beeter van elkander t'onderſcheiden, en voor het begrip en de geheuchenis van den Toehoorder niet weinig behulpzaam is, 't is ongeloovelyk hoe zeer het de longen, de borſt, en de ſlag-aaderen van den geenen, die ſpreekt, te gemoet komt, en gy zult, indiengе deze leerreegel oeffent, desſelfs nuttigheid door de ondervinding kennen. Ik wenſte ook, dat gy daar op lette, dat gy de volgende *Volzin* een trap laager, als het ſlot van de voorgaande, aanvingt, 't geen u, en voor de verandering van de ſtem, en voor 't gemak van uwe ſpreekleeden, zeer nut zou zyn. In ſommige geleegenheeden is het in teegendeel beeter, met een weinig hooger toon, als in het ſlot van de voorgaande, aan te vangen, naar dat de Reedenaar zal oordeelen, dat het onderwerp zulks eiſt. 'T geen noch daar-en-booven dienen zal, om de verandering van de ſtem zelf te veranderen, want dat moet niet altyd op een zelve wys geſchieden. Men heeft in deeze geleegenheid noch iets anders aan te merken, namentlik, dat wanneer gy een *Volzin*, die een groote vierigheid, of verheffing van ſtem vereiſt, uit moet ſpreeken, gy moet zorg draagen, dat gy dezelve ontziet en maatigt in die geenen, die voorgaan, beducht, dat gy anders, indien gy daar in al de kracht

van

Digitized by Google

van uwe ſtem breekt, zoud genoodzaakt worden, die dingen, die een zwaare ſtem vereisſen, flaauwelik uit te ſpreeken. 'T geen Roscius en Ezopus, twee der allervoornaamſte Speelers, die immer onder de Romeinen waaren, naar de aanmerking van Cicero in het derde boek van den Reedenaar, zeer wel wiſten waar te neemen. Want Roscius ſprak deze vaarzen,

Een eerlyk man zal, tot vergelding van zyn daan,
Na eer en glori, niet na roof en ſchatten ſtaan.

niet uit met al de kracht van zyn gebaar, maar eenvoudiglyk, op dat hy, daar na vallende op die geenen, die aanſtonds daar op volgden:

Wat zie ik! ach! hy komt gewaapend, en ontziet
De heiligdommen zelf van onze Tempels niet!

op de zaak ſterker ſtaroogen, en die met grooter verwondering en verbaasdheid uit zou ſpreeken. En Ezopus ſprak deze volgende vaarzen,

Wat mens zal my nu hulpe bieden?
Tot wien zal ik om byſtand vlieden?

niet

niet uit, met al de vierigheid van ſtem, die hy daar wel kon toebrengen, maar zacht, flaauw, en zonder beweeging ter oorzaak, van 't geen onmiddelik daar aan volgde,

O Vader! Vaderland! ô huis van Priamus!

't geen hy met de noodzakelike beweeging niet zou hebben kunnen uitſpreeken, indien hyze, door de voorgaande, reeds gekrenkt had, en gelyk als uitgeput. Alduś vertoonen de Schilders eenige zaken met ſchaduwen, en verſchieten, om die geenen, die verhevener moeten zyn, en zich, om zo te ſpreken, buiten het tafereel werpen, te ſchooner te doen afſteeken.

Van de *Volzinnen* ga ik over tot de *Woorden*, waaromtrent allereerſt ſtaat aan te merken, dat men die naar de gewoonte en 't gemeen gebruik van die geenen, die wel ſpreeken, uit moet ſpreeken. Men vind in yder Landſtreek zeekere gebrekkelyke uitſpraaken, dié het zelve eigen zyn, 't zy ten aanzien van de *lang of kortheid der Lettergrepen*, gelyk 'er gevonden worden, die de eerſte lettergreep in *Olyfboom*, *Kapitaal*, lang maken, uitſprekende *ólyfboom*, *Kápitaal*; en de twede in *Kapittel*, uitſprekende *Kapittèl*, in *Filémon*, uitſprekende *Filemon*, de vierde in *Theſſaloníka*, uitſpre-

ſprekende *Theſſalónika*, kort maken; enz. 't zy ten aanzien van de *Klinkletteren*, gelyk de geenen, die zeggen, *bregge*, *regge*, *ſtik*, *moerakelen*, voor *brug*, *rug*, *ſtuk*, *mirakelen*, *en*, voor, *in*, *endien*, voor *indien*, enz., 't zy in het verzwygen van de *h*, daarze noodzakelik is, of in het uitſpreken van dezelve, daar ze geenſints wezen moet; een gebrek der Zelanders, die men hoort zeggen, *eemel*, en *haarde*, *oot*, *aarze*, *ond*, enz., voor *Hemel* en *Aarde*, *hoofd*, *haas*, *hond*, *heer* voor *eer*, *hontfanger*, voor *Ontfanger:* 't zy in 't uitſpreken van de *f*, daar een *v* is, gelyk de Vriezen zeggen, *Vriezen*, *Vroam*, *Vader*, *Vrouw*, voor *Vriezen*, *Vroom*, *Vader*, *Vrouw*, enz.: 't zy in 't veranderen van de tweklanken, gelyk, *deit*, voor *duit*, *uut*, voor *uit*, *mieſter*, *zwieten*, *bieſt*, voor *meeſter*, *zweten*, *beeſt*; *book*, *kook*, *dook*, voor *boek*, *koek*, *doek*; *doon*, voor *doen:* 't zy in 't byvoegen van eenige letteren, die overtollig zyn, gelyk de Dortenaars zeggen, *in menen zak*, *in menen tuin*, voor *in myn zak*, *in myn tuin*, zo *tegenſwoordig* voor *tegenwoordig*; *gelegenigheid*, voor *gelegendheid*; *Lievede*, voor *Liefde*; *kenneniſſe*, voor *kenniſſe*; *Zendebrief*, voor *Zendbrief*; *gaene ſtaene*, voor *gaan*, *ſtaan*; *op en dat*, voor *op dat:* 't zy in 't nalaten van eenige letteren, die men noodzakelyk moet uitſpreken, als de Noordhollanders, *ik*

heb

Digitized by Google

heb 't daan, ik hebt geven; voor *ik heb 't gedaan, ik heb 't gegeven.* En dusdanige misslagen zyn'er velerlei, die een yder, die daar op acht geeft, dageliks voorkomen.

Ook zyn'er verscheide plompe manieren van spreken onder het gemene Volk in de Steden, zelf van die, daar doorgaans het Hof is. Want men verneemt ze hedendaags in 's Gravenhage, al zo wel als eertyds te Athene. Iemand, die in het openbaar spreekt, moet alle die gebreken zorgvuldig myden, beducht, dat hy anders veracht en bespot zou worden, gelyk de Redenaar Pauzanias, van wien Filostratus schryft, dat hy plomp, en de woorden zeer gebrekkelik uitsprak, makende de lange lettergrepen kort, en de korte lang, alhoewel hy anders welsprekend was, zelf wanneer hy voor de vuist sprak, waarom hy by een Kok, die zeer goede spyzen kwalik toebereide, vergeleken wierd. Ten dien einde moet hy geduurig omgaan met zodanige menschen, die zeer wel spreken, op hunne uitspraak wel letten, om 'er zich na te schikken, zich niet schamen, hen raad te plegen, wanneer hy aan de uitspraak van eenige woorden twyfelt, en zelf hen bidden, dat ze hem berispen, zo menigmaal als hy in andere woorden, waar aan hy niet en twyfelt, feilt, om dus zich zelven allenskens te beschaven, op dat 'er in zyne

Digitized by Google

woorden, zo 't mogelik is, niets gevonden worde, 't geen die genen, die hem hooren, mishagen kan.

Myne twede aanmerking is, dat men de *nadrukkelike woorden* met nadruk uit moet ſpreken, 't zy om zeer krachtig te *beveſtigen*, gelyk als deze: *Voorwaar*, *voorzeker*, *onfeilbaar*, *ongetwyfeld*, *noodzakelik*, *volſtrekt*, *uitdrukkelik*, *duidelik*, woorden, die een uitdrukkeliker en zwaarder uitſpraak vereiſſen; 't zy om *te pryzen*, en *te verheffen*, gelyk: *Wonderlyk*, *ongelovelyk*, *weergadeloos*, *onuitſprekelyk*, *onwaardeerlyk*, *uitſteekend*, *prachtig*, *zegepralend*, *heerlyk*, *heldhaftig*, *doorluchtig*, *hoogachtbaar*, *aanbiddelyk*, woorden, die moeten voortgebracht worden met een grootdadiger toon: 't zy om *te verſmaden*, en *te verfoeijen*, als, *gruwzaam*, *yſelyk*, *vervloekt*, *verfoeijelyk*, *afgryſelyk*, *wanſchapen*, alle welke met een hoger en meer ontroerde ſtem moeten uitgeſproken worden: 't zy om te *klagen*, als, *ongelukkig*, *elendig*, *rampzalig*, *droevig*, *erbarmelyk*, *beklagelyk*, *beſchreijelyk*, alle woorden van droefheid, die gevolgelyk een droevige ſtem vereiſſen. Men moet ook een weinig meerder drukken op de woorden, die eene *hoegrootheid* betekenen, gelyk, *groot*, *hoog*, *verheven*, *diep*, *lang*, *breed*, *ontelbaar*, *eeuwig*; gelyk ook op die gene, die eene *algemeenheid* te kennen geven,

Digitized by Google

ven, als, *de gehele waareld*, *algemeenlyk*, *alomme*, *altoos*, *nimmermeer*. Wat de woorden van *vermindering* en *verkleining* aanbelangt, als, *gering*, *ydel*, *kleen*, *laag*, *flecht*, *zwak*, die heeft men met een lager ſtem, en met een toon van verontwaardiging uit te ſpreken. Wanneer een Prediker eene Ziel invoert, die, onder 't gevoelen van hare grote zwakheden, by zich zelven zegt: *Wanneer ik het geloof in myn hert zoeke, zo vind ik 't zelve zo zwak, zo gebrekkelyk, zo flauw*, enz.: 't zelve met een verheven toon, en groten ernſt uit te ſpreken, ware een belachhelyke uitſpraak, en tegen den aart der zaken ſtrydig; die woorden *zwak*, *gebrekkelyk*, *flauw*, eiſſen een toon, die beklagelyk, en een ſtem die laag, en ſlepend is. Dat onderſcheid van uitſpraak, behalven dat het beter overeenkomt met de zaak, die door die woorden betekend word, zal daar-en-boven tot de verandering van de ſtem, waar na men altoos ſtaan moet, uitermaten dienſtig zyn. Ik voeg hier noch voor 't laatſte by, dat gy uwe ſtem in de uitſpraak der *laatſte woorden van eene Volzin* niet moet laten zakken, op datze zo wel verſtaan mogé worden, als de andere. Daar op heeft men dan voornamentlyk te letten, wanneerze beſtaan uit lettergrepen, die een flauwe en doffe klank geven. Want indien gy eindigt met deze

Digitized by Google

woorden; *De Goddelyke gramſchap zal tegen de zondaren en zondareſſen uitvaren*, alhoewel gy uw ſtem niet verheft, en dezelve zo niet doet klinken, als gy wel zoud kunnen, zullenze echter wel verſtaan worden, om de ſterke klank, die de verſcheidene *a* en *e* van zelven medebrengen; maar indien gy fluit met deze, of diergelyke woorden; *Het is een gelykenis, die men vind in de geſchiedenis der Prinſen, die in Siſilië geregeerd hebben*, en dat gy die flauwelyk uitſpreekt, zo zullenze in uwen mond ſterven, en niet overgaan tot het gehoor van uwen Toehoorder, indien hy ſleehts een weinig van u af is, om de klene klank, die de *e* en *i* geven. Die leerregel, aangaande de uitſpraak van de laatſte woorden der Volzinnen, moet men onder andere wel ter herten nemen, om dat de meeſten der genen, die in het openbaar ſpreken, daar tegen gemeenlik zondigen.

XII. HOOFDDEEL.

Van het Gebaar in 't algemeen.

'T Word tyd, dat we handelen van 't *Gebaar*, dat voor iemand, die in 't openbaar ſpreekt, van groot gewicht is, om de gedachten en hertstochten van zyn verſtand, met te meerder vermaak en kracht, in dat van zy-

zyne Toehoorderen te doen overgaan: nademaal de zinnen veel levendiger door de Uitſpraak en door het Gebaar te gelyk, als door de Uitſpraak alleen getroffen worden. Daar van daan, dat men, een Lerreden hoorende, genegen is den Prediker in 't aangeſicht te zien: en wanneer men daar toe geen bekwame plaats en heeft, zo is men niet geheel voldaan. Het eene en het andere van die beide zyn genoegſaam van even groot gewicht: en gelykze, te ſamen gevoegd, de gedachten volmaaktelyk uitdrukken, zo drukt ook yder van dezelve, in 't bezonder aangemerkt, die wel uit, maar nochtans met minder nadruk. Want indien we eeniglyk door de ſtem redenwiſſelen met de blinden, zo doenwe ook met de doven eeniglyk door 't gebaar, met welke we, buiten dat, niet zouden kunnen omgaan. Wyders heeft het *Gebaar* dat voordeel boven de ſpraak, dat, daar we door de Spraak ſlechs van die, van ons Land verſtaan worden, we door 't *Gebaar* onze gedachten en onze genegenheden, aan alle Volkeren zonder onderſcheid kenbaar maken. Het is gelyk als een gemene taal van 't gans menſelyk geſlacht, die ons niet minder door de oogen, als de ſpraak door de ooren, bewegen kan. En niemand behoeft zich te verwonderen, dat dingen, die beweging hebben, ons treffen kun-

Digitized by Google

nen, nadien de Schilderkonſt, dieze niet en heeft, onze genegenheden zodanig gaande maakt, datze niet zelden de kracht der woorden zelf te boven gaat. De Redenvoering alleen werkt wel voornamentlyk op 't verſtand der Toehoorders, maar van 't *Gebaar*, dat, naar het zeggen van Askonis, haar leven is, ontbloot, isze gelyk als dood. Daarom is het, dat de jonge Plinius, ſprekende van de Opzeggingen, die zyne tydgenoten van hunne Gedichten in de tegenwoordigheit van hunne Vrienden deden, lezende dezelve, of latende die lezen door anderen, zegt, *dat die leezing dien misſtal hadde, dat de voornaame behulpſels van de Uitſpraak, de oogen, en de handen, belemmerd waren, en dat men zich niet moeſt verwonderen, indien de Aandachtigheid van hunne Toehoorderen niet zeer groot en was.* Wanneer een Redenvoering daar-entegen, niet alleen door eene Uitſpraak, naar 't onderwerp geſchikt, maar ook door een bevallig en indrukkelyk *Gebaar* ondersteund word, dan eerſt, isze waarlyk ernſtig, en van wonderlyke werking op 't gemoed. Want dan houdze den Toehoorder door de oogen alzo wel, als door de ooren, en door de reeden vaſt: en indien iemand tegen zyn party ſpreekt, hy zal hem ſtom, verbaasd en beſchaamd maken. Daar mede dreigde Cicero

Ce-

Digitized by Google

Cecilius, indien hy ondernemen wilde in de beſchuldiging van Verres tegen Hortenzius, daar hy na ſtont, te pleiten: *Overleg het wel*, zegt hy, *want, naar myn oordeel, looptge groot gevaar, dat hy u niet alleen met zyne woorden overſtelpen, maar dat hy zelf door zyn gebaar, en door de beweging van zyn lichaam uwen geeſt uitbluſſen, dat hy alle uwe overleggingen verwarren, en dat hy u alles zal doen vergeten, 't geen gy voor zoud nemen te zeggen.* En wanneer dezelve Cicero in zyne boeken van den Redenvoerder vertoont, hoe Kraſſus Brutus, tegen wien hy pleite, verwarde, zo zegt hy, *dat hy de woorden, waar mede hy hem beſchaamd maakte, uitſprak onder een ſchorpe ſtarooging op hem, en buigende zyn geheel gebaar na en tegen hem, als of hy hem had moeten opeeten.* Maar op dat die ſtomme taal van uw wezen, en van uwe handen wel verſtaan worde, en de hertstochten der genen, die u zien en horen, krachtiglyk bewegen moge, moetze met de zaak, daar gy van handelt, en met uwe gedachte overeenkomen, en opzicht hebben op die beweging, die gy voorneemt of uit te drukken, of gaande te maken. Want indienge droevige zaken uitſpraakt met een vriendelyk wezen, of eenige zaak beveſtigde met het gebaar van iemand, dieze ontkennen zou, zulks waar machtig alle gezag, en alle geloofwaardigheid

Digitized by Google

van uwe woorden weg te nemen. Ook hebt ge toe te zien, dat in uw *Gebaar* niets, dat *gemaakt* is, beſpeurd en worde. Want alle *gemaaktheid* is in 't algemeen hatelyk; maar dat het enkel natuurlyk ſchyne, en gebooren te worden uit de zaken, die gy behandelt, en uit de drift, die u beweegt om dezelve te zeggen. Eindelik een Redenaar heeft toe te zien, dat 'er in de gehele geſtaltenis, en in alle de bewegingen van zyn lichaam, niets, zo 't mogelik is, gevonden worde, 't geen in het oog der genen, die hem zien, wanſtallig is; als mede, dat 'er in zyne Uitſpraak niets en zy, waar aan 't gehoor van zyne Toehoorderen zich ſtoren zou. Anders zou zyne tegenwoordigheid hen minder genoegen geven, en zyne Redenvoering zelf zou al die bevalligheid en al dat vermogen geenſins hebben, die men 'er anders in beſpeuren zou. Zulks is daarom te bezwaarliker waar te nemen, om dat iemand zyne ſtem wel hooren, maar zyn wezen niet kan zien, en om dat hy zelf alle zyne andere leden, en heur beweging, niet ziet, als zeer onvolmaaktelyk. Daarom bedacht Demoſthenes, om op zyne *Gebaarden* wel te letten, en om 'er wel van te kunnen oordelen, zyne Redenvoeringen en pleidoijen voor een grote Spiegel uit te ſpreken. 'K geloof, dat men zich van dat middel ook nu noch met voor-

deel

deel bedienen zou. Dat gebrek is eeniglyk in een Spiegel, datze altoos vertoont aan de ſlinke, 't geen aan de rechte, en aan de rechte, 't geen aan de ſlinkehand is. Zulks dat wanneerge uw gebaar maakt met de rechtehand, gy het daar in ziet, als of gy het met de ſlinke deed, 't geen u min of meer ſtoten en mishagen zal. Indien gy 't, om u naar uwen Spiegel te ſchikken, met de ſlinkehand doet, zo ſchynt het u wel toe, als gedaan met de rechte, maar daar door verkrygtge een kwade gewoonte, die gy myden moet. Zulks word echter wel vergolden, door het voordeel, datze u geeft, van niet alleen uw gelaat, maar den ſtant van uw geheel lichhaam, met alle desſelfs buigingen en bewegingen te zien, om te vernemen, of 'er in u, en in uwe gebaarden, iets wanſchikkelik en ongevallig is: of in tegendeel, iets, dat uw Perſoon eenige bevalligheid, of uwe reden eenig vermogen by kan zetten. By gebrek van een Spiegel, moet gy iemand van uwe vrienden verzoeken, om u dien goeden dienſt te doen; ik ſpreek van zodanig een, die bekwaam is, om te oordelen, of uw *Gebaar* goed, of ſlecht is. Maar 't allerkrachtigſt en voordeeligſt middel van allen om die konſt te verkrygen, is, een uitſteekend Voorbeeld, zo 't mogelyk is, voor oogen te hebben: zodanig een, als eertyds Hor-

Digitized by Google

Hortenzius was, die in die *Stomme Welſprekenheid* zo treffelyk uitmunte, dat de twe vermaardſte Spelers van zyn tyd, Ezopus en Roscius, wanneerze wiſten, dat hy pleiten zou, daar altyd tegenwoordig waren, om zyne bevallige *Gebaarden* te zien, daar op met aandacht te letten, en daar na op het toneel te oeffenen, 't geenze van hem voor de Pleitbank geleerd hadden.

XIII. HOOFDDEEL.

Bezondere Leerregelen voor het uiterlyk Gebaar.

IK zal, om daar van eenige bezondere leerregelen op te ſtellen, vooraf ſpreken van den *ſtant*, waar in *'t geheel lichhaam* zich moet houden, en daar na van *het hooft*, van *de oogen*, van *de wink-brauwen*, en van *het geheel aangezicht*; en eindelyk zal ik ſpreken van *de handen*, waar over meerder, als over eenige andere leden van het lichhaam, te zeggen is.

Wat het GEHEEL LICHHAAM aanbelangt, 't moet niet geduurig van *plaats* of *geſtalte* veranderen. Die beweging zou wanvoegelyk zyn, gelykze was van dien Kurio, denwelken Junius vergeleek by iemand, die in een kleen bootje zynde, door 't hobbelen, geduurig, nu ter rechter, dan ter ſlinker zyde,

de, overhelt: maar ook moet het niet onbeweeglyk ſtil ſtaan, als een ſtaak. Want, behalven dat zulks niet natuurlyk is, dewyl God het lichhaam dermaten vormde, dat het zich ſomtyds kan, en moet omdraijen, naar dat, of de Ziel 't zelve beveelt, of 't lichhaam zelf dat eiſt, 't is uitermaten onbevallig, om dat de verandering, die in alle zaken zo behaaglik is, daar aan ontbreekt.

Het HOOFD aangaande is 't niet nodig, hier te zeggen, wat gebaarden men daar mede maken kan, en wat dezelve betekenen kunnen, als van *weigeren*, van *toeſtemmen*, van *beveſtigen*, van *verwonderen*, van *moeijelyk worden*, om dat zulks yder een genoeg bekend is. Twe dingen zal ik eeniglyk daar van zeggen. Voor eerſt, dat men 't hoofd niet moet opheffen, en uitſtrekken, 't geen een teken is van hoogmoedigheid; niet laten nederzygen op de borſt, 't geen de ſtem dof en min verſtaanbaar maken zou; noch hangen over de ſchouderen, 't geen eenige zwakheid zou te kennen geven: maar altyd recht op houden, 't geen zyn natuurelyke geſtalte is. Ten anderen, dat het niet wel ſtaat, dat het, als het hoofd van een beeld, onbewegelyk blyft; dat men 't ook niet onophoudelyk moet bewegen, noch ſchudden, noch in de hevigheid van het redeneeren menigmaal voor uit ſteken, gelyk ſom-

Digitized by Google

ſommigen zyn gewoon te doen; maar, mydende die uiterſten, moet men 't zachtelyk omdraijen, wanneer het nodig is, gelyk de natuur zelf derwaards neigt, om niet alleen te zien op die genen, die in het midden van een vergadering voor onze oogen zyn, maar om ook nu en dan 't gezicht te werpen op die genen, die aan onze zyden zyn, nu aan de eene, dan aan de andere zyde; en daar na moet men 't gemenelyk houden in die geſtalte, in welke onze ſtem allergemakkelykſt van het grootſte gedeelte der Toehoorderen verſtaan kan worden; dat is te zeggen, ziende op het midden van de gehoor-plaats. Waar by ik voege, dat het zich altoos met het gebaar na dezelve zyde draijen moet, uitgezonderd in zaken, die we van de hand wyzen, gelyk wanneer de Dichter zeit:

Voor my, ik achtme doch zo groot eene eer niet waardig.

of in zodanige, daar we een ſchrik voor hebben, gelyk wanneer hy zeit:

O Goden! laat uw gunſt dien vloek doch van ons wenden.

Want men moet zodanige zaken, als met de hand

hand van zich weeren, en 't hoofd min of meer na de andere zyde draijen.

Het AANGEZICHT is dat gedeelte van het hoofd, dat aan de beweging de meeste levendigheid en bevalligheid by kan zetten. 'T was daarom, dat de Romeinen, gelyk Krassus by Cicero aanmerkt, in Roscius, wanneer hy vermomd ten tonele trad, geen groot gevallen hadden, om dat ze dan dat gedeelte, desselfs bewegingen, en bekoorlikheden, niet zien en konden. 'T is dat gedeelte, waar op men voornamentlik heeft acht te geven, op dat men daar in niets verneme, dat wanvoegsaam is, dewyl het allermeest voor yders oogen bloot staat, en waar op de Toehoorderen geduuriglik hunne oogen houden. Want ze zien u aan, zo lang als ge spreekt, ze zien u zelf aan, eerge spreekt; en daar kan geen misstal, zelf 't allergeringste niet, in dat gedeelte wezen, 't geen niet aanstonds van allen, behalven van u alleen, word aangemerkt; want gy ziet het niet, en zy alle zien het duidelyk. Daar voor is geen ander hulpmiddel als een Spiegel, of een vriend, die nauwkeuriglik op u let, en die u bericht van alles, wat voor de oogen aanstotelik is, op dat ge de feilen, of uit u zelven, of op zyn waarschouwing, weg mòogt nemen. De onderwerpen, die gy behandelt, de hertstocht, door welke gy bewogen

wogen word, of die gy in andere poogt gaande te maken, gelyk ook de hoedanigheid der menſen, tot welke gy ſpreekt, moeten desſelfs bewegingen beſtieren, om een bly gelaat te doen vertonen in aangename zaken, en in de hertstochten van liefde en vrolikheid; een droevig gelaat in treurige zaken, en in hertstochten van haat en ſmerte; 't moet minzaam wezen in Vertrooſtingen, en ſtreng in Beſtraffingen; deftig en ontſachhelyk, wanneerge tot u minder, needrig en eerbiedig, wanneerge tot u meerder ſpreekt.

Uwe OOGEN aangaande, gy moet dezelve altoos over uwe Toehoorders houden, en dezelve zachtelyk nu na dezen, dan na geenen draaijen, en niet op een zelve plaats van uwe gehoorzaal ſtaröogen, gelyk ſommigen de gewoonte hebben, 't geen zeer ongevallig is, en de menſen, die men aanſpreekt, veel minder roert, als wanneer men hen aanziet, gelyk in gemeenzame ommegang pleeg te geſchieden. Daaröm laakte Theofraſtus met groote reeden den Tooneelſpeeler Tamriskus, die, op het tooneel ſpreekende, doorgaans zyne oogen van de toehoorderen afwende, en altyd onbeweeglyk op het zelve voorwerp ſtaröogde.

'T GEZICHT moet minzaam en recht uit zyn, niet bars, en overdwers, ten waare

mo-

mogelik in eenige gevallen, in welke de hertstocht, die gy uit moet beelden, of gaande maaken, het teegendeel afvorderde. De Natuur zelf leert u zulks, en brengt dat uitwerkſel in u voort; wanneerge waarlyk door diergelyke hertstochten gedreeven word. Want wanneer, by voorbeeld, een mens, in toorne zynde, ſpreekt, zo zal 't verſtand, van gramſchap aan 't zieden, de oogen, een zeeker vuur, dat dezelve doet ſchitteren, byzetten: dermaaten dat een vreemdeling, die uw taal niet kan verſtaan, of een doove, die 't geluid van uwe ſtem niet kan hooren, nochtans uwe toornigheid lichtelyk erkennen kan. Dat vuur nu van uwe oogen gaat vaardiglik in de oogen van uwe Toehoorderen over, die onbeweegelik op de uwe blyven ſtaroogen.

'T is met alle andere *hertstochten* eeveneens geleegen. Immers is iemand met zwaare *droefheid* over zyne eigene elenden, of *meededoogen* over die van andere aangedaan, dat zal hem aanſtonds traanen uit zyne oogen perſen. 'T was daarom, dat de oude Tooneelſpeelers met zoo veel naarſtigheid poogden te verkrygen 't verkrygen 't vermoogen, om hunne verbeeldingskracht zoo ſterk te kunnen beweegen, datze overvloedige traanen konden uitſtorten, en 't is hen ook zoo wonderlik

Digitized by Google

gelukt, dat men 'er ſommigen gezien heeft, welker aangezicht, na datze van het toneel al waren afgetreeden, noch in tranen zwom. Ze bedienden zich ten dien einde van verſcheide middelen, maar 't allerkrachtigſt was, met allen diepen ernſt te denken op zoodaanige waarachtige onderwerpen, die hen zeer ter herten gingen, in plaats van die verzierde, dieze vertoonden, en hen geenſins raakten. We hebben daar van twee voorbeelden, die zeer aanmerkenswaardig zyn. Het eene van dien grooten Blyſpelſpeeler Poolus, die, naa dat hy eenigen tyd op het tooneel niet was verſcheenen, om dat een van zyne Zoonen, die hy teederlik beminde, geſtorven was, eindelik weeder ten toneele klom, en moetende al daar de Elektra van Soſokles vertoonen, en zelf voor Elektra, dragende de lykbus, en de beenderen van haaren broeder Oreſtes, ſpeelen, nam hy, om zulks te krachtiger uit te beelden, in plaats van die gewaande lykbus van Oreſtes, die, beneevens de beenderen van zyn zoon, en draagende dezelve in zyne armen, wierd zyn hert daar over zoo teederlik bewoogen, dat hy, ſterk roepende, en ſtortende ongeveinsde traanen, de ganſe Schouwburg vervulde met droefheid en geween. Het andere van dien voortreffelyken tooneelſpeeler Ezopus, die Ci-

Cicero zeer geneegen zynde, en om zyn ballingſchap, 't verbranden van zyn huis, en alle zyn andere ongelukken ten uiterſten bedroefd, hem daar door uitneemend groote dienſt bewees. Want ziende; dat alle de vrienden van die groote Perſonaadje, met al hun vermoogen daar op uit waaren, om zyne weederroeping by het Romeinſe volk te verwerven, nam hy ook voor van zyne zyde, alles wat hy kon, in 't werk te ſtellen. Ten dien einde ſpeelde hy voor 't Volk een Treurſpel van Akſius, waar in die deftige vaarſen oover de ballingſchap van Teelamon en de ſchrikkelike rampen van Priämus en van zyn huisgezin, die in de Tuskulaanſe verhandelingen, en in 't vertoog voor Sekſtius zyn aangeteekend gevonden wierden; en verteegenwoordigende zich in die vaarſen, niet de gewaande rampen der Perſonaadjen van 't aaloud verdichtſel, maar de waarachtige ongelukken van zyn vriend, ſprak hy dezelve, niet alleen met een zeer beklaaglyke ſtem, maar ook met een vloed van traanen, uit, en perſte dezelve ook in grooten overvloed uit de oogen van allen, die 'er tegenwoordig waren, 't geen zelf de vyanden van dien doorluchtigen man die 't zelve aanſchouwden, niet vermyden konden. En dat ook diende niet weinig, om hem weederom by het volk in gunſt te brengen, hem

Digitized by Google

te doen weederroepen, en te herſtellen in zyne oude waardigheid, gelyk Cicero zelf verhaald met zeer groote erkentenis van dien goeden dienſt, die die voortreffelyke Tooneelſpeeler, zyn groote en trouwe vriend, hem in die geleegentheid beweezen hadde. Is dat van zo groot een vrucht op het Tooneel, werwaards men eeniglik gaat om zich te verluſtigen, hoe veel krachtiger moet het dan in de kerk niet weezen, daar van Gods Heerlikheid, en van der Zielen zaaligheid, de twee allergewigtigſte dingen, en die ons allergevoeligſt moeten raken, gehandeld word. Van welk een vermoogen denktge, dat de traanen van den heiligen Paulus in zyne vermaningen aan de Efezers waren, van welke hy tot hunne Opzienders zeide: (Hand: 20: 31.) *Gedenkt, dat ik drie Jaren lang, nacht en dag, niet opgehouden en heb, met tranen een ygelik te vermanen.* Daarom moet een Redenaar zich zelven een levendig denkbeeld van het onderwerp van zyne hertstocht opmaken; dan zal dezelve onfeilbaarlyk gaande worden, en uit zyne ogen uitſtralende in de ogen en gemoederen van zyne Toehoorderen overgaan, min noch meer, als iemand, door het ſterk aanzien van een anders vurige ogen, zelf dikwils in zyne eigene ſmerte voelt. 'K gedenk hier aan een der grootſte en vermaardſte Predikers van zy-

Digitized by Google

zyne eeuw, die op een zekere tyd in een talryke vergadering tegen de zonden van zyne Stad uitvarende, en tellende voor het volk alle de zwarigheden, die God hen daarom toe zou zenden, een voor een, op, daar aanſtonds byvoegde; *En eindelyk, God zal ons verlaten!* Daar na hervatte hy al wenende, en met een zeer bewechelyke en wemoedige ſtem: *En zo gy, ô goedertieren God, ons verlaat, wat zal dan van ons worden?* 'T geen byna alle de Toehoorderen dede wenen, zo wierdenze bewogen door het geluid, en door het gebaar, waar mede hy die woorden uitſprak.

Wat het *opheffen*, of *nederſlaan der ogen* aanbelangt, 't is klaar, dat zulks geſchieden moet naar den eis der dingen, van welke word geſproken. Want wanneerge van den *Hemel* en van de *Hemelſche machten* ſpreekt, zo moetge ontwyffelbaar uwe ogen na den Hemel heffen; maar ſprekende van de *aarde, en van de dingen, die beneden zyn*, na de aarde. Anders te doen, ware, om zo te ſpreken, een wanſpraak der ogen, gelyk die oude Redenaar deed, van den welken Filoſtratus verhaald, dat hy, zeggende, *ô Jupiter!* zyne ogen na de aarde ſloeg, en 'er byvoegende, *ô Aarde!* na den Hemel. Ook moet men de ogen bewegen naar de hoedanigheid der hertstochten, dezelve nederſlaande in zaken, waar over we be-

Digitized by Google

ſchaamd zyn, en opheffende in zodanige, waar op men roemen mag. 'T is in 't bezonder nodig, dat men zwerende de ogen opheffe tot den genen, by den welken men zweert, gelyk, men in dusdanige gelegenheid de handen doet.

De WINKBRAUWEN moeten noch te enemaal onbeweeglik, noch al te beweeglik zyn, gelyk vele dezelve, in alles, watze zeggen, met enige poging optrekken; men moet ook de ene niet opheffen, noch de andere laten nedervallen, gelyk die Piezo, den welken Cicero verweet, dat hy de ene tot zyn voorhoofd toe optrok, en de andere tot zyn kin toe liet nedervallen. Ze moeten doorgaans in een zelve ſtaat, dat is, in heur naturelike gelykheid blyven. 'T is heur echter toegelaten, en zelf betamelik, zich nu en dan te bewegen, wanneer de hertstochten zulks vereiſen: dat is te zeggen, de Winkbrauwen op te halen in droefheid, te verwiden in vrolikheid, en te laten hangen, in betuiging van vernedering en ſchaamte.

Wat den MOND aangaat, men moet den zelven noit ſcheef trekken, want dat is zeer ongevallig. Daarom moeſt Seſtius Pinarius, die gewoon was, onder 't ſpreken, zyn kin heen en weer te trekken, als of hy een noot in den Mond had, dien hy kraken wilde, dit

ſpots-

Digitized by Google

ſpotsgewys van iemand hooren: *Kraak die noot eerſt, en zeg daar na, 't geen gy te zeggen hebt.*

Men moet toezien, dat men noch op zyn LIPPEN byte, noch dezelve lekke, gelyk ik ſommigen zie doen, dat zeer lelik ſtaat.

Daar zyn'er, die hunne SCHOUDERS telkens ophalen, gelyk die Griekſe getuigen, met welke Cicero ſpotte in zyn vertoog voor Rabirius Poſtumus, die hunne gebaarden met de Schouders maakten. 'T is een gebrek, dat zeer misſtaat, en dat men voor alle dingen myden moet. 'T was het gebrek van Demoſthenes, en om'er zich van te ontſlaan, oeffende hy zich by zich zelven in het ſpreken in een enge plaats, hebbende een Pyl of Pook boven zyn hoofd opgehangen, die hem zeer na aan de Schouders raakte, dervoegen dat hy, zo menigmaal als hy de ſchouders ophaalde, 't geen hy, zynde zo lang daar aangewend, bezwaarlyk na kon laten, het ſteken van de punt gevoelde, en daar door gewaarſchoud wierd om zich te beteren van dat gebrek.

Andere wanneerze ſpreken, ſteken den BUIK voor uit, en buigen 't hoofd achter over, 't geen van de Ouden, als iets dat onbetamelik was, niet zonder reden misprezen wierd.

Digitized by Google

Andere leunen met hun ELLEBOOG op den Predikſtoel, en maken met de hand, dus ruſtende op den Elleboog, alle hunne gebaarden, 't geen noch priſelik noch welgevoegelik is.

Nu is 'er noch overig, dat we ſpreken van de HANDEN, de voornaamſte werktuigen der Gebaarden, en die dezelve zo verſcheidentlik veranderen, als 'er zaken zyn, die zy bekwamelik kunnen uitdrukken. Want we bedienen ons van dezelve om te *roepen*, *verlof te geven*, *te beloven*, *te dreigen*, *te ſmeken*, *te verwonderen*, *te zweren*, en het grootſte gedeelte der zaken, waar van we ſpreken, uit te beelden. 'T was daarom van Kwintilianus zeer wel gezeid, dat de andere delen van het lichhaam den ſpreker te hulpe komen, maar dat de Handen, om zo te zeggen, zelve ſpreken. En zelf Martialis, om *het geheel Gebaar* te zeggen, zegt *de ganſe hand*, als of het gebaar niet anders, als een beweging van de Handen was. Daar in beſtaat de konſt, dat men dezelve, zo 't behoort, bewege. Ten dien einde dienen de volgende Leerregelen.

1. Eerſtelik, men moet geen Gebaarden, en voornamentlik geen grote maken, zo haaſt als men zyn mond opent om een reden aan te vangen, ten ware mogelik in dat ſoort van Inleidingen die men *ex abrupto*, dat is, *onverwachte*

Digitized by Google

te of *afgebrokene* noemt, gelyk als in die van 't pleit van Ajaks tegen Ulisſes, over de Wapenen van Achilles; daar hy

heffende ongeruſt
De handen opwaards, ſprak: Wy pleiten en verweren,
By God Jupyn, ons recht, by alle deze Heren,
In 't aanzien van de Vloot en Schepen op een ry;
En men gelykt in deugd Ulisſes noch by my;
Een die noch Hektor, noch zyn Fakkel durf verbeiden,
Wiens macht ik ſtuite en ſloeg, als hy zo breed ging weiden,
De Schepen poogde in brand te ſteken op een ſprong.

De *opheffing* en *uitſtrekking der handen* na de haven quam daar, buiten twyfel, zeer wel te pas, ja was noodwendig: maar ze zou gebrekkelik geweeſt hebben buiten dat geval. Want de gewonelike *Inleidingen* moeten, gelykwe voorheen aangaande de Uitſpraak zeiden, zonder enige verſtooring of beweging zyn.

2. Men moet noit met de handen tegen malkanderen klappen, of met dezelve op den Predikſtoel, of op zyn borſt ſlaan, want dat zweemt naar het bedryf van een toneelgek, of Kwakzalver, en dient nergens toe.

3. Alle gebaarden moet men maken met zyn rechterhand, en zo 'er de linker by komt, 't

Digitized by Google

moet eniglik wezen om de rechter te verzellen, die men noch daar-en-boven nimmermeer zo hoog, als de rechter op moet heffen. Maar zyne Gebaarden eniglyk met zyn linkerhand te maken, moet men als iets, dat ongevallig is, gehelik myden: Behalven in die gelegenheden, waar in uitdrukkelik van de rechter, en van de linkerhand gesproken word, gelyk wanneer men handelt van de Scheiding, die de opperste Rechter in den dag des oordeels tussen de goeden en de kwaden maken zal, zettende de goeden aan zyn rechter, en de kwaden aan zyn linkerhand. 'T is in dat geval niet alleen toegelaten, maar noodwendig, dat men de gebaarden daar na schikke, doende het een alleenlik met de rechter- en het ander alleenlik met de slinkerhand. Gelyk ook wanneer Jezus Kristus den gelovigen beveelt zyn rechterhand, indienze hem ergert, af te houden; indien ik die doeming door het gebaar wil uitbeelden, moet ik het doen met de linkerhand, om dat geen andere hand dat uit kan voeren, dewyl de rechter zich zelven niet afhouwen kan.

4. De rechterhand word gevoeglik tegen de borst gebracht, wanneer de Redenaar van zich zelven spreekt, of wanneer hy 't inwendige van zyn gemoed, zyn hert, zyn ziel, zyn geweten aan wil wyzen. Ik zegge maar, *tegen de*

Digitized by Google

de borst gebracht, want dat moet geschieden met 'er de hand eniglik boven op te leggen, en niet met 'er op te slaan, gelyk enigen de gewoonte hebben. Anders moet men zich altyd van de beweging van de linkerhand alleen onthouden. Indien 'er enige van natuur slinks zyn, en die zich van 't bewegen der linkerhand geensins onthouden kunnen, om dat het hunne gewoonte is van kinds been af, 't beste, dat ik hen tot bedekking van dat gebrek kan raden, is, zich te gewennen, hunne gebaarden met beide de handen te gelyk te maken, 't welk de genen, die 'er tegenwoordig zyn, geensins stoten zal.

5. 'T gebaar moet van de linkerhand na de rechte overgaan, en daar eindigen, niet gelyk als of men met dezelve sloeg, maar als of men dezelve zachtelik nederleide.

6. 'T gebaar moet met de Spraak beginnen, en met dezelve eindigen. Want 't waar belachhelik, dat het begon, eer gy uw mond opende, of noch duurde, wanneer gy ophielt van spreken.

7. De beweging van de handen moet met de natuur der zaken, waar van men spreekt, over een komen. Want te zeggen, *na zich te trekken*, en zyne hand van zich af te werpen: of *afweren*, en ze na zich toe te halen: *scheiden*, of *ontrukken*, en de handen byeen te voegen,

Digitized by Google

gen, of *voegen*, en ze van een te ſcheiden: *ſluiten*, en ze te openen, of wel *openen*, en ze te ſluiten, *opheffen*, en de handen te laten nedervallen, *neerlaten*, en ze op te heffen, waar tegen de natuur der zaken, en tegen de reden, en u zelven ten ſpot der genen, die u horen, bloot te ſtellen.

8. 'T gebaar der handen is voor al nodig in grote bewegingen, om met de hevigheid der Spreekwyzen, die men gebruikt, over-een te komen. By voorbeeld, daar een vermaard Pleiter, zich in een van zyne pleitgedingen, tot de Prinſen van den bloede kerende, hen dus aanſpreekt: *Gy, Edelmoedige Vorſten, Kinderen van zulk een Vader, waarom worgt gy niet met uwe eige handen die bedriegers, die u de vuilſte en ſnoodſte ſmette, die bedacht kan worden, pogen aan te wryven?* Wie ziet niet, met welk een gebaar der handen, hy de uitſpraak van die woorden: *waarom worgt gy niet met uwe eige handen*, moeſt doen ſamen gaan, om die ſpreekwys alle mogelike kracht en klem by te zetten?

9. Indien gy uwe handen opheft, 't mag niet, of immers weinig, boven de ogen zyn. Men vind'er daar-en-tegen, die dezelve, indienze konden, tot aan 't gehemelte van den Predikſtoel zouden opheffen. Men heeft in 't neerlaten dezelve gelykmatigheid waar te

ne-

Digitized by Google

nemen. Ook heeft men zich wel te wachten, van die genen na te volgen, die op den Predikſtoel ſprekende, de rechterhand by wylen, als of ze dood was, laten nederhangen, 't geen voor de ogen ten uiterſten onbehaaglik is.

10. Eindelik gy moet uwe ogen altyd op uwe handen houden. Uwe handen moeten altyd omtrent uw hoofd zyn, en 'er, zo weinig als 't mogelik is, 't zy na boven, 't zy na onder, afwyken, op dat die, tot welke gy ſpreekt, tevens uw mond, uwe ogen, en uwe handen, alle daar op uit, om het zelve te beduiden, zouden konnen zien, 't geen ook zo veel te groter, en aangenamer indruk op hunne gemoederen en zinnen maken zal.

11. Gy moet uwe armen niet verder, als een half voet ter zyden van den romp van uw lichhaam, brengen: anders werptge uw gebaar te ver van uw gezicht; ten waar ge u, om 't zelve te zien, woud omkeren, 't geen zeer belachchelik wezen zou.

12. Men moet, wanneer men zweert, zyn hand om hoog heffen, en God zelf, wanneer hy de menſen aanſpreekt met een eed, 't zy belovende, 't zy dreigende, zegt op verſcheide plaatſen van zyn woord, *dat hy zyn hand opheft*, dat is te zeggen, *zweert* dat hy hen in zyne genade zegenen, of in zyne verbolgenheid ſtraffen zal. 'T zelve zeg ik van de Uit-

roe-

Digitized by Google

roeping, op dat het Gebaar met de Uitſpraak, en die beide met de eigenſchap van de zaak over een komen.

13. Men moet niet onophoudelik gebaarden maken. Want gelyk de handen niet moeten ledig zyn, zo voegt het ook geenſins, datze geduriglik bewogen worden; 't geen zwemen zou na dat gebrek, dat de Ouden noemden, *'t gekakel der handen*, of *kakelige handen:* en 't zou de deftigheid van een Redenaar gans kwalik voegen, die oude Griekſe en Romeinſe Bootſemakers na te apen, die alle dingen, zonder ſpreken, door hunne gebaarden en bewegingen beduiden konden.

14. Daar zyn ook bezondere daden, die gy noit moet pogen met uwe handen uit te beelden, noch de geſtaltenis der genen, dieze doen, vertonen, als *ſchermen, een boog ſpannen, een roer afſchieten, op tuigen van zangkonſt ſpelen*, gelyk als ofge een klaveſimbel onder uwe vingeren, of een harp in uwe handen had.

15. Noch heeft men veel zorgvuldiger te myden, dat men dingen, die vuil en oneerbaar zyn, noch door gebaar, noch door enige beweging uit en beelde, gelyk wanneerwe de ongebondenheid en onkuisheid van enen Markus Antonius, of van enen Verres beſchryven wilden.

16. De gebaarden moeten in alle andere zaken,

Digitized by Google

ken, die gy wel voechgelik uit kont beelden, zeer middelmatig, en zeer zedig zyn; niet al te groot, en te wyd uitgeſtrekt, ook niet al te menigvuldig, 't geen in den Redenaar een wanſtallige beweging van armen en handen maken zou, min noch meer, als of hy vliegen verjagen wilde. Dat was 't gebrek van dien Kurio, van denwelken Kwintiliaan verhaalt, dat, als hy zich in zyn reden ſterk bewogen hadde, terwyl Oktavius zyn Amptgenoot, wel vet met zalf beſmeerd, en op verſcheide plaatſen, ter oorzaak van de Jicht, gezwachteld, naby hem was, Sicinius daar over met hem ſpotte, en tot Oktavius zeide: *Gy kunt de verplichting, die gy uwen Amptgenoot ſchuldig zyt, niet genoeg erkennen; want de vliegen zouden zonder hem, u, daar ge zat, lang hebben opgegeten.*

17. Wanneer men door *Perſoon-bootſing* iemand ſprekende invoert, moet men toezien, dat men den zelven geen gebaarden doe maken, die hem in dien ſtaat, waar in gy hem vertoont, niet voegen zouden, gelyk wanneerge Kriſtus aan het kruis, daar hem de handen aan het hout zyn vaſtgenageld, zoud willen vertonen, daar hy uitroept, *Myn God! myn God! waarom hebt gy my verlaten?* of, *Vader, vergeef het hen, want zy weten niet, wat ze doen;* zo moet gy hem dezelve niet doen

Digitized by Google

doen ſamenvoegen, noch ten Hemel heffen; of, uitſprekende die woorden, die hy tot zyne Moeder zeide: *Vrouw, zie uwen Zoon*, hem die uit doen ſpreken, als of hy met de Vinger op den heiligen Johannes wees. 'T ſchynt wel, dat yder een zulks aanſtonds kan begrypen, zonder dat het nodig zy, hem daar voor te waarſchouwen; 'k heb even wel geoordeeld, dat het niet overtollig was, daar een woord van te zeggen, om dat men zo gewoon is, wanneer men God aanroept, zyne handen te ſamen te voegen, of, op iemand wyzende, den zelven met den Vinger aan te wyzen, dat het zo wel in die gelegenheden, als in andere, eer men 'er om denkt, lichtelyk gebeuren zou, indien men van te vooren niet gewaarſchouwd was.

Wat de *delen van de handen* aanbelangd; en of het welvoeglik is, de leden ener Verdeling op zyn *vingers* op te tellen, daar in komen de gevoelens niet over een. 'T was het gewoonlik doen van Hortenzius, en Cicero ſchynt 'er op verſcheide plaatſen me te ſpotten. My aangaande, 'k geloof, dat het noch nodig, noch ongevoeglik is.

Ik ſpreek hier niet van dat gebaar der Handen, 't welk in zware droefheid onder de Ouden zo gebruikkelik was, namentlik, dat ze nu op het hoofd, dan op het aangezicht, dan we-

weder op de borst, als mede, op de dye sloegen; om dat zulks met onze gewoonte en zeden geensins overeenkomt. Ik maak ook geen gewag van die Leerregelen, dieze, aangaande de bewegingen van handen en knien, als ook van den tred eens Redenaars gegeven hebben; om datze toen ter tyd op een verheven plaats redenvoerende, enige treden konden voortwandelen, gelykze dikwils deden: waarom Flavius Virginius zekeren Redenaar, dien hy zo even gehoord hadde, en die onder 't spreken gedurig heen en weer wandelde, vraagde, *hoe veel mylen verre hy hadde geredenvoerd?* daar tans die gene, die op den Predikstoel, of voor de Pleitbank spreekt, altyd op ene plaats blyft stil staan. 'T is my genoeg zodanige aanmerkingen en leerregelen voorgesteld te hebben, die met ons hedendaags gebruik over een komen. 'T kan zyn, dat ik enige zaken, die andere mogelyk zullen waarnemen, vergeten hebbe; 'k geloof echter, dat ik de voornaamste en meest noodzakelike hebbe aangeroerd.

Digitized by Google

XIV. HOOFDDEEL.

Bericht omtrent de Oeffening van alle deze Leerregelen.

VEle andere dingen zyn 'er waar te nemen, aangaande de verſcheidene draijingen, en buigingen van de ſtem, of aangaande het maaken der gebaarden, en 't beweegen van 't geheel lichhaam, en wel voornaamentlyk van het aangezicht en de oogen, die men zeer bezwaarlik, zo niet onmoogelik, beſchryven kan. Zulks moet men door de leevendige ſtem van eenen ervaaren Meeſter leeren, uitſpreekende, zo als men voor hem ſtaat, op dat hy de miſſlaagen, die men begaat, verbeetere. 'T is daarom, dat Auguſtinus, zullende in eene van zynen vriend Paulinus, den rechten zin van een plaats van den heiligen Paulus, door de wyze van uitſpraak, uitleggen, zich daar op ontſchuldigt, dat zulks, niet anders, als door de leevendige ſtem geſchieden kan; 't geen ook ons verſchoonen zal, indienwe de zaaken van die natuur niet meerder in 't bezonder onderneemen uit te leggen. Indien men, 't geen ik tot dus verre zeide, wel beoeffend, zal 't naar myn oordeel,

tot

tot verkryging van een goed gebaar, en uitſpraak, genoegſaam zyn.

Eer ik echter deeze korte Verhandeling ten einde brenge, heb ik den Leezers noch eenige algemeene berichten, die hen moogelik niet ondienſtig zullen weezen, aan de hand te geeven. 'K zal hen vooraf doen weeten, *dat de Leerregelen van deeze Konſt*, op dat ik de woorden van Cicero gebruike, *met grooter luiſter geoeffend, als geleeraard worden.* Wanneer men dezelve leeraard, ſchynenze verachtelik, en van kleen belang te zyn: maar wel en naauwkeuriglik waargenomen, zettenze de reedeneering, een wonderbaare bevalligheid, en luiſter by. Meenigmaal zal een Reedenvoering, die maar gemeen is, daar door meerder bekooren, en krachtiger oovertuigen, als eene andere, die in zich zelve veel volmaakter is. Men heeftze dienvolgens niet te laaken, alhoewel'er eenige onder loopen, in welke, ik weet niet wat verachteliks en kinderachtigs ſchynt gevonden te worden. 'K zal'er noch byvoegen, dat ik, wanneer ik ſpreek van 't geen een Reedenaar heeft waar te neemen, niet wil, dat een Pleiter daar aan denkt, wanneer hy pleit, noch een Leeraar, wanneer hy predikt. Want dan heeft hy eeniglik te denken op de zaak, die hy behandelt, en anders niet te volgen, als de beweegingen en

hertſtochten, die zyn onderwerp, de plaats, daar hy is, en de teegenwoordigheid der geenen, tot welken hy ſpreekt, verſchaffen kunnen; waar van 't bedenken der Leerreegelen, en de bekommering omze waar te neemen, hem dapper af zou trekken, indien hy'er zich in dien tyd meede beezig hielt. Behalven dat zulks den drift van zyne reedeneering zou doen verflaauwen, en zyne geheuchenis verwarren. Want, gelyk Auguſtinus in zyne Boeken van de Kriſtelike Leere zegt: *'T is onmoogelik, dat iemand wel ſpreeken, en teevens op die leerreegelen, die hem gegeeven worden, om wel te ſpreeken, denken kan.* En men heeft wel toe te zien, dat men al te zorgvuldig zynde, om naar de konſt te ſpreeken, zyne geheuchenis, die zaaken, van welke men noodwendig ſpreeken moet, niet laate ontglippen.

'K begeer ook niet, dat iemand, zoo meenigmaal als hy in 't oopenbaar moet ſpreeken, alle de gebaarden, die hy of op den Preedikſtoel, of voor de Bank wil maaken, alvoorens by zich zelve beoeffene, gelyk die Roscius, van wien de Ouden zeiden, dat hy nimmer eenig Gebaar voor 't Volk en maakte, dat niet te vooren overdacht, en wel begreepen was. Zulks waar eenen Leeraar, die dikwils Preediken, en eenen Pleiter die meenigmaal pleiten moet onmogelik. En ſchoon 't

hen

Digitized by Google

,hen aan geen tyd ontbrak, dezelve nochtans daar aan te kwiſten, in plaats van gewicht en aangeleegenheid, waar van men, ſpreeken moet, wel door en door te denken, waar een bewys van ſoober overleg. Dat word hen zelf van die geenen, die hen hooren moeten, geenſins afgevorderd. Want, gelyk Antonius by Cicero zeer wel heeft aangemerkt, *de Toehoorderen vorderen dezelve nauwkeurigheid en zorge niet van eenen Reedenaar, dieze in eenen Tooneelſpeeler vereiſſen:* om datze, wanneerze eenen Tooneelſpeeler op den Schouburg hooren, niet letten op de zaaken, die hy vertoont, om datze weeten, datze gewaande en verſierde verdichtſels zyn, maar eeniglik op de bevallige wys, waar mede ze vertoont worden; dat is te zeggen, op de ſierlikheid van de Uitſpraak, of op de bevalligheid der Gebaarden: en kan hy hen daar meede geen genoegen geeven, zo houdenze zich ſlecht voldaan: daarze in teegendeel, wanneerze eenen Reedenaar hooren ſpreeken, voor alle dingen letten op de ernſtige en gewichtige zaaken, van welke hy ſpreekt; en wat de Gebaarden aanbelangt, ze zyn te vreeden, wanneer'er ſlechs niets in gevonden word, dat of hunne ooren of hunne oogen mishaagen kan.

'K geloof, dat iemand, die daar op toelegt, om in het oopenbaar te ſpreeken, wel zou

Digitized by Google

doen, indien hy, eer hy zich daar toe over gaf, deeze Leerreegelen der Gebaarden van buiten leerde, dat hyze by zich zelven poogde te oeffenen, en dat hy daar in naarſtig aanhielt, tot dat hy zich, door eene geduurigen oeffening, eene goede hebbelikheid verkreegen hadde. Laat hem, by voorbeeld om zo lang eenen aadem, als hem mogelik is, te verkrygen, die Volzin van Cicero in de Reedenvoering voor de Wet van Manilius, nemen: *Welk eene Schande, myne Heeren, dat hy, die zo groot eene meenigte van uwe borgeren, op eenen dag, door geheel Aazie, in zo veelſteeden, met een woord, en door eenen brief om deed brengen; tot noch toe, niet alleen naar eis van zulk een ſchelmſtuk niet is geſtraft, maar naa die moord noch drie-en-twintig Jaaren lang geheerſt heeft; en dat met zo groot eene baldadigheid, dat hy niet alleen gebleeven is binnen het Koningkryk van Pontus, noch in de duiſternis van Kappadoozie, maar getreeden buiten 't erf deel van zyne Ouders, u in het midden van uwe landen, en in de voornaamſte deelen van Aazie, derft aantaſten?* 'T zal iemand zeer bezwaarlik, zo niet onmoogelik zyn, die ganſe reeden met eenen Aadem uit te ſpreeken. Maar hy leere 't zelve doen in drie poozen, eindigende de eerſte by *om deed brengen;* de tweede by *geheerſt heeft;* en de derde by *derft aantaſten.* Wannoer

neer hy dat zonder moeite uit kan voeren, moet hy het trachten te doen in twee poozen, eindigende de eerſte, by *geheerſt heeft*, en de laaſte met het ſlot der reeden. Kan hy niet, zo moet hy zachtelik, en, zonder dat men 't merke, zo veel aadem haalen, als hy tot het uitbrengen van het laaſte deel van nooden heeft. Valt hem dat noch te laſtig, zo laat hem 't volgende van die zelve Reedenvoering van buiten leeren. *De welluſt brengt hem van zynen weg niet af, om zyn vermaak te neemen; noch de gierigheid om een ryken buit te haalen; noch de bekoorlikheid van een landſtreek, om 'er zich te verluſtigen; noch de luiſter van een ſtad, om dezelve te bezien; noch de arbeid en vermoeijing van een lange reis, om zich te gaan verkwikken.* en poogen de zelve met eenen aadem uit te ſpreeken, tot dat hy zulks verkreegen hebbe, 't geen de oeffening, immers voor zo veel ik van de lankheid van mynen aadem kan oordeelen, hem gemakkelik en licht zal maaken.

'T zelve zeg ik van de verandering van de ſtem, en van alle de zaaken, die we gezegt hebben, dat men waar moet neemen, om eene bevallige uitſpraak te hebben; en 't waare goed, dat hy ten dien einde, eenige van de allerdeftigſte plaatſen van de voortreffelikſte Reedenaaren, zo oude, als nieuwe, van bui-

Digitized by Google

ten leerde, en eene Volzin van dezelve meermaals opzeide, tot dat hyze naar de konſt uit kon ſpreeken; dat hy zo aanhielt met de andere, en zich daageliks daar in oeffende. Ik zeg uitdrukkelik, *eenige der voortreffelikſte plaatſen*, om dat hem, dezelve van buiten te leeren, en op te zeggen, minſt verdrieten zal. 'T zelve zal noch eene andere goede uitwerking hebben, naamentlik, dat die voortreffelike plaatſen, met welke hy zyne geheuchenis ſtoffeeren zal, hem voor zo veel voorbeelden verſtrekken zullen, naar welke hy zyne Volzinnen, in 't ſaamen ſtellen van zyne reedeneering, ſchikken zal, en die hem zo veel te krachtiger tot naavolging zullen gaande maaken, als hyze welluidender en aangenaamer vinden zal.

'K zou zelf wenſen, dat hy daar op toeleide, om die Leerregelen van Uitſpraak en Gebaarden in zynen daageliksen ommegang te oeffenen, voor zo veel het die zaaken, van welke hy ſpreekt, lyden kunnen, tot dat hy 'er zich eene volſlaage hebbelikheid van verkreegen hebbe, die, om zo te ſpreken, in zyn natuur veranderd is. Indien hy dat by zich zelven, en zonder hulp niet kan te weege brengen, moet hy eenen Meeſter neemen, die die Konſt volmaaktelik, verſtaat, onder wiens onderrichting hy zich zelven oeffenen en ſchikken moet, verheugt, dat hy zo meenig-

nigmaal berispt worde, als hy de leerreegelen van deeze Konst, 't zy in de Uitspraak, 't zy in de Gebaarden, overtreeden heeft. Daaren-booven moet hy, wanneer hy, eenige beroemde Pleiters, of vermaarde Predikers hoort, zorgvuldig en aandachtig daar op letten, wat in hunne doening met de Reegelen overeenkomt, en waar doorze de toejuiching van hunne Toehoorderen verdienen, en 't zelve poogen naa te volgen. *Want*, gelyk Augustinus zeit, *de Welspreekendheid vat veel lichter op 't verstand der geenen, die welspreekende menschen hooren, als van die geenen, die alleen de leerreegelen naavolgen;* en de voorbeelden van oopenbare bedryven doen vry meer voordeel, als de schoolse Onderwyzingen. Maar wanneer hy door die middelen, en met dat behulp zich zelven eene hebbelikheit verkreegen heeft, moet hy langer noch over zyne gebaarden bekommerd zyn, noch preedikende, of pleitende, of zich tot een van beide gereed maakende, daar aan denken. Alleen kan hy in 't eerste Jaar, dat hy voor den volke spreekt, eenige van zyne vertrouwste vrienden verzoeken, datze op de draaijingen van zyne stem en op de beweegingen van zyn lichchaam, in zyne oopenbaare reedenvoeringen, naauwkeurig letten, op datze, indienze eenig aanmerkelik gebrek verneemen, hem daar van

Digitized by Google

berichten, en op dat hy, op hun bericht, dezelve leere myden. Verneemt hy daar-en-booven, dat ook andere menſen daar op iets met reeden zeggen, moet hy zich daar van ook bedienen, en niets verzuimen, van al het geen hem volmaakter en aangenaamer voor zyne Toehoorderen maaken kan.

EINDE.

Digitized by Google

BESTIERINGEN

Aangaande de

UITSPRAAK,

EN

GEBAARMAAKING,

UIT DE

Proeve der uiterlyke Welſpreekendheid,

Van den Heere

PETRUS FRANCIUS,

Hoogleeraar der Welſpreekendheid in de doorluchtige Schoole der Stad Amſterdam.

Uit het Latyn overgezet.

Digitized by Google

Digitized by Google

VOORREEDEN.

DE Konſt heeft geenen Vyand, als den onweetenden, gelyk met een gemeen ſpreekwoord gezegd word; want die eene zaak niet kent, kan dezelve niet ſchatten naar haare waarde; en elk ſchaamd zich zyne onweetenheid te belyden. Dienthalven, gemerkt heeden zeer weinigen, dat gedeelte der Welſpreekendheid, dat de Welſpreekendheid des Lichhaams *geheeten word, verſtaan, ſchreeuwenze, dat dezelve t'eenemaal verlooren is, en geeven voor, dat niemand die, zo als ze onder de Ouden in zwang was, weeten kan. Ik ben van andere gedachten, en houde ſtaande, datze noch verlooren is, noch kan verlooren worden. 'T is beide met de zaaken en menſen nu geleegen, als van ouds. Is iemand beluſt daar naarſtig op te letten, hy zal bevinden, dat ik waarheid ſpreeke. Op dat ik zulks duidelyk aantoone, zal ik de Reedenvoering van Cicero voor Archias onderzoeken, en deeze* proeve van uiterlyke Welſpreekendheid *voorſtellen. Waar uit, naar myn oordeel, ten klaarſten blyken zal, hoe die groote Reedenkonſtenaar en Reedenvoerder Tullius deeze Reedenvoering heeft uitgeſprooken, of immers konnen uitſpreeken. Maar eer ik daar toe oovergaa, moet ik, myns bedunkens, eenige dingen voor af zeggen, die tot volkoomener begrip vandeeze zaak, veel helpen zullen. En gemerkt deeze Uiterlyke Welſpreekendheid,*

Digitized by Google

heid, die ten aanzien van de Stem, Uitſpraak, *en van de Uitvoering, of Doening, Gebaarmaaking, geheeten word, zich van zelve in tween verdeeld, moet noodzaakelyk van beide iets voorafgezegd worden. En wel voor alle dingen heeft men ten eerſten aan te merken, datze beide den zelven weg betreeden, en op een oogwit doelen. Want, gelyk de woorden de voorbedachte zaak, zo volgt de* Uitſpraak *de woorden, en de* Beweeging *de Uitſpraak.*

De een heeft des and'ren hulp van doen;
een vruchtbaare aader
Zo van natuur als kunſt, behooren bei te
gaadet
Verzeld te weezen.

Digitized by Google

BESTIERINGEN

Aangaande de

UITSPRAAK.

I.

DE *Stem* dan zy voor eerſt *gezond* en *goed*, en zonder eenig natuurlyk gebrek, 't geen echter door geduurige oeffening kan verbeeterd worden. De meeſte moeyte heeft men met de R. L. en S., als zynde bezwaarlykſt uit te ſpreeken.

II.

Wyders *klaar* en *onderſcheiden*, op dat men verſtaan mooge, 't geen gezegd word, 't geen de voornaamſte deugd is; want gelykwe ten dien einde ſchryven, zo ook ſpreekenwe.

III.

Dezelve zy ook *zoetvloeijende* en *bevallig*, op dat hy, die ſpreekt met vermaak gehoord worde, 't geen de twede reedenkonſtige deugd is.

IV.

Als meede *hoogdraavende*, en *klinkende*, en bynaa *Treurtooneelig*, 't geen het eigentlyke is van eenen Reedenaar.

V. Ook

Digitized by Google

V.

Ook moetze *buigzaam*, en naar de natuur van zaaken en woorden, allenthalven veranderlyk zyn, om de eentoonigheid, die zo uitermaaten walgelyk is, te myden.

VI.

En gelyk de ganſe Reedenvoering haare *Volzinnen* en *Toonen* heeft, zo moet de Uitſpraak min of meer rondloopen, en toonig zyn.

VII.

En of ſchoon een Reedenvoerder *ſpreeken* moet, niet *zingen*, zo moet hy nochtans zoo zingmaatig ſpreeken, dat men eenig duiſterachtig gezang in zyne ſtem gewaar worde, iets namentlyk, dat tuſſchen eigentlyk zingen, en daagelyks ſpreeken, tuſſen beide is.

VIII.

Voor al heeft men zorg te draagen, dat alle bezondere *woorden*, *lettergreepen*, en *letteren* met een klaar en onderſcheiden geluid uitgeſprooken worden, op datwe met Klaudius niet mommelen en binnen 's monds ſpreeken. Onder de *Zelfklinkers* munten uit A. en O., onder de *Meedeklinkers* de R. die in de Uitſpraak wonderlyk krachtig en zoetvloeijend is.

IX.

'T geen voornaamentlyk word te weeg gebracht,

Digitized by Google

bracht, wanneerwe yder bezonder woord met *zyn eigen klankteeken* uitſpreeken.

X.

Een *Klankteeken* is een uitſteekende Lettergreep, waar op de Uitſpraak ruſt, den zelven moet men met wat meerder drukking uitſpreeken.

XI.

In yder woord kan niet meêr als *een Klankteeken* zyn, behalven in *Teegenſtellingen.*

XII.

Het is, of op de *laatſte lettergreep*, alhoewel zeer zelden, of liever nimmer in de Latynze Taal, of op de *laatſte op een*, of *op twee naa.* Verder gaat het niet, 't geen ook in meeſt alle taalen plaats heeft.

XIII.

In *Teegenſtellingen* blyft het *Klankteeken* wel op zyn natuurlyke plaats; maar ze neemen ook dat *bygevoegde Klankteeken* op haar eerſte lettergreep, dat nochtans een weinig doffer gehoord moet worden.

XIV.

Gelyk men de *verwarring* of *verwiſſeling van letteren* moet myden, zo ook de *ſaamenkomſt van zelfklinkers*, die vooral, die lichtelyk in een ſmelten, en wel voornaamentlyk in 't einde van een voorgaand, en 't beginzel

Digitized by Google

van een volgend woord, daar zulks vooral gemyd moet worden.

XV.

Vitſteekende en *nadrukkelyke* woorden, van welke de *zin* afhangt, moeten met bezondere *nadruk* uitgeſprooken worden.

XVI.

De *aadem* moet met geen geluid ingehaald of uitgelaaten, en niet anders gehoord worden, als eeniglyk de letteren, 't welk men allerweegen in yder Volzin, als meede in yder woord waar moet neemen.

XVII.

De *aadem* moet dikwils gehaald worden, maar ſtil en op zyn plaats, zulks dat het van de Toehoorderen niet gemerkt worde. Vooral moet men zorg draagen, datze niet teevens worde uitgeſtort.

XVIII.

'T is fraai, dat de *Volzinnen* ſierlyk vallen, dat is, met een zoete zangerigheid van de ſtem eindigen; alwaar men twee uiterſten moet myden, dat de laatſte lettergreepen noch zo ſtraf uitgeſprooken worden, datze het gehoor kwetſen, noch ook zo zacht, datze niet kunnen gehoord worden.

XIX.

Men moet *noch te langzaam*, *noch te ras*, ſpree-

Digitized by Google

ſpreeken; beide is gebrekkelyk. De middelweg alleen is goed.

XX.

Gelyk de ſtyl eener Reedenvoering, zo is ook de *toon* der ſtemme *drievoudig: laag*, *verheeven*, en *middelbaar*, 't geen men niet onaardig den grondſlag van de ſtem mag noemen.

XXI.

Die *middelbaare toon* heeft door de ganſe Reedenvoering plaats, en is, op dat ik zo ſpreeke, een zeekere *doorgaande Grondſtem*, waar van men zonder reeden niet afwyken, en waar toe men, afgeweeken zynde, weeder koomen moet.

XXII.

Men wykt van den middeltoon af, of met *verheffing*, of met *vermindering* van de ſtem, 't geen langzaam, en als by trappen moet geſchieden, op dat men niet ſchyne te vliegen, of te vallen.

XXIII.

Men moet, naar den eis van yder zaak, *ras* of *langzaam*, *luid* of *zacht* ſpreeken. Op deeze vier deelen draait de ſpil der geheele uiterlyke Welſpreekendheid. Maar te zien, en waar te neemen, waar en wanneer zulks geſchieden moet, is uitermaaten bezwaarlyk.

Digitized by Google

XXIV.

De ſtem moet in den loop der reedenvoering zelf noch *waggelen*, noch *beeven*, maar op eenen eenpaarigen trant voortgaan; ook niet *wegzinken* noch *vallen* op het einde der Volzinnen.

XXV.

'T komt gans niet te pas, alles, met een *droevige* en *klaagende* ſtem, gelyk veele pleegen, uit te ſpreeken; want het ſtoot, daar 't niet, en 't beweegt niet, daar 't te pas komt; want het heeft al zyn kracht verlooren, en vooraf verſpild.

XXVI.

Vooral moet men zich van *ſchreeuwen* onthouden, een gebrek, dat veelen gemeen is. Dat zal men myden, indien men ten uiterſten binnen den ſcherpen toon blyve ſtaan. Want dat geluid mishaagd het oor, en men heeft te vreezen, dat de ſtem niet bezwyke.

XXVII.

Gelyk men tot den *hoogſten toon* niet moet opklimmen, zo ook niet tot den *laagſten* needer daalen. De ſtem moet binnen de uiterſte grenspaalen van die beide blyven ſtaan.

XXVIII.

Een *gebrooke* ſtem te gebruiken, is het doen van laffe en verwyfde menſen, en paſt eerder de vrouwen, als den mannen. Nu wat anders

Digitized by Google

ders is een *gebrooke*, wat anders een *beweegelyke* en *zielroerende* ſtem, in welke de ganſe kracht der Welſpreekendheid beſtaat.

XXIX.

Die ſtem nu word voornaamentlyk *geboogen* en *veranderd* op vier wyzen: ten aanzien van de *ſtoffe*, van de *deelen der Reedenvoering*, van de *Leenſpreuken*, en van de *Hertſtochten*.

XXX.

Ten aanzien van de *Stoffe*; want groote, kleene; heemelſe, aardſe; blyde, droevige dingen; deugden, ondeugden; oorlog, vreede, vereiſſen yder een bezondere ſlag van uitſpraak. We maanen aan en af; we vertroo-ſten, of beſtraffen, we beſchuldigen of verdeedigen anders en anders.

XXXI.

Ten aanzien van de *deelen der Reedenvoering*; want we gebruiken eene andere ſtem in de *Inleiding*, eene andere in de *Beveſtiging*, wederom eene andere in de *Weederlegging*, en eindelik eene andere in 't *Beſluit*; als wanneer teevens met de Reedenvoering de Uitſpraak allengskens opklimt. Want we gebruiken eene *zachte* ſtem in de *Inleiding*, een *weinig zwaarder* in 't *Verhaal*, een *ſterker* in de *Beveſtiging*, noch *een weinig ſterker* in de *Weederlegging*, en eene *volle* in 't *Beſluit*.

Digitized by Google

XXXII.

Ten aanzien van de *Leenſpreuken*; want zo veel leenſpreukelike wyzen van zeggen, als 'er zyn, zo veel veranderingen en buigingen zyn 'er van de ſtem, 't welk, gelyk 't in het bezonder te willen aantoonen, zeer laſtig weezen zou; zo zal 't in het Onderzoek van deeze Reedenvoering zelf duidelyk blyken.

XXXIII.

Ten aanzien van de *Hertſtochten*, die, gelykze alle hunne bezondere eigenſchap hebben, zo drukkenze ook dezelve in de gemoederen der Toehoorderen in, door 't middel van de Stem en Uitſpraak, en yders bezondere buiging in de maatiging van de ſtem zelf. Want we worden anders bewoogen door Liefde, anders door Haat, anders door Blydſchap, anders door Droefheid; anders door Toornigheid, anders door Vrees, anders door andere Gemoedsdriften. Alle welke niet minder in de Uitſpraak, als Eigenſchap en natuur van elkander verſchillen.

XXXIV.

Alle *Gemoedsbeweegingen*, uitgezondert de Gramſchap, moeten met een langzaame en beweegelyke ſtem uitgeſprooken worden.

XXXV.

'T is wyders een groote Verandering in de ſtem, indien eenig Perſoon van ons word inge-

Digitized by Google

gevoerd, wiens deftigheid vooral bewaard moet worden, op dat die geenen, die teegenwoordig zyn, niet onze, maar zyne eige ſtem zelf eenigſins ſchynen te hooren. Zulks moet ook in *Vraag-* en *Antwoordreeden* waargenoomen worden, in welk geval de *Antwoordreeden* de overhand moet hebben.

XXXVI.

Yder *Tuſſenreeden* * moet booven het ovrig lichhaam der Reedenvoering verheeven worden, of beneeden 't zelve daalen, naar de zaak, daar in vervat, vereiſt.

XXXVII.

Indien eenige *deftige Spreuk*, of eenige *Gedenkſpreuk* word bygebracht, die moet met een zwaarder ſtem uitgeſprooken worden.

XXXVIII.

En vermids eene Reedenvoering niet zonder *tuſſenpoozen* en *ruſtingen* weezen kan, en we gedwongen worden dikwils een weinig ſtil te ſtaan, zo ſtaat ook op de *ruſt der ſtem* te letten, die of meerder of minder is, naar den aard der deelen, en verbinteniſſen, naar dat dezelve of meerder of minder aan elkander hangen.

XXXIX.

'T is zelf ſomtyds voordeelig een *weinig ſtil te zwygen*, en noch te ſpreeken, noch zynen

* (*Parentheſis*)

Digitized by Google

aadem te haalen; welke ſtomme Welſpreekendheid, op dat ikze zo noeme, meenigwerf zo groot een vermoogen heeft, als de beſte reedenen.

Dit is het, 't geen my, zullende van de Stem en Uitſpraak handelen, in gedachten kwam. Nu ſtaat ons te handelen van *de Beweeging*, eigentlik zo genaamd, dat is, van eenige voornaame dingen, die de *Gebaarmaaking* en *ganſe Geſtaltenis des Lichhaams* betreffen, zo als dezelve ons zullen voorkoomen.

BE-

Digitized by Google

BESTIERINGEN
Aangaande de
GEBAARMAAKING.

I.

MEn moet het *lichhaam recht over end houden*, dat is, noch voor noch achterwaard geboogen; niet ter rechte- of ter ſlinkezyde overhellende; nochtans beweegelyk, op dat blyke, dat men een mens en geen beeld is.

II.

Het lichhaam moet zich noch ter rechter, noch ter ſlinker geheel en al omdraaijen, dermaaten dat men den Toehoorderen den rug toekeere; ten zy men die geenen aanſpreeke, die aan de zyde zitten, want dan heeft de aanſpraak zyn opzicht op hen.

III.

De Beweeging van het *Hoofd* is viervoudig, naar booven, naar beneeden, en naar beide de zyden.

IV.

Het *omdraaijen van 't hoofd* is een gebrek. Het moet noch ſtokſtyf ſtaan, noch beeven.

V.

Wat het *Gelaat* belangd, men moet toezien,

Digitized by Google

dat het zelve niet * mismaakt of ſtrak zy: dat is dat geen misſtal gevonden worde, in het *weezen*, den *mond*, de *lippen*, de *neus*, de *neusgaaten*, de *winkbrauwen*, 't *voorhooft*; alle welke leeden, gelykze eene welgeſchikte beweeging hebben, zo hebbenze'er ook eene, die ongeſchikt is, en kwaalik ſtaat.

VI.

Voor alle ſtaat op de *Oogen*, die de Spiegel des gemoeds zyn, gelet te worden. Want alle de gemoeds beweegingen vormen zich in dezelve; waar in, gelyk als in een tafereel, ons gemoed word afgeſchilderd, en zich voor de oogen des lichhaams, als in eene zichtbaare gedaante, vertoont.

VII.

Ze moeten, noch naar om hoog verheeven zyn, noch op den grond kyken, noch op den eenen of anderen hoek blyven ſtaröogen, veel min geſlooten zyn, dat gekkelyk ſtaat, maar rechtdraads de Toehoorderen aanſchouwen, die men noch met te groot eene onbeſchaamdheid, noch ook met te groot een miſtrouwen aan moet zien. 'T is beide gebrekkelik: Het een nochtans is beeter, als het ander, want een al te zeedig weezen, gaat een onzeedig en onbeſchaamd ver te booven. De oogen nu wenden zich allerweegen, werwaards de ſtem

* *Vultuoſus.*

gaat,

Digitized by Google

gaat, en moeten onder alle de Toehoorderen gelykelik verdeeld worden.

VIII.

De oogen volgen de hand, gelyk de hand de ſtem; 't geen altoos plaats heeft, behalven in de *Afkeering*, die ook daarom *Afkeering* of *Afwending* geheeten word.

IX.

De *Hals* moet noch ſtokſtyf ſtaan, noch ſchudden, maar zich zachtelyk naar beide zyden omdraaijen, en zich nu naar deeze, nu naaar geene Toehoorderen toekeeren.

X.

De *Schouders* moeten niet opgeheeven worden, noch eenige beweeging hebben. In *Wanhoop* nochtans en *Verfoeijeng*, en *ſchielike Vrees* en *Schrik* moogenze wel een weinig ryzen.

XI.

De *Armen* moeten maatiglik bewoogen, en niet te ver weggeworpen worden, maar ten naaſten by de figuur van eenen hoek maaken.

XII.

De *Elleboog* moet niet uytſteeken, noch naar den rug gekeerd worden.

XIII.

De * *Voorhand* heeft geen bezonder beweeging; ook moetze niet neederhangen, op dat de hand niet ſlap, en geraakt ſchyne.

* *Carpus.* XIV. De

Digitized by Google

XIV.

De *Handen* hebben 't voornaamſte werk in de Gebaarmaaking, vooral de *Rechte*, die eene groote kracht in 't ſpreeken heeft. Nevens dezelve komt de *Slinke*, die de Rechte volgt, en daar meede eene zelve beweeging maakt. De *Rechte* word ſomtyds alleen bewoogen, en wel meenigmaal. De *Linke*, of zelden of nooit.

XV.

De *Handen* beginnen van de *Borſt*, en eindigen voor de *borſt*, alwaar de zitplaats der ſtem is; want de ſtem gaat zo zeer niet uit den mond, als uit de borſt, ἐκ στήθεος, gelyk Homeerus ſpreekt. Want uit dien oorſpronk komt ze voort.

XVI.

De *hand* word *opgeheeven*, of *needergelaaten* naar de natuur en eigenſchap der zaak, of in *een kring bewoogen*, de linke na de linke, de rechte na de rechte zyde; welke beweeging allernatuurlikſt is.

XVII.

De *Rechterhand* moet naar de linke zyde niet voorby de plaats van 't hert, of van de linke ſchouder, noch naar de rechte zyde veel buiten dezelve uitgeſtrekt worden.

XVIII.

Alle *beweegingen der handen* moeten *kort* en *lang-*

Digitized by Google

langzaam zyn; *kort*, op dat 'er niets ongevoegeliks, indien de kring te groot zy, *langzaam*, op dat 'er niets te haastig, en driftig schyne; en alles zyne deftigheid behoude.

XIX.

Alle *Gebaarmaking* moet teevens *met de stem beginnen*, en met dezelve *eindigen:* want het betaamt, datze volge, niet voorgaa.

XX.

Ze begint van de linke, en eindigt aan de rechte hand, indien eenige bezondere reeden zulks niet verhindere.

XXI.

De waardigste zaaken moeten ter rechte, de minder waardige ter slinke zyde geplaatst worden.

XXII.

Indien 'er meerder zaaken of Persoonen van eene zelve waardigheid zyn, zo moet de eerste aan de linke, de tweede aan de rechtehand, de derde, indien hy 'er is, in 't midden geplaatst worden: en zo voorts, dermaaten, dat de laatste altyd in 't midden zy.

XXIII.

In alle *heevige gemoedsbeweegingen* moeten de handen ter zyde weggeworpen, of om hoog geheeven, of door * sluiting te saamen gevoegd worden.

* *Compellinatio.*

XXIV. Geen

Digitized by Google

XXIV.

Geen *gemoedsbeweeging* kan met eene hand uitgedrukt worden: want dan vertoont men minder, als men in zyn hert gewaar word.

XXV.

De *Vingeren* moeten *uitgeſtrekt* zyn, niet ingetrokken, op dat men niet ſchyne met het handëuvel gekwelt te zyn. Want de vingeren ſpreeken, en hunne geloofwaardigheid lyd laſt, indienze niet uitgeſtrekt worden.

XXVI.

De *Verdeeling der Reedenvoering*, en de *Optelling der Afdeelingen*, geſchied zeer gevoegelik met de Vingeren, leggende den voorſten Vinger van de Regtehand, op den duim van de ſlinke, en zo voort op de andere vingeren.

XXVII.

De Vingeren te ſaamen gevoegd zynde, zo dat de voorſte op den duim ruſt, paſſen zeer wel, den geenen, die onderwyſt; van een geſpreit, den geenen, die uitbreid; om hoog geheeven, iemand, die zich verwondert.

XXVIII.

In den *voorſten vinger* is de meeſte kracht. Recht uitgeſtrekt wyſt hy een zaak aan, waarom hy ook *Wyzer* geheeten word; om hoog geheeven beteekent hy een nieuwe zaak, of werpt een teegenwerping op; zachtelyk op

Digitized by Google

op zy gehouden, is 't een teeken van iemand, die vermaant; op 'en needer bewoogen, een teeken van iemand, die dreigt.

XXIX.

Handen, met de palm naa booven, geeven de geſtalte van menſen, die iets onderſteunen, te kennen; met de palm naa beneeden, van die iets neederdrukken; aan de zyde weggeworpen, van die verachten, geſlooten, van die iets omvatten.

XXX.

Met den duim, binnewaard gekeerd, betekend men voorleedene; met den Wyzer recht uitgeſteeken, toe koomende; met den zelven naa de aarde gekeerd, teegenwoordige zaaken.

XXXI.

Indienwe beide de handen gebruiken, is 't billik, datze beide met eene, en gelykmaatige beweeging voortgaan, dat is, dat de eene niet booven de andere verheeven, noch beneeden de andere gedrukt worde, t' en zy eene bezondere reeden 't anders vereiſſe.

XXXII.

Wanneerwe de palm der rechtehand, binnewaards gekeerd, of deſſelfs middelſten Vinger op de borſt leggen, dan ſpreekenwe van ons zelven, of geeven eenige inwendige hertstocht te kennen.

De

Digitized by Google

XXXIII.

De Hand moet niet booven 't hoofd verheeven, noch beneeden het middelſte gedeelte des lichhaams gedrukt, noch ter weederzyde merkelyk buiten de zyden uitgeſtrekt worden. Ze moet noodzaakelik binnen die uiterſte merkpaalen blyven, ten waare ook in eenig bezonder geval.

XXXIV.

En naadien de hand niet altyd moet bewoogen worden, maar ſomtyds ruſten, zo ruſtze gevoeglykſt of op de ſtoel zelfs, indienze zo gemaakt zy, of de rechte word booven op de linkehand gelegd, op datze tot beweeging vaardig zy.

XXXV.

De Ruſt nu is twee'erlei, of meerder of minder, naar maate der deelen, die onder elkander verbonden zyn.

XXXVI.

De *Borſt* moet noch voor uitſteeken, noch achter over hellen, 't eerſte is een teeken van een verſlaagen, het laaſte van een trots gemoed.

XXXVII.

Op de borſt te ſlaan, op den ſtoel te kloppen, of eenig geluid met de handen te maaken, is verbooden en afgekeurt.

De

Digitized by Google

XXXVIII.

De *Zyden* moeten vaſt ſtaan, en naar geen van beide gekromd worden. Ze moeten nochtans zachtelyk over de beide zyden gebogen, en met ene mannelyke en welvoegelyke beweging gedraaid worden, indien de Redenvoering gericht word tot die genen, die aan de zyde zitten.

XXXIX.

Men moet den *Buik* niet voor uit ſteken. Ook moet dezelve niet te dicht by de ſtoel ſtaan, noch te verre daar van af zyn. Daar mag wel een gevoegelike tuſſenplaats van twe of drie vingeren tuſſen beide wezen.

XL.

'T *ſlaan* op de *Dy*, of op het *Voorhoofd*, het *ſtampen* met de *Voeten*, is overlang by ons al uitgeſtampt, als iets, dat den Toneelſpelers beter als den Redenaren betaamt. Ook is de *Wandeling* onder de Ouden gebruikelik, in ongebruik geraakt, als genoegſaam door onze hedendaagſe Predikſtoelen verboden zynde. Iets, dat anders niet zonder kracht en deftigheid was. Een weinig echter te rug te treden, en wederom voorwaards te komen, is ſomtyds, noch ongevallig, noch onnut.

XLI.

Men maakt by ons weinig meerder gebruik van de *Voeten*, als van de Wandeling. Men

Digitized by Google

moetze echter zachtelik naar de zyden bewegen, 't geen iemand, die niet onkundig is, uit de geſtalte van 't gans lichhaam lichtelik kan afnemen. De rechte Voet nu moet naar de rechte, de linke, naar de linke zyde bewogen worden, en 't gans lichhaam met zich drajen, Want het een kan zonder 't ander niet bewogen worden; ten ware iemand liever een ſtokbeeld, als een mens gelyken wilde.

XLII.

De natuurlike ſtant der Voeten is recht, dermaten dat het lichhaam als op twe zuilen ſchynt te ruſten, zo nochtans, dat de tonen een weinig na beide de zyden gedraid worden.

XLIII.

Nu op den enen, dan op den anderen voet te ſtaan, met het geheel lichhaam te waggelen, en gelyk als uit een boot te ſpreken, is zeer gebrekkelik.

XLIV.

'T is niet minder gebrekkelik, met den buik op den Predikſtoel te leggen, 't welk en ongevallig is voor 't oog, en de longen van den genen, die ſpreekt, bezwaart, en de vryheid der ſtemme belemmerd.

XLV.

In den ſtoel te zitten, zoude ik nauliks in iemand dulden, als in bejaarde lieden, of in zodanigen, die enigzins gebrekkelik zyn. De-

ze

ze vryheid ſtaat men genen toe om hunnen Ouderdom, dezen om hunne zwakheid.

XLVI.

Gelyk de Uitſpraak, zo moet ook alle Gebaarmaking, ſtatelik en deftig zyn, zonder enig byvoegſel, dat of toneelſpelig of gemaakt zy.

XLVII.

Want Gebaarmaking en Bootſemakeri zyn van elkander onderſcheiden. Die is prys- deze ſtrafwaardig: Die is het bedryf der Redenvoerders, deze der Toneelſpelers.

XLVIII.

Gelyk de ſtem verſcheidentlik gebogen en veranderd word, zo moeten ook de Gebaarden menigmaal veranderd worden. 'T eerſte behaagt het oor, het laatſte 't oog.

XLIX.

Men moet niet aanſtonds met Gebaarmaking beginnen, maar ene poos in het begin der Redenvoering toeven, tot men allengskens driftiger worde, en de hand als van zelfs aan 't gaan rake.

L.

'T Gebaar moet niet naar yder bezonder woord, maar naar de nadrukkelikſte, of liever naar den gehelen ommetrek der woorden geſchikt worden. Want men heeft de zaken, niet de woorden, uit te drukken.

Digitized by Google

LI.

Schandelike en oneerbare, geringe en nietwaardige zaken, moeten nimmermeer, door enig gebaar uitgedrukt worden.

LII.

De Gebaarmaking en Uitſpraak komen elkanderen te hulp, en de ene kan zonder de andere niet beſtaan. De Uitſpraak is wel 't voornaamſte, maar daar is ook een groot vermogen in de Gebaarmaking. Men moet op beide toeleggen, indien men in deze Welſprekendheid des lichhaams poogt uit te munten.

LIII.

In beide moet de maat waargenomen worden. Te weinig en te veel mishaagt.

LIV.

Onder 't redenvoeren moet men op geen van beide denken. Alle dingen moeten vooraf bereid, en in de natuur veranderd zyn, eerwe opryzen, om te ſpreken.

LV.

Elk moet op zyne eigene natuur acht geven, en zo zyne Uitſpraak, als Gebaarmaking daar na ſchikken, mydende de gebreken van beide.

LVI.

Maar alhoewel de Leerregelen zeer veel helpen, zo doen nochtans de Voorbeelden, en de levendige ſtem der genen, die ſpreken, groter dienſt.

Digitized by Google

dienſt. Des heeft men treffelike konſtenaars, indien 't ons mag gebeuren enigen te horen, na te gaan, en, zo verre het in ons vermogen is, na te volgen. Van welken, gelyk de Ouden een grote menigte hadden, wy daaren-tegen zeer ſober voorzien zyn. Indien we geen Leermeeſters hebben, moetenwe onze eige Leermeeſters zyn, beſchouwende de natuur en aart van yder zaak. Want de Natuur is de allerbeſte Leermeeſtres.

Digitized by Google

Digitized by Google

AANMERKINGEN
OVER DE
UITSPRAAK.

Uit het eerſte Deel der

PARRHAZIANA.

Uit het Frans.

Digitized by Google

Digitized by Google

AANMERKINGEN OVER DE UITSPRAAK.

IK moeft, naar myn beſtek, ook van de Uitſpraak handelen. Maar ik zoude niet beter konnen doen, als den Lezer tot het kleen Boekje van de Uitſpraak en Gebaarmaking van enen Redenvoerder, beſchreven door Michiel le Faucheur, heen te wyzen. 'T is een Meeſterſtuk in zyn ſoort, en waar by niets gevoegd kan werden. 'K zal ſlechs van twe zaken melden, die in der daad alles behelzen.

De eerſte is, dat men natuurlik moet uitſpreken, dat is, dien toon der ſtemme opnemen, die de natuur der zaken, welke men verhandeld, eiſt; verhalen of verklaren met enen toon der Stemme, dien men gewoon is te gebruiken, wanneer men iets ernſtigs, en waar aan men zich by deftige lieden veel laat gelegen leggen, verhaalt of verklaart, en de Hertstochten, die in de Redenvoering de overhand kunnen hebben, uitdrukken, gelyk men doet, wanneer men geen gedachte heeft om te redenvoeren, maar de beweging der Hertstocht, waar door men word gedreven,

Digitized by Google

opvolgt. 'T moet met de Gebaarmaking zyn, als met de Stemme.

De tweede zaak, die men aan moet merken, is, dat men, wanneer men zegt, dat men de Natuur moet volgen, daar door verſtaat eene Natuur, die door eene goede opvoeding, en door de ommegang met lieden, welker manieren goedgekeurd worden, beſchaafd is. Anderſins, indien die geene, die kwaalyk opgevoed zyn, en kwaade gewoonten, die door langheid van tyd hen als natuurlyk geworden zyn, hebben aangenoomen, van zinne wierden te reedenvoeren, zonder hunne kwaade gewoonten te verbeteren, ze zouden aan al de waareld mishaagen. Daar zyn menſen, welker beweegingen van natuure zo koel zyn, datze, indienze in 't oopenbaar niet ſterker ontroerd wierden, gewiſſelyk de ganſe Gehoorzaal zouden in ſlaap doen vallen. Andere daar-en-teegen zyn zo wild van aart, datze ſchreeuwen van 't begin tot het einde; zonder op het onderſcheid der ſtoffen, waar van ze ſpreeken, de minſte acht te geeven. Men moet dan de Natuure volgen, maar eene Natuure, die door opvoeding en naarſtigheid beſchaafd is, indien men in 't oopenbaar behaagen wil.

Meenigwerf mishaagden Reedenvoeringen, waar van noch de ſtoffe, noch de ſchikking, noch

noch de uitdrukking kwaad waaren; eenigłyk, om datze kwaalyk wierden uitgeſprooken, en voor al, om dat in de uitſpraak iet, ik weet niet wat, gedwongens was, en niet en ſcheen te komen van iemand by zich zelven overtuigd. Zelf kan men zeggen, dat het een van de allergemeenſte Gebreeken onder de Predikers is, datze een geluid maaken, dat men nimmer, als op den Predikſtoel, gehoord heeft; en Gebaarden, die geenen Hertstocht uitdrukken, en die men nergens anders immer heeft gezien. Gy zoud zeggen, datze, beginnende te ſpreeken, en hunne armen te beweegen, niet meer dezelve menſen zyn, en datze menſen, welker gewoonten zeer verſcheiden zyn, aanſpreeken. Ze worden moeijelyk, ze klaagen, ze ſtaan verwonderd, met een woord, ze drukken de hertstochten, dieze willen verbeelden, aldaar uit, recht anders als men elders doet. Deed men 't zelve voor den Pleitbank, 't is zeeker, dat men de Rechters zou doen lachchen; en 't is zeker, dat het geluid des Predikſtoels, in een ernſtig geſprek, waar in men van gewichtige zaaken zoude handelen, noch minder ſlaagen zou. 'T zou ſchynen dat men ſpotte, indien men Gebaarden poogde te maaken, die in der daad niet dienen, als om de Vliegen te verjaagen. 'K heb hooren zeggen, dat een

ver-

Digitized by Google

vermaard Pleiter, in geſprek geraakt, met een zeer onnatuurelyken Reedenvoerder, en den grootſten Vliegejaager, die 'er immer was; wanneer de Reedenvoerder hem vraagde, wat hy oordeelde van zyne wyze van Uitſpreeken, en of hy niet geloofde, dat dezelve voor de Pleitbank behaagen zou; die Pleiter antwoorde hem, dat het eerſte, dat de Jeugd, die immer hoopte voor de Pleitbank uit te munten, doen moeſt, was, alle haare leſſen te vergeeten, en weeder te keeren tot die natuurelyke wyzen, die men, in plaats van dezelve te beſchaaven, gepoogd had uit te wiſſen.

'K heb dikwils eenen Reedenvoerder gehoord, die bynaa geene van die andere voordeelen, die men in eenen man van zyn beroep vereiſt, bezat, maar die op eene zo natuurelyke en leevendige wyze uitſprak, dat hy zyne Toehoorderen, door dat eenig talent, gevoegd by eene doordringende en wel onderſcheidene ſtemme, betooverde. 'K heb nimmermeer gehoord, zonder te denken, aan 't geen men Demoſthenes doet zeggen. † Wanneer men hem vraagde, welk het eerſte gedeelte der Reedenrykkonſt was, hy antwoorde, de Uitſpraak; en vraagende verder naa het tweede, antwoorde hy wederom, de Uitſpraak, en zo vervolgens, tot dat men 't ver-

† *Cicero in Orat: Cap:* XVII.

der

der vraagen ſtaakte. Hy wilde ongetwyfeld zeggen, dat dat talent te Atheene van de uiterſte aangeleegendheid was, daar zaaken van groot gewicht, raakende zo den Staat, als bezondere Ingezeetenen, dikwils op een enkel pleit geoordeeld wierden, zonder dat men enige de minſten ſtukken had opgemaakt. Ze is ook noch van zeer groot belang op onze Preedikſtoelen; maar 't ſtrekt eeniglyk tot de achting van eenen Preediker, en niet tot algemeene nuttigheid, wanneerze met de andere deelen van een goede Reedenrykkunde niet te ſaamen gaat. Dan gaat het volk ter kerke uit vol van verwondering over den Preediker, alhoewel het bynaa, van 't geen hy zeide, niets begreep, en geenſins door Reeden overtuigd van dat geen, waar van men voornam 't zelve te overtuigen. Daar-en-teegen moeſt het uit de kerke gaan, vol van verwondering over 't Euangeeli, vol van 't gevoelen hunner miſſlaagen, en van geneegenheid en yver, om dezelve te verbeeteren, zonder te denken op de Gebaarmaaking van den Preediker. Het moeſt konnen zeggen, 't geen het gehoord heeft, en een net denkbeeld hunner plichten met zich meede draagen, zonder te letten op den geenen, van wien 't geſprooken is. Een goed Rechter denkt geenſins op de Gebaarmaaking van eenen Pleiter, maar op zy-

zyne Reedenen, wanneer hy 'er over moet oordelen, vooral, wanneer 'er van zaaken van gewicht gehandeld word.

Men mag die geenen, die op eene goede Uitſpraak toeleggen, niet laaken, in teegendeel, men zou reeden hebben, om zich over hen, indienze 't niet en deeden, te beklaagen; maar men moet 'er noodzaakelyk de andere deelen der Reedenrykkonſt byvoegen, en die met zo veel grooter naarſtigheid aankweeken, alsze gewichtiger zyn. Een Reedenvoerder moeſt het zich ſchaamen het volk te bedriegen, dat eeniglyk op het uitwendige ziet, om dat men 't zelve in de gewoonte gebracht heeft, van zich met die munt te laaten betaalen. Hy moeſt ſchaamrood worden, wanneer hy zyne Toehoorderen laat henen gaan, overtuigd, dat hy wel opzegt, maar zeer weinig onderweezen in die zaak, die hy verhandeld heeft, niet ongelyk zynde die Reedenvoerders, van welke Kwintiliaan met veel oordeels zeide; „datze hunne ſtemme verzachten en buigen op „verſcheide wyzen, hunne hoofden neigen, „hunne armen ſterk beweegen, en van zaa„ken, en ſierlyke woorden allerweegen over„vloeijen; en dat men eindelyk ('t geen zeer „zeer vreemd is) hunne Gebaarmaaking goed„keurt, maar de zaak niet verſtaat. † *Vocem*

† *Lip:* IV. *Cap:* 2.

flectunt,

flectunt, & cervicem reponunt, & brachium in latus jactant, totoque & rerum & verborum & compositionis genere lasciviunt; deinde (id quod sit monstro simile) placet actio, causa non intelligitur.

Die eenige teederheid van gemoed hebben, moet zich van het talent, datze hebben, om bevalliglyk uit te spreeken, en daar door den Toehooder aandachtiger te maaken, niet bedienen, als om hem te beeter te onderwyzen, en de gewichtige waarheeden van 't Euangeeli smaakelyk te maaken. Ten dien einde moetenze naarstiglyk daar op toe leggen, om alle de andere plichten, die men van eenen oopenbaaren Reedenvoerder vordert, waar te neemen; spreekende tot de meenigte, die hen hoort, niet, als hoopende, dat de wys van uitspreeken alles goed zal maaken; maar als ofze spraaken voor strenge Rechters, die hen geen eene eenige bedriegelyke reeden ten beste houden, en van hen een nette ordre en eenen styl, geschikt naar de stoffe, die verhandeld is, vereissen zullen, en als ofze, van den Preedikstoel koomende, hunne redeneering geschreeven in de handen der Toehoorderen zouden overleeveren, om van hun op hun gemak onderzocht te worden. Wat kan men anders van de Welspreekendheid des Preedikstoels zeggen, 't geen ook op die der Tooneel-

Digitized by Google

neelfpeelers niet gepaft kan worden, die men gaat hooren, niet om onderwezen te worden, maar om zich te vermaaken? Wat kan men van het ampt van eenen openbaaren Reedenvoerder denken, 't geen men niet denkt van 't allergeringfte, en flechfte ambacht, welker werklieden poogen te winnen, 't geen hen beloofd is, zonder zich te bekommeren, of hun werk goed of kwaad is? Onze Reedenvoerders moeten die Verwytingen met zo veel meerder reeden vreezen, als de zaaken, waar vanze tot den volke fpreeken, van meerder gewicht zyn, en datze zelf hunne Reedeneeringen *Gods Woord* noemen, onder voorgeeven, dat de eerfte Preedikers van 't Euangeeli die God eerde met de gaave van Wonderwerken, en buitengewoonelyke Oopenbaaringen, 't geenze den menfen verkondigden, aldus genoemd hebben. 'T is heedendaags een flag van heiligfchenderye, zo te fpreeken van eene flordige reedenvoering, waar in noch oordeel, noch fchikking, noch ftyl, met de ftoffe overëenkoomende, gevonden word; maar die flechs word uitgefprooken met groote vrymoedigheid en verwaandheit, min noch meer, als ofze niet anders behelsde, als heemelfche Godfpraaken.

Gemerkt God zich aan de menfch niet kenbaar maakt, als door de Reeden, en door de Oo-

Digitized by Google

Oopenbaaring, zo moest men nooit iets *zyn Woord* noemen, als 't geen duidelyk op de eene of de andere gegrondvest is; en niet zoodaanige Redenvoeringen, in welke noch natuurelyke, noch boovennatuurelyke weetenschap gevonden word. Moet men daar op toeleggen, om ten aanzien van het uitwendige bevallig te zyn; 't is niet, om dat men vryheid heeft, om alles te zeggen, en door eene stem en Gebaarden, die den Toehoorderen behaagen, alles in hun blind oordeel door te dringen; maar eeniglyk, om zich naar hunne zwakheid te schikken, en in staat te zyn, om hen te doen hooren, 't geen waarlyk Gods Woord is. Voormaals maakten de Wonderwerken, die de Apostelen deeden, en de heiligheid van hun leeven, de Toehoorderen aandachtig op 't geenze zeiden, alhoewel het van 't sieraad der menselyke welspreekendheid onvoorzien was. Heedendaags, terwyl men geen wonderwerken meet en doet, en de zuiverheid van het leeven der oopenbaare Redenvoerders zo niet uitsteekt, is 't reedelyk, dat men, om zich te doen hooren, te werk stelle, niet den weerelklyken arm, gelyk elders geschied, maar alles wat dienen kan, om mensen, die reedelyk, en zelf meenigmaal een weinig te dertel te verlichten en in 't gemoed te raaken.

Digitized by Google

'K vreeze, dat ik over dit slag van Welsprekendheid te veel gezegt zal hebben; maar moet men alleos, of door vreze, of door partyschap, die waarheeden ontveinzen, die, indienze te eeniger tyd gehoord wierden, van ongemeen gebruik weezen zouden? Indien alle die geenen, die 'er voordeel uit haalen konnen, 't niet en doen, misschien zal 't iemand doen, en van andere gevolgd worden. Kwintilliaan, van de Reedenvoerders van zynen tyd niet al te gunstig gesprooken hebbende, zegt „dat men die dingen liever naa moet laaten, „uit vreeze, dat men grooter ondank, door 't „berispen van 't geen kwaad is, als gunst, „door 't onderwyzen van 't geen goed is, „behaalen zal. † *Hæc omittamus, ne minus gratiæ, præcipiendo recta, quam offensæ, reprehendendo prava, mereamur.* Maar wanneer zou men de Waarheid zeggen, hoe gewichtigze ook weezen mag, indien men te gemoed zag, datze vrienden onder 't grootste gedeelte van de menschen vinden zou? Misschien nimmermeer.

† *Lib.* IV. *Cap.* 2.

BLADWYZER

Der aanmerkelykſte Zaaken, begreepen in deeze

VERHANDELING

Van de

UITSPRAAK

En

GEBAARMAAKING

Van een

REDENAAR.

Adem.

MEn kan door vlyt en oeffening enen langen *adem* krygen. 105

Aanhouding, Επιμονή,

Watze is, en hoe dezelve moet aangeplooken worden. 95

Aangezicht.

Aanmerkingen aangaande deſſelfs houding. 126

Digitized by Google

BLADWYZER.

Adrianus,

De Fenisiër. 59

Afwending, Ἀποστροφή.

Watze is, en hoeze moet uitgesprooken worden. 92

Alekzander de Groote,

Had een zeer rasse tret. 33

Alcibiades,

Aapte, noch jong zynde, de gebreeken van zynen Vader naa. 33

Ἀναφορά.

Zie, *Woordherhaaling*. 101

Ἀναδίπλωσις.

Zie, *Verdubbeling*. 100

Andronicus,

Leermeester van Demosthenes. 40

Ἀντίθεσις.

Zie, *Tegenstelling*. 99

Ἀποσιώπησις.

Zie, *Verzwyging*. 98

Ἀποστροφή

Zie, *Afwending*. 92

Aristoteles,

Stamelde onder 't spreeken. 33

Attalus.

Koning Attalus sprak met al te groot een geweld. 59

B.

Beklag,

Hoe

Digitized by Google

Hoe een Redenvoerder moet ſpreeken, die zich wil *beklaagen* over een groot ongelyk, dat hem is aan gedaan. 81

Bericht.

Van den Schryver weegens de Oeffening van alle de Leerreegelen begreepen in dit Werk. 146

Berigten.

Aanmerkelyke *Berichten* weegens de Uitſpraak en Gebaarmaaking voor jonge lieden, die voorneemen, om zich bekwaam te maaken, om in 't openbaar te ſpreken. 30

Beſluit.

Hoe men 't zelve uit moet ſpreeken. 88

Beſtieringen.

Aangaande de Uitſpraak, uit den Heere Francius. 155

Aangaande de Gebaarmaaking, uit den zelven. 169

Betuiging.

Des Schryvers weegens het bezonder onderwerp van zyne Leerreegelen. 11

Beveſtiging,

Hoeze moet uitgeſprooken worden. 87

Briſſon.

De Voorſitter *Briſſon* had eene ongevallige Gebaarmaaking. 34

C.

Cicero.

Digitized by Google

Door wat middel hy zo groot een Reedenvoerder wierd. 28
Had in 't begin een ruwe en al te schaaterende stem; hoe hy dat te booven kwam. 49
Uit zyne verbanning te rug geroepen door de Uitvinding van iemand zyner Vrienden. 131

D.

Demosthenes.

Waar door hy zo groot een Reedenvoerder wierd. 28
Had van natuur een zwakke stem, belemmerde tong, en korten adem: hoe hy alle die gebreeken te boven kwam. 39
Hoe hy zynen aadem langer maakte. 105
Was gewoon zyne schouders telkens op te haalen; hoe hy dat gebrek afleerde. 135

E.

Eedzweering.

Hoe moet uitgesprooken worden. 90

Eentoonigheid.

Of, *Eenpaarigheid der Stemme.* Een groot gebrek in de Uitspraak. 51
Waar dat gebrek van daan komt. 52
Hoe men 't zelve kan afleeren. Zie *Uitspraak.* 53

Ἐπιμονή

Zie, *Aanhouding.* 95

Ἐπί-

Ἐπιζευξις,
Zie, *Samenvoeging*. 102
Eunomus,
Leermeester van Demosthenes. 46
Ezoopus,
Een voortreffelyk Speeler. 136

F.

Filiskus,
Een Reedenvoerder. 3

G.

Gebaarmaaking.
Van de *Gebaarmaking* in 't algemeen, en van wat belang dezelve is. 119
De *Gebaarmaaking* en Uitspraak te saamen gaande, drukken de Gedachten volmaaktelyk uit. 119
De *Gebaarmaaking* alleen, heeft voorrecht booven de Uitspraak alleen. 120
Ze is gelyk de geemeene Taal van 't geheel menselyk geslacht. 121
Ze is het Leven der Reedenvoering. 121
Eene bevallige *Gebaarmaaking* saamengaande met eene Uitspraak naar 't onderwerp geschikt, heeft eene overwonderlyke kracht. 121
Op datze de Hertstochten der Toehoorderen krachtiglyk gaande maake, moetze overëen koomen met de zaak, van welke gesprooken

Digitized by Google

ken word, en ſlaan op die hertſtocht, die men uit wil drukken, of gaande maaken. 122
Middel, om zyne *Gebaarmaking* te beſtieren en wel te ſchikken. 40
De *Gebaarmaking* moet natuurlyk, niet gemaakt zyn. 122
Beſtieringen van de *Gebaarmaking*, uit den Heere Francius. 169

Gehoor.

Word de *Zin der Onderrichting* geheeten. 41

Gradatio.

Zie, *Trapſpreuk.* 98

H.

Handen.

De *Handen* zyn de voornaamſte werktuigen der Gebaarmaking, en veranderen dezelve op zo veele verſcheide wyzen, als 'er zaaken zyn, die daar konnen beteekend worden. 136
Leerreegelen, om de *Handen* wel ter ſneede te beweegen. 136

Haterius,

Repte zich te zeer in 't ſpreeken, en was veel te ras van taal. 60, 61

Hertſtochten.

Wat een Prediker of Pleiter doen moet, om de *Hertſtochten* van *Blydſchap* of *Droefheid*, van *Vreeze* of *Stoutmoedigheid*, enz. en zich zelve,

Digitized by Google

zelve, en in zynen Toehoorder gaande te maken. 69

Hoeſt.

Een Reedenvoerder moet het *Hoeſten* en Spuwen, onder 't ſpreken myden. 49

Hoofd.

Van 't *Hoofd*, en deſſelfs Beweegingen. 124

Hortenzius

Sprak veel beeter, als hy ſchreef. 5

Had een zeer bevallige Uitſpraak en Gebaarmaaking. 123

I.

Inleiding.

Hoe men dezelve moet uitſpreeken. 83

Van *onverwachte Inleidingen*, die men gemenelyk *ex abrupto* noemt, aanvangende met een heevige Hertſtocht. Voorbeelden. 84

K.

Κειλοσομία,

Maakt eene gebreekkelyke Uitſpraak in eenen Reedenvoerder. 46

Konſt.

De *Konſt* van wel uit te ſpreeken' en zyne gebaarden wel te ſchikken, is niet overtollig. Schoone Vergelykingen op dat ſtuk. 25

'T was voornaamentlyk door de Betrachting en Oeffening der Leerreegelen van die *Konſt*, dat Demoſthenes en Cicero dat overwonderlyk vermoogen, om te overreeden, ver-

Digitized by Google

kreegen en de twee aller vermaardſte Reedenvoerders der waareld wierden. 27

Konſt van Reedenvoering.

Deſſelfs voornaame Deelen. 2

L.

Leerlingen

En Schoolknaapen bootſen meenigwerf de Gebreken van hunne Leermeeſters na. 33

Lichhaam.

In wat Geſtalte een Reedenvoerder 't geheel *Lichhaam* moet houden. 23

Een Reedenvoerder moet wel toezien dat 'er in de ganſe Geſtaltenis, en in alle de Beweegingen van zyn *Lichhaam* niets ongevalligs gevonden worde. Middelen om zulks te weeren. 122

Lippen.

In wat ſtaat een Reedenvoerder dezelve moet houden. 135

Lafreeden.

Hoe een Reedenvoerder moet ſpreeken, om te tonen, dat hy iemand hoog acht, of om iemand van andere hoog te doen achten. Voorbeeld. 75

M.

Martianus Kapella.

Beriſpt. 58

Meededoogen.

Hoe een Reedenvoerder moet ſpreeken, om zy-

Digitized by Google

zyne Toehoorderen tot *Meededoogen* te bewegen. Voorbeeld. 72

Mond.

In wat ſtaat een Reedenvoerder dezelve moet houden. 136

Monotonie.

Zie *Eenvormigheid.* 50

N.

Naavolging

Jonge lieden zyn uit eigen aart genegen andere *naa te volgen.* 32

Ze moeten toezien, datze hunne Vaaderen en Leermeeſteren, zo weinig in 't geen tegen de Konſt en Reeden, als in 't geen tegen de Zeedekunde is, *naavolgen.* 32

O.

Olivier Maillard

Hoeſte met Voordacht onder 't Prediken. 50

Onderwerpen.

De *Onderwerpen*, waar van een Reedenvoerder verplicht is te ſpreeken, zyn van verſcheide ſoorten, en moeten met een zeer verſcheide geluid uitgeſproken worden. 71

Oogen.

Van de *Oogen* van eenen Reedenvoerder, in wat geſtalte hy dezelve houden, en welk een uitzicht hy moet hebben, 133

Middel, om zich zelven en den Toehoorder traanen uit de *Oogen* te perſen. Zie, *Traanen* 134

Van

Digitized by Google

BLADWYZER.

Van 't *Opheffen* of *Nederlaten* der *Ogen*, naar de zaken van welke geſproken word. 137

Oogmerk.

Des Schryvers. 11

P.

Panzanias.

De Sofiſt, veracht en beſpot om zyne gebrekkelyke Uitſpraak. 115

Piriktes.

Heeft nimmer eenige van zyne Reedenvoeringen uitgegeeven. 4

Periodus.

Zie, Volzin. 104

Perſoonbootſing.

Watze is, en hoeze moet uitgeſproken worden. Verſcheide Voorbeelden. 90

Platyasmus.

Hoedanig een gebrek in de Uitſpraak van enen Redenvoerder. 64

Pleiter.

Wat hy doen moet, om de Rechteren wel te overreden. 64

Polus.

Vermaard Blyſpelſpeler. Wat hy deed om de tranen uit zyne ogen te perſen, ten einde hy zyne Toehoorderen tot mededogen bewegen zoude. 135

Prediker.

Wat hy doen moet, om zyne Toehoorderen wel

Digitized by Google

wel te ſtichten, en te overreden. Zie, *Redenvoerder.* 65

R.

Reden.

Schoon alle menſen enigermaten van Nature wel redeneren, zo redenerenze echter allen niet, zo 't behoort, des hebbenze de Leerregelen der Zedekunde, der Letterkunde, en der Redenrykkunde van noden. 26

Redenvoerder.

Een *Redenvoerder* moet de middelmaat in zyne Stem waarnemen, ſprekende noch te hoog, noch te laag. 57

Hy moet ook de raſſigheid van zyne Stem matigen, en zich niet overhaaſten. 60

Hy moet ook niet al te langſaam ſpreken. 63

Van de Verſcheidenheid, die hy moet waarnemen, tuſſen de hoogte en laagte, de raddigheid en loomheid, en de hardheid en zachtheid van zyne ſtem. 64

Hoe hy zyne ſtem moet veranderen naar de Verſcheidenheid der Hertstochten. 69

Hoe hy de Redenrykkonſtige Spreekwyzen en Leenſpreuken van ene Redenvoering moet uitſpreken. 89

Van de Uitſpraak der Volzinnen, en der Woorden. Zie, *Volzinnen* en *Woorden.*

Schreuwers van Redenvoerders vergeleken by kreupelen. 57

Digitized by Google

BLADWYZER.

S.

Samenſpreking.

Hoeze moet uitgeſproken worden. 93

Samenvoeging, Επιζευξις,

Watze is, en hoeze moet uitgeſproken worden. 103

Satiras.

Zyn beriecht aan Demoſthenes. 39

Schikking.

De *Schikking* is ene der eerſte en voornaamſte deelen van de Konſt der Redenvoering. 2

Schouderen.

In hoedanig ene geſtalte een Redenvoerder dezelve houden moet. 135

'T is een zeer wanſtaltig gebrek, dezelve telkens op te halen, en daar mede enig Gebaar te maken. 135

Sineka

Was gebrekkelyk in zyne Uitſpraak. 34

Serapion

Redenvoerde met al te groot ene gezwindheid. 60

Spiegel.

De *Spiegel* is een voortreffelyk middel, om de goede of kwade geſtalte des Lichaams, en 't gebrek der Gebaarmaking te zien en te kennen, en dezelve te verbeteren. 122

Spraak.

De *Spraak* vergeleken by de ſnaar van een luit.

Digitized by Google

luit. 71

Spreekwyzen.

Redenrykkanſtige Spreekwyzen zyn 't ſieraad eener Redenvoering: hoeze moeten uitgeſproken worden. 89

Stem.

De *Stem* van enen Redenvoerder moet helder en doordringend zyn. 36

De Maat der *Stemme* moet geſchikt zyn naar de grootte van de Gehoorzaal. Zie, Uitſpraak. 55

Ze moet onderſcheiden en welverſtaanbaar zyn, om zich zonder moeite te doen verſtaan. 46

Ze moet zacht en bevallig zyn, om met vermaak gehoord te worden. 47

Indienze iets heeft, dat hard, ſchor, en heeſch is, hoe men 't zelve kan helpen. 48

Die Verzachting kan door Naarſtigheid en Oeffening verkregen worden. 48

Van de Buigingen en Tonen der *Stemme*, om den Toehoorder genoegen te geven. 49

Een *Stem*, altyd eenparig, alhoewel anders gevallig, verveelt den Toehoorder, en is hem walgelyk. 50

Ook benadeeltze de Vrucht, die de Redenvoering moeſt te weeg brengen. 51

Oorzaak van dat Gebrek, en hoe het te helpen is. 52

De

Digitized by Google

BLADWYZER.

De *Stem* heeft drie voorname verſcheidenheden, in alle welke een Redenvoerder de middelmaat moet houden. 55

'T Gevoelen van Martianus Kapella wederſproken, belangende de wyze, om zyne *Stemme* te vormen, eer men begint te redenvoeren. 56

Een Redenvoerder moet de raſſigheid van zyne *Stem* matigen, en niet ylen. 58

Met ene al te grote driſtigheid te ſpreken, is gebrekkelyk. 59

Een al te grote vloeijentheid van taal benadeelt niet weinig het oogmerk, 't geen een Redenvoerder zich heeft voor te ſtellen, te weten, het overreden. 61

Andere ongevallen, die daar uit geboren worden. 62

De *Stem* van enen Redenvoerder moet veranderd worden, naar den aart der Onderwerpen, die hy behandelt. 64

Als mede, naar de Verſcheidenheid der Hertstochten. 67

Zo men zich na ene hevige beweging begint te matigen, moet men den toon van zyne *Stemme* een weinig laten vallen. 82

Middel, om de bekwaamheid, tot de juiſte verandering van zyne *Stemme*, in alle ſoorten van Onderwerpen, te verkrygen. 83

Van de Verandering der *Stemme* naar de verſchei-

Digitized by Google

ſcheidene delen der Redenvoering. 83
Hoe men zyne *Stemme* moet veranderen naar den aart der Leenſpreuken. 89
Hoe men de Volzinnen moet uitſpreken. Zie, *Volzinnen*, *Uitſpraak* en *Redenvoerder*.

T.

Tegenſtelling, *Antithoſis*.

Watze is, en hoeze moet uitgeſproken worden. 99

Toorn.

De *Toorn* verplicht enen Redenvoerder, om met een ſcherpe, driftige en zware ſtem, en menigvuldige ademhalingen te ſpreken. Voorbeeld. 69

Tranen,

Zyn een krachtig middel in enen Redenvoerder, om zyne Toehoorderen tot Mededogendheid te verwekken. 129
Middel, waar van een Redenvoerder zich ten dien einde moet bedienen. Verſcheide Voorbeelden. 130

Trachallus,

Een Redenvoerder. 3
Had een klare en ſterke ſtem. 36

Trapſpreuk, *Gradatio*.

Watze is, en hoeze moet uitgeſproken worden. 98

U.

Uitſpraak.

Digitized by Google

BLADWYZER

De *Uitſpraak* is ene der eerſte en voornaamſte delen van de Konſt der Redenvoering. 2
Die zich onderwind in 't Openbaar te ſpreken, moet daar op toeleggen, dat hy lichtelyk, en zonder moeite verſtaan worde. 36
Ongevallen, die opkomen, als iemand, die ſpreekt, bezwaarlyk verſtaan kan worden. 36
Om die ongevallen te myden, moet men een heldere en doordringende ſtem hebben. 37
Bericht voor die genen, die die gaaf van Natuur niet hebben. 37
Ander Bericht voor die genen, die een flauwe ſtem, een belemmerde tong, en een korten adem hebben. 39
Middel, om zich te verſterken tegen het ongemakkelyk geraas der Vergaderingen. 42
Hoe iemand, die het ſtamelen onderworpen is, dat gebrek kan verbeteren. 44
Van gelyken, wanneer men de R. niet uit kan ſpreken, wat men doen moet, om dat gebrek te helpen. 45
Verſcheide gebreken van de *Uitſpraak* in enen Redenvoerder. 46
Twe zaken worden vereiſt, om zich zonder moeite te doen verſtaan. 47
Een welonderſcheiden, en wel verſtaanbare *Stem* is van groter belang, als een *Stem*, die zwaar en doordringend is. 48
Wat men doen moet, om een zware en doordrin-

Digitized by Google

dringende *Stem* te verkrygen. Zie, *Stem.* 48
Men moet ook trachten met vermaak gehoord te worden, en ten dien einde zyne *Stem* zacht en gevallig maken. 49
De Buigingen en Tonen der *Stemme* kunnen den Toehoorder vergenoegen geven. 50
Men moet het spouwen en hoesten onder 't spreken myden. 51
Predikers, buitensporig genoeg, om het hoesten, onder 't spreken, voor wat fraais te houden. 52
De *Uitspraak* moet de Natuur en Reden volgen. 53
Bestieringen aangaande de *Uitspraak*, uit den Here Francius. 159
Aanmerkingen over de *Uitspraak*, uit de Parrhaziana. 183

Uitspraak en Gebaarmaking,

Maken ene der voornaamste delen van de Redeneerkonst uit. 2
Alle de andere delen van de Redeneerkonst zyn zonder dezelve, gelyk als dood. 3
Ze geven aan ene Redenvoering de allergrootste Bevalligheid. 3
Die gene, die, buiten dezelve, niet veel aanmerkelyks hebben, moeten hunne Redenvoeringen niet uitgeven. 5
Ze worden genoemd, *de Welsprekendheid des Lichhaams.* 6

Digitized by Google

BLADWYZER.

Kwintiliaan alleen heeft onder de Ouden daar van omſtandiglyk en naukeuriglyk geſproken. 7
Ze zyn enen Prediker niet onbetamelyk. 8
Die genen, die het oogmerk van den Schryver niet goedkeuren, beantwoord. 8
Predikers moeten daar van hunne voornaamſte bezigheid niet maken. 12
Of de Apoſtelen en Leerlingen van Jezus Kriſtus zich van derzelver Leerregelen bediend hebben. 14
Derzelver Bevalligheid is niet te verſmaden. 16
Derzelver Bevalligheid, Luiſter en Kracht zyn enen Pleiter niet onbetamelyk. 17
Zonder die Bevalligheid word de rechtvaardigſte Zaak des werelds lichtelyk verloren. 20
Een gevallige *Gebaarmaking*, en goede *Uitſpraak* zyn dienſtig om de Rechteren aandachtiger te maken, en zich aangaande ene Pleitzaak beter te onderrichten. 19
Ze zyn ook dienſtig, om de Rechteren te doen geloven, dat de Redenvoerder naar Waarheid en Oprechtigheid ſpreekt. 21
Die genen, die dezelve miſſen, ſchynen zelf niet overtuigd te zyn, van 't geenze zeggen. 21
Oogmerk van enen Pleiter, wanneer hy zich oeffent, om met ene aangename zwier en ſtem voor de Rechters te ſpreken. 22

In-

Digitized by Google

Indien een Pleiter in een goede Zaak weigerde van die middelen der Overtuiging gebruik te maken; een ander zou dezelve in een kwade zaak te hulp roepen. Schone gedachten van Auguſtinus over dat Onderwerp. 22

Uitſpreken.

Met een luide Stemme *uit te ſpreken*, 't geen men leeſt, of van buiten wil leren, is zeer nut voor de Gezondheid, indien 't geſchied met matigheid. 42

Verdubbeling, Ἀναδίπλωσις.

Watze is, en hoeze moet uitgeſproken worden. 100

Verhaal, *Narratio.*

Hoe 't moet uitgeſproken worden. 86

Verſmading.

Hoe een Redenvoerder moet ſpreken, wanneer hy wil doen blyken, dat hy iemand *verſmaad.* Voorbeeld. 78

Verzwyging, Ἀποσιώπησις.

Watze is, en hoeze moet uitgeſproken worden. 98

Vinding, *Inventio.*

De *Vinding* is ene der eerſte en voornaamſte delen van de Konſt der Redenvoering. 2

Vinicius

Sprak zeer langzaam. 62

Volzinnen, *Periodi*,

Digitized by Google

BLADWYZER.

Van verſcheide ſoorten; en hoe men dezelve moet uitſpreken. 102
Volzinnen, die de Redenrykkonſtenaars *Spiritus* noemen. 105
Van het onderſcheid, dat men tuſſen de delen van ene *Volzin* maken moet. 107
'T voegt wel, na elke *Volzin* een weinig op te houden. 108
Of men de *Volzinnen* wat hoger of wat lager beginnen moet. 109
Wanneer een *Volzin* een grote verheffing van de ſtem vereiſt, dan moet men zyne ſtem in die *Volzinnen*, die voorgaan, matigen en ſparen. 109

Vragen en Antwoorden.

Zich zelven *vragen en antwoorden*, hoe men 't zelve moet uitſpreken. 98

Vrymoedigheid om alles te zeggen.

Spreekwys, genoemd *Parrheſia*. Hoe men dezelve moet uitſpreken. Verſcheide Voorbeelden. 96

W.

Wederlegging.

Hoe dezelve moet uitgeſproken worden. 87

Welſprekendheid,

Van ſommige in de Predikers verſproken. 8
Bekommeringen van anderen daar over, weggenomen. 10

Winkbraauwen.

Digitized by Google

BLADWYZER.

Van de *Winkbrauwen* van enen Redenvoerder. 134

Woorden,

Hoe men die moet uitſpreken. 111
Wat men doen moet, om niet tot enige gebrekkelyke Uitſpraak te vervallen. 113
Nadrukkelyke *Woorden* moeten met nadruk uitgeſproken worden. 113
Zo moet men ook meerder drukken op de *Woorden*, die ene *Hoeveelheid* en *Algemeenheid* te kennen geven. 114
Men moet de *Woorden* van *Vermindering* en van *Verklening* met enen zeer lagen toon uitſpreken. 115
Men moet zyne ſtem behouden in de laatſte *Woorden* ener Volzin. 115

Woordherhaling, *Anaphora*.

Watze is, en hoeze moet uitgeſproken worden. 101

Z.

Zangkonſt.

Van de *Zangkonſt*, en deſſelfs gebruik in de Kerke zo des Ouden, als des Nieuwen Teſtaments. 14

Zozimus,

Vrygemaakte Slaaf van Plinius den Jongen. 60

EINDE.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google